

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİ HUKUK PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**SERMAYE PİYASALARINDAN ELDE EDİLEN
GELİRLERİN VERGİLENDİRİLMESİ ÜZERİNE
KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME:
ABD - TÜRKİYE**

Ahmet Cem AVCI

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Ayşe GÜNAY BEKAR

İZMİR - 2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Sermaye Piyasalarından Elde Edilen Gelirlerin Vergilendirilmesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme: ABD - Türkiye” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

/ /2022

Ahmet Cem AVCI

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Sermaye Piyasalarından Elde Edilen Gelirlerin Vergilendirilmesi Üzerine

Karşılaştırmalı Bir İnceleme: ABD - Türkiye

Ahmet Cem AVCI

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Maliye Anabilim Dalı

Mali Hukuk Programı

Sermaye piyasaları, ekonomi içerisinde sermayenin dolaşımını sağlayan piyasalardır. Bu piyasaların önemi zaman içerisinde, ekonomik ve teknolojik gelişmeler ile artmıştır. Küresel ekonomideki lider konumu gereği ABD çoğu zaman bu gelişmelerin yaşandığı ülke olarak sermaye piyasalarının düzenlenmesi ve vergilendirilmesi konularında canlı tartışmalara sahne olmuştur. Bu sebeple çalışmamızda Türkiye ile karşılaştırılmak üzere ABD seçilmiştir.

Üç bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde öncelikle sermaye piyasaları genel ekonomi içerisinde konumlandırılarak, sermaye piyasalarında faaliyet gösteren kurumlar ele alınmıştır. Kurumların ele alınmasında, özellikle kamusal nitelikli kurumlar açısından ABD ve Türkiye’de faaliyet gösteren sermaye piyasası kurumları hakkında bilgi verilmiş ve ardından vergilendirmeye konu geliri yaratan sermaye piyasası araçları incelenmiştir.

İkinci bölümde ABD’de sermaye piyasalarından elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi, başlangıçta genel hukuk sistemi ele alınarak incelenmiş, daha sonra ABD’de gelir ve kurumlar vergisi uygulaması hakkında bilgi verilerek sermaye piyasalarından elde edilen gelirlere yönelik özel düzenlemeler ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise bir önceki bölümdeki düzen takip edilerek Türkiye’de sermaye piyasalarından elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi konusu, ABD ile kıyaslanarak incelenmiştir. Çalışmamızın sonuç kısmında ABD

ile kıyaslandığında Türkiye’de sermaye piyasalarından elde edilen gelirlerin daha etkin vergilendirilebilmesine yönelik önerilerimize yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sermaye Piyasaları, Karşılaştırmalı Hukuk, GVK Geçici Madde 67, ABD Vergi Sistemi, Türk Vergi Sistemi.

ABSTRACT
Master's Thesis
A Comparative Study on Taxation of Income from Capital Markets:
USA - Turkey
Ahmet Cem AVCI

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Public Finance
Fiscal Law Program

Capital markets are the markets that enable the circulation of capital in the economy. The importance of these markets has increased over time with economic and technological developments. Due to its leading position in the global economy, the USA has often been the scene of lively discussions on the regulation and taxation of capital markets, as the country where these developments took place. For this reason, the USA was chosen to be compared with Turkey in our study.

In the first chapter of our study, which consists of three chapters, the capital markets will be positioned in the general economy and the institutions operating in the capital markets are discussed. In the handling of institutions, information was given about capital market institutions operating in the USA and Turkey, especially in terms of public institutions, and then capital market instruments that generate taxable income were examined.

In the second chapter, the taxation of income from capital markets in the USA was examined starting from considering the general legal system, then the special regulations for income obtained from the capital markets were discussed by giving information about the income and corporate tax application in the USA.

In the third chapter, following the order in the previous chapter, the taxation of income from capital markets in Turkey is discussed by comparing it with the USA. In the conclusion part of our study, our suggestions for more

effective taxation of the income obtained from the capital markets in Turkey compared to the USA are given.

Keywords: Capital Markets, Comparative Law, Income Tax Law Provisional Article 67, US Tax System, Turkish Tax System.

**SERMAYE PİYASALARINDAN ELDE EDİLEN GELİRLERİN
VERGİLENDİRİLMESİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME:
ABD - TÜRKİYE**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xvi
TABLolar LİSTESİ	xviii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SERMAYE PİYASASININ TANIMI, KURUMLARI VE ARAÇLARI

I.	GENEL EKONOMİ İÇERİSİNDE SERMAYE PİYASALARI	3
A.	Reel Sektör – Finans Sektörü Ayrımı ve İlişkisi	3
B.	Finansal Piyasalar	4
1.	Finansal Piyasaların İşleyişi, Unsurları ve Sınıflandırılması	4
2.	Sağlanan Fonun Süresine Göre: Para Piyasaları – Sermaye Piyasaları	6
3.	İşlem Gören Aracın İlk Kez Sunulup Sunulmadığına Göre: Birincil Piyasalar – İkincil Piyasalar	7
4.	Kurumsallaşmasına Göre: Organize – Organize Olmayan Piyasalar	7
5.	İşlemin Gerçekleştirilme Zamanına Göre: Spot Piyasalar – Vadeli Piyasalar	8
II.	SERMAYE PİYASASI KURUMLARI	8

A.	Özel Nitelikli Kurumlar	8
1.	Bankalar	9
2.	Aracı Kurumlar	10
3.	Portföy Yönetim Şirketleri	10
4.	Yatırım Fonları	11
5.	Yatırım Ortaklıkları	12
6.	Bağımsız Denetim, Değerleme ve Derecelendirme Şirketleri	13
7.	Halka Açık Şirketler	15
B.	Kamusal Nitelikli Kurumlar	17
1.	Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar	17
a)	Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)	17
b)	ABD Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu (U.S. Securities and Exchange Commission – SEC)	19
c)	ABD Emtia Vadeli İşlemler Komisyonu (Commodity Futures Trading Commission – CFTC)	21
2.	Menkul Kıymet Borsaları	21
a)	Borsa İstanbul A.Ş. (BIST)	22
b)	ABD’de Borsaları	22
3.	Merkezi Saklama Kuruluşları ve Merkezi Karşı Taraf	23
a)	Merkezi Kayıt Kuruluşu A.Ş. (MKK)	24
b)	İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.(Takasbank)	25
c)	ABD’de Merkezi Saklama Kuruluşları ve Merkezi Karşı Taraflar	25
4.	Yatırımcı Tazmin Kuruluşları	26
a)	Yatırımcı Tazmin Merkezi (YTM)	26
b)	Menkul Kıymetler Yatırımcısını Koruma Kuruluşu (Securities Investor Protection Corporation – SIPC)	27
5.	Disiplin ve Lisans Kuruluşları	28
a)	Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği (TSPB)	29
b)	Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kuruluşu A.Ş. (SPL)	29

c)	Finans Sektörü Düzenleme Kurumu (Financial Industry Regulatory Authority – FINRA)	30
C.	Türkiye ve ABD’deki Kamusal Nitelikli Kurumların Karşılaştırılması	31
III.	SERMAYE PİYASASI ARAÇLARI	32
A.	Paylar, Katılma İntifa Senetleri ve Pay Benzeri Menkul Kıymetler	33
B.	Depo Sertifikaları	34
C.	Borçlanma Araçları	34
1.	Tahvil	35
2.	Paya Dönüştürülebilir Tahvil	35
3.	Değiştirilebilir Tahvil	36
4.	Finansman Bonoları	36
5.	Kıymetli Maden Bonoları	36
D.	Yatırım Fonu Katılma Payları	37
E.	Varantlar ve Yatırım Kuruluşu Sertifikaları	37
F.	Gayrimenkul Sertifikası	39
G.	Varlığa veya İpoteğe Dayalı Menkul Kıymetler	39
H.	Teminatlı Menkul Kıymetler	40
I.	Kira Sertifikaları	40
J.	Türev Araçlar	41
1.	Vadeli Satım Sözleşmeleri (Forward Contracts)	41
2.	Vadeli İşlem Sözleşmeleri (Futures Contracts)	42
3.	Opsiyon Sözleşmeleri	43
4.	Swap Sözleşmeleri	44

İKİNCİ BÖLÜM

ABD’DE SERMAYE PİYASALARINDAN ELDE EDİLEN GELİRLERİN VERGİLENDİRİLMESİ

I.	ABD’NİN HUKUK SİSTEMİ, YASA YAPIM SÜRECİ VE YASA SİSTEMATİĞİ	46
II.	ABD ANAYASASINDA VERGİLENDİRME	50

A.	ABD Anayasasında Vergilendirme Yetkisine İlişkin Hükümleri	50
B.	ABD’de Gelir Vergisinin Anayasallığı Sorunu	51
C.	ABD Anayasasında Vergilendirme Yetkisinin Sınırları	53
III.	ABD VERGİ SİSTEMİNE GENEL BİR BAKIŞ	54
A.	ABD Bütçesinde Vergilerin Yeri	55
B.	ABD Mevzuatında Gelir Vergisi	55
1.	Verginin Konusu	56
2.	Verginin Mükellefi ve Muafiyet	56
3.	Tam ve Dar Mükellefiyet	58
4.	İstisnalar	61
5.	Matrahın Belirlenmesi	62
a)	Brüt Gelir	62
b)	Düzeltilmiş Brüt Gelir	62
c)	Vergilendirilebilir Gelir	63
d)	Zarar Mahsubu	64
6.	Oran	64
a)	Normal Vergi Oranları	65
b)	“Capital Gain” Kavramı ve Oranı	65
7.	Vergiden İndirimler	67
8.	Beyan	67
9.	Ödeme	70
10.	Faiz ve Cezalar	71
11.	Geçici Vergi	73
12.	Alternatif Asgari Vergi	74
13.	Net Yatırım Geliri Vergisi	74
IV.	ABD’DE SERMAYE PİYASALARINDAN ELDE EDİLEN GELİRLERİN VERGİLENDİRİLMESİNDE ÜÇLÜ AYRIM	75
A.	Kar Paylarının Vergilendirilmesi	75
1.	Gerçek Kişiler Açısından	75
a)	Olağan Kâr Payları	77
b)	Nitelikli Kâr Payları	77
c)	Değer Artış Kazancı Dağıtımları	77

d)	Kâr Payı Olmayan Dağıtımlar	78
e)	Madde 199A Kâr Payları	79
f)	Vergiden İstisna Faiz Gelirine Dayanan Kâr Payı	79
g)	Belirli Özel Faaliyet Tahvil Faizi Kâr Payı	79
2.	Kurumlar Açısından	80
a)	ABD Kurumlarından Alınan Kâr Payları	80
b)	Yabancı Kurumlardan Alınan Kâr Payları	81
c)	Borç ile Finanse Edilen Payların Durumu	82
3.	Dar Mükellefler Açısından	82
B.	Faiz Gelirlerinin Vergilendirilmesi	83
1.	Gerçek Kişiler Açısından	83
a)	Faiz Geliri	84
b)	ABD Tasarruf Tahvilleri ve Hazine Borçlanma Araçları Faiz Geliri	84
c)	Vergiden İstisna Faiz Geliri	85
d)	Belirli Özel Faaliyet Tahvilleri Faizi	85
e)	Piyasa İskontosu	86
f)	İhraç İskontosu	87
g)	Düşük Faizli Krediler	87
2.	Kurumlar Açısından	88
3.	Dar Mükellefler Açısından	88
C.	Değer Artış Kazançlarının Vergilendirilmesi	90
1.	Gerçek Kişiler Açısından	91
a)	Değer Artış Kazancı Kavramı	91
(1)	Sermaye Malı Kavramı	91
(2)	Alım Fiyatı	92
(3)	Elden Çıkarma Kavramı	93
(4)	Elde Tutma Süresi	94
b)	Değer Artış Kazançlarının Tabi Olduğu Vergi Oranları	94
c)	Zarar Mahsubu	95
d)	Değer Artış Kazancı Konusunda Özel Kurallar	98

2.	Kurumlar Açısından	98
3.	Dar Mükellefler Açısından	99

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SERMAYE PİYASALARINDAN ELDE EDİLEN GELİRLERİN VERGİLENDİRİLMESİ VE ABD İLE KARŞILAŞTIRILMASI

I.	TÜRKİYE'NİN HUKUK SİSTEMİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ	101
II.	TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASINDA VERGİLENDİRME	103
A.	Verginin Genelliği İlkesi	104
B.	Verginin Kanuniliği İlkesi	104
C.	Verginin Mali Güce Göre Alınması İlkesi	108
D.	ABD Anayasası ile Karşılaştırılması	109
III.	TÜRKİYE'NİN VERGİ SİSTEMİNE GENEL BİR BAKIŞ	110
A.	Merkezi Yönetim Bütçe Gelirlerinin Dağılımı	111
B.	Türk Vergi Mevzuatında Gelir ve Kurumlar Vergisi	112
1.	Verginin Konusu	113
2.	Verginin Mükellefiyeti ve Muafiyet	113
3.	Tam ve Dar Mükellefiyet	115
4.	İstisnalar	118
5.	Matrahın Belirlenmesi	118
6.	Oran	121
7.	Vergiden İndirimler	123
8.	Beyan	124
9.	Ödeme	126
10.	Faiz ve Cezalar	127
11.	Geçici Vergi	130
IV.	TÜRKİYE'DE SERMAYE PİYASALARINDAN ELDE EDİLEN GELİRLERİN VERGİLENDİRİLMESİ	131
A.	GVK Geçici Madde 67	132
1.	Maddenin Yürürlüğe Konuluş Süreci	132
2.	Maddede Geçen Tanımlar	134
3.	Vergiyi Doğuran Olay	136

a)	Banka ve Aracı Kurumlar Aracılığıyla Gerçekleştirilen İşlemler	136
b)	Banka ve Aracı Kurumların Aracılığı Olmaksızın Yapılan Borçlanma Aracı Faizi Ödemelerinden Kesinti	137
c)	Banka ve Aracı Kurumların Taraf Olduğu İşlemler	139
d)	Mevduat Faizi Ödemeleri	139
e)	Portföy Kazancı Elde Edilmesi	139
4.	Mükellef	140
5.	Matrahın Belirlenmesi	142
a)	Alım – Satım İşlemlerinde	142
b)	Döviz, Altın ve Başka Bir Değere Endeksli Sermaye Piyasası Araçlarının Alım – Satımında	143
c)	Sermaye Artırımı Suretiyle Elde Edilen Paylara İlişkin İşlemlerde	143
d)	İşlemiş Faizi Bulunan Tahvillerin Alımında	143
e)	Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmelerinde	144
f)	Verset Yoluyla Elde Edilen Sermaye Piyasası Araçlarına İlişkin İşlemlerde	145
6.	Zarar Mahsubu	145
7.	Oran	147
8.	Sermaye Piyasası Araçları Bazında GVK Geçici Madde 67 Uygulaması	149
a)	BİST’te İşlem Gören Payların Alım – Satımı Kazancı	149
b)	Yurtiçinde İhraç Edilen Borçlanma Araçlarının Faiz ve Alım – Satım Kazancı	150
c)	Yatırım Fonu Katılma Paylarından Elde Edilen Gelirler	151
d)	Varant ve Yatırım Kuruluşu Sertifikalarından Elde Edilen Gelirler	152
e)	Gayrimenkul Sertifikalarından Elde Edilen Gelirler	153

f) Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmelerinden Elde Edilen Gelirler	154
B. Olağan Kesinti Rejimi	157
1. GVK m.94	157
a) Kâr Payı Ödemelerinden Kesinti Yapılması	157
b) Yurtdışında İhraç Edilen Borçlanma Araçlarının Faiz Ödemelerinden Kesinti Yapılması	160
2. KVK m.15	162
3. KVK m.30	163
C. Beyan Edilen Gelirler	164
1. Tam Mükellef Gerçek Kişiler Açısından	164
2. Tam Mükellef Kurumlar Açısından	166
3. Dar Mükellef Gerçek Kişiler Açısından	167
4. Dar Mükellef Kurumlar Açısından	167
SONUÇ	169
KAYNAKÇA	175

KISALTMALAR

A.Ş.	Anonim Şirket
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AMT	Alternative Minimum Tax
BİST	Borsa İstanbul
BSMV	Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
CFR	Code of Federal Regulations
CFTC	Commodity Futures Trading Commission
DET	Değiştirilebilir Tahvil
FED	The Federal Reserve System
FINRA	Financial Industry Regulatory Authority
GSYH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
GVK	Gelir Vergisi Kanunu
IRC	Internal Revenue Code
IRS	Internal Revenue Service
İHAM	İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi
İHAS	İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi
İİK	İcra ve İflas Kanunu
KAP	Kamuyu Aydınlatma Platformu
KDV	Katma Değer Vergisi
KVK	Kurumlar Vergisi Kanunu
m.	Madde Numarası
MKK	Merkezi Kayıt Kuruluşu A.Ş.
NASD	National Association of Securities Dealers Inc.
NIIT	Net Investment Income Tax
NYSE	New York Stock Exchange
PDT	Paya Dönüştürülebilir Tahvil
SIPA	Securities Investor Protection Act
SIPC	Securities Investor Protection Company
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
SPKn	Sermaye Piyasası Kanunu

SPL	Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kuruluşu A.Ş.
Takasbank	İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.
TSPB	Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği
TTK	Türk Ticaret Kanunu
VUK	Vergi Usul Kanunu
YTM	Yatırımcı Tazmin Merkezi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Finansal Piyasaların Sınıflandırılması	s. 6
Tablo 2: Çeşitli Ülkelerde Piyasa Kapitalizasyonu ve Piyasa Kapitalizasyonunun GSYH'ye Oranı	s. 16
Tablo 3: Türkiye’de Yerleşik Kişilerin 2022 Ocak Ayı İtibariyle Yatırım Yaptıkları Finansal Varlıklar(Milyon TL)	s. 45
Tablo 4: IRC’nin Altbaşlıkları	s. 49
Tablo 5: 2021 Yılı ABD Federal Bütçe Gelirleri (Milyon USD)	s. 55
Tablo 6: ABD’de Gelirlerin Elde Edilme Yerlerini Belirleyen Etmenler	s. 60
Tablo 7: 2021 Yılı ABD Gelir Vergisi Dilimleri	s. 65
Tablo 8: 2021 Yılı ABD Uzun Dönem Değer Artış Kazancı Vergi Dilimleri	s. 66
Tablo 9: Toplam Vergi Yükünün Gelir Dilimleri İçerisindeki Değişimi	s. 110
Tablo 10: 2021 Yılı Türkiye Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri ve Sosyal Güvenlik Primleri	s. 111
Tablo 11: Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmelerinde Uygulanacak Kesinti Oranları	s. 156

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1:** ABD’de Gerçek Kişiler İçin Gelir Beyannamesi – Form 1040 s. 69
- Şekil 2:** ABD’de Kâr Paylarının Bildirilmesinde Kullanılan Form 1099-DIV s. 76

GİRİŞ

Günümüz ekonomik sistemini anlatmak için kullanılan kelimelerden biri Türkçede anamalcılık veya sermayecilik olarak ifade edilen kapitalizmdir. Sermayenin bu ekonomik sistem içerisinde özel bir yeri olduğu açıktır. Ne var ki, tarihsel süreç içerisinde sermayenin tutulma formu değişmiştir. Önceleri hemen hemen sadece topraktan oluşan sermaye, zamanla üretimde kullanılan makineleri kapsamış, günümüzde ise büyük ölçüde fiziksel varlığı bulunmayan yalnızca elektronik kayıtlardan ve finansal araçlardan ibaret hale gelmiştir. Bu durum hem ekonominin gelişmesi hem de teknolojinin bu forma izin verecek seviyeye gelmesi ile mümkün olmuştur. Finansal araçların bu şekilde fiziksel sınırlamalardan kurtulmuş olmaları, onlara dünya üzerinde büyük bir hareketlilik, dolaşım imkânı, saklama kolaylığı ve de güvenlik vermiştir. Bu avantajları sebebiyle finansal araçlar günümüzde, değer saklamanın neredeyse temel yolu haline gelmiştir. Hatta tarihin uzun yılları boyunca geçimlik yaşayan geniş çapta insan kesimleri, en azından gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerde, tasarruflarını hisse senetleri ve emeklilik fonları gibi finansal araçlarda saklamaya başlamışlardır. Bütün bunlar neticesinde finansal araçlar ve bunların tedavül ettiği finansal piyasaların önemi zaman içerisinde artmıştır.

Bütün bu gelişmelerin tamamen sorunsuz ve herkesi mutlu edecek şekilde gerçekleştiği söylenemez. Finansal piyasalar zaman zaman balonlar yaratmış ve bu balonlarda birçok ekonomik krizin kaynağı olmuştur. Ayrıca sıradan insanların da tasarruflarını bu piyasalarda değerlendirmesi ve hem hareket imkânı hem de haber alma kapasitelerinin daha düşük olması nedeniyle, bu kişilerin herhangi bir krizde tasarruflarında büyük kayıplar yaşamalarına sebep olmuştur. Ek olarak da hareketlilikleri ve işlem kolaylıkları sayesinde finansal araçlar vergi kaçırma veya vergiden kaçınma kolaylaştırmıştır. Son olarak da belki de finansal araçların bu uçucu formu onların ekonomik süreçte yaratılan somut değer ile bağının daha da kesilmesine yol açmış, bu da finansal araçlardan elde edilen gelirin birçok kimse nezdinde adil görülmemesi düşüncesini ortaya çıkarmıştır.

Bu gelişmelerin ve yan etkilerinin farkına varılması, başta ABD’de olmak üzere dünyada, devletin müdahalesinin gerekli olup olmadığını, konunun ekonomik gelişme ile ilgisini ve eşitlik kaygıları içeren sonu gelmez bir kamusal tartışma başlatmıştır. Bu tartışmaların bir kısmı, mesela devletin finansal piyasalarda bir

düzenleyici rolünün olması gerektiği gibi, üzerinde büyük ölçüde uzlaşılarak sona ermiştir. Ancak finansal piyasalar ile ekonomik gelişme ilişkisi ve finansal piyasaların nasıl bir şekilde vergilendirilmesi gerektiği gibi konularda tam anlamıyla bir uzlaşma henüz sağlanamamıştır.

Bu çalışmadaki amacımız, konunun hem büyük tartışmaya yol açtığı hem de kendi tarihsel süreci içerisinde gerçekleştiği ABD’den yararlanarak Türkiye’deki tartışmaya katkılarda bulunmak ve nihayetinde Türkiye’nin vergi sistemi için birtakım iyileştirmeler önerebilmektedir. Çalışmamızda daha uzun vadeli araçların tedavül ettiği finansal piyasalar olan sermaye piyasalarına yoğunlaşılacak olsa da bahsedilen tartışmalar ve gelişmeler daha kısa vadeli araçların tedavül ettiği para piyasaları açısından geçerlidir. Nitekim para piyasaları da günümüzde kişilerin tasarruflarını değerlendirmelerinin önemli bir yoludur.

Çalışmamızın ilk bölümünde finansal piyasalar ve bunlar kapsamında yer alan sermaye piyasaları tanımlanacak ve onu oluşturan aktör ve araçlar sistematik bir şekilde aktarılacaktır. İkinci bölümde ise birinci bölümde bahsi geçen aktör ve araçlar üzerinden ABD’de sermaye piyasalarından elde edilen gelirlerin nasıl vergilendirildiği ortaya konulacak olup son bölümde ise Türkiye’de sermaye piyasalarının nasıl vergilendirildiği ABD ile karşılaştırılarak incelenecek ve bu karşılaştırmalar neticesinde Türkiye için çeşitli öneriler ortaya konularak çalışmamız sonlandırılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SERMAYE PİYASASININ TANIMI, KURUMLARI VE ARAÇLARI

Esas konumuz olan vergilendirmeye geçmeden evvel verginin konusunu tanımlayacak terimleri ortaya koymamız gerektiği açıktır. Bunlar da bu çalışma özelinde öncelikle sermaye piyasaları, sonrasında kurumları ve nihayetinde vergilendirilecek geliri yaratacak sermaye piyasası araçlarıdır.

I. GENEL EKONOMİ İÇERİSİNDE SERMAYE PİYASALARI

Herhangi bir “İktisada Giriş” kitabına bakıldığında en geniş anlamda ekonomiye katılan aktörlerin iki kategoriye ayrıldığı görülecektir: Mal ve hizmetleri üreten firmalar ile hanehalkı. Bu firmalar ekonomiye ürettikleri mal ve hizmetleri hanehalkına sunarken hanehalkı da temel olarak emek veya sermaye gibi üretim faktörlerini firmalara sunmaktadırlar. Bu sunuş ya da daha doğru bir ifadeyle mübadele de piyasalarda cereyan etmektedir.¹ Piyasayı gerçek veya potansiyel etkileşimleri yoluyla bir veya bir grup malın fiyatını belirledikleri alıcı ve satıcılar bütünü olarak tanımlayabiliriz.²

Mübadele konusunun sermaye olduğu piyasalar da finansal piyasalar olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla da finansal piyasaların alıcıları aldıkları finansal ürünler karşılığında sermayelerini verenler, satıcıları ise sattıkları finansal ürünler karşılığında sermaye toplayanlardır.³ Bu noktada resmin bütününe verebilmek adına sermaye toplayanların neden sermaye topladıklarını, diğer bir ifade ile toplanan sermayenin reel sektörde ne işe yaradığını incelemek yerinde olacaktır.

A. Reel Sektör – Finans Sektörü Ayrımı ve İlişkisi

Genel ekonomiyi ayırmanın bir başka yolu ise reel sektör ve finans sektörü olarak ikiye ayırmaktır. Reel sektör ekonomideki mal ve hizmetlerin üretimini kendine konu olarak alırken, finans sektörü ise para ve sermayenin dolaşımını konu almaktadır.

¹ N. Gregory Mankiw, **Principles of Economics**, 9. Baskı, Cengage, 2019, s.20.

² Robert S. Pindyck ve Daniel L. Rubinfeld, **Microeconomics**, 8. Baskı, Pearson, 2017, s. 7.

³ Stephen Valdez ve Philip Molyneux, **An Introduction to Global Financial Markets**, 8. Baskı, Palgrave, Londra, 2016, s. 2.

Finans sektörü, reel sektörün mal ve hizmet üretmesi için gerekli sermayenin bu sektöre aktarılmasını sağlamakta böylelikle de iki sistem birbirini tamamlamaktadır. Ne var ki, finans sektörünün mü reel sektörü ileri taşıdığı yoksa tam tersinin mi olduğu ziyadesiyle tartışmalı bir konudur. Farklı iktisatçılar farklı örneklemeler ve metotlar ile çok başka sonuçlara ulaşabilmektedirler.

Bir kısım iktisatçı finans sektöründeki gelişmenin reel sektörü geliştireceğini ileri sürerken, bir kısmı reel sektördeki gelişmenin finans sektörünü geliştirdiğini ileri sürmekte, başka bir kısım ikisi de birbirini desteklemekte demektedir, bir kısım ise arada bir ilişki olmadığını ileri sürmektedir. Bazı yazarlar ise tüm ülkeler açısından geçerli kuralın olamayacağını, ülkelerin gelir düzeylerine göre ayrı ayrı incelenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu şekilde yapılan araştırmalarda gelişmekte olan ülkelere finansal sistemin gelişmesinin gelişmiş ülkelere göre daha olumlu etkisinin bulunduğu iddia edilirken, tam tersi sonuçlara ulaşan araştırmalar da mevcuttur.⁴

Bu çelişkili sonuçlara ulaşan araştırmalardan da görüleceği üzere konu net değildir. Yapılan araştırmalar, finans sektörü ile reel sektör arasındaki ilişkinin tam olarak çözülemediğini, dolayısıyla da finans sektörü üzerine etki edecek vergi politikası tercihlerinin de aslında ülke ekonomisine nasıl etkileyeceğinin tam olarak aydınlatılamadığını vurgulamaktadır.

B. Finansal Piyasalar

Finansal piyasaların genel ekonomi içerisindeki yerini ve kabaca ekonominin kalanı ile ilişkisi görüldüğüne göre, öncelikle finansal piyasaların unsurlarına ve işleyişine daha sonra da finansal piyasaların kendi içerisinde nasıl sınıflandırıldığı konusuna eğilebiliriz.

1. Finansal Piyasaların İşleyişi, Unsurları ve Sınıflandırılması

Finansal piyasalar; gelirlerinden daha az harcama yaparak fon fazlası biriktiren hanehalkı, şirketler ve hükümetlerden, kazandıklarından fazlasını harcamak istemeleri sebebiyle fon açığı olanlara fon transferinin yapıldığı piyasalardır. Fon fazlası olanlar

⁴ Ünal Seven, “Finansal Gelişmişlik ve Ekonomik Büyüme”, **Gösterge**, Sayı: 5, Yaz 2015, ss. 56-57.

temelde hanehalkı olmakla birlikte, şirketler, yabancılar ve hükümetler de fon fazlasına sahip olmaları durumunda bunları finansal piyasalarda ödünç verebilmektedir. Finansal piyasalarda fon açığı olanlar ise temel olarak şirketler ve hükümetlerdir, ancak hanehalkı ve yabancılar da harcamalarını finanse etmek için finansal piyasalardan fon sağlayabilirler. Finansal piyasalar sayesinde fonlar, fon fazlası olan ama bu fonlar için üretken bir kullanım yeri olmayan kişilerden, fon açığı olan ama fonları kullanabilecekleri üretken yerleri olan kişilere aktarılmaktadır. Böylelikle sermayenin daha verimli bir şekilde tahsisi gerçekleşmekte, ekonomideki genel üretim ve verimlilik artmaktadır.⁵

Fonların finansal piyasalarda aktarılması doğrudan veya dolaylı olarak gerçekleşebilir. Doğrudan yolda, fon açığı olanlar finansal araçlarını fon fazlası olanlara satarak finansman sağlamaktadırlar. Finansal araçların, bunları satanların(ihraç edenlerin) gelecek gelirlerine ve varlıklarına ilişkin bir hak olarak tanımlanması mümkündür. Dolaylı yolda ise fon fazlası olan ve fon açığı olanlar arasında finansal araçlar girmekte ve bunlar fon transferine yardım etmektedir. Kişilerin bir şirketin paylarını satın alması doğrudan yola bir örnek iken, bankanın borçlanma aracı ihraç edip bu ihraçtan topladığı fonu ise kredi olarak vermesi dolaylı yola örnektir. Dolaylı yol ekonomi içerisinde daha önemli bir yer tutmaktadır. Finansal araçların finansal piyasalarda işlem maliyetlerini düşürmek, riskleri paylaşmak, bilgi paylaşımını sağlamak gibi faydaları bulunmaktadır.⁶

Bunlardan hareketle finansal sistemin unsurlarının fon arz edenler, fon talep edenler, finansal araçlar, finansal piyasalar olarak sayılması mümkündür. Son olarak finansal piyasalar genellikle sıkı düzenlenen piyasalar olduklarından yasal-kurumsal çerçevenin de finansal sistemin bir unsuru sayılması gereklidir.

Finansal piyasaların farklı ölçütlere göre farklı şekillerde sınıflandırılması mümkündür. Bunlar aşağıda bir tablo olarak özetlenmektedir.

⁵ Frederic S. Mishkin ve Apostolos Sertelis, **The Economics of Money, Banking and Financial Markets**, Kanada Dördüncü Baskısı, Pearson Canada, Toronto, 2011, ss. 18-19.

⁶ Mishkin, ss. 18, 29-34.

Tablo 1: Finansal Piyasaların Sınıflandırılması

Ölçüt	Sınıflandırma
Sağlanan fonun süresi	Para piyasaları – Sermaye Piyasaları
İşlem gören aracın ilk kez sunulup sunulmaması	Birincil piyasalar – İkincil piyasalar
Kurumsallaşma şekli	Organize – Organize Olmayan Piyasalar
İşlemin gerçekleştirilme zamanı	Spot Piyasalar – Vadeli Piyasalar

Kaynak: Tarafımızca düzenlenmiştir.

2. Sağlanan Fonun Süresine Göre: Para Piyasaları – Sermaye Piyasaları

Para piyasaları, kısa vadeli, likiditesi yüksek ve riski az araçların tedavül edildiği piyasalardır. Burada kısa vade ile genellikle vadesi bir yıldan az araçlar kastedilmektedir. Bunlar hazine bonoları, mevduat sertifikası, finansman bonusu, repo, çek gibi araçlardır. Sermaye piyasaları ise bir yıldan uzun vadeli araçların tedavül ettiği piyasalardır. Fon talep edenler genellikle para piyasası araçlarını, döner varlıklarını finanse etmek için kullanırlarken, sermaye piyasası araçlarını yatırımlarını artırmak için kullanmaktadırlar.⁷ İşletmelere ek olarak kamu kesimi de bu piyasaları kullanabilir.

Para piyasalarına katılanları şu şekilde sayabiliriz: Hazine; kamu kuruluşları; Merkez Bankası; yatırım bankaları, ticari bankaları, sigorta şirketleri gibi finans kuruluşları; şirketler; bireysel yatırımcılar; aracı kuruluşlar.⁸ Ancak para piyasaları daha ziyade bankalar gibi kurumsal katılımcıların işlem yaptıkları piyasalar iken sermaye piyasaları bireysel yatırımcıların da işlem yaptığı piyasalardır.⁹

Keza para piyasaları genellikle sermaye piyasalarına göre daha az riskli araçların tedavül ettiği piyasalardır. Para piyasası araçlarının likiditesi sermaye piyasası araçlarından daha büyüktür, dolayısıyla da para piyasalarının işlem hacmi

⁷ A. Yasemin Yalta, “Finansal Piyasalar ve Kurumlar”, https://acikders.tuba.gov.tr/pluginfile.php/4395/mod_resource/content/1/bolum04-finansalpiyasa-%28s1%2C1%29.pdf, (26.01.2021), s. 2.

⁸ Frank J. Fabozzi ve diğerleri, **The Global Money Markets**, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, 2002, s.2.

⁹ NCERT, “Financial Markets“, <https://ncert.nic.in/ncerts/l/lebs210.pdf>, (26.01.2021), s. 7.

daha büyüktür. Para piyasaları geçici likit sıkıntısını gidermek için kullanılırken, sermaye piyasalarına net işletme sermayesi gereksinimi için başvurulmaktadır.¹⁰

Türkiye’de TCMB Para Piyasası, Bankalararası Para Piyasası, Takasbank Para Piyasası önemli para piyasalarıdır.

3. İşlem Gören Aracın İlk Kez Sunulup Sunulmadığına Göre: Birincil Piyasalar – İkincil Piyasalar

Birincil piyasalar muhtelif menkul değerleri ihraç eden hükümet ve şirketlerin bu menkul kıymetleri almak isteyen yatırımcılara sattıkları piyasalardır. Bu piyasaların temel işlevi şirketlerin ve hükümetlerin sermaye toplamalarıdır.¹¹

İkincil piyasalar ise menkul kıymetleri ellerinde bulunduran yatırımcıların bunları başka yatırımcılara satarak nakde çevirdikleri piyasalardır. Bu sebeple ikincil piyasalar ihraççılara sermaye aktarılmasını sağlamazlar. İkincil piyasaların temel işlevi finansal araçları daha likit hale getirerek bunlara yönelik talebi artırmaktır.¹²

4. Kurumsallaşmasına Göre: Organize – Organize Olmayan Piyasalar

Organize piyasalar, işleyiş şekillerinin özel hukuki düzenlemeler ile belirlendiği piyasalardır. Bu piyasalarda alıcı ve satıcı sayısı yüksek olduğundan işlemler tam rekabet şartlarında gerçekleşmektedir. Organize olmayan piyasalar, diğer adıyla tezgahüstü piyasalar, ise işleyişleri özel hukuki düzenlemeler ile belirlenmemiş piyasalardır. Bu piyasalarda işlemler pazarlık usulü ile yapılmakta ve fiyatlar böylelikle oluşmaktadır.¹³

Organize piyasaların en iyi örneği olan menkul kıymet piyasalarının piyasaya likidite sağlama, ekonomik kaynak yaratma, mülkiyeti tabana yayma, ekonominin

¹⁰ Dilara Demirez, “1. Finansal Sistem ve Temel Kavramlar”, <https://www.cag.edu.tr/uploads/site/lecturer-files/2-finansal-piyasalar-ve-aracilar-sSjP.pdf>, (01.08.2022), ss. 16-17.

¹¹ NCERT, s. 8.

¹² Yalta, s. 4.

¹³ Vedat Sarıkovanlık, “Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar Yönetimi”, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/isletme_au/sermayepiyfinankurumlaryon.pdf, (28.01.2021), s. 58.

göstergesi olma gibi işlevleri vardır.¹⁴ BİST Pay Piyasası, BİST Borçlanma Araçları Piyasası, BİST Vadeli İşlemler ve Opsiyon Piyasası, BİST Kıymetli Madenler ve Kıymetli Taşlar Piyasası, TCMB Bankalar Arası Para Piyasası, Takasbank Para Piyasası Türkiye’deki temel organize piyasalardandır.

5. İşlemin Gerçekleştirilme Zamanına Göre: Spot Piyasalar – Vadeli Piyasalar

Spot piyasalar, *“bir ürünün alış veya satışının işlem tarihinde belirlenen fiyat üzerinde en çok iki iş günü sonrasında gerçekleştirildiği”* piyasalardır. Vadeli piyasalar ise *“belirli bir ürünün, fiyatı bugünden sabitlenmek koşuluyla ileri bir tarihte teslim edilmesi taahhüdünü içeren sözleşmelerin alınıp satıldığı”* piyasalardır.¹⁵ BİST Pay Piyasası bir spot piyasa iken BİST Vadeli İşlemler ve Opsiyon Piyasası bir vadeli piyasadır.

II. SERMAYE PİYASASI KURUMLARI

Sermaye piyasalarında yer alan kurumları, kamusal yetkilere sahip olup olmamaları üzerinden özel nitelikli kurumlar ve kamusal nitelikli kurumlar olarak iki başlık altında inceleyebiliriz.

A. Özel Nitelikli Kurumlar

Özel nitelikli kurumlar sermaye piyasalarında kendi adlarına işlem yapmakta veya başkalarının işlemlerine aracılık etmektedirler. Bu kurumlar aşağıda sırasıyla açıklanacaktır.

¹⁴ Yalta, s. 5.

¹⁵ TCMB, “Terimler Sözlüğü”, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/0ce9fa91-e7f2-433c-b5bd-2ba67f35f2c4/TCMB-TerimlerSozlugu.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=0ce9fa91-e7f2-433c-b5bd-2ba67f35f2c4>, (14.04.2022), ss. 39, 46.

1. Bankalar

Bankalar, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na tabi olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun izni ile kurulan finansal kurumlardır. Bu Kanunun 3. maddesinde en yaygın banka türü olan mevduat bankasının esas faaliyet konusu "kendi nam ve hesabına mevduat kabul etmek ve kredi kullandırmak" olarak tanımlanmaktadır.¹⁶ Bu şekilde ifade edildiğinde bankaların sermaye piyasaları dışında faaliyet gösterdiği düşünülebilirse de aynı Kanunun 4. maddesi bankaların faaliyet alanını genişletmektedir. Bu madde ile bankaların "j) Sermaye piyasası araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri.", "k) Sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri." gibi doğrudan doğruya sermaye piyasaları ile ilgili işlemler yapmalarına izin verilmektedir. Ancak bankalar bu faaliyetlere girişmeden önce Sermaye Piyasası Kurulu'ndan (SPK) izin yani aracılık yetki belgesi almak mecburiyetindedir.

Bunların dışında sermaye piyasası mevzuatı içinde bankaların farklı bir yerde durduğunu da belirtmeliyiz. Öncelikle 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu (SPKn) m. 39/9'da yer alan "*Bankaların aynı madde kapsamında yürütecekleri yatırım hizmet ve faaliyetlerine ilişkin usul ve esaslar Kurulca belirlenir. İşbu hizmet ve faaliyetlerde Kurul, sermaye piyasası araçlarının ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunun görüşüyle bankaların niteliklerine göre farklı usul ve esaslar belirleyebilir.*", m. 43/2'te yer alan "*Bankalar dışındaki diğer yatırım kuruluşları için de birinci fıkradaki şartlar aranır. Kurul bu kuruluşlar için ilave şartlar öngörebilir.*", m. 44/5'te yer alan "*Bankalar dışındaki diğer yatırım kuruluşlarının kurucularında aranacak şartlar Kurulca belirlenir.*" hükümlerinden görüleceği üzere bankalar diğer kurumlardan farklı kurallara tabi tutulmuşlardır. Keza bankaların bazı sermaye piyasası işlemlerini yapmaları da yasaklanmıştır.¹⁷ Son olarak belirtmek gerekir ki,

¹⁶ Mevduat bankasının en yaygın banka türü olduğu açısından. Türkiye Bankalar Birliği, "Bankacılık Sisteminde Banka, Çalışan, Şube Sayıları", Eylül 2020, https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/istatistikraporlar/ekler/1433/Banka_Calisan_ve_Subesayilari-Eylul_2020.pdf, (28.01.2021), s. 9.

¹⁷ Mesela SPK'nın 11.07.2013 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan III-37.1 sayılı Yatırım Hizmetleri ve Faaliyetleri İle Yan Hizmetlere İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ'in m.17/1-b ve c ile m.22/1-b ve c hükümleri ile bankaların kaldıraçlı işlemlere ilişkin olarak işlem aracılığı ve portföy aracılığı hizmetleri vermeleri yasaklanmıştır.

yatırım ve kalkınma bankaları ile mevduat bankaları arasında da bazı ayrımlar mevcuttur.¹⁸

2. Aracı Kurumlar

Aracı kurum kavramı SPKn'nun 3. maddesinin 1. fıkrasının a bendinde tanımlanmıştır. Buna göre aracı kurumlar münhasıran Sermaye Piyasası Kanunu'nun 37. maddesinin (a), (b), (c), (e) ve (f) bentlerinde yer alan faaliyetleri yapmak üzere yetkilendirilmiş kurumlardır. Yani aracı kurumlar; sermaye piyasası araçlarıyla ilgili emirlerin alınması ve iletilmesi, sermaye piyasası araçlarıyla ilgili emirlerin müşteri adına ve hesabına veya kendi adına ve müşteri hesabına gerçekleştirilmesi, sermaye piyasası araçlarının kendi hesabından alım ve satımı, sermaye piyasası araçlarının halka arzında yüklenimde bulunularak satışa aracılık edilmesi, sermaye piyasası araçlarının halka arzında yüklenimde bulunmaksızın satışa aracılık edilmesi faaliyetlerini yapmaktadır. Bunların dışında aracı kurumların verebilecekleri analiz, danışmanlık ve planlama gibi yan hizmetlerin detayları da SPKn m. 38'de belirtilmiştir.

Aracı kuruluşların kuruluş şartlarına, kurucularının niteliğine, faaliyetlerinde uyacakları kurallara, yapamayacakları işlemlere ve muhtelif konulara ilişkin detaylar SPK'nın 11.07.2013 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan III-37.1 sayılı Yatırım Kuruluşlarının Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Tebliğ'inde yer almaktadır.

3. Portföy Yönetim Şirketleri

Portföy yönetim şirketleri SPKn. m. 55'te tanımlanmıştır. Buna göre portföy yönetim şirketleri ana faaliyet konuları yatırım fonlarının kurulması ve yönetimi olan SPK'dan izin alınarak kurulan anonim şirketlerdir. SPK, portföy yöneticiliği faaliyetini *“sermaye piyasası araçları, (...) para piyasası araç ve işlemleri, vadeli işlemler ve opsiyonlar, nakit, döviz, mevduat ile Kurulca uygun görülen diğer varlık ve işlemlerden oluşan portföylerin yatırımcının veya portföy yöneticisinin belirleyeceği risk-getiri tercihi doğrultusunda, müşterilerle yapılacak portföy yönetim*

¹⁸ SPKn m. 39/9 hükmü gereği yatırım ve kalkınma bankaları, mevduat bankalarının yapabileceklerine ek olarak SPKn m.37/1-ç,d,e,f bentlerinde sayılan yatırım hizmetlerini de yapabilirler.

*sözleşmesi çerçevesinde vekil sıfatıyla yönetilmesi” olarak tanımlamaktadır.*¹⁹ Portföy yönetimin bireysel ve kolektif portföy yönetimi olarak ikiye ayrılması mümkündür. Kolektif portföy yöneticiliği; yatırım fonları ve yatırım ortaklıkları gibi kolektif yatırım kuruluşlarına ait portföyün maddi bir menfaat sağlama amacıyla yönetilmesidir. Bireysel portföy yönetimi ise bireysel yatırımcının “*mali durumunun, risk ve getiri tercihlerinin dikkate alındığı, yatırım süresine uygun portföyler oluşturulması ve yönetilmesi faaliyetine karşılık*” gelmektedir.²⁰ Türkiye’de 18 Nisan 2022 tarihi itibarıyla faaliyet izni bulunan 57 adet portföy yönetim şirketi bulunmaktadır.²¹

Portföy yönetim şirketlerinin kurulmasına, çalışanlarına, faaliyet esaslarına ve yükümlülüklerine dair detaylar SPK’nın 02.07.2013 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan III-55.1 sayılı Portföy Yönetim Şirketleri ve Bu Şirketlerin Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Tebliği’nde yer almaktadır.

4. Yatırım Fonları

Yatırım fonu, SPKn m. 52’de “*tasarruf sahiplerinden fon katılma payı karşılığında toplanan para ya da diğer varlıklarla, tasarruf sahipleri hesabına, inançlı mülkiyet esaslarına göre Kurulca belirlenen varlık ve haklardan oluşan portföy veya portföyleri işletmek amacıyla portföy yönetim şirketleri tarafından fon iç tüzüğü ile kurulan ve tüzel kişiliği bulunmayan mal varlığı*” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanıımı tam olarak çözebilmek adına “*inançlı mülkiyet*” tanımının ne olduğunu ortaya koymak yerinde olacaktır. Bu konu mülga 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu’nun gerekçesinde özellikle “*müşterek mülkiyet*” kavramı ile karşılaştırılarak detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Bu üçlü ilişkide önemli olan fon mal varlığının kime ait olacağının tespitidir. Bu konuda biri müşterek mülkiyet diğeri inançlı mülkiyet olmak üzere iki alternatif mevcuttur.

Müşterek mülkiyet esasına göre fon teşkil edildiği hallerde, fon malvarlığı katılma belgesi sahiplerinin müşterek mülkiyetindendir. Ancak, müşterek

¹⁹ SPK, “Portföy Yönetim Şirketleri :: Tanıtım Rehberi”, <https://www.spk.gov.tr/Sayfa/AltSayfa/447>, (18.04.2022).

²⁰ Serkan Acuner, “Portföy Yöneticilik Mesleğinin ve Portföy Yönetim Faaliyetinin Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu”, **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 25, 2018, s. 66.

²¹ SPK, “e-Veri Bankası - Portföy Yönetim Şirketleri”, <https://www.spk.gov.tr/SiteApps/EVeri/Detay/pys>, (18.04.2022).

maliklerin her zaman taksim isteyebilecekleri prensibi (MK. 627) dolayısıyla bazı istisnalara rağmen müşterek mülkiyet geçici işlemler için kabul edilmiş bir kurum olduğundan yatırım fonunun sürekliliği prensibi ile bağdaşmamaktadır. Diğer yandan müşterek mülkiyete dayalı yatırım fonlarında katılma belgesi sahipleri ile fon yöneticisi arasındaki ilişkiler vekâlet akdi hükümlerine tabidir. Vekâlet akdinde vekâlet veren vekile talimat verebileceği gibi (BK. 389) onu her zaman azledebilir. Oysa yatırım fonlarında katılma belgesi sahipleri hiç bir şekilde yönetime katılmazlar ve fon yöneticisine talimat veremezler. Ayrıca, Borçlar Kanununun 396 ncı maddesindeki vekilin her zaman azledilebileceği hükmü emredici bir hükümdür. Bu sebeple sözleşmeye aksine hüküm konulması mümkün değildir. Oysa, yatırım fonu uygulaması mahiyeti itibariyle katılma belgesi sahiplerinin yöneticiyi azledememesini gerektirir.

Bu sebeplerle uygulamada yatırım fonları inançlı mülkiyet esasına dayandırılmaktadır. İnançlı mülkiyet esasında fona inançlı olarak fon yöneticisi maliktir. Tasarruf sahipleri muamelelerinin bir kısmını katılma belgesi olarak inançlı yöneticinin mülkiyetine verirler. Bu intikal bir inanç sözleşmesi (yatırım fonlarında fon sözleşmesi, fon iç tüzüğü) ile sağlanır. Yönetici sözleşme çerçevesinde katılma belgeleri karşılığında aldığı paraların maliki olur, ancak, bu paraları sözleşme çerçevesinde kullanmak zorundadır.²²

Görüleceği üzere, yatırım fonlarına yatırılan paranın mülkiyeti, fonu yöneten portföy şirketindedir. Ne var ki, SPKn m.53'te belirtildiği üzere fonun malvarlığı, portföy yönetim şirketinin malvarlığından ayrıdır; dolayısıyla da fon malvarlığı haczedilemez, üzerine ihtiyati tedbir konulamaz, iflas masasına giremez, portföy yönetim şirketinin borçlarına karşılık mahsup edilemez.

Yatırım fonlarına ilişkin detaylar temel olarak 09.07.2013 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan III-52.1 sayılı Yatırım Fonlarına İlişkin Esaslar Tebliği'nde düzenlenmiş olmakla beraber; farklı emeklilik, borsa, gayrimenkul ve girişim sermayesi yatırım fonlarının tabi olacakları özel kurallar da bunlar için çıkartılan ayrı tebliğlerde düzenlenmektedir.

5. Yatırım Ortaklıkları

Yatırım ortaklıkları, SPKn m. 48'de “(...)sermaye piyasası araçları, gayrimenkul, girişim sermayesi yatırımları ile Kurulca belirlenecek diğer varlık ve haklardan oluşan portföyleri işletmek amacıyla, paylarını ihraç etmek üzere kurulan sabit veya değişken sermayeli anonim ortaklıklar(...)” olarak tanımlanmıştır. Esas işlevlerinin portföy işletmek olması sebebiyle yatırım fonlarına benzetilmektedirler. Zaten bu sebeple de SPKn yatırım fonlarını ve yatırım ortaklıklarını, “Kolektif Yatırım

²² T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığı, “2499 Sayılı Kanun Gerekçesi”, <http://mevzuat.spk.gov.tr/Onceki/>, 20.03.1981, (29.01.2021).

Kuruluşları” başlığı altında yan yana düzenlemektedir. Ne var ki, yatırım ortaklıklarının yatırım fonlarından en büyük farkı ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olmalarıdır. Bu sebeple de yatırım ortaklıkları işlettikleri portföyün doğrudan malikidirler.

Yatırım ortaklıkları SPKn m.48’de de belirtildiği üzere sabit veya değişken sermayeli olabilirler. Değişken sermayeli yatırım ortakları SPKn m.50/1’de “(...)sermayesi her zaman net aktif değerine eşit olan yatırım ortaklıklarıdır. Net aktif değer ise varlıkların toplamından borçların toplamının düşülmesi suretiyle bulunan tutarı ifade eder.” olarak tanımlanmıştır. SPKn m. 50/3’te değişken sermayeli yatırım ortaklıklarına pay sahiplerinin satmak istemesi halinde payları bedeli karşılığında satın alma zorunluluğu getirilmiştir. Bu yönden değişken sermayeli yatırım ortaklıklarının, yatırım fonlarına çok büyük ölçüde benzediğini söyleyebiliriz.

Yatırım ortaklıklarına ilişkin detaylı düzenlemeler yatırım ortaklıklarının iştegal konularına göre farklı tebliğlerde düzenlenmiştir. Bunlar 28.05.2013 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan III-48.1 sayılı Gayrimenkul Yatırım Ortaklıklarına İlişkin Esaslar Tebliği, 02.01.2014 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan III-52.4 sayılı Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıklarına İlişkin Esaslar Tebliği, 27.05.2015 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan III-48.5 sayılı Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıklarına İlişkin Esaslar Tebliği’dir.

6. Bağımsız Denetim, Değerleme ve Derecelendirme Şirketleri

Bağımsız denetim, değerlendirme ve derecelendirme şirketleri sermaye piyasaları içerisinde faaliyet gösteren üç ayrı şirket türüdür. Ancak bu üç farklı türdeki şirket SPKn’nun üçüncü kısmının altıncı bölümünde birlikte düzenlendiği için burada da tek bir başlık altında ele alınması uygun görülmüştür.

Bağımsız denetim faaliyeti, 12.06.2006 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan X-22 sayılı Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ’in 4. maddesinde “İşletmelerin kamuya açıklanacak veya Kurulca istenecek yıllık finansal tablo ve diğer finansal bilgilerinin, finansal raporlama standartlarına uygunluğu ve doğruluğu hususunda, makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtlarının elde edilmesi amacıyla bağımsız denetim standartlarında öngörülen gerekli tüm bağımsız denetim tekniklerinin uygulanarak,

defter, kayıt ve belgeler üzerinden denetlenmesi ve değerlendirilerek rapora bağlanması” olarak tanımlanmıştır. Bağımsız denetim kuruluşları da aynı maddede *“Bu Tebliğde belirtilen şartları taşıyan ve Kanun uyarınca sermaye piyasasında bağımsız denetimle yetkilendirilen kuruluş”* olarak tanımlanmıştır.

Bağımsız denetim konusu şirketlerin ekonomi içerisinde ağırlık kazanmasına koşut olarak ilgili tarafların (hissedarlar, denetleyici kurumlar, kredi kuruluşları) artması ile önem kazanmıştır. Doğru işlemesi durumunda bağımsız denetim bir yandan yatırımcıların güvenilir bilgiye ulaşmasına ve sermaye piyasalarına yatırım yapmalarına, diğer yandan da şirketlerin sermaye bulmalarını kolaylaştırarak ekonominin gelişmesine katkıda bulunmaktadır.²³

Değerleme şirketleri, bir taşınır veya taşınmaz malın değerini çeşitli standartlara göre belirleyen şirketlerdir. SPKn’nda değerleme şirketlerinin yapacağı faaliyetin ne olduğu konusuna hemen hemen hiç değinilmemiş yalnızca bunların verdikleri raporlardan doğacak sorumlulukları konusuna değinilmiştir. SPK’nın tebliğlerine bakıldığında konuya ilişkin iki adet tebliğ bulunmaktadır. Daha genel nitelikteki 01.02.2017 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan III-62.1 sayılı Sermaye Piyasasında Değerleme Standartları Hakkında Tebliğ altı maddeden oluşan ve Türkiye Değerleme Uzmanları Birliği ve Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği tarafından yayımlanan Uluslararası Değerleme Standartlarına atıf yapmakla yetinen bir maddedir. Konuya ilişkin diğer tebliğ ise 31.08.2019 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan III-62.3 sayılı Sermaye Piyasasında Faaliyette Bulunacak Gayrimenkul Değerleme Kuruluşları Hakkında Tebliğ’dir. Bu tebliğ yalnızca gayrimenkullerin değerlemesine ilişkin kurallar getirmekle beraber diğer tebliğin aksine hayli detaylıdır. Bu da Türkiye’deki uygulamada gayrimenkul dışında değerlendirme faaliyetinde bulunulmadığını düşündürmektedir. SPK’nın veri bankasında da sermaye piyasalarında faaliyet gösteren kuruluşlar altında “Gayrimenkul Değerleme Kuruluşları” ifadesinin olması bunu doğrulamaktadır.²⁴ Bu durum SPK’nın aldığı ilke kararıyla gayrimenkul dışındaki varlıkların değerlendirilmesinin bu ilke kararında belirtilen şartları sağlayan bağımsız denetim kuruluşları, danışmanlık şirketleri, aracı

²³ Ebru Esendimir, “Finansal Bilginin Güvenilirliği ile İlgili Bağımsız Denetimin Amacı ve Denetim Süreci ile İlgili Son Gelişmeler”, **Journal of Yaşar University**, Cilt: 23, 2011, ss. 3901-3902.

²⁴ SPK, “e-Veri Bankası – İlgili Kurum ve Kuruluşlar”, <https://www.spk.gov.tr/SiteApps/EVeri>, (01.02.2021).

kurumlar ile yatırım ve kalkınma bankaları tarafından yapılabilmesine izin vermesinden kaynaklanmaktadır.²⁵

Derecelendirme kuruluşlarının da faaliyetlerinin içeriğine ilişkin konular SPKn değil, 12.07.2007 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan VIII-51 sayılı Sermaye Piyasasında Derecelendirme Faaliyeti ve Derecelendirme Kuruluşlarına İlişkin Esaslar Tebliği’nde düzenlenmiştir. Bu tebliğe göre derecelendirme faaliyeti, kredi derecelendirmesi ve kurumsal yönetim ilkelerine uyum derecelendirmesi faaliyetlerini kapsamaktadır. Aynı tebliğin beşinci maddesinde kredi derecelendirmesi, işletmelerin risk durumları ve ödeyebilirliklerinin veya borçluluğu temsil eden sermaye piyasası araçlarının anapara, faiz ve benzeri yükümlülüklerinin vadelerinde karşılanabilirliğinin bağımsız, tarafsız ve adil olarak değerlendirilmesi ve sınıflandırılması faaliyeti olarak tanımlanmıştır. Kurumsal yönetim ilkelerine uyum derecelendirmesi ise şirketlerin SPK’nın 03.01.2014 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan II-17.1 sayılı Kurumsal Yönetim Tebliği’nin Ek-1’inde yer alan “Sermaye Piyasası Kurulu Kurumsal Yönetim İlkeleri”ne uyumluluğunun bağımsız, tarafsız ve adil olarak değerlendirilmesi ve sınıflandırılmasıdır.

7. Halka Açık Şirketler

Halka açık ortaklık, SPKn m. 3’te “*Kitle fonlaması platformları aracılığıyla para toplayanlar hariç olmak üzere, payları halka arz edilmiş olan veya halka arz edilmiş sayılan anonim ortaklıklar*” olarak tanımlanmıştır. Bu noktada ilk olarak payların halka arz edilmesi ifade edilecek daha sonra da hangi halde payların halka arz edilmiş sayıldığı açıklanacaktır. SPK m. 3’e göre halka arz “*Sermaye piyasası araçlarının satın alınması için her türlü yoldan yapılan genel bir çağrıyı ve bu çağrı devamında gerçekleştirilen satışı*” ifade etmektedir. SPKn m. 16’ya göre ise “*pay sahibi sayısı beş yüzü aşan anonim ortaklıkların payları halka arz olunmuş*” sayılmaktadır.

Halka açık şirketler; uymaları gereken kurumsal yönetim ilkeleri, kâr payı dağıtımına ilişkin kurallar, örtülü kazanç aktarım yasağı, ayrılma hakkı, kamuyu

²⁵ SPK, “Gayrimenkul Dışındaki Varlıkların Sermaye Piyasası Mevzuatı Kapsamındaki Değerlemelerinde Uyulacak Esaslar”, <https://www.spk.gov.tr/DaireDuyuruKarar/Dosya/20>, (01.02.2021).

aydınlatma yükümlülüğü gibi birçok açıdan normal ticaret şirketlerinden ayrılmaktadır. Bunlara ilişkin detaylar SPK'nın çıkardığı tebliğlerde yer almaktadır.

Halka açılmakla beraber gündeme gelen bir konu da borsada işlem görmektir. Her halka açık şirketin payları borsada işlem görmemektedir. Şöyle ki, 01.02.2021 tarihi itibarıyla Türkiye'de mevcut halka açık şirketlerin sayısı 508'dir ve bunlardan 394'ü borsada işlem görmektedir.²⁶ 30.13.2013 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan II-16.1 sayılı Ortaklıkların Kanun Kapsamından Çıkarılması ve Paylarının Borsada İşlem Görmesi Zorunluluğuna İlişkin Esaslar Tebliği uyarınca halka açık ortaklık statüsü kazanan ortaklıkların kural olarak iki yıl içerisinde borsada işlem görmek için başvuruda bulunmaları gerekmektedir. Ne var ki, tebliğin 5, 6, 7, 8, 9, 10 maddelerinde bu halka açık ortaklıkların hangi şartlar altında borsaya kayıt olmayabilecekleri düzenlenmiştir.

Halka açık şirketler açısından çeşitli ülkeler ve Türkiye için birkaç rakam vermek faydalı olacaktır. Piyasa kapitalizasyonu, bir ülkedeki tüm borsalarda işlem gören halka açık payların toplam değerini ifade etmektedir. Bu değer ülkenin GSYH'sine bölünmesi ise kabaca o ülkede sermaye piyasalarının gelişmişliğini göstermektedir.

Tablo 2: Çeşitli Ülkelerde Piyasa Kapitalizasyonu ve Piyasa Kapitalizasyonunun GSYH'ye Oranı

Ülkeler	2021 yılı	
	Piyasa Kapitalizasyonu (Milyon USD)	Piyasa Kapitalizasyonu / GSYH
Almanya	2.503.046	0,59
ABD	52.243.997	2,28
Avusturya	162.889	0,34
Çin	14.374.520	0,85
Endonezya	578.631	0,50
Filipinler	285.423	0,74
Hindistan	3.548.018	1,20
İspanya	775.650	0,54
İsrail	362.118	0,77
Japonya	6.544.303	1,28
Kanada	3.264.137	1,62
Kolombiya	90.541	0,30
Kore	2.218.658	1,22
Lüksemburg	61.194	0,73

²⁶ SPK, "e-Veri Bankası - İlgili Kurum ve Kuruluşlar", <https://www.spk.gov.tr/SiteApps/EVeri>, (01.02.2021).

Macaristan	31.571	0,17
Malezya	414.285	1,12
Meksika	459.708	0,36
Mısır	48.731	0,12
Peru	78.026	0,35
Polonya	197.389	0,30
Rusya	841.850	0,51
Sri Lanka	27.057	0,33
Şili	152.141	0,46
Tayland	598.908	1,10
Türkiye	140.207	0,18
Yunanistan	59.242	0,28

Kaynak: SPK, “Uluslararası Ekonomik ve Finansal Göstergeler”, <https://www.spk.gov.tr/SiteApps/Yayin/PeriyodikDokumanGoster/59?type=PERD02>, (28.03.2022)’dan ulaşılan bilgiler ile oluşturulmuştur.

Görüleceği üzere ABD’de piyasa kapitalizasyonu Türkiye’nin yaklaşık 370 katı olduğu gibi ABD piyasa kapitalizasyonunun GSYH’ye oranında da 2,28 ile veri setindeki diğer tüm ülkeleri geçmektedir. Bu da bize sermaye piyasalarının ABD’de hayli gelişmiş olduğunu göstermektedir. Bu husus tezimizde Türkiye ile ABD’yi karşılaştırmanın temel nedenlerinden birini oluşturmaktadır.

B. Kamusal Nitelikli Kurumlar

Bu başlık altında hem Türkiye’de hem de ABD’de kamusal yetki veya fonksiyonlara sahip kurumlar incelenecektir.

1. Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar

Sermaye piyasalarının kamu otoriteleri tarafından düzenlenmesi gerekmektedir. Bu düzenleme işini temel olarak Türkiye’de Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), ABD’de ise ABD Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu (U.S. Securities and Exchange Commission) yapmaktadır.

a) Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)

SPK, “13 Ocak 1982 yılında, sermaye piyasasının güven açıklık ve kararlılık içinde çalışması ve tasarruf sahiplerinin yani yatırımcıların hak ve yararlarının

*korunması amacıyla 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ile” kurulmuştur.*²⁷ SPK, SPKn’nin 117. maddesi ile idari-mali özerkliğe sahip olarak kurulmuş bir kamu tüzel kişiliğidir. Kurulun temel görevi bu kanunda gösterilen görevleri yerine getirmek ve yetkileri kullanmaktır. Kurul, sermaye piyasalarının işleyişini düzenleyen ve denetleyen temel kurumdur. Kurulun, yetki ve görevlerinin genişliği de bu durumu doğrulamaktadır. Kurulun temel yetki ve görevleri arasında;

- Sermaye piyasasının güvenilir, şeffaf, etkin, istikrarlı, adil ve rekabetçi bir ortamda işlemesini ve gelişmesini sağlayacak düzenlemeleri yapmak,
- Sermaye piyasası araçlarının halka arzı veya borsada işlem görmesi için gerekli kanuni şartların yerine getirilip getirilmediğini kontrol etmek,
- Aracı kuruluşlara, kolektif yatırım kuruluşlarına, halka açık anonim ortaklıklara, bağımsız denetim kuruluşlarına, derecelendirme kuruluşlarına, gayrimenkul değerlendirme kuruluşlarına faaliyet gösterebilmeleri için gerekli izinleri verme,
- Halka açık anonim ortaklıkların finansal tablolarını, özel durumlarını ve genel kurul toplantılarını; kolektif yatırım kuruluşlarının mali tablolarını ve portföy yapılarını; aracı kuruluşların mali durumlarını, belge düzenini ve personelini; sermaye piyasasındaki olağandışı para ve miktar hareketlerini izlemek ve denetlemek,
- Sermaye piyasası suçlarına ilişkin denetimler yapmak,
- Sermaye piyasası kurumlarına yol göstermek,
- Kanuna aykırı olduğu tespit edilen işlemler için uyarı ve idari para cezası uygulamak,
- Hukuka aykırı davrandığı tespit edilen kuruluşların bu aykırılıklarına devam etmemeleri için gerekli tedbirleri almak bulunmaktadır.²⁸

SPK, SPKn m.118/1’e göre “*biri başkan, biri ikinci başkan olmak üzere yedi üyeden oluşur*”. SPKn m.119/2 uyarınca da SPK Başkanı, ikinci başkan ve üyeleri Cumhurbaşkanınca atanmaktadır. SPKn m.120’nin başlığı “*Kurul Başkan ve üyelerinin görev süreleri*” olmasına rağmen bu madde altında görev sürelerine ilişkin

²⁷ SPK, “SPK’nın 25. Kuruluş Yıldönümü”, <https://www.spk.gov.tr/Duyuru/Goster/2007123/1>, (28.03.2022).

²⁸ SPK, “Kurulun Temel Fonksiyonları”, <https://www.spk.gov.tr/Sayfa/Index/0/0/2>, (21.02.2020).

herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Çünkü bu maddedeki “*Kurul Başkan ve üyelerinin görev süresi beş yıldır. Süreleri biten Başkan ve üyeler bir defalığına tekrar atanabilir.*” hükmü 9 Temmuz 2018 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 703 sayılı KHK’nın 165’inci maddesi ile kaldırılmıştır. Şu anda SPK üyelerinin görev süresi 10 Temmuz 2018 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan 3 sayılı Üst Kademe Kamu Yöneticileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usullerine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenlenmiştir. Kararnamenin ekindeki 3 sayılı cetvelde düzenleyici ve denetleyici kurum başkan ve üyelerinin görev süresi 4 yıl olarak belirlenmiştir.

Ayrıca aynı Kararname’nin 4. maddesinde “*Bu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine ekli (I) sayılı cetvelde yer alanların görev süresi, atandıkları tarihte görevde bulunan Cumhurbaşkanının görev süresini geçemez. Cumhurbaşkanının görevi sona erdiğinde, bunların görevi de sona erer. Ancak bunlar, yerlerine atama yapılmaya kadar görevlerine devam eder. Görev süreleri sona erenler, yeniden atanabilir. Bunlar, görev süreleri sona ermeden de Cumhurbaşkanınca görevden alınabilir.*” hükmüne de yer verilmiştir. Bu hüküm SPKn m. 120/2’de yer alan “*Kurul Başkan ve üyelerinin görev süreleri dolmadan herhangi bir nedenle görevlerine son verilemez.*” hükmü ile tam ters yöndedir. Anayasa m.104/17’de yer alan “*Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde, kanun hükümleri uygulanır.*” gereği SPKn m.120/2’nin uygulanacağını söyleyebiliriz. SPK’nın bağımsızlığının sağlanması açısından da söz konusu Anayasa hükmü önem taşımaktadır.

b) ABD Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu (U.S. Securities and Exchange Commission - SEC)

SEC, ABD’nin sermaye piyasaları üzerinde yetkili temel denetleyici ve düzenleyici kurumudur. Yetki ve görevleri SPK’nın yetki ve görevleri ile aynıdır. Ancak SEC, ABD’nin ekonomik gelişmişliği sebebiyle birçok diğer ülkenin muadil kuruluşundan (mesela Türkiye’de SPK 1981’de kurulmuştur) önce kendi tarihsel sürecinde ortaya çıkmıştır. Bu tarihsel süreci görmek faydalı olacaktır.

SEC’in kuruluşu, ABD’nin ekonomik tarihinde bir kırılma noktası olan 1929 ekonomik bunalımına dayanmaktadır. 1929’dan önce ABD’de sermaye piyasaları

ağırlıklı olarak eyaletlerin yasaları ile merkezi bir düzenleyici kurum olmaksızın oldukça zayıf bir şekilde düzenleniyordu. Ne var ki, 1929 ekonomik bunalımı ile kamunun sermaye piyasalarına olan güvenini geri getirmek ve ekonomiyi canlandırmak için sermaye piyasalarında bir düzenleme yapılması gerektiği ortaya çıkmıştı. Böyle bir düzenlemenin yapılması gerek çeşitli ekonomik aktörlerin bu tarz düzenlemelere karşı çıkması, gerekse de hukuki belirsizlikler sebebiyle hayli zor olacaktı. Hukuki belirsizliklerin en önemlisi ABD Anayasasının bu konu ile ilgili düzenleme yapma yetkisini federal devlete mi eyaletlere mi bıraktığının net olmamasıydı. Konu devamlı tartışmalar ve kongre soruşturmaları ile Franklin D. Roosevelt 1933'te başkan olana kadar devam etti. Roosevelt'in başkan olması ile yasa yapım çalışmaları hız kazandı ve yatırımcıların satın alacakları sermaye piyasası araçları hakkında tam ve doğru bilgi almalarını sağlamak hedefi doğrultusunda 27 Mayıs 1933'te Securities Act (Menkul Kıymetler Yasası) yürürlüğe girdi. Ne var ki, bu yasa sermaye piyasası araçlarının sadece birincil piyasalarda halka arzını düzenlemekte, ikincil piyasalardaki alım satımları düzenlememekteydi. Ayrıca bu yasa ile düzenleme yetkisi sermaye piyasaları üzerinde uzmanlaşmış bir kuruma verilmemiş, bu yetki ticaret konusunda genel yetkili Federal Ticaret Komisyonu'na verilmişti. Bu eksiklikler 1934 tarihli Securities Exchange Act (Menkul Kıymetler Borsası Yasası) ile giderilmiştir. Bu yasa ile sermaye piyasalarının ikincil piyasalarda alım-satımları da düzenlenmiş, SEC kurularak düzenleme yetkisi bu kuruma verilmiştir. Bu iki yasa, yürürlüğe girmelerinden itibaren çeşitli değişikliklere uğramalarına rağmen bugün itibarıyla de ABD'deki sermaye piyasası düzenlemelerinin temelini oluşturmaktadır.²⁹

SEC, temel amaçlarını yatırımcıları korumak; piyasanın adil, düzenli, etkin çalışmasını sağlamak ve sermaye birikimi sağlamak olarak açıklamaktadır.³⁰ SEC, beş üyesi olan bağımsız bir federal kurumdur. SEC üyeleri ABD Başkanı tarafından Senato'nun onayı ile atanmaktadır. SEC'in bağımsızlığının korunması için her bir üye beş yıllığına birer yıl ara ile seçilmektedir. Aynı şekilde SEC'in üçten fazla üyesinin aynı siyasi partiye mensup olacak şekilde atanması yasaklanmış olup Securities Exchange Act mümkünse siyasi partilerden dönüşümlü olarak atama yapılmasını

²⁹ Elisabeth Keller, "Introductory Comment: A Historical Introduction to the Securities Act of 1933 and the Securities Exchange Act of 1934", **Ohio State Law Journal**, Cilt: 49, 1988, ss. 329-352.

³⁰ SEC, "What We Do", <https://www.sec.gov/about/what-we-do>, (02.02.2021).

önermektedir. Bu noktada Türkiye’de SPK üyelerinin tamamını Cumhurbaşkanı’nın tek başına atamasının SPK’nın bağımsızlığına zarar vereceği söylenebilir ve ABD’de olduğu gibi Cumhurbaşkanı’nın atamasının TBMM tarafından onaylanması gibi bir sistem önerilebilir.

c) ABD Emtia Vadeli İşlemler Komisyonu (Commodity Futures Trading Commission - CFTC)

ABD’deki sermaye piyasalarında yetkili denetleyici ve düzenleyici kurumlardan bir diğeri Commodity Futures Trading Commission (Emtia Vadeli İşlemler Komisyonu)’dır. İsminin aksine bu kurum sadece emtialar üzerindeki vadeli işlemlerde yetkili değildir. İsim Komisyon’un kurulduğu 1974 yılında vadeli işlem sözleşmelerinin özellikle tarımsal emtia üzerine yapılması sebebiyle bu şekildedir.³¹

Komisyon neredeyse tüm türev ürünler üzerinde denetleme ve düzenleme yetkilerine sahiptir. Komisyonun temel amacı tıpkı SEC’te olduğu gibi türev ürünlere ilişkin bilgi ve risklerin tam ve doğru olarak yatırımcılar ile paylaşılarak piyasanın düzenli işlemlerini sağlamaktır. Bu alandaki yetkileri de SEC ve SPK ile paralel niteliktedir. Sermaye piyasası araçları üzerine kurulu türev araçlar açısından düzenleme yapma yetkisini SEC ve CTFC birlikte kullanmaktadır.³²

2. Menkul Kıymet Borsaları

Menkul kıymet borsaları, standart kurallar çerçevesinde sermaye piyasası araçlarının alınıp satıldığı yerler olmaları itibarıyla ziyadesiyle önemli sermaye piyasası kurumlarıdır. Hukuken hem Türkiye’de hem de ABD’de borsalar özel hukuk tüzel kişilikleridir. Ancak bu borsaların kendi işleyişlerine ilişkin kurallar koyabilmeleri, doğaları gereği az sayıda ve kamusal önemde olmaları sebebiyle, kamusal nitelikli kurumlar arasında saymanın daha isabetli olacağı düşünülmektedir.

³¹ CFTC, “The Commission”, <https://www.cftc.gov/About/AboutTheCommission>, (04.02.2021).

³² CFTC, “Security Futures Product”, <https://www.cftc.gov/IndustryOversight/ContractsProducts/SecurityFuturesProduct/index.htm>, (04.02.2021).

a) Borsa İstanbul A.Ş. (BİST)

BİST, SPKn m. 138 ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsası ve İstanbul Altın Borsası'nın alacak ve borçlarının kendisine devredilmesiyle kurulmuş bir özel hukuk tüzel kişiliğidir. Benzer şekilde İzmir'de kurulu Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş. de 3 Nisan 2014 tarihinde Ticaret Sicil Gazetesi'nde yayımlanan birleşme kararı ile BİST'e devredilmiştir. Borsa İstanbul'un başlıca amacı ve faaliyet konusu ana sözleşmesinde şu şekilde belirlenmiştir:

(...)sermaye piyasası araçlarının, kambiyo ve kıymetli madenler ile kıymetli taşların ve Sermaye Piyasası Kurulunca uygun görülen diğer sözleşmelerin, belgelerin ve kıymetlerin serbest rekabet şartları altında kolay ve güvenli bir şekilde, şeffaf, etkin, rekabetçi, dürüst ve istikrarlı bir ortamda alınıp satılabilmesini sağlamak, bunlara ilişkin alım-satım emirlerini sonuçlandıracak şekilde bir araya getirmek veya bu emirlerin bir araya gelmesini kolaylaştırmak ve oluşan fiyatları tespit ve ilan etmek üzere piyasalar, pazarlar, platformlar ve sistemler ile teşkilatlanmış diğer Pazar yerleri oluşturmak, kurmak ve geliştirmek, bunları ve başka borsaları veyahut borsaların piyasalarını yönetmek ve/veya işletmek³³

BİST bünyesinde farklı sermaye piyasası araçlarının ticaretinin yapıldığı dört adet farklı piyasa bulunmaktadır: Pay Piyasası, Borçlanma Araçları Piyasası, Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası, Kıymetli Madenler ve Kıymetli Taşlar Piyasası. Bunların dışında BİST borsada faaliyet gösteren kişilerin borsa kurallarına uygun hareket edip etmediklerini denetlemekte ve piyasalardaki olağandışı hareketleri izlemektedir.³⁴ BİST, şu an için Türkiye'de faaliyet gösteren tek menkul kıymetler borsasıdır.

b) ABD'de Borsalar

ABD'de 3 tanesi vadeli işlemler için olmak üzere toplamda 27 tane borsa bulunmaktadır.³⁵ Bunlardan biri olan New York Menkul Kıymetler Borsası (New York Stock Exchange -NYSE) 2020 yılında 25,53 trilyon dolarlık toplam hisse senedi değeri ile dünyanın da en büyük borsasıdır.³⁶ ABD'de borsalar Türkiye'de oldukları

³³ BİST, "Borsa İstanbul Anonim Şirketi Esas Sözleşmesi", <https://borsaistanbul.com/files/bias-esas-sozlesmesi.pdf>, (04.02.2021), s. 1.

³⁴ BİST, "Piyasa Denetim ve Gözetim Faaliyeti", <https://borsaistanbul.com/tr/sayfa/142/piyasa-denetim-ve-gozetim-faaliyeti>, (04.02.2021)

³⁵ SEC, "National Securities Exchanges", <https://www.sec.gov/fast-answers/divisionsmarketregmrexchangesshtml.html>, (05.02.2021).

³⁶ Statista, "Largest stock exchange operators worldwide as of March 2020, by market capitalization of listed companies", <https://www.statista.com/statistics/270126/largest-stock-exchange-operators-by-market-capitalization-of-listed-companies/>, 05.02.2021.

gibi SEC'in onayı ile faaliyet göstermektedirler. Yine aynı Türkiye'de olduğu gibi ABD'de denetleme ve düzenleme fonksiyonları göstermektedir. Mesela NYSE'nin üyeliğe, kote olmaya, disiplin ve genel olarak faaliyetlerin nasıl yapılacağına ilişkin detaylı kuralları bulunmaktadır.³⁷

3. Merkezi Saklama Kuruluşları ve Merkezi Karşı Taraf

Bilindiği üzere borsaya kote olmayan şirketlerin hisse senetleri şirketler tarafından bastırılıp pay sahiplerine verilmekte, bu pay sahipleri de hisse senetlerini nama yazılılarsa ciro edip zilyetliğini devrederek, hamiline yazılılarsa sadece zilyetliği devrederek başka kişilere devredebilmektedirler. Aslında durum ABD'de 1960'lara kadar borsada işlem gören şirketler açısından da böyleydi. Ne var ki 1960'larda ABD borsalarına yönelik talebin artmasına paralel bir şekilde işlem hacminin artması ile işlemlerin hisse senetlerinin zilyetliğinin devri imkansız olmaya başladı. Bu sorunun çözümü aslında ABD'de 1950'lerden beri önerilen merkezi saklamaya geçmek oldu.³⁸ Bu sistemde tüm hisse senetleri merkezi bir yerde saklanmakta ve kayda geçirilmekte, daha sonrasında bu hisse senetlerinin devri ise yalnızca bu kayıtların değiştirilmesi ile gerçekleşmektedir. Böylelikle hisse senetlerinin zilyetliğinin devrine gerek kalmaksızın devirler hızlı ve kolay bir şekilde yapılabilmektedir. Bu geçişe paralel olarak bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler ile birlikte kaydileştirme (dematerialization) de hız kazanmıştır. Kaydileştirme ile sermaye piyasası araçları sadece elektronik olarak var olmakta ve elektronik kayıtlarının değiştirilmesi ile devri mümkün olmaktadır. Günümüz itibarıyla kaydileştirmenin tüm dünyada büyük ölçüde tamamlandığını söyleyebiliriz.³⁹

Normalde sermaye piyasası araçlarının alım-satımı bir satış sözleşmesi ile alıcı ve satıcı arasında gerçekleşmektedir. Bu klasik satış sözleşmesi kurulumu tarafları için bir temerrüt riski içermekte, bu temerrüt risklerinin de toplanması finansal sistemin tümü için bir risk yaratmaktadır. Bu duruma karşılık merkezi karşı taraf uygulaması geliştirilmiştir.

³⁷ NYSE, "NYSE Rules", <https://nyseguide.srorules.com/rules>, (05.02.2021).

³⁸ Alec Benn, *The Unseen Wall Street of 1969-1975*, Quorum Books, Londra, 2000, s. 11.

³⁹ DTCC, "From Physical To Digital: Advancing The Dematerialization Of U.S. Securities", <https://perspectives.dtcc.com/articles/dematerialization-of-us-securities>, (05.02.2021).

Merkezi karşı taraf, satım sözleşmesinin deyim yerindeyse arasına girmekte ve alıcıya karşılık satıcının, satıcıya karşılık alıcının taahhütlerini üstlenmektedir. Böylelikle tarafların temerrüt riskleri merkezi karşı taraf üzerinde toplanmaktadır. Ne var ki, bir sermaye piyasasındaki tüm alım-satımların merkezi karşı taraf üzerinden gerçekleştirilmesi ile bunların birçoğu birbirleriyle eşleştirilerek toplam temerrüt riski düşürülmektedir. Ayrıca merkezi karşı taraf tüm alım-satım işlemlerinin bilgisine sahip olduğundan, riskini doğru bir şekilde belirleyip bunu azaltmak üzere teminat almak gibi önlemlere başvurabilmektedir.⁴⁰

a) Merkezi Kayıt Kuruluşu A.Ş. (MKK)

MKK, Sermaye Piyasası Kanunu’nun 81. maddesi ile 2001 yılında anonim şirket biçiminde kurulmuş bir özel hukuk tüzel kişiliğidir. Bu maddeye göre MKK *“sermaye piyasası araçlarının kaydileştirilmesine ilişkin işlemleri gerçekleştirmek, kaydileştirilen bu araçları ve bunlara bağlı hakları, elektronik ortamda, üyeler ve hak sahipleri itibarıyla kayden izlemek, bu araçların merkezî saklamasını”* yapmakla görevlidir. MKK Borsa İstanbul’da işlem gören şirketlerin pay senetleri, devlet iç borçlanma araçları, geçici makbuzlar, yatırım fonları, özel sektör tahvilleri, banka ve finansman bonoları, varantlar, varlığa/ipoteğe dayalı menkul kıymetler, varlık/ipotek teminatlı menkul kıymetler, kira sertifikaları için merkezi saklama hizmeti vermektedir.⁴¹

MKK ayrıca şirketlerin kurumsal yönetim ilkelerine uyumu için şirket yönetimi ve ortaklarının iletişimini sağlayacakları bir elektronik platform oluşturmakla da görevlidir. MKK’nın oluşturduğu bu platform Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) ismiyle faaliyet göstermektedir.

⁴⁰ Robert S. Steigerwald, “Central Counterparty Clearing”, <https://www.chicagofed.org/~media/publications/understanding-derivatives/understanding-derivatives-chapter-2-central-counterparty-clearing-pdf.pdf?la=en>, (08.02.2021), ss. 18-20.

⁴¹ MKK, “Biz Kimiz?”, <https://www.mkk.com.tr/tr-tr/Hakkimizda/Sayfalar/MKK-Kimdir.aspx>, (08.02.2021).

b) İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş. (Takasbank)

Takasbank “*sahip olduğu ‘merkezi takas’ ve ‘bankacılık’ lisansları ile Türk sermaye piyasalarında, üyelerine, takas, merkezi karşı taraf ve bankacılık hizmetleri sunmaktadır.*” Buradan da anlaşılabilirceği üzere Takasbank Türkiye’nin sermaye piyasalarında faaliyet gösteren merkezi karşı taraftır. Takasbank 1996 yılında kurulmuştur. Takasbank, Ödünç Pay Piyasası’nda, Borsa İstanbul A.Ş. Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası’nda, Borsa İstanbul A.Ş. Para Piyasası’nda, Borsa İstanbul Pay Piyasası’nda, Borsa İstanbul Borçlanma Araçları Piyasası’nda, Borsa İstanbul SWAP Piyasası’nda merkezi karşı taraf hizmeti vermektedir.⁴² BİST’te işlem gören sermaye piyasası araçlarının alım-satım işlemleri Takasbank ve MKK arasındaki bütünleşik sistem aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.⁴³

c) ABD’de Merkezi Saklama Kurumları ve Merkezi Karşı Taraflar

ABD’de farklı sermaye piyasası araçları için farklı kurumların işlev gösterdiği daha bölünmüş bir yapı vardır. Genel olarak sermaye piyasası araçlarının merkezi saklaması The Depository Trust Company (Saklama Güven Şirketi) isimli bir özel hukuk tüzel kişiliği tarafından yerine getirilirken, türev araçları için Chicago Ticaret Borsası (CME Group), hazine bono ve tahvillerinin ise Federal Rezerv Sistemi (The Federal Reserve System - FED) tarafından yapılmaktadır. Hisse senetleri ve özel sektör borçlanma araçları için National Securities Clearing Corporation (Ulusal Menkul Kıymetler Takas Şirketi), kamu borçlanma araçları ile varlığa/ipoteğe dayalı menkul kıymetler için Fixed Income Clearing Corporation (Sabit Gelirli Menkul Kıymetler Takas Şirketi), türev araçlar için Options Clearing Corporation (Opsiyon Takas Şirketi) merkezi karşı taraf hizmeti vermektedir.⁴⁴

⁴² Takasbank, “Hakkımızda”, <https://www.takasbank.com.tr/tr/hakkimizda/tanitim/takasbank>, (21.02.2020).

⁴³ TCMB, “Merkezi Kayıt Kuruluşu A.Ş. (MKK)”, <https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Odeme+Sistemleri/Turkiyedeki+Odeme+Sistemleri/Merkezi+Kayit+Kurulusu+A.S.+%28MKK%29>, (08.02.2021).

⁴⁴ Wikipedia, “Securities market participants (United States)”, [https://en.wikipedia.org/wiki/Securities_market_participants_\(United_States\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Securities_market_participants_(United_States)), (08.02.2021).

4. Yatırımcı Tazmin Kuruluşları

Yatırımcı tazmin kuruluşları, yatırımcıların sermaye piyasalarında işlem yapmalarına aracılık eden aracı kurumların veya bankaların iflas etmeleri halinde yatırımcıların zararlarını belirli limitler dahilinde tazmin eden kuruluşlardır. Bu kuruluşların temel yatırımcılara, özellikle de tazminat limitlerini geçmeyen küçük yatırımcılara, güven vererek bunların sermaye piyasalarına yatırım yapmasını sağlamaktadır.

a) Yatırımcı Tazmin Merkezi (YTM)

SPKn m. 82’de SPK’ya yatırım kuruluşlarının ve bankaların sermaye piyasasından kaynaklanan nakit ödeme ve sermaye piyasası araçları teslim etme yükümlülüklerini yerine getiremediklerini veya kısa sürede yerine getiremeyeceklerini tespit etmesi durumunda yatırımcıların tazminine karar verme yetkisi verilmiştir. SPK’nın bu kararı Yatırımcı Tazmin Merkezi (YTM) tarafından yerine getirilmektedir.

YTM, SPKn m. 83 uyarınca kamu tüzel kişiliğine sahip olarak 2012 yılında kurulmuştur. Tüm yatırım kuruluşlarının YTM’ye üye olması zorunludur. YTM’nin temel geliri yatırım kuruluşlarının ödedikleri aidatlardır. YTM’nin yatırımcı başına ödediği azami tazmin tutarı 2021 yılı için 237.643-TL, 2022 yılı için ise 323.670-TL’dir.⁴⁵

Tazmin sürecini kısaca özetlemekte fayda vardır. SPK’nın yatırımcıları tazmin kararı üzerine, bir yıl içerisinde YTM’ye başvurarak zararlarının tazminini istemeleri gerekmektedir. YTM, SPKn m.85 uyarınca bu başvuruları inceleyip en kısa zamanda tazminat tutarlarını hesaplamak ve bu hesaplama sona üç ay içerisinde ödeme yapmak zorundadır. YTM, yatırımcılara ödediği tutarlar için yatırımcılara halef olmakta ve yatırım kuruluşundan alacaklı konuma geçmektedir.

SPKn m.86’da SPK’ya tazmin kararı verilen kuruluşlar için *tedrici tasfiye* karar verme yetkisi verilmiştir. Tedrici tasfiye SPKn’nin bu maddesi ile hukukumuzda girmiş bir kurum olup bir nevi Türk Ticaret Kanunu (TTK)’ndaki tasfiye ve İcra ve

⁴⁵ YTM, “YTM - Azami tazmin tutarı ne kadardır?”, <https://www.ytm.gov.tr/Home/Sayfa/92>, (30.03.2022).

İflas Kanunu (İİK)’ndaki iflasın yerine geçmektedir. Tedrici tasfiyeye karar verilmesi ile tıpkı iflasta olduğu gibi yatırım kuruluşunun malvarlığı üzerindeki tasarruf yetkisi sona ermekte ve bu yetki YTM’ye devrolmaktadır. Daha sonrasında YTM yatırım kuruluşunun malvarlığını paraya çevirerek yatırım kuruluşunun alacaklılarına ödeme yapmaktadır. Burada öncelikli alacaklılar yatırım kuruluşunun müşterileri yani yatırımcılardır. Böylelikle İİK m.206 uyarınca imtiyazsız olmaları sebebiyle iflas prosedüründe son sırada olan yatırımcı alacakları ilk sıraya çıkmaktadır. SPKn’nin gerekçesinde de belirtildiği üzere *“Bu usul mali güçlüğe düşen yatırım şirketinden alacaklı olanlar arasında, kanun koyucu tarafından yatırımcılara öncelik verilmesi anlamına gelmektedir.”*⁴⁶ Alacaklıların borçları ödendikten sonra SPK tedrici tasfiyenin kapatılmasına karar verir. Ancak, çoğu durumda olacağı üzere, yatırım kuruluşunun malvarlığının borçlarını karşılamaması durumunda YTM, SPK’nın uygun görüşü ile olağan iflas işlemlerini başlatmaktadır.

b) Menkul Kıymetler Yatırımcısını Koruma Kuruluşu (Securities Investor Protection Corporation - SIPC)

SIPC’in kuruluşu, Merkezi Saklama Kuruluşları ve Merkezi Karşı Taraf başlığı altında değindiğimiz 1960’larda ABD’deki borsalara olan yoğun talebe dayanmaktadır. Bu dönem öncesinde yatırımcıları tazmine ilişkin ABD’de herhangi bir kurum bulunmamaktaydı. Ne var ki, bu dönemde birçok yatırım kuruluşu, büyük ölçüde teknolojik altyapılarını hazırlayamamaları sebebiyle, artan talep ile başa çıkamadı ve muhasebelerini doğru yapamamaları sebebiyle açık pozisyonlarını ayarlayamayıp iflas etti. Bu krize cevap olarak 1970 yılında ABD’de Securities Investor Protection Act (SIPA - Menkul Kıymet Yatırımcısı Koruma Yasası) hazırlanıp yürürlüğe konulmuştur.⁴⁷

SIPA ile yatırımcıların tazminini sağlamak üzere kâr amacı gütmeyen bir özel hukuk tüzel kişiliği olan SIPC kurulmuştur. SIPC’in yönetim kurulu ABD Başkanı, Hazine Bakanlığı ve Federal Rezerv tarafından atanan üyelerden oluştuğundan ve

⁴⁶ T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, “6362 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu Gerekçeleri”, <http://mevzuat.spk.gov.tr/>, 18.06.2012, (09.02.2021).

⁴⁷ Thomas J. Woo, “Who Watches The Watchers? The Securities Investor Protection Act, Investor Confidence, And the Subsidization Of Failure”, *Southern California Law Review*, Cilt: 72 1998-1999, ss. 1077-1080.

kanunla kendi faaliyet konusuna ilişkin alt düzenleyici işlemler oluşturabilme yetkisi verildiğinden, kamusal niteliği ağır basan bir kuruluştur. Türkiye’de olduğu gibi sermaye piyasalarında faaliyet gösteren tüm yatırım kuruluşlarının SIPC’e üye olması zorunlu tutulmuştur. Yine tıpkı Türkiye’de olduğu gibi SIPC’in temel geliri üyelerinden aldığı aidatlardır. SIPC’in yatırımcı başına tazminat limiti 500.000 USD olmakla beraber nakdi tazminat tutarı 250.000 USD’yi aşmamaktadır.⁴⁸

SIPA’daki yatırımcı tazmin sürecini görmek, paralelliklere dikkat çekmek açısından iyi olacaktır. SIPA’da Türkiye’nin tedrici tasfiye usulüne benzer bir prosedür öngörülmüştür. Bu prosedürde ilk olarak SPIC, yükümlülüklerini yerine getiremeyen bir yatırım kuruluşu hakkında koruma kararı (SPK’nın yatırımcı tazmin kararının dengi) için yetkili mahkemeye başvurmuştur. Mahkeme kendisine sunulan bilgi ve belgeleri incelemekte ve SIPC’in başvurusunu haklı görürse SIPC’in göstereceği bir kişiyi kayyım olarak yatırım kuruluşuna atamaktadır. Bundan sonra yatırımcılar SIPC’e tazminat için 6 ay içerisinde başvurmuştur. SIPC’de başvuruları inceleyerek tazminat limitleri dahilinde yatırımcılara ödeme yapmakta ve onlara halef olmaktadır. Kayyım da bir yandan, YTM’nin yaptığı gibi, şirketin malvarlıklarını paraya çevirerek şirketin borçlarını karşılamaya çalışmaktadır. Bu işlemler neticesinde yatırım kuruluşunun malvarlığı imkan verdiği ölçüde borçlar karşılanır ve yatırım kuruluşu tasfiye edilerek faaliyeti sona erdirilir.

5. Disiplin ve Lisans Kuruluşları

Sermaye piyasalarında faaliyet gösteren kurumların denetlenmesinin bir diğer boyutunu da disiplin ve lisans kurumları oluşturmaktadır. Türkiye ve ABD’de özel hukuk tüzel kişilikleri olan bu kurumlar, bu niteliklerine rağmen kişilerin sermaye piyasası faaliyetlerinde bulunabilmeleri için kişilere lisans vermekte, bunların faaliyetlerinde uyacakları kuralları belirlemekte ve bu kişilerin bu kurallara uymamaları sonucunda bunlara çeşitli disiplin cezaları uygulayabilmektedirler.

⁴⁸ SIPC, “SIPC - What SIPC Protects”, <https://www.sipc.org/for-investors/what-sipc-protects>, (30.03.2022).

a) Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği (TSPB)

TSPB, SPKn m.74 ile kurulmuş, “*tüzel kişiliği haiz kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşu*” olarak kurulmuştur. SPK’nın uygun gördüğü yatırım kuruluşlarının TSPB’ye üye olması zorunludur. SPKn’de TSPB’ye meslek kuralları oluşturmak, haksız rekabeti önlemek, disiplin cezaları vermek gibi görevler verilmiştir. TSPB kendini “*kamu kurumu niteliğinde, özdüzenleyici bir meslek kuruluşu*” olarak tanımlamaktadır.⁴⁹ Özdüzenleyici kurum kavramı, Türk hukukunda bulunmayan bir kavram olup TSPB’nin tanımlanmasından başka herhangi bir durumda da kullanılmamaktadır. Kavramın tarihsel gelişimi ABD’nin Finans Sektörü Düzenleme Kurumu’na (Financial Industry Regulatory Authority - FINRA) değinirken incelenecektir.

TSPB’nin yapısı temel olarak 2 Nisan 2014 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan “Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği Statüsü” ile belirlenmiştir. Bu statüye göre TSPB’nin genel kurul, yönetim kurulu ve denetleme kurulundan oluşan alışıldık bir yapıya sahiptir. Sermaye piyasalarının işleyişini ilgilendiren meslek kuralları ve disiplin yönetmeliği Yönetim Kurulu tarafından hazırlanmakta ve Genel Kurul tarafından onaylanmaktadır. Yönetim Kurulu ayrıca “Genelge” olarak adlandırdığı bazı işlemler ile de üyelerine bazı detay konulara ilişkin kurallar da koymaktadır. Son olarak TSPB “Genel Mektup” olarak adlandırdığı birtakım işlemler SPK’nın kendisine ilettiği konuları kendi üyelerine aktarmaktadır.⁵⁰

b) Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kuruluşu A.Ş. (SPL)

SPKn m. 128/f de “*Halka açık ortaklıklarda görev alacaklar, sermaye piyasası kurumlarının yönetici ve diğer çalışanlarının mesleki eğitimi, mesleki yeterliliği ve mesleki ehliyetlerini gösterir sertifika verilmesine ilişkin esasları belirlemek, bu amaçlarla merkez veya şirket kurmak ve bunların faaliyet usul ve esaslarını belirlemek*” yetkisi SPK’ya verilmiştir. Bu yetki çerçevesinde BİST, MKK,

⁴⁹ TSPB, “Tarihçe”, <https://www.tspb.org.tr/tr/hakkimizda/>, (15.02.2021).

⁵⁰ TSPB’nin meslek kuralları ve disiplin yönetmeliğine <https://www.tspb.org.tr/tr/mevzuat/>, genelgelerine <https://www.tspb.org.tr/tr/genelgeler/>, genel mektuplarına ise <https://www.tspb.org.tr/tr/genel-mektuplar/> adresinden ulaşılabilir.

Takasbank, TSBP'nin pay sahibi olduğu bir anonim şirket olan SPL kurulmuştur. SPL, sermaye piyasalarında faaliyet gösterecek kişilerin bu faaliyetler için lisans alabilmeleri için gerekli sınav ve benzeri çalışmaları yapmakta; bu kişilerin sicilini tutmaktadır. Lisanslama ve sicil tutulmasına ilişkin kurallar SPK'nın Sermaye Piyasasında Faaliyette Bulunanlar İçin Lisanslama ve Sicil Tutmaya İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ'inde yer almaktadır.

c) Finans Sektörü Düzenleme Kurumu (Financial Industry Regulatory Authority - FINRA)

FINRA, ABD'de sermaye piyasalarında faaliyet gösteren kişiler için sınavlar düzenleyerek bu kişilere lisans vermek, sermaye piyasalarındaki faaliyetlere ilişkin kurallar koymak ve disiplin yaptırımları ile bu kurallara uyulmasını sağlamakla görevli bir özel hukuk tüzel kişiliğine sahip bir özdüzenleyici kuruluştur.⁵¹ FINRA'nın oluşumunu tarihsel süreç içerisinde görmek faydalı olacaktır.

ABD'de özdüzenleyici kuruluşlar sermaye piyasalarına ilişkin ilk federal yasalar öncesinde de mevcutturlar. FINRA da ABD'deki iki büyük ve eski özdüzenleyici kuruluş olan Ulusal Menkul Kıymet Satıcıları Birliği Şirketi (National Association of Securities Dealers Inc. - NASD) ile NYSE'nin düzenleyici fonksiyonlarının SEC tarafından birleştirilmesi ile kurulmuştur. NASD ve NYSE kurulduklarında herhangi bir kamusal niteliği olmayan, isteyen kişilerin üye olduğu kurumlardır. Ne var ki, bu kurumların müşterilerden alınacak komisyonları sabitlemek gibi rekabeti önleyici ve sermaye piyasalarında faaliyet gösteren kişilere kar sağlayacak uygulamaları olduğundan, sermaye piyasalarında faaliyet gösterenler bu kurumlara üye olmayı tercih etmekteydi ve bu kurumların üyelerinin faaliyetleri üzerinde belirli bir söz hakkı vardı. 1934'te Securities Exchange Act ile bu kurumların SEC'in denetimi altına verilmesi, 1975'te SEC'e bu özdüzenleyici kurumların koyacakları kuralları onaylama yetkisinin verilmesi, 1983'te sermaye piyasalarında faaliyet göstereen tüm kişilerin NASD'a üye olmasının zorunlu tutulması, 1990'larda bu özdüzenleyici kuruluşların borsacılık faaliyetleri ile düzenleyici faaliyetlerinin

⁵¹ Corporate Finance Institute, "Financial Industry Regulatory Authority (FINRA)", <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/finance/financial-industry-regulatory-authority-finra/>, (15.02.2021).

ayrılması ve nihayetinde 2007’de bunların birleştirilerek FINRA’nın kurulması ile başlangıçta kamusal nitelikte olmayan bu özdüzenleyici kurumlar tek bir kamusal nitelikli özdüzenleyici kuruma dönüşmüştür.⁵²

C. Türkiye ve ABD’deki Kamusal Nitelikli Kurumların Karşılaştırılması

Türkiye ve ABD sermaye piyasalarındaki düzenleme şeması birbirine büyük ölçüde benzemektedir. Benzerlikleri sermaye piyasalarını düzenlemek ile görevli bağımsız bir kurulun varlığı, bu kurul altında fonksiyon gösteren muhtelif özdüzenleyicilerin bulunması ve bu kurumların benzer yetkilere sahip olması olarak sayabiliriz.

Dünyada, tüm finansal piyasalardan (bankacılık, sigortacılık ve sermaye piyasaları) sorumlu tek bir düzenleyicinin olduğu, sadece öz düzenleyicinin bulunduğu veya ülke genelinde değil de ülkenin bazı bölgelerinde görevli düzenleyicilerin bulunduğu farklı modeller vardır. Ancak bu modellerden en yaygını ABD’nin ve Türkiye’nin paylaştığı modeldir.⁵³

Tabii ki burada Türkiye ile ABD’de sermaye piyasalarının gelişimini ayırmakta fayda vardır. ABD’de sermaye piyasalarının düzenlenmesi ABD’nin erken kapitalistleşmesinin bir sonucu olarak 1933 gibi çok erken bir tarihte başlamıştır. Ayrıca ABD’de sermaye piyasalarının düzenlemesi konusu ABD’nin yaşadığı ekonomik krizlere bağlı bir şekilde ABD içi çıkar gruplarının mücadelesi ile zaman içerisinde gelişmiştir. Bu bakımdan ABD’de sermaye piyasalarının düzenlenmesi süreci orijinal bir tarihsel süreçtir. Diğer taraftan Türkiye’nin geç kapitalistleşmesi bu sürecin de geç başlamasına yol açmıştır. Dolayısıyla Türkiye’de bu süreç hazır, bulunan örnek ve modellerden yararlanılarak ilerlemiş ve çıkar gruplarının mücadelesinden ziyade devletin Türkiye ekonomisini geliştirme amacıyla attığı bilinçli adımlar sonucunda ortaya çıkmıştır.

⁵² Roberta S. Karmel, “Should Securities Industry Self-Regulatory Organizations Be Considered Government Agencies?”, *Stanford Journal of Law, Business & Finance*, Cilt: 14, ss. 153-166.

⁵³ Rüya Eser, “Finansal Piyasalarda Düzenleme ve Sermaye Piyasasında Düzenleyici Kurumlar”, 15.02.2001, <https://www.spk.gov.tr/SiteApps/Yayin/YayinGoster/949>, (17.02.2021), ss. 9-13.

III. SERMAYE PİYASASI ARAÇLARI

Çalışmamızın ana konusu olan sermaye piyasalarından elde edilen gelirlerin vergilendirilmesini ele almadan önce incelenmesi gereken en önemli konulardan biri de sermaye piyasalarından gelir elde edilmesini sağlayan araçların sınıflandırılmasıdır. Nitekim gelirin elde edildiği aracın türünün değişmesi birçok durumda gelirin vergilendirmesi biçimini de değiştirmektedir. Ayrıca vurgulanması gereken diğer bir husus ise kurumların tersine sermaye piyasası araçları nitelikleri itibarıyla uluslararası dolaşıma elverişli kıymetler olduklarından, bunlar ABD’de de Türkiye’de de aynıdırlar. Dolayısıyla bu başlık altındaki inceleme bir ABD – Türkiye ayrımı olmaksızın yapılacaktır.

Sermaye piyasası araçları SPKn m.2/1-ş’de “*Menkul kıymetler ve türev araçlar ile yatırım sözleşmeleri de dâhil olmak üzere Kurulca bu kapsamda olduğu belirlenen diğer sermaye piyasası araçları*” olarak tanımlanmıştır. Menkul kıymetler SPKn m.2/1-o’da “*Para, çek, poliçe ve bono hariç olmak üzere;*

1) *Paylar, pay benzeri diğer kıymetler ile söz konusu paylara ilişkin depo sertifikalarını,*

2) *Borçlanma araçları veya menkul kıymetleştirilmiş varlık ve gelirlere dayalı borçlanma araçları ile söz konusu kıymetlere ilişkin depo sertifikaları*” olarak tanımlanmıştır. Türev araçlar ise SPKn m.2/1-u’da “*Aşağıda sayılan veya Kurulca bu kapsamda olduğu belirlenen diğer türev araçları:*

1) *Menkul kıymetleri satın alma veya satma veya birbirleri ile değiştirme hakkı veren türev araçları,*

2) *Değeri, bir menkul kıymet fiyatına veya getirisine; bir döviz fiyatına veya fiyat değişikliğine; faiz oranına veya orandaki değişikliğe; bir kıymetli maden veya kıymetli taş fiyatına veya fiyat değişikliğine; bir mal fiyatına veya fiyat değişikliğine; Kurulca uygun görülen kurumlarca yayınlanan istatistiklere veya bunlardaki değişikliğe; kredi riski transferi sağlayan, enerji fiyatları ve iklim değişkenleri gibi ölçüm değerleri olan ve bu sayılanlardan oluşturulan bir endeks seviyesine veya seviyedeki değişikliğe bağlı olan türev araçları, bu araçların türevlerini ve sayılan dayanak varlıkları birbirleri ile değiştirme hakkı veren türevleri,*

3) Döviz ve kıymetli madenler ile Kurulca belirlenecek diğer varlıklar üzerine yapılacak kaldıraçlı işlemler,” olarak tanımlanmıştır. Söz konusu bu sermaye piyasası araçları sırasıyla detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

A. Paylar, Katılma İntifa Senetleri ve Pay Benzeri Menkul Kıymetler

SPK’nın 22.06.2013 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan VII-128.1 sayılı Pay Tebliği m.4/1-p’de pay “*Ortaklığın sermayesini temsil eden ve sahibine ortaklık hakkı veren menkul kıymet*” olarak tanımlanmıştır. Tekinalp paysahibinin haklarını konularına göre malvarlıksal haklar, katılma hakları, aydınlatıcı haklar ve koruyucu haklar olarak dört gruba ayırmaktadır. Malvarlıksal haklar kâr payı hakkı, tasfiye payı hakkı, bedelsiz payları edinme hakkı, yeni payları edinmede öncelik hakkı, tesislerden yararlanma hakkı, hazırlık dönemi faizinden; katılma hakları genel kurula katılma, konuşma, öneride bulunma hakkı, oy hakkında; aydınlatıcı haklar bilgi alma hakkı, inceleme ve denetleme hakkından; koruyucu haklar ise bireysel haklar(dava hakları gibi), vazgeçilmez haklar, müstesna haklar ve azlık haklarından oluşmaktadır.⁵⁴ Bu haklar genel olarak TTK’da düzenlenmiş olmakla birlikte halka açık ortaklıkların paylarına ilişkin SPK’nın çok sayıda ve hayli detaylı düzenlemesinin de bulunduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Paylar, halka arz yoluyla birincil piyasalardan doğrudan doğruya bunları ihraç eden şirketten alınabileceği gibi ikincil piyasalarda bunları ellerinde tutan diğer yatırımcılardan da satın alınabilir. Paylar sahibine kâr payı veya payın değeri arttığında satılması ile kazanç getirmektedir.

Katılma intifa senedi, yine Pay Tebliği’nde yer alan bir başka sermaye piyasası aracıdır. Pay Tebliği m.4/1-k’de “*Ortaklıklar tarafından nakit karşılığı satılmak üzere ihraç edilen, net kardan pay alma, tasfiye sonucunda kalan tutara katılma veya halka açık olmayan ortaklık tarafından yeni çıkarılacak payları alma hakkı tanıyan pay benzeri menkul kıymetler*” olarak tanımlanmıştır. Katılma intifa senetleri, bu hakların yanında genel kurula katılma gibi ortaklık hakları sağlamamaktadır. Bu da şirketlere yönetimlerine müdahale olmadan sermaye toplama imkanı vermektedir. Katılma intifa

⁵⁴ Ünal Tekinalp ve diğerleri, **Ortaklıklar Hukuku I**, Yeniden Yazılmış 3. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2014, ss. 615-616.

senetleri, tıpkı paylar gibi üçüncü kişilere satılmaları ve kâr payı dağıtılması durumunda yatırımcılara kazanç getirmektedir.

Pay Tebliği, paylar yanında m.4/1-r’de pay benzeri menkul kıymetler tanımına da yer vermektedir. Bu fıkrada pay benzeri menkul kıymetler, “*Sermayede temsil edilmesi zorunlu olmayan, sabit bir getiri taahhüdü barındırmayan, pay sahipliği haklarından birini ya da bir kısmını veren ve bu nitelikte olduğu Kurulca belirlenen menkul kıymetler*” olarak tanımlanmıştır. Ne var ki, bu kanuni imkân uygulamada kullanılmamakta olup SPK’nın bu nitelikte olduğunu belirlediği herhangi bir menkul kıymet bulunmamaktadır.

B. Depo Sertifikaları

Depo Sertifikası, SPK’nın 23.10.2013 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan VII-128.4 sayılı Yabancı Sermaye Piyasası Araçları ve Depo Sertifikaları İle Yabancı Yatırım Fonu Payları Tebliği’nin 4. maddesinde “*Saklama kuruluşlarında saklanan yabancı sermaye piyasası araçlarını temsilen depocu kuruluş tarafından ihraç edilen ve sahibine bu araçların verdiği hakları aynen sağlayan, bunlara özdeş, nominal değeri Türk Lirası olarak veya T.C. Merkez Bankasıncı günlük alım satım kurları ilan edilen yabancı paralar cinsinden ifade edilen sermaye piyasası aracı*” olarak tanımlanmıştır. Bu bakımdan depo sertifikaları yabancı sermaye piyasası araçlarının ihraç edildikleri ülkeden farklı bir ülkede tedavül edilmesini sağlayan sermaye piyasası araçlarıdır. Bu durumun bir sonucu olarak da depo sertifikaları dayandıkları menkul kıymetlere göre gelir getirmektedir.

C. Borçlanma Araçları

Borçlanma araçları, SPK’nın 07.06.2013 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan VII-128.8 sayılı Borçlanma Araçları Tebliği’nin 3. maddesinde “*İhraççıların bu Tebliğ hükümlerine göre borçlu sıfatıyla düzenleyerek ihraç ettikleri tahvilleri, paya dönüştürülebilir tahviller, değiştirilebilir tahviller, finansman bonoları, kıymetli maden bonoları ve bu Tebliğin 34 üncü maddesi çerçevesinde niteliği itibari ile borçlanma aracı olduğu Kurulca kabul edilecek sermaye piyasası araçları*” olarak tanımlanmıştır. Bu maddede geçen borçlanma araçları aşağıda sırasıyla incelenecektir.

1. Tahvil

Tahvil, Borçlanma Araçları Tebliği'nin 3. maddesinde “*İhraççıların bu Tebliğ hükümlerine göre borçlu sıfatıyla düzenleyip sattığı ve nominal değerinin vade tarihinde veya vade tarihine kadar taksitler halinde yatırımcıya geri ödenmesi taahhüdünü içeren, vadesi 365 gün veya daha uzun olan borçlanma aracı*” olarak tanımlanmıştır. Tahviller devlet veya özel sektör tarafından çıkartılabilirler. Ne var ki SPKn'deki düzenlemeler yalnızca özel sektör tahvillerini ilgilendirmektedir. Devlet tahvillerinin ihracı ise 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun'da düzenlenmektedir. Bu sebeple özel sektörün tahvil ihracı için SPK'nın izni gerekirken, genel ve özel bütçeli idareler ile T.C. Merkez Bankası'nın ihraç edeceği tahviller için SPK'dan izin alınmasına gerek yoktur.⁵⁵ Ancak kamu ve özel sektör tarafından ihraç edilen tahviller gelir getirme biçimleri açısından herhangi bir fark arz etmemektedir.

Tahviller olağan olarak belirli bir vadede sabit bir gelir getirmektedir. Mesela tahviller iskontolu, primli veya kupon ödemeli olabileceği gibi ihraççıların kârından pay alacak şekilde ihraç edilmeleri de mümkündür. Bunun dışında tahviller ister kamu tarafından isterse özel sektör tarafından ihraç edilmiş olsunlar ikincil piyasalarda alınıp satılabileceklerinden bunların alım satımları üzerinden de gelir elde edilmesi mümkündür.

2. Paya Dönüştürülebilir Tahvil

Paya dönüştürülebilir tahvil (PDT), Borçlanma Araçları Tebliği'nin 3. maddesinde “*İhraççı ortaklığın sermaye artırımını suretiyle çıkaracağı paylara veya izahnamede veya ihraç belgesinde belirtilen esaslar çerçevesinde temin edilen ihraççı paylarına dönüştürme hakkı veren borçlanma aracı*” olarak tanımlanmıştır. PDT'lerin vadesi en az 365 gündür ve paya vade tarihinin başlangıcından sonra en azından 365 gün geçince dönüştürülebilirler. Bu bakımdan PDT'ler tıpkı tahviller gibi belirli bir vadede sabit bir getiri getirebileceği gibi alım-satımlarından da gelir getirebilirler. PDT'lerin değeri nitelikleri gereği dönüştürülebilecekleri payların değerine bağlıdır,

⁵⁵ SPK, *Sermaye Piyasası Araçları*, Ankara, Haziran 2016, s. 4.

bu da PDT'lerin alım-satımları ile gelir oluşturma imkanlarını artırmaktadır. PDT'ler ABD'de daha yaygın bir kullanım alanına sahip olmakla birlikte, Türkiye'de çok yeni bir sermaye piyasası aracıdır.⁵⁶ Türkiye'de ilk PDT ihracı 17.01.2018 gibi yakın bir tarihte gerçekleşmiştir.⁵⁷

3. Değiştirilebilir Tahvil

Değiştirilebilir tahvil (DET), Borçlanma Araçları Tebliği'nin 3. maddesinde *“İhraççı tarafından çıkarılan ve payları borsalarda işlem gören diğer ortaklıklara ait paylarla değiştirme hakkı veren borçlanma aracı”* olarak tanımlanmıştır. Bu bakımdan DET'ler PDT'lere ziyadesiyle benzemekte yalnızca PDT'ler yatırımcılara ihraççının paylarını alma hakkı vermesi, DET'lerin ise ihraç öncesinde belirlenmiş başka payları da alma hakkı vermesi yönünden birbirlerinden ayrılmaktadır.

4. Finansman Bonoları

Finansman bonusu, Borçlanma Araçları Tebliği'nin 3. maddesinde *“İhraççıların bu Tebliğ hükümlerine göre borçlu sıfatıyla düzenleyip sattığı ve nominal değerinin vade tarihinde veya vade tarihine kadar taksitler halinde yatırımcıya geri ödenmesi taahhüdünü içeren, vadesi 30 günden az 364 günden fazla olmayan borçlanma aracı”* olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla finansman bonolarının tahvillerden yalnızca vadelerinin 1 yıldan kısa olması yönüyle ayrıldığını söyleyebiliriz.

5. Kıymetli Maden Bonoları

Kıymetli maden bonusu, Borçlanma Araçları Tebliği'nin 3. maddesinde *“Kıymetli madenin işlem gördüğü borsalara üye olan kıymetli maden aracı kurumlarının belli miktarda kıymetli maden cinsinden ihraç ettikleri ve nominal değerinin vade tarihinde yatırımcıya geri ödenmesi taahhüdünü içeren, vadesi 30*

⁵⁶ Erdem&Erdem Avukatlık Ofisi, “Hisse Senedine Dönüştürülebilir Tahviller”, <http://www.erdem-erdem.av.tr/yayinlar/hukuk-postasi/hisse-senedine-donusturulebilir-tahviller/>, (14.03.2021).

⁵⁷ MKK, “İlk Paya Dönüştürülebilir Tahvil İhracı”, <https://www.mkk.com.tr/tr-tr/haberler/Sayfalar/%C4%B0lk-Paya-Donusturulebilir-Tahvil-Ihraci.aspx>, (14.03.2021).

günden az 364 günden fazla olmayan borçlanma aracı” olarak tanımlanmıştır. Borçlanma Araçları Tebliği’nin 32. maddesine göre “Kıymetli maden bonolarına ilişkin ödemeler, ödeme tarihinde kıymetli madenin ihraç sırasında belirlenen borsasında oluşan ağırlıklı ortalama fiyatı esas alınarak, Türk Lirası veya ödeme tarihinde TCMB tarafından ilan edilen döviz satış kuru kullanılmak suretiyle, döviz cinsinden veya ihraç sırasında fiziki teslim öngörülmüşse kıymetli maden cinsinden yetkili kuruluş vasıtasıyla yapılır.” denilmektedir. Kıymetli maden bonoları, ne şekilde ihraç edildiklerine bağlı olarak vadede sabit bir getiri sağlayabildiği gibi kıymetli madenin fiyatındaki artışlar sayesinde de gelir sağlayabilmektedir.

D. Yatırım Fonu Katılma Payları

Yatırım fonu katılma payı, 09.07.2013 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan III-52.1 sayılı Yatırım Fonlarına İlişkin Esaslar Tebliği’nin m.3/1-l)’de *“Yatırımcının sahip olduğu hakları taşıyan ve fona katılımını gösteren, kayden izlenen sermaye piyasası aracı”* olarak tanımlanmıştır. Aynı tebliğin 14. maddesinde açıklandığı üzere katılma paylarının itibari değeri bulunmamakta, bunun yerine katılma paylarının değeri fonun toplam değerinin katılma payı sayısına bölünmesi ile bulunmaktadır. Tebliğin 15. maddesine bakılırsa katılma paylarının fondan 14. madde hükmüne göre belirlenen değer üzerinden alınıp yine fona aynı değer üzerinden iade edilmek suretiyle satılmasının esas olduğu görülmektedir. Bu da katılma paylarının fiyatlarının bizatihi katılma payına etki eden arz-talepten bağımsız olduğunu yalnızca fonun içerdiği varlıkların değeri ile belirlendiği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla fonların geneli, fonun içerdikleri varlıkların değerlerindeki bir artıştan sonra satılması neticesinde gelir getirmektedir.

E. Varantlar ve Yatırım Kuruluşu Sertifikaları

Varantlar, SPK’nın 10.09.2013 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan VII-128.3 sayılı Varantlar ve Yatırım Kuruluşu Sertifikaları Tebliği’nden düzenlenen sermaye piyasası araçlarından biridir. Bu tebliğde varantlar Yatırım Kuruluşu Varantı ve Ortaklık Varantı olarak ikiye ayrılmıştır.

Yatırım kuruluğu varantı veya diğeri adıyla aracı kuruluş varantı, Varantlar ve Yatırım Kuruluşu Sertifikaları Tebliğı'nin 3. maddesinde “*Sahibine, dayanak varlığı ya da göstergeyi önceden belirlenen bir fiyattan belirli bir tarihte veya belirli bir tarihe kadar alma veya satma hakkı veren ve bu hakkın kaydı teslimat ya da nakdi uzlaşısı ile kullanıldığı sermaye piyasası aracı*” olarak tanımlanmıştır. Ortaklık varantı ise “*Sahibine, vade tarihine kadar ya da vade tarihinde payları borsada işlem gören veya görececek olan kayıtlı sermaye sistemine tabi ihraççı paylarına veyahut payları borsada işlem gören herhangi bir ortaklığın paylarına ilişkin olarak bu 17 nci maddede belirlenen uzlaşısı yöntemlerinden birini talep etme hakkı veren ve ihraççılarca ilgili sermaye piyasası aracının halka arzı sırasında ihraç edilen sermaye piyasası aracı*” olarak tanımlanmıştır. Bu iki tanıma bakıldığında ortaklık varantlarına yalnızca payların dayanak teşkil edebileceğı, bunların dayanak payları alma hakkı verdiği görülmektedir.

Varantlar kullanılmaları suretiyle gelir getirebilecekleri gibi borsada alınıp satılmaları suretiyle de gelir getirebilirler. Varantların değeri, alma veya satma hakkı vermelerine göre farklı durumlarda gelir getirmektedirler. Alma hakkı veren varantlar veya kısacası alım varantları, dayanak varlıkların değeri kazanması ile değeri artarken, satım varantları dayanak varlıkların değeri kaybetmesi ile değeri azalmaktadır.

Yatırım kuruluşu sertifikaları da kendi içerisinde turbo yatırım kuruluşu sertifikaları ve iskontolu yatırım kuruluşu sertifikaları olarak ikiye ayrılmaktadır. Turbo yatırım kuruluşu sertifikası, Varantlar ve Yatırım Kuruluşu Sertifikaları Tebliğı'nin 3. maddesinde “*Dayanak varlığın fiyatına ya da dayanak göstergenin değerine bağlı olan ve sahibine vade tarihine kadar veyahut vade tarihinde dayanak varlığın ya da göstergenin nihai değeri ile daha önceden kamuya açıklanmış kullanım fiyatı arasındaki fark üzerinden hesaplanan tutarda bir geri ödeme hakkı sağlayan sermaye piyasası aracı*” olarak tanımlanmıştır. İskontolu yatırım kuruluşu sertifikası ise “*Sahibine, vade tarihine kadar ya da vade tarihinde belirli bir dayanak varlığa ya da göstergeye piyasa değeri üzerinden belirli bir iskonto ile yatırım yapma imkanı sağlayan ve bu iskonto karşılığında yatırımcının dayanak varlığın ya da göstergenin yukarı yöndeki performansının önceden tanımlanmış azami bir fiyatı ya da değeri aşan kısmından feragat ettiği sermaye piyasası aracı*” olarak ifade edilmektedir. Bu da iskontolu sertifikalarda yatırımcının, sertifika yerine ilgili payı veya diğeri dayanak

varlıkları satın alması durumunda sahip olacağı sınırsız kazanç imkanından vazgeçtiği, buna karşılık dayanak varlığı iskontolu bir fiyattan satın alma imkânı elde ettiği anlamına gelmektedir.⁵⁸

F. Gayrimenkul Sertifikası

Gayrimenkul sertifikası, 05.07.2013 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan VII-128.2 sayılı Gayrimenkul Sertifikaları Tebliği’nin 3. maddesinde “*İhraççıların inşa edilecek veya edilmekte olan gayrimenkul projelerinin finansmanında kullanılmak üzere ihraç ettikleri, gayrimenkul projesinin belirli bağımsız bölümlerini veya bağımsız bölümlerin belirli bir alan birimini temsil eden nominal değeri eşit sermaye piyasası aracı*” olarak tanımlanmıştır. Gayrimenkul sertifikası sahipleri, bu sertifikaları üç şekilde kullanabilirler. İlk olarak yeterli miktarda sertifikaya sahip kişiler bu sertifikaları itfa edip karşılığında gayrimenkul tapusu alabilirler. İkinci olarak gayrimenkul sertifikası sahiplerine verilmemiş bağımsız bölümlerin açık artırma ile satışından pay alabilirler. Son olarak da gayrimenkul sertifikalarını borsada satabilirler.⁵⁹

G. Varlığa veya İpoteğe Dayalı Menkul Kıymetler

Varlığa dayalı menkul kıymetler, varlık finansman fonu adı verilen bir fona aktarılan varlıklara dayalı olarak çıkartılan menkul kıymetlerdir. Varlık finansman fonuna aktarılabilecek varlıklar 09.01.2014 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan III-58.1 sayılı Varlığa veya İpoteğe Dayalı Menkul Kıymetler Tebliği’nin 15. maddesinde belirtilmiştir. Bunlardan en önemlileri bankaların kredi alacaklarıdır. Varlığa dayalı menkul kıymetlerin ihracı ile varlık finansman fonuna likit olmayan varlıklarını aktaran şirketler bu varlıklarını likit hale çevirmektedir. Varlığa dayalı menkul kıymetleri alan yatırımcılar da, bu varlıkların gelirlerinden kazanç sağlamaktadırlar.

İpoteğe dayalı menkul kıymetler esasen varlığa dayalı menkul kıymetlerin özel bir türüdür. Bu halde ipotek ile teminat altına alınmış alacaklar, konut finansmanı fonu adı verilen bir fona aktarılmakta ve bu fona dayalı olarak bir menkul kıymet ihraç edilmektedir.

⁵⁸ BİST, “Borsa Yatırım Fonları Varantlar ve Sertifikalar”, https://www.borsaistanbul.com/files/Borsa_Yatirim_Fonlari_Varantlar_ve_Sertifikalar.pdf, (21.03.2021), s. 41.

⁵⁹ Borsa İstanbul A.Ş., “Gayrimenkul Sertifikaları”, <https://www.borsaistanbul.com/docs/default-source/duyuru-dosyalari/gayrimenkul-sertifikalari-brosuru.pdf>, (22.02.2020).

H. Teminatlı Menkul Kıymetler

Teminatlı menkul kıymetler, ihraççının 21.01.2014 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan III-59.1 sayılı Teminatlı Menkul Kıymetler Tebliği’nin 9. maddesinde belirtilen varlıkları teminat göstererek ihraç ettiği borçlanma araçlarıdır. Varlığa dayalı menkul kıymetlere benzemekle beraber burada varlıklar ayrı bir fona aktarılmamakta sadece ihraççı nezdinde ayrı bir hesapta izlenmektedir. Diğer yandan aynı varlığa dayalı menkul kıymetlerde olduğu gibi menkul kıymetlerin teminatı olan varlıkların amaçları dışında kullanılması mümkün değildir. Teminatlı menkul kıymetler getirileri bakımından ise tahviller gibi yatırımcılara faiz sağlamaktadır. Ancak tahvillerin aksine teminatlı menkul kıymetlerde ihraççının yapacağı ödemeler teminat olarak gösterilen varlıkları ile güvenceye alınmıştır.

I. Kira Sertifikaları

SPK, kira sertifikasını tanıtırken “*Global bir yatırım aracı haline gelen ve "faizsiz tahvil" olarak da tanımlanan ‘Sukuk’a benzer bir enstrüman olarak*” tanımlamaktadır.⁶⁰ Yasal tanım ise 07.06.2013 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan III-61.1 sayılı Kira Sertifikaları Tebliği’nin 3. maddesinde kira sertifikası “*Her türlü varlık ve hakkın finansmanını sağlamak amacıyla varlık kiralama şirketi tarafından ihraç edilen ve sahiplerinin bu varlık veya haktan elde edilen gelirlerden payları oranında hak sahibi olmalarını sağlayan menkul kıymet*” olarak verilmiştir. Tebliğ’de sahipliğe, yönetim sözleşmesine, alım-satıma, ortaklığa, eser sözleşmesine dayalı olmak üzere beş kira sertifikası türü sayılmıştır. KAP üzerinden yaptığımız araştırmaya göre en çok kullanılan tür yönetim sözleşmesine dayalı kira sertifikasıdır. Yönetim sözleşmesine dayalı kira sertifikalarındaki işleyişin açıklanması faydalı olacaktır.

Öncelikle varlık kiralama şirketi tarafından kira sertifikası ihracı gerçekleştirilmektedir. Daha sonrasında kira sertifikalarını alan yatırımcıların ödedikleri tutar, varlık kiralama şirketi tarafından toplanmaktadır. Bundan sonra varlık kiralama şirketi, bu tutarı yönetim sözleşmesi uyarınca yönetmesi için fon kullanıcısına teslim etmektedir. Fon kullanıcısı da bu tutarı yönetirken elde ettiği geliri ve aldığı anaparayı vadesi geldiğinde varlık kiralama şirketine geri vermekte, varlık

⁶⁰ SPK, “Kira Sertifikalarına ve Varlık Kiralama Şirketlerine İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ Hakkında Basın Duyurusu”, <https://www.spk.gov.tr/Duyuru/Goster/201041/0>, (07.04.2022).

kiralama şirketi de bu tutarı kira sertifikası sahiplerine aktararak onlara kazanç sağlamaktadır. Buna ek olarak kira sertifikalarının alım satılması ile de yatırımcılarına kazanç sağlaması mümkündür.

Tebliğden hareketle genel olarak İslami finans ile ilişkilendirilen kira sertifikasının, İslami finans ilkelerine uygun olarak ihraç edilebilmesi mümkün olduğu gibi aykırı bir yapıda da ihraç edilmesi de mümkündür.⁶¹ Özellikle yönetim sözleşmesine dayalı kira sözleşmelerinde, fon kullanıcısına yönetilmek üzere verilen tutar teknik olarak vekalet ilişkisi çerçevesinde verilmekteyse de; aslında fon kullanıcısı kendisine aktarılan tutarı kendi ticari faaliyetleri çerçevesinde kullanmaktadır.

J. Türev Araçlar

Türev araçlar başka bir varlığın (dayanak varlık) getiri ya da fiyat değişimlerine bağlı olarak düzenlenen bir sözleşme ile oluşturulmaktadır. Dayanak varlık mal, menkul kıymet, döviz, faiz oranı, değerli metal ve taş, istatistik, endeks, gösterge veya başka bir türev aracı olabilir. Temelde 4 çeşit türev araç vardır: vadeli satım sözleşmeleri (forward işlemler), vadeli işlem sözleşmeleri (futures işlemler), opsiyon işlemleri ve swap işlemleri.⁶²

Türev araçların nakit akışlarını ertelemek veya öne çekmek, tasarruf yapmak, risklere karşı korunmak (hedging), yatırım yapmak, spekülasyon yapmak, yatırımlardan elde edilen geliri artırmak (kaldıraç) gibi birçok kullanım alanı vardır.⁶³

1. Vadeli Satım Sözleşmeleri (Forward Contracts)

Vadeli satım sözleşmeleri de denilen forward sözleşmeleri, iki taraf arasında yapılan, taraflardan birinin (alıcı), diğer taraftan (satıcı) dayanak varlığı gelecekteki bir tarihte başlangıçta belirlenen bir fiyattan satın almaya razı olduğu işlemi düzenleyen sözleşmelerdir.⁶⁴ Forward sözleşmelerini tarafların sözleşme serbestisi ihtiyaçlarına göre şekillendirmeleri mümkündür. Diğer bir deyişle forwardlar

⁶¹ Servet Bayındır, **Fıkhi ve İktisadi Açından İslami Finans**, Birinci Baskı, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015 s. 143'den aktaran Eren Sümer, "Sukukun Dünyada ve Türkiye'de Gelişimi", https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/UzmanlikTezleri/Sukukun_Dunyada_ve_Turkiyede_Gelisimi.pdf, (07.04.2022), s. 76.

⁶² SPL, "Sermaye Piyasası Araçları 1", <https://www.spl.com.tr/docs/other/064a0e2c-0520-46.pdf>, (23.02.2020), s. 96.

⁶³ Robert A. Jarrow, Arkadev Chatterjea, **An Introduction to Derivative Securities, Financial Markets, and Risk Management**, Second Edition, World Scientific, New Jersey, 2019, s. 5.

⁶⁴ SPL, s. 96.

standardize değildir, bu sebeple de organize piyasalarda değil tezgahüstü piyasalarda işlem görürler. Forwardlar temel olarak hedging veya spekülasyon amacıyla kullanılmaktadır.

Hedging açısından bir örnek verecek olursak, bir ABD şirketinin Almanya'dan 3.000.000€'ya bir makine aldığını ve 3 ay sonra bu bedeli ödeyeceğini düşünelim. ABD şirketi için güncel Euro/Dolar kuru olan 1,4900 uygun bir kurdur. Ancak bu şirketin şu anda nakdi olmadığından 3.000.000€'yu güncel kurdan alamayacaktır ve kurun üç ay içerisinde yükselebileceğinden endişelenmektedir. Örneğin kurun 1,6000'a çıkması durumunda ABD şirketi makine için fazladan 330.000\$ ödemek zorunda kalacaktır. Bunun için ABD şirketi, piyasayı araştırıp bir banka ile üç ay sonra 1.5010'lık kurdan 3.000.000€ almak üzere bir forward sözleşmesi yapmayı tercih edebilir. Bu durumda ABD şirketi için kur bu işlem özelinde 1.5010 olarak sabitlenmekte ve kur riski ortadan kalkmaktadır.⁶⁵ Spekülasyon açısından ise bir yatırımcı üç ay sonra Euro/Dolar kurunun 1.5010'dan daha yüksek olacağını düşünüyorsa, bir banka ile üç ay sonra 1.5010'lık kurdan 3.000.000€ almak üzere bir forward sözleşmesi yapabilir. Yatırımcı açısından bu işlemin tercih edilebilir olmasının bir sebebi de yatırımcının bu işlem için teorik olarak herhangi bir nakde ihtiyaç duymamasıdır. Yatırımcının beklediği gibi forward işleminin vadesi geldiğinde kurun forward kurundan yüksek olması, örneğin 1.6000 olması durumunda, yatırımcı forward uyarınca 4,503,000\$ vererek 3.000.000€ satın alabileceği, aynı anda da 3.000.000€'yu güncel kur üzerinden 4,800,000\$'a satabileceğinden genellikle bu işlemlerin mahsubu yoluna gidilmekte ve yatırımcıya yalnızca 297.000\$ ödenmesi ile işlem kapatılmaktadır. Böylelikle yatırımcı herhangi bir para yatırmadan para kazanmış olmaktadır.

2. Vadeli İşlem Sözleşmeleri (Futures Contracts)

Esasında vadeli satım sözleşmelerine benzetmekle beraber vadeli işlem sözleşmeleri vadeli satım sözleşmelerinin aksine isteğe ve ihtiyaca göre düzenlenmemekte, bu sözleşmeler kendilerine özgü borsa veya piyasalarda işlem görmekte, bu sözleşmelerin koşulları da işlem gördükleri borsa veya piyasa tarafından belirlenmektedir. Bu işlemin tarafları, karşı tarafın yükümlülüklerini yerine

⁶⁵ Jarrow, ss.78-79.

getirememe riskine karşı takas merkezi tarafından korunmaktadırlar.⁶⁶ Burada bir takas merkezi bulunduğundan future almak isteyen yatırımcılarının teminat göstermesi zorunludur. Forward sözleşmelerinde ise böyle bir zorunluluk olmamakla birlikte sözleşme serbestisi dahilinde forward sözleşmelerinde de teminat aranması mümkündür.

Futureların bir başka farklılığı da günlük olarak fiyatlanmalarıdır, forwardlar ise vade sonunda fiyatlanmaktadır. Günlük fiyatlandırma da her günün sonunda future'ın vadesi geldiğinde dayanak varlığın alımı için belirlenen fiyat o gün oluşturulan future'ların fiyatlarına eşitlenmektedir. Bu durumda fiyatların yükselmesi durumunda future satın alan vadesinde dayanak varlığı daha yüksek fiyattan almak zorunda kalacak gibi gözükmekteyse de, aradaki fark takas merkezi tarafından future satanın teminat hesabından future alanın teminat hesabına ödenerek kapatılmaktadır.⁶⁷ Somutlaştırılacak olursa A kişisi B kişisinden vadesi geldiğinde bir ons altını 1.000,60\$'dan almak üzere üç adet future alırsa ve ertesi gün sonunda yeni ons başına altın future'ları 1.006,40\$ satılıyorsa, takas merkezi $5,80\$ \times 3 = 17,40\$$ 'ı future satanın hesabından future alanın hesabına aktaracak ve bu tutar future alanın o günkü karı olacaktır. Ertesi günün sonunda ise future fiyatının 996,20\$ olması durumunda $10,20\$ \times 3 = 30,60\$$, bu sefer future alanın hesabından future satanın hesabına aktarılacak ve bu tutar future satanın o günkü karı olacaktır.⁶⁸

3. Opsiyon Sözleşmeleri

Opsiyon sözleşmeleri, opsiyon satıcısı veya yazıcısı (seller, writer) ve opsiyon alıcısı (buyer, holder) arasında, satıcının aldığı opsiyon primi (option premium) karşılığında alıcıya miktarı, vadesi, teslim şartları önceden belirlenmiş olan bir malı belirli bir fiyattan (strike) satın alma (call option) veya satma (put option) hakkı verdiği sözleşmelerdir. Söz konusu hak yalnızca opsiyon alıcısına tanınmış olup opsiyon satıcısı ise koşullu bir yükümlülük altındadır.⁶⁹ Tezgahüstü piyasalarda işlem gören opsiyon sözleşmeleri olduğu gibi organize piyasalarda da işlem görenleri de vardır.

Alım opsiyonlarında alıcının kar veya zararı, zararı opsiyon primi ile sınırlı olmak üzere

⁶⁶ SPL, s. 97.

⁶⁷ Jarrow, s. 84.

⁶⁸ Jarrow, s. 177'deki örnekten yararlanılmıştır.

⁶⁹ SPL, s. 98.

$\text{Dayanak Varlığın Fiyatı} - (\text{Opsiyon primi} + \text{Strike})$

formülü ile hesaplanmaktadır. Opsiyon satıcısının kâr veya zararı ise kârı opsiyon primini geçmemek koşuluyla

$\text{Opsiyon primi} + \text{Strike} - \text{Dayanak Varlığın Fiyatı}$

formülüne göre hesaplanmaktadır. Satım opsiyonlarında ise opsiyon alıcısının kar veya zararı, zararı opsiyon primi ile sınırlı olmak üzere

$\text{Strike} - (\text{Opsiyon primi} + \text{Dayanak Varlığın Fiyatı})$

formülüne göre hesaplanmaktadır. Opsiyon satıcısının kâr veya zararı ise kârı opsiyon primini geçmemek koşuluyla

$\text{Opsiyon primi} + \text{Dayanak Varlığın Fiyatı} - \text{Strike}$

formülü ile belli olmaktadır. Elbette buradaki kâr zarar hesapları yatırımcının salt opsiyon aldığı durumlar için yapılmış olup, elde bulunan dayanak varlıklar ile bunlar üzerine yazılmış opsiyonların veya birden fazla opsiyonun birlikte kullanılması ile çok sayıda farklı yatırım stratejisinin geliştirilmesi mümkündür.⁷⁰

4. Swap Sözleşmeleri

Swap, iki taraf arasında yapılan faiz veya anapara ödemelerinin, koşullarını önceden belirleyerek, değişimi sağlayan bir sözleşme olarak da tanımlanabilir. Swap işleminin temelinde, farklı kuruluşların farklı finansal piyasalardaki kredi değerliliğine bağlı olarak farklı kredi koşulları ile karşılaşmaları ve ortaya çıkan bu farklılıkları tarafların kendi yararlarına kullanmaları yatmaktadır.⁷¹ Swaplar tezgahüstü piyasalarda işlem görmektedirler. Swapların faiz swapları, kur swapları, para birimi swapları, emtia swapları, kredi temerrüt swapı gibi farklı türleri bulunmaktadır.

K. Türkiye’de Sermaye Piyasası Araçlarının Dağılımı

Türkiye’de yerleşik kişilerin tasarruflarını finansal araçlara şu şekilde dağıtmaktadır.

⁷⁰ Opsiyon içeren çok sayıda farklı yatırım stratejisi için bkz. Jarrow, ss. 317-331.

⁷¹ SPL, s. 102.

Tablo 3: Türkiye’de Yerleşik Kişilerin 2022 Ocak Ayı İtibariyle Yatırım Yaptıkları Finansal Varlıklar(Milyon TL)

Finansal Varlıklar	
TL Mevduat	1.985.443
Döviz Tevdiat Hesabı	3.101.454
Devlet İç Borçlanma Senedi	1.601.543
Eurobond (Kamu)	522.620
Eurobond (Özel)	180.311
Pay Senedi	555.091
Özel Sektör Borçlanma Aracı	109.728
Kira Sertifikası + VDMK + VTMK	35.597
Varant + Sertifika	435
Toplam	8.092.221

Kaynak: TSPB, “Sermaye Piyasası Özet Verileri (2011 -)”, https://www.tspb.org.tr/wp-content/uploads/2022/07/AIM_veri_Spozet_2022_06_.xlsx, (01.08.2022).

Bu verilerden görüleceği üzere Türkiye’de tasarruflar büyük oran mevduat formunda tutulmaktadır. Bundan sonra ise kamunun borçlanma araçları büyük yer tutmaktadır. Paylar ise ancak bunlardan sonra gelmekte; kira sertifikası, varlığa dayalı menkul kıymetler, varlık teminatlı menkul kıymetler, varantlar ve yatırım sertifikaları ise çok önemsiz bir yer tutmaktadır. Bu da her ne kadar bu araçlar için yasal altyapı mevcut olsa da uygulamalarının sınırlı olduğunu göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ABD'DE SERMAYE PİYASALARINDAN ELDE EDİLEN GELİRLERİN VERGİLENDİRİLMESİ

ABD'de sermaye piyasalarından elde edilen gelirlerin nasıl vergilendirdiğini incelemeye geçmeden önce karşılaştırma konusu olarak neden ABD'nin seçildiğini açıklamak tezin amacının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

ABD öncelikle dünyanın en büyük ekonomisi, buna paralel olarak da dünyanın en büyük sermaye piyasasıdır. Daha önemlisi, ABD sermaye piyasalarının tarihsel gelişiminin büyük kısmının yaşandığı yerdir. Başta 1929 Büyük Buhranı ve 2008 Küresel Krizi olmak üzere tüm dünyayı etkileyen ve sermaye piyasalarından başlayan krizlerin de kaynak ülkesidir. Bütün bunlar ABD'de sermaye piyasalarının gelişiminin ABD içindeki çıkar gruplarının etkileşimi sonucunda doğal bir süreçte olmasına sebep olmuştur. Ardından da bu doğal sürecin çıktıları olan düzenlemeler, gerek ABD'nin küresel ekonomik sistemdeki gücü gerekse diğer ülkelerin yaşananlardan ders çıkarma isteğiyle birlikte ülke mevzuatlarının gelişimine örnek teşkil etmiştir.

Vergilendirme açısından da benzer bir şekilde ABD'nin erken gelişmişliği dikkati çekmektedir. Ayrıca tarihi olarak ABD siyasetinin ekonomi odaklı olması sebebiyle vergilendirme ABD'de sıkça tartışılan bir konu olmuştur. Bu tartışmaların neticeleri ise ABD'nin küresel ekonomik sistemdeki yeri itibarıyla diğer ülkelere de sirayet etmiştir. Dolayısıyla da hem sermaye piyasalarındaki hem de vergilemedeki tarihsel önderliği bakımından ABD örneğinden alınabilecek çok şey olduğu ve ABD örneğini incelemenin Türkiye'deki vergi tartışmalarını içe dönüklükten kurtaracağı ve temel sorunlara yeni bir gözle bakmayı sağlayacağı düşünülmektedir.

I. ABD'NİN HUKUK SİSTEMİ, YASA YAPIM SÜRECİ VE YASA SİSTEMATİĞİ

ABD, yazılı anayasaya sahip federal bir devlettir. ABD Anayasası, 1789'dan beri yürürlükte olup halen yürürlükte olan dünyanın en eski yazılı anayasasıdır. Bu şekilde sayıldığında ABD Anayasası bir başlangıç bölümü, 24 bölüme ayrılan 7 madde

ve 27 yasa değişikliğinden oluşmaktadır.⁷² Burada ABD Anayasasının her bir bۆlۆmۆnۆn daha ۆnceden de belirttiğimiz ۆzere Tۆrk hukukundaki bir kanun maddesine tekabۆl ettiği ve yasa değişikliklerinin de Tۆrk hukukundaki ek madde kavramına benzediği sۆylenebilir. Bu bakımdan ABD Anayasası 177 maddelik Tۆrkiye Cumhuriyeti Anayasasından ۆnemli ۆlۆde kısa ve basittir. ABD Anayasasının orijinal metni temel olarak yasama, yۆrۆtme ve yargı organlarını bunların yetkilerini belirleyerek tanımlamakta, federal devlet ile federe devletler arasındaki yetki paylaşımının nasıl olacağını belirlemektedir. Dolayısıyla ABD Anayasası'nın ilk halinde bir temel haklar katalogu dahi yoktur.

ABD'nin hukuk sisteminin bir başka ۆzellięi de Anglo-Sakson Hukuk Sistemine(Common Law) dahil olmasıdır.⁷³ Anglo-Sakson Hukuk Sistemi Tۆrkiye'nin de içinde bulunduğu Kıta Avrupası Hukuk Sisteminden(Civil Law) hukuk kurallarının yaratılış biçimi bakımından temelden ayrılır. Kıta Avrupası Hukuk Sisteminde hukuk kuralları yasama tarafından yapılmakta, yasalarda bulunmakta ve içtihat hukuku ise yalnızca ikincil niteliktedir. Anglo-Sakson Hukuk Sisteminde ise hukuk kuralları ağırlıklı olarak yargısal içtihatlar ile oluşmaktadır. Yani Anglo-Sakson Hukuk Sistemindeki yargısal içtihatlar Kıta Avrupası Hukuk Sistemindekilerin aksine bağlayıcı niteliktedir. Bu en temel ayrılığın dışında iki hukuk sistemi hem usul hem de esas yۆnۆnden birçok konuda daha birbirinden ayrışmaktadır.⁷⁴ Ancak bunları incelemek tezin konusu dışında kalmaktadır.

ABD'de yasa yapma yetkisi ABD Kongre'sindedir. Kongre, Temsilciler Meclisi ve Senato olarak adlandırılan iki kanattan oluşmaktadır. Senato'ya her eyaletten iki senatۆr seçilmekte iken, Temsilciler meclisi ۆyelikleri eyalatlara nۆfuslarına gۆre dağıtılmaktadır. Kanun teklifleri kural olarak hem senatۆrler hem de Temsilciler Meclisi ۆyeleri tarafından yapılabilir. Ancak gelir yaratmaya yۆnelik kanun teklifleri Temsilciler Meclisi'nden gelmek zorundadır. Kanun teklifleri daha sonra Senato ve Temsilciler Meclisi'nin çeşitli konularda yetkili komitelerinde gۆrۆřۆlۆr, bu sۆrete değiştirilebilir. Kanun teklifinin Komitelerden geçmesi

⁷² ABD Ankara Bۆyۆkelilięi, “Amerika Birleşik Devletleri Anayasası Açıklamalı”, <https://tr.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/91/abd-anayasasi.pdf>, ss. 23-45.

⁷³ “Anglo-Sakson Hukuk Sistemi” terimi için Tۆrke yazında “Teamۆl hukuku”, “Anglo-Amerikan Hukuk Sistemi”, “Ortak hukuk” gibi farklı Tۆrke terimleri kullanılabilir.

⁷⁴ Caslav Pejovic, “Civil Law and Common Law: Two Different Paths Leading to The Same Goal”, **Victoria University of Wellington Law Review**, Cilt: 32, Sayı: 3, 2001, s. 820.

durumunda Senato veya Temsilciler Meclisinde görüşülür. Oy çokluğu ile kabul edilen yasa teklifleri yasamanın diğer kanadına gönderilir. Yasamanın diğer kanadında, kanun teklifi yine komiteye gönderilir, buradan sonra yine diğer kanatta oylanır. Eğer yasamanın iki kanadında da kabul edilen kanun teklifleri aynı ise kanun teklifi ABD Başkanı'na gönderilir. Eğer iki kanadın kabul ettiği metin aynı değilse yasamanın iki kanadının üyelerinden oluşan bir komite iki metni birbirine uygun hale getirmeye çalışır. Burada değiştirilen kanun teklifi tekrardan Senato ve Temsilciler Meclisi'nde oylanır. ABD Başkanı kendisine gönderilen kanun tekliflerini imzalarsa bunlar yasalâşır. Veto ederse, yasamanın her iki kanadı da üçte iki çoğunlukla kanun teklifini tekrardan uygun bularak vetoyu etkisiz hale getirebilir ve kanun teklifini yasalâştırabilir.⁷⁵

ABD'de kalıcı ve genel nitelikteki kanunlar, ABD Temsilciler Meclisi Yasa Gözden Geçirme Ofisi tarafından hazırlanan resmi nitelikte ve 53 adet genel başlıktan oluşan "US Code" (ABD Kanunlar Kitabı) ismi verilen tek bir belgede toplanmaktadır.⁷⁶ Dolayısıyla US Code'un resmi nitelikli bir kanunlar külliyatı olduğunu söyleyebiliriz. US Code'un yapısına bakıldığında "Title-Subtitle-Chapter-Subchapter-Part-Section" biçiminde bir sistematığın olduğu görülmektedir. Bu bölümlerin kapsamı Türkiye kanunları sistematığı ile örtüştürmeye çalışıldığında;⁷⁷

- Title (Başlık) için Türkiye hukuk sisteminde herhangi bir karşılık bulunmamakta,
- Subtitle (Altbaşlık) genel olarak Türkiye'deki bir kanuna tekabül etmekte,
- Chapter (Kısım) genel olarak Türkiye'deki bir "Kitap"a tekabül etmekte,
- Subchapter (Altkısım) genel olarak Türkiye'deki "Kısım"a tekabül etmekte,
- Part (Bölüm) genel olarak Türkiye'deki "Bölüm"e tekabül etmekte,
- Section (Madde) ise genel olarak Türkiye'deki bir kanun maddesine tekabül etmektedir.

⁷⁵ New York University, "The Law Making Process - US Government Documents Collection", <https://guides.nyu.edu/govdocs/lawmaking>, (01.08.2022).

⁷⁶ ABD Hükümet Yayın Ofisi, "United States Code", <https://www.govinfo.gov/help/uscode>, (05.04.2021).

⁷⁷ Buradaki terimlerin, Türk hukuk sisteminde oturmuş bir karşılıkları yoktur. "Chapter", "Part" ve "Section"ın hepsi "Bölüm" olarak da çevrilebilir. Ancak terimler arasındaki farklılığı da vermeye çalışarak parantez içerisindeki Türkçe karşılıklarını kullanmanın uygun olduğu düşünülmektedir.

Bu sistematikte madde numaraları altbaşlıklar ve altındaki bölümlendirmelerde devam etmekte, baştan başlamamaktadırlar. Dolayısıyla yalnızca Başlık ve Madde numarası ile bir kanun maddesinin bulunması mümkündür. ABD’de US Code’a atıfların “[Başlık numarası] U.S.C. §[Section Numarası]” biçiminde yapılması oturmuş bir uygulamadır.⁷⁸ Ancak ABD’de bazı özel başlıklar için “[Başlık Kısaltması] §[Madde Numarası]” şeklinde de atıf yapılması mümkündür. Özellikle vergi hükümlerinin yer aldığı Başlık olan “Title 26 - INTERNAL REVENUE CODE”a “IRC §[Section Numarası]” şekilde atıf yapılması da yaygın bir uygulamadır.⁷⁹ Çalışmamızda IRC’ye atıf yapılırken bu yöntem kullanılacaktır.

Yeri gelmişken IRC’nin altbaşlıklarını bir tablo halinde görmek hem sistematığın daha iyi anlaşılabilmesi hem de IRC’nin kapsamının anlaşılması için faydalı olacaktır.

Tablo 4: IRC’nin Altbaşlıkları

Altbaşlığın Orijinal İsmi	Altbaşlığın Türkçe İsmi	Alt Başlığın Madde Aralığı
Subtitle A—Income Taxes	Altbaşlık A—Gelir Vergileri	§ 1 – § 1564
Subtitle B—Estate and Gift Taxes	Altbaşlık B—Miras ve Hediye Vergileri	§ 2001 – § 2801
Subtitle C—Employment Taxes	Altbaşlık C—İstihdam Vergileri	§ 3101 – § 3512
Subtitle D—Miscellaneous Excise Taxes	Altbaşlık D—Çeşitli Tüketim Vergileri	§ 4001 – § 5000C
Subtitle E—Alcohol, Tobacco, and Certain Other Excise Taxes	Altbaşlık E—Alkol, Tütün ve Bazı Diğer Özel Tüketim Vergileri	§ 5001 – § 5891
Subtitle F—Procedure and Administration	Altbaşlık F—Usul ve İdare	§ 6001 – § 7874
Subtitle G—The Joint Committee on Taxation	Altbaşlık G—Vergilendirme Ortak Komitesi	§ 8001 – § 8023
Subtitle H—Financing of Presidential Election Campaigns	Altbaşlık H—Başkanlık Seçimi Kampanyalarının Finansmanı	§ 9001 – § 9042
Subtitle I—Trust Fund Code	Altbaşlık I—Tröst Fonu Kodu	§ 9500 – § 9602
Subtitle J—Coal Industry Health Benefits	Altbaşlık J—Kömür Sanayi Sağlık Sigortası	§ 9701 – § 9722

⁷⁸ Georgetown University Law Library, “Federal Statutes – Bluebook Guide – Guides at Georgetown Law Library”, <https://guides.ll.georgetown.edu/c.php?g=261289&p=2383798>, (05.04.2021).

⁷⁹ New York University Law Library, “Federal Tax Research: Citation & Abbreviation of IRC”, <https://nyulaw.libguides.com/c.php?g=773839&p=5551958>, (15.05.2021).

Subtitle K—Group Health Plan Requirements	Altbaşlık K—Grup Sağlık Sigortası Şartları	§ 9801 – § 9834
---	--	-----------------

Kaynak: Cornell Law School, “U.S. Code: Title 26”, <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/26>, (31.03.2022)’den ulaşılan bilgiler ile oluşturulmuş olup Türkçe’ye çeviri tarafımızca yapılmıştır.

IRC dışında ABD’deki önemli bir diğer mevzuat kaynağı da Code of Federal Regulations yani Federal Yönetmelikler Külliyyatı’dır. Kısaca CFR de denilmektedir. CFR’nin sistematüğini bir örnek ile açıklayalım. “26 CFR § 1.871-14” denildiğinde baştaki “26” sayısı başlık numarasıdır. CFR ile US Code’un başlıkları büyük ölçüde birbirine paraleldir. Her ikisinde de vergiye ilişkin hükümler 26 numaralı başlıkta bulunur. “§” işaretinden sonraki “1” sayısı bölüm numarasıdır. Bundan sonraki “871” numarası ise yönetmeliğin ilgili olduğu kanun maddesinin numarasıdır. Bu numaradan sonraki numara ise sıra numarasıdır.

II. ABD ANAYASASINDA VERGİLENDİRME

ABD anayasasının ziyadesiyle kısa olmasını ve Anglo-Sakson Hukuk Sisteminde yargı içtihatlarının önemini yan yana koyunca ABD Anayasasının ancak ABD Yüksek Mahkemesi’nin içtihatları ile anlam kazandığı sonucuna varabiliriz. Şüphesiz ki vergilendirme yetkisi açısından da aynı durum söz konusudur. ABD Yüksek Mahkemesi’nin buna ilişkin içtihadına bakmadan önce ABD Anayasasındaki vergiye ilişkin hükümler ele alınacaktır.

A. ABD Anayasasında Vergilendirme Yetkisine İlişkin Hükümler

ABD Anayasası’nın 1. maddesi yasama organına ayrılmış olup 8. bölümünde yasamanın yetkileri sayılmıştır. Sayılan ilk yetki de vergi toplamaktır.

8. maddedeki düzenleme şu şekildedir: “*Kongre; borçları ödemek ve ortak savunma ile genel refahı sağlamak için vergi, gümrük vergisi ve dolaylı vergiler koyma ve toplama yetkisine sahiptir; ancak gümrük vergileri ve dolaylı vergiler Birleşik Devletlerin her yerinde aynı şekilde olacaktır.*”⁸⁰ Vergi konusuna ilişkin ikinci bir

⁸⁰ Orijinal metin şu şekildedir: “*The Congress shall have Power To lay and collect Taxes, Duties, Imposts and Excises, to pay the Debts and provide for the common Defence and general Welfare of the United States; but all Duties, Imposts and Excises shall be uniform throughout the United States.*”

düzenleme ise 1. maddenin 2. bölümünde bulunmaktadır. Burada doğrudan vergilerin ve Temsilciler Meclisi üyeliklerinin eyaletlere o eyaletlerdeki özgür kişi sayısına oranlanarak paylaştırılacağı; vergi ödemeyen Kızılderililerin bu sayıma dahil edilmeyeceğini ve kölelerin 3/5 özgür kişi⁸¹ sayılarak hesaba dahil edileceğine hükmedilmiştir.

Burada göz önüne alınması gereken husus o dönemde doğrudan vergi kavramının gelir üzerinden alınan vergileri kapsamadığıdır. Nitekim ABD Anayasası'nın yürürlüğe girdiği 1789 yılında dünyada henüz bir gelir vergisi olmayıp bugünkü manada gelir vergisi 1799'da İngiltere'de konulmuştur.⁸² Dolayısıyla burada doğrudan vergi ile kastedilen aslında herkesten eşit miktarda alınan baş vergisidir. ABD Anayasası'nın 1. maddesinin 9. bölümünde "*Nüfus sayımı ile orantılı olmayan veya burada gösterilen sayım yapılmadan, hiçbir baş veya diğer bir doğrudan vergi konulmayacaktır.*"⁸³ denilmektedir. Bu ifade de ABD Anayasasının yazımı döneminde temel doğrudan verginin baş vergisi olduğunu doğrular niteliktedir.

B. ABD'de Gelir Vergisinin Anayasallığı Sorunu

ABD'nin anayasal düzenine bakıldığında doğrudan vergilerin eyaletlerin nüfuslarına orantılı bir biçimde dağıtılması gerekmektedir. Halbuki, gelir vergisi eyaletlerin nüfuslarına göre dağılan bir vergi olmayıp kişi bazında o kişinin gelirinden alınan bir vergidir. Dolayısıyla da ABD Anayasası ilk haliyle gelir vergisine izin vermemekte gibi gözükmektedir. Bu sorun ancak 12 Temmuz 1909'da Kongre'den geçerek eyalet meclislerine gönderilen ve 3 Şubat 1913'te yeter sayıda eyalet meclisinin onaylaması ile ABD Anayasasına eklenen 16. Değişiklik ile çözülmüştür. Bu madde de "*Kongre, eyaletler arasında paylaştırmaksızın ve nüfus sayımına bakılmaksızın, hangi kaynaktan olursa olsun gelir üzerine vergi koymaya ve toplamaya yetkilidir.*" denilerek gelir vergisine açıkça izin verilmiştir. Ne var ki,

⁸¹ Tabii ki ABD'de "*Artık köle olmadığına göre, paragrafın bu kısmının bir anlamı kalmamıştır.*". ABD Ankara Büyükelçiliği, s. 49.

⁸² Peter Harris, *Income Tax in Common Law Jurisdictions: From Origins to 1820*, Cambridge University Press, 2006, s. 1.

⁸³ Orijinal metin şu şekildedir: "*No Capitation, or other direct, Tax shall be laid, unless in Proportion to the Census or enumeration herein before directed to be taken.*"

ABD’de ilk gelir vergisi 1913 tarihinden önce konulmuş olup bunun nasıl olduğunu kısaca görmekte fayda vardır.

ABD’de ilk gelir vergisi Amerikan İç Savaşı’nın başlamasından kısa bir süre sonra 1861 yılında yürürlüğe konmuştur. Bu ilk gelir vergisinde yıllık 800\$ üzerindeki tüm gelirler %3 oranında vergiye tabi tutulmuştur. Konu ABD Yüksek Mahkemesi’nin önüne “Springer v. United States” davası ile gelmiştir. Yüksek Mahkeme bu dava hakkındaki kararında gelir vergisinin ABD Anayasası’na uygun olduğuna karar vermiştir.⁸⁴

Yüksek Mahkeme bu dava hakkındaki kararında gelir üzerinden alınacak bir verginin doğrudan vergi kabul edilmesi durumunda eyaletlerin nüfusuna göre dağıtılması gerekeceğini, bu durumda da nüfusu çok ancak geliri az eyaletlere adaletsiz bir şekilde büyük yük getirileceğini ve ABD Anayasasının bunu amaçlayamayacağını belirtmiştir. Buradan devamla ABD Yüksek Mahkemesi, ABD Anayasası anlamında doğrudan verginin yalnızca baş ve emlak vergisini kapsadığını belirterek gelir vergisini doğrudan bir vergi olarak kabul etmemiş ve ABD Anayasasına uygun bulmuştur.⁸⁵ Karar hukuk terimlerinin iktisat terimlerinden çok farklı anlamlara sahip olabileceğini göstermesi bakımından ilginçtir.

Her halükârda ABD’deki bu ilk gelir vergisi iç savaşın bitmesinden sonra 1872 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak bundan on beş yıl sonra 4.000\$’ı aşan gelirler için %2’lik yeni bir gelir vergisi ihdas edilmiştir. Bu gelir vergisi de ABD Yüksek Mahkemesi önüne getirilmiştir. Ne var ki ABD Yüksek Mahkemesi bu sefer önceki kararından dönerek verginin ABD Anayasası’na uygun olmadığına karar vermiştir.⁸⁶

ABD Yüksek Mahkemesi “Pollock v. Farmers' Loan & Trust Company” davası kararında;

- Daha önceki doğrudan vergilerin savaş zamanlarında konulduğunu ve savaşın bitmesinden sonra da kaldırıldığını hatırlatmış,
- ABD Anayasasını hazırlayanların beyanlarına bakarak, hazırlayanların doğrudan dolaylı vergi ayrımını alışıldık şekilde anladıklarını,

⁸⁴ Joseph A. Hill, “The Civil War Income Tax”, *The Quarterly Journal of Economics*, Cilt:8, Sayı:4, 1894, 416-417.

⁸⁵ ABD Yüksek Mahkemesi, “Springer v. United States”, <https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/102/586>, (06.04.2021).

⁸⁶ Cynthia G. Fox, “Income Tax Records of the Civil War Years”, <https://www.archives.gov/publications/prologue/1986/winter/civil-war-tax-records.html>, (06.04.2021).

- ABD Yüksek Mahkemesinin önceki içtihadının, özellikle de Springer v. United States’in, kişisel malların gelirine ilişkin olmadığını dolayısıyla da emsal teşkil etmediğini,
- ABD Yüksek mahkemesinin önceki tüm içtihatlarının emlak vergisini doğrudan vergi kabul ettiğini,
- Emlak vergisi ile emlakın geliri üzerinden alınan vergi arasında bir fark olmadığını,
- Kişilerin diğer mal varlığı değerlerinden elde ettiği gelirlerin de farklı bir durumda olmadığını dolayısıyla doğrudan bir vergi olduğunu,
- Springer v. United States kararında olduğu gibi bir gelir vergisinin eyaletlerin nüfuslarına orantılı olarak dağıtılmasının adaletsiz olacağını kabul etmiş ancak tıpkı tüm eyaletlerin nüfuslarına bakılmaksızın ABD Senatosu’nda aynı sayıda senatöre sahip olması gibi bu adaletsizliğin de Anayasanın hükmü olduğunu

belirtmiştir. Buna dayanarak da gelir vergisinin ABD Anayasasının doğrudan vergiler için zorunlu tuttuğu nüfusa oranlama hükmüne aykırı, dolayısıyla da hükümsüz olduğuna karar vermiştir.⁸⁷ 1900-1910 arasında gelir vergisine ilişkin tartışmalar hayat pahalılığı, sosyal adalet için devletin ekonomiye müdahale etmesi görüşünün yaygınlaşması, Avrupa’da birçok ülkede gelir vergisinin ihdas edilmesi eşliğinde tekrardan başlamıştır.⁸⁸ Bu tartışmalar ABD Anayasasına eklenen 16. Değişiklik ile sonuçlanmış ve ABD Kongresi her türlü gelir üzerinden vergi toplama yetkisine sahip olmuştur. ABD’de gelir vergisinin hukuki temelini de bu madde oluşturmaktadır.

C. ABD Anayasasında Vergilendirme Yetkisinin Sınırları

ABD Anayasasının 16. Değişikliğine bakılınca ABD’de Kongre’nin vergilendirme yetkisi üzerinde pek bir sınırlama varmış gibi gözükmemektedir. ABD Anayasasının diğer maddelerindeki bazı sınırlamalar ise çok dar kapsamlıdır. Mesela 8. madde uyarınca gümrük vergileri ile dolaylı vergilerin coğrafi olarak ABD’nin her

⁸⁷ ABD Yüksek Mahkemesi, “U.S. Reports: Pollock v. Farmers' Loan & Trust Company, 158 U.S. 601 (1895)”, <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep158/usrep158601/usrep158601.pdf>, (08.04.2021), ss. 617-637.

⁸⁸ Arthur A. Ekirch, Jr., “THE SIXTEENTH AMENDMENT: The Historical Background”, *Cato Journal*, Cilt:1, Sayı:1, 1981, s. 171-172.

yerinde aynı şekilde olması lazımdır. Lund'a göre bu madde serbest piyasa ve rekabet esasına göre yorumlanmalıdır. Dolayısıyla bu düzenlemenin amacı vergilendirme yetkisinin bir bölgeye normalde sahip olmadığı rekabet avantajı verecek şekilde kullanılmasının engellenmesidir. Ne var ki, ABD Federal Mahkemesi pratiğinde maddenin pek az kullanılmış ve hiçbir yasanın iptal edilmesine gerekçe yapılmamıştır.⁸⁹ Dolayısıyla bu hükmün de aslında vergilendirme yetkisine ilişkin pek bir sınırlama getirmediğini söyleyebiliriz.

Keza ABD Anayasasının 1. maddesinin 9. bölümünün 5. paragrafında federal hükümetin, eyaletlerin ihraç ettikleri mallar üzerine gümrük veya herhangi bir vergi koyması yasaklanmıştır. Hüküm hayli net olduğundan uygulamasında bir tartışma mevcut değildir. Ancak yine genel olarak vergilendirme yetkisi üzerine bir sınırlama bulunmamakta, yalnızca eyaletlerin mal ihracı gibi özel bir durumda vergilendirme yetkisi sınırlanmaktadır, ki mal ihraçlarına vergi konulmasının yaygın bir uygulama olmadığı düşünülürse maddenin ciddi bir sınırlama olarak görülmemesi gerekmektedir.

Buyrukoğlu ve Güler, ABD Anayasasındaki vergilendirme yetkisine ilişkin düzenlemelerini inceledikleri çalışmalarında “(...) Avrupa Birliği üyesi ülkelerde olduğu gibi ABD’de de vergilendirme mevzuatı keyfiyetten uzaktır.” sonucuna varmaktadır.⁹⁰ Gerçekten de ABD’nin vergi mevzuatı keyfilikten uzaktır. Ancak yer verdiğimiz üzere ABD Anayasası’nın federal vergilendirme yetkisine ilişkin sınırlamaları hayli az ve dar kapsamlıdır. Dolayısıyla da keyfiyetten uzaklığın sebebinin ise ABD Anayasasında değil, ABD’nin siyasi ve kurumsal yapısında aranması gerektiği kanaatindeyiz.

III. ABD VERGİ SİSTEMİNE GENEL BİR BAKIŞ

ABD federal bir devlettir ve bu sebeple federe devletler federal hükümetten bağımsız olarak vergilendirme yetkisine sahiptir. Ancak Türkiye ile yapılacak bir karşılaştırmada federal düzeydeki vergilendirme daha mantıklı bir sonuç

⁸⁹ Nelson Lund, “The Uniformity Clause”, *The University of Chicago Law Review*, Cilt:51, 1984, ss.1193, 1217.

⁹⁰ Selçuk Buyrukoğlu ve Ahmet Güler, “AB Ülkelerinde Ve ABD’de Vergileme Yetkisinin Kullanımına İzin Veren Hükümlerin Türk Anayasasında Yer Alan Hükümlerle Karşılaştırılması”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 3, No 2, 2011, s.149.

vereceğinden, çalışmada yalnızca federal vergilendirme boyutu ele alınacaktır. Konunun hukuki boyutunu incelemeden önce ABD’de vergilerin bütçe gelirleri içerisinde nasıl bir yere sahip olduğunu görmek faydalı olacaktır.

A. ABD Bütçesinde Vergilerin Yeri

2021 yılı için ABD federal bütçesinin en büyük gelir kalemlerini aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.

Tablo 5: 2021 Yılı ABD Federal Bütçe Gelirleri (Milyon USD)

Gelir Türü	Gelir Vergisi	Kurumlar Vergisi	Sosyal Güvenlik Vergisi	Mal ve Hizmetlerden Alınan Vergiler	Diğer Gelirler	Toplam
Gelir Miktarı:	2.044.377	371.831	1.314.088	75.274	241.542	4.047.112
Toplam İçerisindeki Oranı	%50,5	%9,2	%32,5	%1,9	%6	%100

Kaynak: White House, “Historical Tables”, <https://www.whitehouse.gov/omb/historical-tables/>, (01.04.2022)’dan ulaşılan bilgiler ile oluşturulmuştur.

Burada özellikle gelir vergisinin %50,5 ile federal bütçe gelirlerinin çok büyük bir kısmını oluşturması dikkat çekicidir. Sosyal güvenlik vergileri ise Türkiye’deki sosyal güvenlik primlerine tekabül etmekte olup gelir üzerinden alınan bir vergidir. Bu da ABD’de gelir üzerinde alınan vergilerin toplam federal bütçe gelirlerinin yaklaşık %92’sini oluşturduğu anlaşılmaktadır. Ancak burada sunulan verilerin yalnızca federal vergilere ilişkin oldukları; eyaletlerin ve yerel yönetimlerin gelirlerinde ise dolaylı vergilerin ağırlığının daha fazla olduğu da göz önünde tutulmalıdır.

B. ABD Mevzuatında Gelir Vergisi

ABD’de federal vergilerin U.S. Code’un 26. başlığı olan “Internal Revenue Code(IRC) – Federal Gelir Yasası”nda yer aldığından bahsetmiştik. IRC’nin A alt başlığında da gelir vergilerine yer verilmiştir ki, sermaye piyasalarından elde edilen gelirlerin vergilendirilmesine ilişkin hükümler bu alt başlıkta yer almaktadır. Dolayısıyla incelememizi genel olarak bu alt başlık üzerinde yapacağız. Bu alt başlık

altında 1564 tane madde bulunduğu düşünölürse ABD’deki düzenlemelerin ne kadar detaylı olduğu fark edilecektir.

A alt başlığına baktığımızda da çalışma konumuzu ilgilendiren kısımlarının “Normal Vergiler ve Ek Vergiler” isimli 1. kısım ve “Yerleşik Olmayan Yabancılar ve Yabancı Şirketlerde Vergi Tevkifatı” isimli 3. kısım olduğu görölmektedir. 1. kısım altında hem kurumların hem de gerçek kişilerin vergilendirilebilir gelirleri üzerinden vergi ödemekle yükümlü oldukları belirtilmiştir. Diğer bir deyişle, ABD’de kurumlar vergisi ile gelir vergisi ayrı kanunlarda düzenlenmemiştir. Bu da aksi belirtilmemişse veya aksi madde metninden anlaşılmıyorsa bir hükmün hem gerçek kişiler hem de kurumlar açısından geçerli olduğu anlamına gelmektedir.

ABD vergi kanunları Türkiye’dekinden farklı bir sistematığe sahiptir. Ancak çalışmamızda karşılaştırılabilir olması açısından ABD Gelir Vergisi, Türkiye’de geçerli sistematik ile incelenecektir.

1. Verginin Konusu

IRC §1’de kişilerin “vergilendirilebilir gelirlerinin” hangi oranlara göre vergilendirileceğı tablolar halinde belirtilmiştir. Benzer bir şekilde IRC §11’de kurumların “vergilendirilebilir gelirlerinin” %21 oranında vergiye tabi tutulduğu da belirtilmiştir. Dolayısıyla hem gerçek kişiler hem de kurumlar açısından verginin konusu “vergilendirilebilir gelir”dir.

2. Verginin Mükellefi ve Muafiyet

IRC içinde mükelleflerin ayrı olarak tanımlandığı bir madde bulunmamaktadır. Bu vergilerin mükelleflerinin kimler oldukları gelir ve kurumlar vergisini koyan maddelerden çıkartılabilir. Gelir vergisi açısından IRC §1’e bakıldığında tüm gerçek kişilerin gelir vergisi mükellefi olduğu görölmektedir. Ancak yine aynı maddede, Türkiye’dekinden farklı olarak, gerçek kişilerin medeni durumlarına göre farklı vergi dilimlerine tabi oldukları da görölmektedir. Bu vergi dilimlerinin detaylarına vergi oranlarından bahsederken değinilecektir.

Buna ek olarak IRC §1’de terekeler (estate) ve trustlar⁹¹ da gelir vergisi ödemekle mükellef tutulmuşlardır. Bunların ayrı bir tüzel kişilikleri yoktur. Terekeleri idare edenler terekeler mirasçılara dağıtılmadıkları ve gelir yarattıkları sürece tereke adına gelir vergisi beyan etmek ve bu vergiyi terekeden ödemekle yükümlüdür.

Trust ise, Anglo-Sakson Hukuk Sistemine özel üç taraflı bir hukuki ilişkidir. Trust’un Türk Hukukunda tanımı görece yeni bir tarih olan 13 Temmuz 2021 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan 529 numaralı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği’nde yapılmıştır. Burada Tebliğ m.2/1-c’de trust “*Bir malvarlığının belirli bir lehtar ya da lehtar grubunun yararlanması için, malvarlığının maliki olan sözleşme kurucusu tarafından, söz konusu malvarlığının yönetimi, kullanımı ya da sözleşmede belirtilen diğer tasarruflarda bulunulması amacıyla sözleşmeyi icra eden bir mütevellinin kontrolüne bırakılmasını hüküm altına alan hukuki ilişki*” olarak tanımlanmıştır. ABD’de malların kontrolüne bırakıldığı kişi trust’ın elde ettiği gelirleri beyan etmek ve bunlar için trust’tan gelir vergisi ödemekle yükümlüdür.

Kurumlara açısından ise, IRC §11’de kurumların tümü üzerine bir vergi konulduğu belirtilerek, mükellefin kurumlar olduğu açıklanmıştır. IRC §7701 (a) (3)’te kurum kavramının, association’ları, sermaye şirketlerini ve sigorta şirketlerini içerdiği belirtilmiştir. “Association” genel olarak dernek olarak tercüme edilse de, ABD’de “belirli bir amaç için bir araya gelmiş kişi topluluğu” olarak ifade edilmektedir.⁹² Bu da siyasi partiler, dernekler ve benzeri her türlü kişi topluluğunun gelir elde etmeleri durumunda ABD’de kurumlar vergisi mükellefi oldukları anlamına gelmektedir. Bu bakımdan ABD’de kurumlar vergisi mükellefiyetinin hayli geniş kapsamlı olduğu ifade edilebilir.

Kurumlar açısından değinilmesi gereken bir başka mühim husus ABD’de vergisel açıdan kurumların ikiye ayrıldığıdır: S Kurumlar ve C Kurumlar. Özel bir seçim yapılmadığı sürece tüm kurumlar C kurum statüsündedir. Ancak IRC §1361 ve devamı maddelerinde bazı şartları (100’den az hissedar ve tek bir hisse sınıfına sahip şirketler gibi) taşıyan C kurumlara S kurum olarak vergilendirmeyi seçme ve böylelikle, ayrı bir tüzel kişilik olmalarına rağmen, gelirlerini kurumlar vergisine tabi

⁹¹ “trust” yerine bazen “tröst” kullanılıyorsa da, buradaki trust Rekabet Hukukuna ait bir kavram olan “tröst”ten farklı olduğundan trust olarak kullanılacaktır.

⁹² IRS, “Definition of an Association”, <https://www.irs.gov/charities-non-profits/definition-of-an-association>, (15.05.2021).

olmaksızın ortaklarına dağıtarak bu gelirleri ortaklarının gelir vergisi kapsamına sokma imkânı tanınmıştır. Bu bakımdan ABD’de kurumlar vergisinin uygulama alanı yalnızca büyük şirketler ile sınırlı olduğunu söyleyebiliriz.

Ayrıca Türkiye’deki adi ortaklık kavramına benzeyen ve ABD’de yaygın uygulaması olan partnership’lerin IRC §701 ve devamı maddeleri uyarınca de ayrı bir vergi mükellefiyeti yoktur. Bunların elde ettiği gelirler de ortaklarına dağıtılmakta ve ortaklarının geliri olarak vergilendirilmektedir.

Muafiyetler, IRC §501-§530 arasında “Muaf Örgütler” başlığı altında yer almaktadır. Burada “örgüt” ifadesi şirketler, vakıflar vb. farklı yapılanmaları içerecek şekilde geniş bir anlamda kullanılmaktadır. Çeşitli kurallara tabi tutulmakla birlikte vergiden muaf örgütler genel olarak kar amacı gütmeyen çeşitli örgütlerden oluşmaktadır. Bunların içerisinde yalnızca bilimsel, eğitim, kültürel vb. kar amacı gütmeyen konularla uğraşan örgütler, ticaret odaları, kar amacı gütmeyen sosyal kulüpler, işçi örgütleri, çiftçi kooperatifleri bulunmaktadır.

3. Tam ve Dar Mükellefiyet

ABD’de sözcük olarak tam mükellef ve dar mükellef kavramlarının tam bir karşılığı bulunmamaktadır. Ne var ki, kişilerin yurtdışı gelirlerinin vergiye tabi olup olmaması açısından bir ayrım ABD’de de olduğundan; esasında ABD’de bir tam mükellefiyet ve dar mükellefiyet ayrımından bahsedilebilmektedir.

ABD, dünyanın kalanından farklı olarak vergilemede vatandaşlık esasını uygulayan tek ülkedir.⁹³ Diğer bir deyişle ABD vatandaşları, ABD’de ikamet etmeseler bile ABD dışında elde ettikleri gelirler için ABD’de vergi ödemekle yükümlüdürler. Buna ek olarak ABD’de ikamet eden ve ABD vatandaşı olmayan kişiler de ABD dışından elde ettikleri gelirler için ABD’de vergi ödemekle yükümlüdür. Bu bilgiler ışığında ABD’de tam mükelleflerin ikamet ettikleri yere bakılmaksızın ABD vatandaşlarından ve ABD’de ikamet eden yabancılardan oluştuğu söylenebilir ve buradan hareketle ABD’de dar mükelleflerin, ABD vatandaşı olmayan ve ABD’de ikamet etmeyen kişiler oldukları sonucuna varılabilir.

⁹³ Montano Cabezas, “Reasons for Citizenship-Based Taxation?”, **Penn State Law Review**, Cilt: 121, Sayı: 2016, s.102,

ABD’de gerçek kişilerin ikametgahlarının belirlenmesinde iki ölçüte bakılmaktadır. İlk olarak, kişilerin ABD’de kalmak için devamlı ikamet iznine sahip olup olmadığı dikkate alınmaktadır. Kişilerin tam mükellefiyeti ikamet izniyle birlikte ABD’ye girmeleri ile başlamakta ve ikamet izni süresince devam etmektedir.⁹⁴ Yani ikamet izni süresince kişinin ABD dışına çıkıp burada kalması ABD’deki tam mükellefiyetinin devamına engel değildir.

ABD’de ikametgahın belirlenmesindeki diğer ölçüt ise, kalma süresidir. Eğitim sağlık ve benzeri geçici sebepler dışında kişilerin bir yıl içinde 31 günden fazla ABD’de bulunması veya kişilerin geriye doğru üç yıllık zaman zarfında 183 günden (geriye doğru ikinci yılda ABD bulunulan gün sayısı üçe, üçüncü yıldakiler ise altıya bölünerek hesaba dahil edilir) fazla ABD’de bulunması hallerinde kişilerin ikametgahı ABD’de sayılmaktadır.⁹⁵ Türkiye’de yerleşme ölçütünün bir takvim yılı içerisinde altı aydan fazla oturma olduğu göz önüne alınırsa ABD’de bu ölçünün ciddi ölçüde düşük belirlendiğini söyleyebiliriz. Ancak ABD’de “closer connection exception - daha yakın bağ istisnası” adı verilen geniş kapsamlı bir istisna da bulunmaktadır.

Daha yakın bağ istisnasında; bir kişi bir yıl içerisinde ABD’de 183 günden az bulunmuşsa ve kişinin mali ikametgahı⁹⁶ bir başka devlette ise bu kişi ABD mukimi sayılmamakta ve dolayısıyla dar mükellef kabul edilmektedir.⁹⁷ Bu istisnanın bir başka devlette mali ikametgahın bulunması gibi pek çok durumda sağlanacak bir koşula dayandığını düşünürsek aslında ABD’de de kalma ölçütünün de Türkiye’deki gibi altı aydan fazla kalma şeklinde benzerlik gösterdiği ifade edilebilir.

Kurumların mükellefiyetleri konusunda ise ABD’de kuruluş yeri esası geçerlidir. Yani ABD’de veya ABD hukukuna tabi olarak kurulmuş kurumlar, ABD dışından elde ettikleri gelirler için de ABD’de vergi ödemekle yükümlüdür ve dolayısıyla da tam mükelleftir.⁹⁸

⁹⁴ IRS, “Alien Residency - Green Card Test”, <https://www.irs.gov/individuals/international-taxpayers/alien-residency-green-card-test>, (14.05.2021).

⁹⁵ IRS, “Substantial Presence Test”, <https://www.irs.gov/individuals/international-taxpayers/substantial-presence-test>, (14.05.2021).

⁹⁶ Aslında kullanılan tam ifade “tax home”dur, “tax home” da kişinin işlerini yaptığı veya çalıştığı genel yer olarak tanımlanmaktadır. “Vergi evi” anlaşılır olmayacağından mali ikametgah kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

⁹⁷ IRS, “Closer Connection Exception to the Substantial Presence Test”, <https://www.irs.gov/individuals/international-taxpayers/closer-connection-exception-to-the-substantial-presence-test>, (14.05.2021).

⁹⁸ IRS, “Foreign Persons”, <https://www.irs.gov/individuals/international-taxpayers/foreign-persons>, (14.05.2021).

Kişi ve kurumlarca elde edilen gelirlerin ABD’de mi yoksa başka bir ülkede mi elde edildiğine ilişkin kurallar IRC §861-865 arasında “Source Rules and Other General Rules Relating to Foreign Income – Yabancı Gelirlere İlişkin Kaynak Kuralları ve Diğer Genel Kurallar” başlığı altında detaylı bir şekilde verilmiştir. Bunları ABD İç Gelir Servisi (Internal Revenue Service-IRS) aşağıdaki gibi bir tabloda özetlemektedir.

Tablo 6: ABD’de Gelirlerin Elde Edilme Yerlerini Belirleyen Etmenler

Gelir Türü	Kaynağı Belirleyen Etmen
Ücret	Hizmetin yapılma yeri
Ticari Kazanç	
- Hizmet	Hizmetin yapılma yeri
- Satın alınan malların satılması	Malların alınma yeri
- Üretilen malların satılması	Malların üretilme yeri
Faiz	Ödeyenin ikametgahı
Kar Payı	Ödeyenin ABD şirketi olup olmaması
Kira	Malın bulunduğu yer
Gayri maddi hak kazançları	
- Doğal kaynaklar üzerindeki haklar	Bulundukları yer
- Patent telif vb.	Kullanıldıkları yer
Taşınmaz satışı	Taşınmazın bulunduğu yer
Kişisel malların satışı	Satanın mali ikametgahı
Emeklilik birikimi karşılığında ödenen maaşlar	Maaşa hak kazandıran hizmetin yapıldığı yer
Emeklilik birikimlerinin yatırım gelirleri	Emeklilik fonunun bulunduğu yer

Kaynak: IRS, “2020 Publication 519”, s. 11, (Tax Guide for Aliens), <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/p519.pdf>, (15.05.2021).

ABD’de dar mükellefler açısından önem arz eden bir başka husus da dar mükelleflerin ABD’deki iş ve ticaretlerine ilişkin gelirleri ile diğer gelirlerinin farklı şekillerde vergilendirildiğidir. Bunlara ilişkin kurallar IRC §871-898 arasında detaylı bir şekilde yer almaktadır. Özetle, dar mükelleflerin ABD’deki iş ve ticaretlerine ilişkin gelirleri tam mükellefler ile büyük ölçüde aynı şekilde vergilendirilmektedir. Ancak dar mükelleflerin diğer gelirleri -ki bunların içinde çalışma konumuz açısından ziyadesiyle önemli kâr payı, faiz ve değer artış kazançları da bulunmaktadır- %30’luk sabit bir oranda vergilendirilmektedir.⁹⁹ Ayrıca ABD’de bu %30’luk vergiye paralel bir %30’luk vergi kesintisi uygulaması da bulunmaktadır. Kesinti uygulamasının detayları IRC §1441-1446 arasında verilmiş olup dar mükellef gerçek kişilere

⁹⁹ IRS, Tax Guide for Aliens, s. 18.

uygulanacak kesinti IRC §1441’de, dar mükellef kurumlara uygulanacak kesinti ise IRC §1442’de yer almaktadır.

IRC §1441 uyarınca yabancı gerçek kişilere IRC §1441(b)’de sayılan gelir kalemlerini ödeyenler yapacakları ödemelerden %30 vergi kesintisi yapmakla mükelleftir. Kesinti yapılacak kalemler genel olarak faiz, kâr payı, ücret, gayri maddi hakların satışından elde edilen gelirler ve düzenli diğer ödemelerden oluşmaktadır. Burada değer artış kazançlarının kesintiye tabi tutulmadığına dikkat edilmelidir. Dar mükellef kurumlar açısından da çok benzer bir durum söz konusudur. Dar mükellef kurumlara yapılacak ödemelerden yapılacak vergi kesintileri IRC §1442’de, gerçek kişilere yapılacak ödemelerden yapılacak vergi kesintilerini belirleyen IRC §1441’e atıfla belirlenmiş, yalnızca kurumlar için bazı önemsiz uyarlamalar yapılmıştır. Diğer bir deyişle dar mükellef kurumlara yapılan faiz, kâr payı, ücret, gayri maddi hakların satışından elde edilen gelirler ve düzenli diğer ödemeler gibi gelir kalemlerinden yine %30 vergi kesintisi yapılması gerekmektedir. ABD’nin taraf olduğu vergi antlaşmalarının, daha düşük vergi oranı öngördüğü hallerde ise bu düşük vergi oranları uygulanacaktır.

Görüleceği üzere ABD’de dar mükelleflerin ABD’deki iş ve ticaretleri dışında elde ettikleri gelirler genel olarak %30 vergiye tabi olup bu vergi yükümlülüğü de genel olarak %30 vergi kesintisi ile ödenmektedir. Ancak burada vergi kesintisinin nihai olmadığı, vergi kesintisi ile tamamen ödenmemiş vergi yükümlülüğü olması durumunda mükelleflerin beyanname vermek zorunda olduklarını da belirtelim.¹⁰⁰

4. İstisnalar

ABD’de vergiden istisna tutulmuş kazançlar temel olarak IRC §101-140 arasında “Items Specifically Excluded from Gross Income” (Brüt Gelire Özellikle Katılmayan Kalemler) başlığı altında sayılmıştır. Hayli detaylı ve çeşitli şartlara tabi olmakla beraber gelir vergisinden istisna tutulmuş kazançları şu şekilde örnekleyebiliriz: Hayat sigortalarından alınan tazminatlar, eyalet tahvillerinin getirileri, tazminatlar, bazı borçların ibra edilmesi, gazilerin bazı tazminatları, burslar,

¹⁰⁰ IRS, Tax Guide for Aliens, s. 35.

Kızılderililere yapılan bazı yardımlar. Sermaye piyasalarından elde edilecek gelirlere uygulanacak istisnalara ise ileride değinilecektir.

5. Matrahın Belirlenmesi

ABD’de verginin konusunun kişilerin “vergilendirilebilir geliri” olduğu ifade edilmişti. Terminoloji olarak ABD’de ayrı bir matrah kavramı olmayıp “vergilendirilebilir gelir” kavramı matrah anlamında kullanılmaktadır. Matraha ilişkin maddeler IRC §61-291 arasında ve “Computation of Taxable Income” (Vergilendirilebilir Gelirin Hesaplanması) başlığı altında toplanmıştır. Bu başlık altında brüt gelir kavramından yer yer indirimler yapılarak kişilerin vergilendirilebilir gelirlerine ulaşılmaktadır.

a) Brüt Gelir

IRC §61’de “Brüt gelir, bu altbaşlık altında aksi belirtilmemişse, hangi kaynaktan gelirse gelsin tüm gelir anlamına gelmektedir.” şeklinde tanımlanmıştır. Daha sonra da bunlarla sınırlı olmadığı özellikle belirtilerek ücret, ticari kazanç, faiz, kira, kar payı, emekli maaşı, borçtan kurtulma gibi bazı kalemlerin brüt gelire dahil olduğu açıklanmıştır. Gelirin geniş bir şekilde tanımlandığını ve çeşitli gelir kalemlerinin sınırlayıcı olmayan bir şekilde sayıldığını göz önüne alırsak, ABD’de safi artış teorisinin benimsendiği ifade edilebilir.

Burada sayılanların dışında IRC §71-91 arasındaki maddelerde de gelir içine özellikle dahil olduğu belirtilen birtakım unsurlar sayılmıştır. Bunlar daha ziyade gelire dahil olup olmadığında şüpheye düşülebilecek sigortalardan alınan çeşitli ödemeler, ödüller, işsizlik yardımları gibi kalemlerdir.

b) Düzeltilmiş Brüt Gelir

IRC §62’de “düzeltilmiş brüt gelir” kişilerin brüt gelirlerinden bu maddede sayılan indirimlerin yapılması sonucu elde edilen tutar olarak tanımlanmıştır. IRC §62’de sayılan indirimler çoğunlukla IRC’nin diğer maddelerine atıfla belirtilmiştir. Bunların içinde iş ve ticarete ilişkin giderler, ücretli çalışanların çalışmaları

çerçevesinde yaptıkları çeşitli harcamalar gibi kişilerin malvarlıklarındaki gerçek artışı bulmaya yönelik olanların yanı sıra ayrımcılık davaları için yapılan masraflar, bağışlar gibi daha sosyal amaçlı indirimler de yer almaktadır.

c) Vergilendirilebilir Gelir

IRC §63’de “Vergilendirilebilir gelir” kavramı kişilerin ayarlanmış brüt gelirinden IRC §63’de belirtilen indirimler yapıldıktan sonra kalan tutar olarak tanımlanmıştır. IRC §63’de iki çeşit temel indirim mevcuttur. Biri standart indirim, diğeri ise ayrıntılı indirimdir (itemized deduction). Burada akla özellikle IRC §62’ye ek olarak neden bu maddede de çeşitli indirimlerin yer aldığı gelmektedir.

IRC §63’te belirtilen indirimlerden ancak ayrıntılı indirim usulünün seçilmesi halinde yararlanılması mümkündür, standart indirim usulünde ise bunlardan yararlanılması mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla bazı indirimlerin IRC §62’de yer alması ile bu indirimlerin standart indirim usulü seçilse dahi yapılabilmesine izin verilmektedir.

Standart indirimde kişilerin brüt gelirleri sabit miktarlarda azaltılarak vergilendirilebilir gelirleri belirlenmektedir. Bu uygulama, Türkiye’de gayrimenkul sermaye iratlarına uygulanan götürü gider usulüne benzemektedir. 2021 yılı için standart indirim tutarları bekar mükellefler için 12,550\$, evli olup eşi ile birlikte beyanname veren mükellefler için 25,100\$, evli olup ayrı beyanname veren mükellefler için 12,550\$, ev reisi olarak beyanname veren mükellefler için ise 18,800\$ olarak belirlenmiştir.¹⁰¹ Her halükarda IRC §63(f)’de çeşitli maddelere atıfla sayılan bir kısım indirimden, standart indirim usulü seçilse bile yararlanılabileceği hüküm altına alınmıştır. Bunlardan çoğu miktar ve uygulama kapsamı itibarıyla küçüktür ve sermaye piyasalarından elde edilen gelirler ile ilgili değildir.

Ayrıntılı indirimde, standart indirimin tersine mükellefler yaptıkları çeşitli masrafları beyannamelerinin ekinde verecekleri bir formda beyan ederek gelirlerinden düşebilmektedirler. Bunlar IRC §161-250 arasında ziyadesiyle detaylı bir şekilde sayılmış ve hem gerçek kişilerin hem kurumların, yalnızca gerçek kişilerin, yalnızca

¹⁰¹ Kelly Phillips Erb, “IRS Releases 2021 Tax Rates, Standard Deduction Amounts And More”, <https://www.forbes.com/sites/kellyphillipserb/2020/10/26/irs-releases-2021-tax-rates-standard-deduction-amounts-and-more/>, (19.04.2021).

kurumların, yararlanabilecekleri olarak sınıflandırılmıştır. Bunlardan bir kısmı sermaye piyasalarından elde edilen gelirleri ilgilendirmekte olup bunların detaylarına ilgili gelirler incelenirken değinilecektir. Kanunen kabul edilmeyen indirimler ise IRC §261-280H arasında sayılmıştır.

d) Zarar Mahsubu

Matrah belirlenirken özel olarak değinilmesi gereken bir konu da zarar mahsubudur. ABD zarar mahsubu 2017 ve 2020’de çıkartılan iki geçici yasa ile oldukça karışık bir şekilde düzenlenmiş bir konudur. Bu yasaların geçici niteliği sebebiyle zarar mahsubu farklı yıllarda farklı şekillerde yapılmakta olup yalnızca 2020 yılı zararlarının nasıl mahsup edileceğini temel hatları ile incelemek mümkündür.

Kişilerin vergilendirilebilir gelirlerinin sıfırdan az çıkması durumunda genel olarak bir zarardan söz edilebilir. Ancak burada ticari olmayan mal alış satışlarından oluşan zarar hesaba katılmazken, ticari olmayan faaliyetler neticesinde oluşan zararın ticari olmayan kazancı aşan kısmı da zarar hesabına girmemektedir.¹⁰² Dolayısıyla zarar hesabı büyük ölçüde ticari zararlardan meydana gelmektedir.

Zararın bu şekilde belirlenmesinden sonra zararın ileriye doğru mahsup edilmesi mümkün olduğu gibi geriye doğru da mahsubu mümkündür. Geriye doğru mahsupta, kişiler zararını geriye doğru beş yıldaki matrahlarına mahsup edip o yıllar için ödedikleri vergiler için vergi iadesi alabilirler. İleri doğru mahsupta ise kişiler gelecek yıllardaki matrahları zararlarına mahsup ederek azaltabilirler. İleriye doğru mahsupta bir süre sınırı yoktur.¹⁰³

6. Oran

ABD’de bir kısım gelir “capital gain” başlığı altında toplanmak suretiyle diğer gelirlerden ayrılmakta ve daha düşük bir oranda vergilendirilmektedir. Önce normal vergi oranları daha sonra da capital gain kavramı ve oranı hakkında bilgi verilecektir.

¹⁰² IRS, “Publication 536 (2020), Net Operating Losses (NOLs) for Individuals, Estates, and Trusts”, <https://www.irs.gov/publications/p536>, (05.08.2021).

¹⁰³ IRS, “Publication 536 (2020).

a) Normal Vergi Oranları

ABD’de kurumlar açısından vergi oranı %21 olarak belirlenmişken gerçek kişilerin vergi oranları kişilerin evli olup olmadıklarına, birlikte beyanname verip vermediklerine göre değişen bir şekilde düzenlenmiştir. 2021 yılı için ABD’de gelir vergisi dilimleri şu şekildedir:

Tablo 7: 2021 Yılı ABD Gelir Vergisi Dilimleri

Vergi Oranı	Bekar	Ev Reisi ¹⁰⁴	Evli, Birlikte Beyanname Veriliyor	Evli, Ayrı Ayrı Beyanname Veriliyor
10%	0\$ - 9.950\$	0\$ - 14.200\$	0\$ - 19.900\$	0\$ - 9.950\$
12%	9.950\$ - 40.525\$	14.200\$ - 54.200\$	19.900\$ - 81.050\$	9.950\$ - 40.525\$
22%	40.525\$ - 86.375\$	54.200\$ - 86.350\$	81.050\$ - 172.750\$	40.525\$ - 86.375\$
24%	86.375\$ - 164.925\$	86.350\$ - 164.900\$	172.750\$ - 329.850\$	86.375\$ - 164.925\$
32%	164.925\$ - 209.425\$	164.900\$ - 209.400\$	329.850\$ - 418.850\$	164.925\$ - 209.425\$
35%	209.425\$ - 523.600\$	209.400\$ - 523.600\$	418.850\$ - 628.300\$	209.425\$ - 314.150\$
37%	523.600\$ +	523.600\$ +	628.300\$ +	314.150\$ +

Kaynak: IRS, “Revenue Procedure 2020-45”, <https://www.irs.gov/pub/irs-drop/rp-20-45.pdf>, (12.04.2021)’dan ulaşılan bilgiler ile oluşturulmuştur.

b) “Capital Gain” Kavramı ve Oranı

“Capital gain” kavramı sermaye geliri olarak doğrudan tercüme edilebilirse de içeriği incelendiğinde değer artış kazancı kavramının kullanmanın daha uygun olacağı görülecektir. ABD’de değer artış kazancı IRC §1222’de tanımlanmıştır. Buna göre değer artış kazancı, bir yıldan uzun süre elde tutulan “capital asset”lerin (sermaye malı) satılması sonucu elde edilen net gelirin bir yıldan az süre ile elde tutulan sermaye mallarının satışı sonucu elde edilen zararı aşan kısmıdır. Sermaye malı kavramı da IRC §1221’de detaylı olarak tanımlanmıştır. Bu noktada ABD yasalarında ve genel kullanımdaki bir terimsel farklılığa işaret etmek uygun olacaktır.

Yasada değer artış kazancı kavramı, yalnızca bir yıldan uzun süre elde tutulan malvarlığı değerlerinin satılması sonucunda elde edilen gelir için kullanılmaktadır. Genel kullanımda ise değer artış kazancı kavramı, elde tutulma süresine bakılmaksızın

¹⁰⁴ Ev reisi ifadesi bilerek tercih edilmiştir. İngilizcesi, “Head of household” olarak geçen bu ifade, bir evin giderlerinin en azından yarısını karşılayan ve bu evde kendisine bağlı olarak bir kişiyi bulunduran kişiler için kullanılmaktadır. Mesela boşanmış ve çocuğuna bakan bir kişi bu kapsamda değerlendirilmektedir.

malvarlığı değerlerinin alınıp satılması sonucunda elde edilen gelir için kullanılmaktadır. Malvarlığı değerlerinin bir yıldan uzun süre elde tutulup satılması ile elde edilen gelir için ise “long term capital gain” (uzun dönem değer artış kazancı), bir yıldan az elde tutulup satılması ile elde edilen gelir ise “short term capital gain” (kısa dönem değer artış kazancı) olarak ifade edilmektedir. Çalışmamızda uzun dönem-kısa dönem ayrımını verebilmek adına bu terimler kullanılacaktır. Bir gelirin uzun dönem veya kısa dönem değer artış kazancı sayılması nasıl bir sonuç doğurmaktadır? Bu konuya şu şekilde açıklık getirebiliriz.

Kısa dönem sermaye kazançları olağan şekilde vergilendirilmektedir. Önemli değişiklik ise uzun dönem sermaye kazançlarındadır. Uzun dönem değer artış kazançları, olağan gelir vergisinden farklı ve daha düşük bir tarifeyle göre vergilendirilmektedir. Ancak uzun dönem değer artış kazançlarının vergi oranları normal vergi oranı tarifesiinden farklı bir mantığa sahiptir.

Mükellefin tüm uzun dönem değer artış kazancı, mükellefin toplam vergilendirilebilir gelir miktarına göre belirlenen tek bir oranda vergilendirilmektedir. Mesela bekar bir mükellefin toplam vergilendirilebilir gelirinin 40.400\$ - 445.850\$ arasında olması durumunda bu kişinin uzun dönem sermaye kazancının tamamı %15 oranında vergilendirilmektedir. Buna göre 2021 yılı için uzun dönem değer artış kazançlarına uygulanan vergi oranlarını aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.

Tablo 8: 2021 Yılı ABD Uzun Dönem Değer Artış Kazancı Vergi Dilimleri

Vergi Oranı	Beyan Şekli ve Mükellefin Toplam Vergilendirilebilir Geliri			
	Bekar	Ev Reisi	Evli, Birlikte Beyanname Veriliyor	Evli, Ayrı Ayrı Beyanname Veriliyor
0%	0\$ - 40.400\$	0\$ - 54.100\$	0\$ - 80.800\$	0\$ - 40.400\$
15%	40.400\$ - 445.850\$	54.100\$ - 473.750\$	80.800\$ - 501.600\$	40.400\$ - 250.800\$
20%	445.850\$+	473.750\$+	501.600\$+	250.800\$+

Kaynak: IRS, “Revenue Procedure 2020-45”, <https://www.irs.gov/pub/irs-drop/rp-20-45.pdf>, (12.04.2021)’dan ulaşılan bilgiler ile oluşturulmuştur.

ABD’deki değer artış kazançları ile değinilmesi gereken bir diğer nokta ise kurumların durumudur. ABD’de kurumlar vergisi beyannamesinin içerisinde değer artış kazançları ayrı bir gelir kalemi olarak sayılmaktadır. Ancak değer artış kazançlarını ayrı bir orana tabi tutan madde IRC’nin “Tax on Individuals”(Gerçek Kişiler için Vergi) başlığı altında yer aldığından, bu madde kurumlara uygulanmamakta ve kurumların uzun dönem değer artış kazançları ayrı bir vergi

oranına tabi olmamaktadır. Diğer taraftan, değer artış kazançlarını tanımlayan ve düzenleyen IRC §1201-1298 maddeleri genel olarak gerçek kişi – kurum ayrımı yapmamakta olduğundan bunlar kurumlara da uygulanmaktadır. Yani uzun dönem sermaye kazancına bağlanan en önemli sonuç olan düşük vergi oranı uygulanması kurumlar açısından geçerli değildir, ancak değer artış kazançlarına bağlanan diğer sonuçlar genel olarak kurumlar açısından da geçerlidir.

7. Vergiden İndirimler

ABD’de vergiden indirilebilecek kalemler(tax credits) IRC §21-53 arasında sayılmıştır. Yine burada da çoğu indirim detaylı kurallara tabi tutulmuştur.

IRC §21-26 arasında vergi iadesine hak kazandırmayan indirimler sayılmıştır. Bunların içinde çocuk sahipleri, yaşlılar, engelliler, konut kredi faizi ödeyenler, enerji verimliliği yatırımları yapanlar için çeşitli sosyal amaçlı vergi indirimleri bulunmaktadır. IRC §31-37 arasında ise kesinti suretiyle ödenen vergiler, ücret benzeri gelirlerin belirli yüzdeleri, sağlık sigortası masrafları, fazla ödenen vergiler gibi vergi iadesine konu edilebilecek çeşitli indirimlere yer verilmiştir. Bunların dışında IRC §21-53 arası maddelerin kalanında ticari işletmelere yönelik birçok başka vergi indirimine ve bunların nasıl hesaplanacağına ilişkin detaylı kurallara yer verilmiştir.

8. Beyan

ABD’de vergi mükellefleri gelirlerini belirli formlar ile IRS’e beyan etmek ve ödemekle yükümlüdür. ABD’de Türkiye’deki gibi kapsamlı bir vergi kesintisi uygulaması olmadığı için çoğu kişinin vergi yükümlülüğü doğmakta ve dolayısıyla çoğu kişinin vergi beyannamesi hazırlaması gerekmektedir. Bu sebeple IRS’in hazırlamış olduğu hayli detaylı rehberleri bulunmaktadır. Dipnotlardan görülebileceği üzere çalışmamızda özellikle bu rehberlerden yararlanılmıştır.

ABD’de olağan vergi dönemi Türkiye’de olduğu gibi bir takvim yılından oluşmaktadır. Hem gerçek kişiler hem de kurumlar vergi döneminin bitişini takip eden yılın 15 Nisan’ına kadar beyannamelerini vermekle yükümlüdür. Ancak partnershipler ve S kurumlar kendi faaliyetlerine ilişkin beyannamelerini 15 Mart’a kadar vermekle

yükümlüdür.¹⁰⁵ Daha önceden de belirttiğimiz üzere partnershipler ve S kurumlar kendileri vergi ödememekte elde ettikleri gelirleri ortaklarına dağıtmakta ve böylelikle gelirleri gerçek kişilerin geliri içerisinde vergilendirilmektedir. Bu da usulen adi ortaklıkların ve S Kurumların verecekleri vergi beyannamesinin ekinde yer alan ve gerçek kişiye aktarılan kazanç tutarını gösteren bir formun doldurulması ve hem IRS’e hem de kazanç aktarılan gerçek kişiye verilmesi ile yapılmaktadır. Bu bakımdan partnershipler ve S kurumların verdiği vergi beyannameleri aslında kazancın aktarıldığı gerçek kişilerin vergi beyannameleri için yapılan bir hazırlık niteliğinde olup bir yandan da IRS’e gerçek kişilerin beyannamelerindeki bilgileri teyit etme imkânı vermektedir.

Son olarak ABD’de vergi beyan etme süresinin altı ay uzatılması için IRS’e başvurulması imkânı da vardır. Bu başvurularda özel bir sebep aranmamakta, başvurunun usulüne uygun yapılması durumunda beyanname verme süresi kendiliğinden altı ay uzatılmaktadır. Ne var ki, bu uzama vergi ödeme zamanını değiştirmemektedir. Bu sebeple uzama başvurusu sırasında ne kadar vergi ödeneceğinin tahmini olarak belirtilmesi ve bu tutarın ödenmesi gerekmektedir. Bu tahmini tutarın, beyannamede hesap edilen gerçek vergi yükümlülüğünün %90’ından az olması durumunda, mükellefe ödenmeyen tutar üzerinden geç ödeme cezası ve faiz uygulanmaktadır.

ABD’de gerçek kişiler Form 1040, kurumlar ise Form 1120 numaralı formları doldurarak gelirlerini beyan etmektedirler. Bu formlara bir de elde edilen gelirin detaylarını, kazançtan indirilen giderleri, yararlanılan vergi indiriminin detaylarını gösteren birçok ek de eklenmektedir. Form 1040’ın örneği aşağıda yer almaktadır.

¹⁰⁵ IRS, “Publication 509 (2021), Tax Calendars“, https://www.irs.gov/publications/p509#en_US_2021_publink100034241, (10.05.2021).

Şekil 1: ABD’de Gerçek Kişiler İçin Gelir Beyannamesi – Form 1040

Form 1040	Department of the Treasury—Internal Revenue Service (99)	2020	OMB No. 1545-0074	IRS Use Only—Do not write or staple in this space.		
U.S. Individual Income Tax Return						
Filing Status ☐ Single ☐ Married filing jointly ☐ Married filing separately (MFS) ☐ Head of household (HOH) ☐ Qualifying widow(er) (QW) Check only one box. If you checked the MFS box, enter the name of your spouse. If you checked the HOH or QW box, enter the child's name if the qualifying person is a child but not your dependent ▶						
Your first name and middle initial		Last name		Your social security number		
If joint return, spouse's first name and middle initial		Last name		Spouse's social security number		
Home address (number and street). If you have a P.O. box, see instructions.			Apt. no.	Presidential Election Campaign Check here if you, or your spouse if filing jointly, want \$3 to go to this fund. Checking a box below will not change your tax or refund. ☐ You ☐ Spouse		
City, town, or post office. If you have a foreign address, also complete spaces below.			State			
Foreign country name			Foreign province/state/county			
Foreign postal code			ZIP code			
At any time during 2020, did you receive, sell, send, exchange, or otherwise acquire any financial interest in any virtual currency? ☐ Yes ☐ No						
Standard Deduction Someone can claim: ☐ You as a dependent ☐ Your spouse as a dependent ☐ Spouse itemizes on a separate return or you were a dual-status alien						
Age/Blindness You: ☐ Were born before January 2, 1956 ☐ Are blind Spouse: ☐ Was born before January 2, 1956 ☐ Is blind						
Dependents (see instructions):						
If more than four dependents, see instructions and check here ▶ ☐	(1) First name	Last name	(2) Social security number	(3) Relationship to you	(4) ☒ if qualifies for Child tax credit	(see instructions): Credit for other dependents
					☐	☐
					☐	☐
					☐	☐
					☐	☐
Standard Deduction for— • Single or Married filing separately, \$12,400 • Married filing jointly or Qualifying widow(er), \$24,800 • Head of household, \$18,650 • If you checked any box under Standard Deduction, see instructions.	1 Wages, salaries, tips, etc. Attach Form(s) W-2					1
	2a Tax-exempt interest	2a	b Taxable interest		2b	
	3a Qualified dividends	3a	b Ordinary dividends		3b	
	4a IRA distributions	4a	b Taxable amount		4b	
	5a Pensions and annuities	5a	b Taxable amount		5b	
	6a Social security benefits	6a	b Taxable amount		6b	
	7 Capital gain or (loss). Attach Schedule D if required. If not required, check here ☐					7
	8 Other income from Schedule 1, line 9					8
	9 Add lines 1, 2b, 3b, 4b, 5b, 6b, 7, and 8. This is your total income					9
	10 Adjustments to income:					
	a From Schedule 1, line 22		10a			
	b Charitable contributions if you take the standard deduction. See instructions		10b			
	c Add lines 10a and 10b. These are your total adjustments to income		10c			
	11 Subtract line 10c from line 9. This is your adjusted gross income					11
	12 Standard deduction or itemized deductions (from Schedule A)					12
13 Qualified business income deduction. Attach Form 8995 or Form 8995-A					13	
14 Add lines 12 and 13					14	
15 Taxable income. Subtract line 14 from line 11. If zero or less, enter -0-					15	

For Disclosure, Privacy Act, and Paperwork Reduction Act Notice, see separate instructions.

Cat. No. 11320B

Form 1040 (2020)

Form 1040 (2020) Page **2**

16	Tax (see instructions). Check if any from Form(s): 1 ☐ 8814 2 ☐ 4972 3 ☐	16	
17	Amount from Schedule 2, line 3	17	
18	Add lines 16 and 17	18	
19	Child tax credit or credit for other dependents	19	
20	Amount from Schedule 3, line 7	20	
21	Add lines 19 and 20	21	
22	Subtract line 21 from line 18. If zero or less, enter -0-	22	
23	Other taxes, including self-employment tax, from Schedule 2, line 10	23	
24	Add lines 22 and 23. This is your total tax	24	
25	Federal income tax withheld from:		
a	Form(s) W-2	25a	
b	Form(s) 1099	25b	
c	Other forms (see instructions)	25c	
d	Add lines 25a through 25c	25d	
26	2020 estimated tax payments and amount applied from 2019 return	26	
27	Earned income credit (EIC)	27	
28	Additional child tax credit. Attach Schedule 8812	28	
29	American opportunity credit from Form 8863, line 8	29	
30	Recovery rebate credit. See instructions	30	
31	Amount from Schedule 3, line 13	31	
32	Add lines 27 through 31. These are your total other payments and refundable credits	32	
33	Add lines 25d, 26, and 32. These are your total payments	33	
34	If line 33 is more than line 24, subtract line 24 from line 33. This is the amount you overpaid	34	
35a	Amount of line 34 you want refunded to you . If Form 8888 is attached, check here ☐	35a	
b	Routing number	c Type: ☐ Checking ☐ Savings	
d	Account number		
36	Amount of line 34 you want applied to your 2021 estimated tax	36	
37	Subtract line 33 from line 24. This is the amount you owe now	37	
	Note: Schedule H and Schedule SE filers, line 37 may not represent all of the taxes you owe for 2020. See Schedule 3, line 12e, and its instructions for details.		
38	Estimated tax penalty (see instructions)	38	
Third Party Designee Do you want to allow another person to discuss this return with the IRS? See instructions ☐ Yes. Complete below. ☐ No			
Designee's name		Phone no.	
		Personal identification number (PIN)	
Sign Here Under penalties of perjury, I declare that I have examined this return and accompanying schedules and statements, and to the best of my knowledge and belief, they are true, correct, and complete. Declaration of preparer (other than taxpayer) is based on all information of which preparer has any knowledge.			
Your signature		Date	Your occupation
Spouse's signature. If a joint return, both must sign.		Date	Spouse's occupation
Phone no.		Email address	
Preparer's name		Preparer's signature	Date
Firm's name		PTIN	Check if: ☐ Self-employed
Firm's address		Phone no.	Firm's EIN

Go to www.irs.gov/Form1040 for instructions and the latest information. Form **1040** (2020)

Kaynak: IRS, "2020 Form 1040", <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/f1040.pdf>, (10.05.2021).

9. Ödeme

ABD'de gelir vergisinin beyanname vermenin son günü olan 15 Nisan'a kadar ödenmesi gerekmektedir. Beyanname verilmiş olması şartıyla ödemenin ertelenmesi veya taksitler halinde yapılması da imkan dahilindedir. Gerçek kişiler için 100.000\$'dan az vergi borçları için erteleme süresi içerisinde faiz ve cezalar dahil tamamen ödenmesi koşuluyla vergi borçlarının 120 gün ertelenmesi mümkündür. Benzer bir şekilde yine gerçek kişilerin 50.000\$'den az vergi borçlarının IRS ile anlaşarak daha uzun süreler içinde taksitler halinde ödemesi ve kurumlar açısından

ise 25.000\$’dan az vergi borçları için bu şekilde anlaşmaların yapılması da mümkündür.¹⁰⁶

Bunun dışında ABD’de “Offer in Compromise” (Uzlaşma Teklifi) adı altında bir uygulama daha bulunmaktadır. Bu uygulamada mükellefler kendi finansal durumlarına ilişkin detaylı bilgileri vermekte, bu bilgiler doğrultusunda ya malvarlıklarının borçları ödemeye yetmeyeceği veya çeşitli olağanüstü durumlar (ciddi hastalık gibi) sebebiyle vergi borçlarını farklı bir takvimde ve tutarda ödemeyi IRS’e teklif etmekte ve tekliflerine uygun bir şekilde ilk ödemeyi teklif ile birlikte yapmaktadırlar.¹⁰⁷

10. Faiz ve Cezalar

ABD’de vadesinde ödenmeyen vergi borçlarına yıllık %3 bileşik faiz uygulanmaktadır. Aynı oran mükellefler tarafından fazla vergi ödenmesi halinde mükelleflerin alacağına da uygulanmaktadır. Ancak 100.000\$’dan büyük kurumlar vergisi borçlarına uygulanan faiz oranı bu oranın %2 fazlası yani %5’tir.¹⁰⁸ Faiz oranlarının düşüklüğü ABD’deki enflasyonun düşüklüğünden kaynaklanmakta olup bileşik uygulanması vergi borcunun zaman içindeki değer kaybını daha iyi önleyen bir uygulamadır. Nitekim enflasyon oranları da bileşik olarak açıklanmaktadır.

Vergi cezaları konusunda ise Türkiye’dekinden daha hafif bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Hiç beyanname verilmemesi durumunda beyanname verilmeyen her ay için beyanname gösterilmesi gereken vergi miktarının %5’i oranında vergi cezası kesilmekte ancak toplam ceza miktarı vergi borcunun %25’ini geçmemektedir. Beyan edilmiş ama ödenmemiş vergiler için ise normalde aylık %0,5; IRS ile bir ödeme planı üzerinde anlaşılmışsa aylık %0,25; ihbarname gönderildikten sonra ise aylık %1 oranında ceza uygulanmakta ancak toplam ceza miktarı vergi borcunun %25’ini geçmemektedir. Olması gerekenden az vergi beyan edilmesi durumunda ise az beyan edilen tutarın %20’si oranında vergi cezası kesilmekte, az beyan etmenin hileli (fraudulent) bir şekilde yapılması durumunda bu oran %75’e çıkmaktadır.

¹⁰⁶ IRS, “Online Payment Agreement Application”, <https://www.irs.gov/payments/online-payment-agreement-application>, (11.05.2021).

¹⁰⁷ IRS, “Form 656-B (Rev. 4-2021)”, <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/f656b.pdf>, (11.05.2021), s. 25.

¹⁰⁸ IRS, “Information About Your Notice, Penalty and Interest”, <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/n746.pdf>, (11.05.2021), s.1.

İşverenlerin kesinti suretiyle ödeyeceği vergiler ile istihdam vergilerinin geç ödenmesinde ise gecikme 5 günü aşmıyorsa %2, 15 günü aşmıyorsa %5, 15 günden fazla ise %10, IRS tarafından ihbarname gönderildikten sonra 10 gün aşılmışsa %15 oranında vergi cezası uygulanmaktadır. Bunun dışında bazı bildirimlerin yapılması gibi usuli eksiklikler için de öngörölmüş vergi cezaları da bulunmaktadır.¹⁰⁹

ABD’de ceza hukuku anlamında suç olan vergi suçları incelendiğinde ise daha farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. ABD’de genel nitelikli vergi suçları IRC §7201-7217 arasında sayılmıştır. Zaten sayı olarak Türkiye’dekinden fazla olan bu suçların kapsamı da daha geniştir. Bunlardan en temel nitelikte olan ve IRC §7201’de yer alan suç “Attempt to evade or defeat tax” (Vergi kaçırmaya teşebbüs)’tür. Bu maddede kasti olarak herhangi bir şekilde vergi kaçırmaya çalışan kimseye 5 yıla kadar hapis ve 100.000\$’a kadar para cezası verilmesi öngörölmüştür. Görüleceği üzere maddede geçen “herhangi bir şekilde” ifadesi sebebiyle suçun kapsamı hayli geniştir. IRS’in Vergi Suçları Elkitabı’nda sayılan birkaç örneği görmek faydalı olacaktır:

- Çift defter tutmak,
- Sahte fatura kullanmak,
- Şirket yöneticilerinin şirket üzerinden kendi harcamalarını ödemeleri,
- Şirket yöneticilerine maaş veya komisyon adı altında kâr payı dağıtmak,
- Kiralık kasada ciddi miktarda nakit tutmak,
- Mükellefin kendi mallarını başkaları üzerinde tutması,
- Hileli iflas.¹¹⁰

IRC §7201-7217 arasında vergi kaçırmaya teşebbüs suçu dışında bir kısmı mükelleflere bir kısmı ise devlet memurlarına yönelik bir takım suçlar daha tanımlanmıştır. Bunlardan özellikle IRS’in bağımsızlığı açısından önemli olan ve IRC §7217’de tanımlanmış bir suçtan bahsetmek yerinde olacaktır. Bu maddede ABD Başkanı’nın, Başkanlık çalışanlarının ve Bakanların (IRS’in bağlı bulunduğu Hazine Bakanı dahil) IRS’e bir vergi incelemesi başlatılması veya bir incelemenin sonlandırılması yönünde talepte bulunmaları halinde 5 yıla kadar hapis cezası verileceği öngörölmüştür. Bu maddenin IRS’i yürütmeden belirli ölçüde bağımsız

¹⁰⁹ IRS, “Penalty and Interest”, ss. 1-3.

¹¹⁰ IRS, “Tax Crimes Handbook”, 2009, https://www.irs.gov/pub/irs-utl/tax_crimes_handbook.pdf, (27.04.2022), ss. 4-16.

tutmayı ve vergi incelemesinin yürütme elinde bir silaha dönüşmemesini sağlama amacıyla olduğu açıktır. Ayrıca IRS'in başkanının, ABD Başkanı tarafından ancak ABD Senato'sunun onayı ile atandığı göz önüne alındığında IRS'in yürütmeden bağımsız tutulmaya çalışıldığı daha da iyi anlaşılacaktır.

11. Geçici Vergi

ABD'de Türkiye'deki geçici vergi uygulamasına benzeyen ve "Estimated tax" (Tahmini vergi) adı verilen bir uygulama da bulunmaktadır. Bu uygulamada bir yıllık vergi dönemi üçer aylık dört döneme bölünmekte ve her dönem sonundan yaklaşık bir buçuk ay sonra mükellefler geçici vergi beyannamesi vererek vergilerini ödemektedirler. Ancak ABD'de ödenecek geçici vergi tutarı üçer aylık dönem içerisindeki gelire göre belirlenmemektedir. Ödenecek vergi tutarlarının iki farklı şekilde tespit edilmesi mümkündür. İlk olarak mükellefler içinde bulunulan vergi döneminde elde edecekleri toplam geliri tahmin edip buna göre normal vergi oranları ile hesapladıkları vergiyi dörde bölüp ödeyebilirler. Ancak bu durumda geçici vergi olarak ödenen tutarların yıllık gelir vergisi beyannamesinde hesapladıkları verginin %90'ından az olmaması gerekmektedir. İkinci olarak mükellefler bir önceki yıl için ödedikleri toplam vergi miktarını dörde bölüp, bunu içinde bulunulan geçici vergi döneminde ödeyerek de geçici vergi yükümlülüklerini yerine getirebilirler.¹¹¹

ABD'de geçici vergi ile birlikte tartışılan konulardan bir başkası da ücretten yapılan vergi kesintilerdir. ABD'de de Türkiye'de olduğu gibi ücret gelirleri, çok düşük değillerse, kesintiye tabidir.¹¹² Ancak ABD'de Türkiye'dekinin aksine ücret gelirleri ayrı vergi dilimlerine tabi olmadıkları gibi kesintiye tabi olsalar bile vergiden istisna değillerdir. Bunun sonucu olarak da sadece ücret geliri elde eden kişiler de vergi beyannamesi vermektedir. ABD'de ücret gelirlerinde yapılacak kesinti, oran biçiminde belirlenmemiştir. Bunun yerine IRS'in hazırladığı tablolarda belirtilen maktu tutarlarda kesinti yapılmaktadır. Ancak bu tutarların kişinin toplam ücret gelirine oranının kabaca vergi dilimlerini takip etmekte olduğu ifade edilebilir.

¹¹¹ IRS, "2021 Form 1040-ES", <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/f1040es.pdf> (12.05.2021), s.1.

¹¹² IRS, "Publication 15-T (2021), Federal Income Tax Withholding Methods", <https://www.irs.gov/publications/p15t>, (12.05.2021). Tevkifat hesaplamalarına ilişkin tablolara da bu adresten ulaşılabilir.

12. Alternatif Asgari Vergi

ABD’de gelir vergisini incelerken değinmemiz gereken bir diğer konu da “Alternative Minimum Tax-AMT”(Alternatif Asgari Vergi)’dir.

Bu vergi özetle gelir vergisini hesaplamanın alternatif bir yoludur. Bu yol ile çeşitli istisnalar ile ödenecek vergileri düşük çıkan ama yüksek gelirli kişilerin vergilendirilmesi amaçlanmıştır.¹¹³ Bunu da temel olarak çeşitli istisna ve indirimleri kaldırıp gelirin kapsamını genişletirken, diğer taraftan da vergi oranını düşürerek gerçekleştirmektedir. AMT hesaplanırken kişilerin vergilendirilebilir gelirlerine IRC §56,57 ve 58’de belirtilen bir kısım istisna ve indirimler eklenmektedir. Daha sonra çıkan sonuçtan IRC §55’te belirtilen istisna tutarı çıkartılmakta, kalanının 175.000\$’a kadar olan kısmı için %26, bunun üstü için ise %28 vergi hesaplanmaktadır. Bu hesaplama sonucunda çıkan vergi miktarı, kişinin olağan gelir vergisi yükümlülüğünden fazla ise kişi olağan gelir vergisini değil, AMT’yi ödemektedir. Ancak geçici bir hükümle 2017-2026 yılları arası için istisna tutarları ciddi ölçüde artırılmış olduğundan AMT’nin uygulama alanı büyük ölçüde daralmıştır.

13. Net Yatırım Geliri Vergisi

ABD’nin gelir vergisi uygulamalarında karşılaşılan diğer bir örnek de “Net Investment Income Tax-NIIT(Net Yatırım Geliri Vergisi)”dir.

IRC §1411 ile ihdas edilmiş bu uygulamada yüksek gelir sahibi kişilerin elde ettikleri kâr payı, faiz, değer artış kazancı ve benzeri yatırım gelirleri fazladan bir vergiye tabi tutulmaktadır. Bu bakımdan sosyal amacı ağır basan bir vergi olduğu söylenebilir. Bu vergide brüt gelirleri evli-birlikte beyan edenler için 250.000\$’i, bekar veya ev reisi olanlar için 200.000\$’i, evli-ayrı beyan edenler için 125.000\$’i, çocuklu dullar için 250.000\$’i aşanlar elde ettikleri yatırım gelirleri üzerinden %3,8’lik bir vergi ödemektedirler.

¹¹³ IRS, “Topic No. 556 Alternative Minimum Tax”, <https://www.irs.gov/taxtopics/tc556>, (16.04.2021).

IV. ABD'DE SERMAYE PİYASALARINDAN ELDE EDİLEN GELİRLERİN VERGİLENDİRİLMESİNDE ÜÇLÜ AYRIM

Daha önceden de bir örneğini incelediğimiz Form 1040, yani ABD'de gerçek kişiler için gelir vergisi beyannamesine bakılacak olursa burada gelirin birkaç kaleme bölüldüğü görülmektedir. Bunlar ücretler, faizler, kar payları, bireysel emeklilik ödemeleri, emekli maaşları, sosyal güvenlik ödemeleri, değer artış kazançları, gelir vergisi beyannamesinin Ek-1'de beyan edilen diğer gelirlerdir. Bu diğer gelirler de eyalet vergi iadeleri, nafaka, ticari kazanç, kira, işsizlik sigortası, zirai kazanç ve başka bir yerde beyan edilmeyen gelirlerden oluşmaktadır. Bu sayım ile sermaye piyasası araçlarının getirdikleri gelir tiplerini eşleştirecek olursak, sermaye piyasası araçlarının üç çeşit gelir getirdiği sonucuna ulaşabiliriz: Kâr payı, faiz ve değer artış kazancı.

Aynı şekilde IRS'in hazırladığı "Investment Income and Expenses (Including Capital Gains and Losses)"(Yatırım Gelirleri ve Giderleri (Değer Artış Kazançları ve Zararları Dahil)) başlıklı rehberde de yatırım gelirleri kar payları, faiz ve değer artış kazancı kategorilerine ayrılarak incelenmektedir.¹¹⁴

A. Kâr Paylarının Vergilendirilmesi

Kâr payı, IRC §316'da kurumların pay sahiplerine kazançlarından yaptığı dağıtım olarak tanımlanmıştır. Gerçek kişiler ve kurumların elde ettikleri kar paylarının vergilendirilme usulünde önemli farklılıklar olduğundan bunları ayırarak incelemek daha anlamlı olacaktır.

1. Gerçek Kişiler Açısından

Gerçek kişiler açısından kâr payı konusunda en önemli nokta kâr payının kurumun kazancından yapıp yapılmadığıdır. Kâr payları kurumun kazancından ödenmiyorsa, diğer bir deyişle kurumun birikmiş olanlar dahil kârı dağıtılan tutarı aşılıyorsa, yapılan ödeme mükellefin koyduğu sermayenin geri ödenmesi sayılmaktadır. Sermaye geri ödemesi de bir gelir değil verilenin geri alınması olduğundan vergiye

¹¹⁴ IRS, "2020 Publication Investment Income and Expenses (Including Capital Gains and Losses)", (Investment Income), <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/p550.pdf>, (24.05.2021), s. 2.

tabi değildir. Ancak eğer mükellefin koyduğu sermayeden de fazla ödeme yapılmışsa bu durumda mükellefin bir değer artış kazancı elde ettiği kabul edilmekte ve vergi yükümlülüğü ortaya çıkmaktadır.¹¹⁵ Bir kurumun pay sahibine yaptığı bir ödemenin ne olduğu ise kural olarak ödeme ile birlikte pay sahibine verilen Form 1099-DIV isimli formdan anlaşılmaktadır.¹¹⁶ Bu formun bir örneği aynı zamanda IRS’e de gönderilmektedir.¹¹⁷ Böylelikle IRS, kişilerin beyanlarının doğruluğunu kar payları açısından kontrol etme imkanına sahip olmaktadır. Ayrıca Form 1099-DIV’de farklı vergilendirme usulüne tabi kar payları birbirlerinden ayrı ayrı yer almaktadır. Dolayısıyla da Form 1099-DIV’deki farklı kâr payı türlerini incelemek, ABD’de kâr paylarının gerçek kişiler nezdinde nasıl vergilendirildiğinin açıklanmasında fayda sağlayacaktır.

Şekil 2: ABD’de Kâr Paylarının Bildirilmesinde Kullanılan Form 1099-DIV

9191 ☐ VOID ☐ CORRECTED		OMB No. 1545-0110		Dividends and Distributions
PAYER'S name, street address, city or town, state or province, country, ZIP or foreign postal code, and telephone no.		1a Total ordinary dividends	Form 1099-DIV	
		\$	(Rev. January 2022)	
		1b Qualified dividends	For calendar year	
		\$	20	
		2a Total capital gain distr.	2b Unrecap. Sec. 1250 gain	Copy A For Internal Revenue Service Center File with Form 1096. For Privacy Act and Paperwork Reduction Act Notice, see the current General Instructions for Certain Information Returns.
		\$	\$	
PAYER'S TIN	RECIPIENT'S TIN	2c Section 1202 gain	2d Collectibles (28%) gain	
		\$	\$	
RECIPIENT'S name		2e Section 897 ordinary dividends	2f Section 897 capital gain	
		\$	\$	
Street address (including apt. no.)		3 Nondividend distributions	4 Federal income tax withheld	
		\$	\$	
City or town, state or province, country, and ZIP or foreign postal code		5 Section 199A dividends	6 Investment expenses	
		\$	\$	
		7 Foreign tax paid	8 Foreign country or U.S. possession	
		\$		
		9 Cash liquidation distributions	10 Noncash liquidation distributions	
		\$	\$	
		11 FATCA filing requirement	12 Exempt-interest dividends	
		☐	\$	
Account number (see instructions)		2nd TIN not.	13 Specified private activity bond interest dividends	
		☐	\$	
		14 State	15 State identification no.	
			16 State tax withheld	
			\$	
			\$	

Form **1099-DIV** (Rev. 1-2022) Cat. No. 14415N www.irs.gov/Form1099DIV Department of the Treasury - Internal Revenue Service
Do Not Cut or Separate Forms on This Page — Do Not Cut or Separate Forms on This Page

Kaynak: IRS, “Form 1099-DIV (Rev. January 2022)”, <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/f1099div.pdf>, s.2.

¹¹⁵ Timothy J. Rupert, Kenneth E. Anderson, David S. Hulse, **Pearson’s Federal Taxation 2020 Individuals**, Pearson, New Jersey, 2020, Bölüm 3, s. 17.

¹¹⁶ IRS, “2021 Instructions for Form 1099-DIV”, <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/i1099div.pdf>, (28.05.2021), s. 1.

¹¹⁷ IRS, “About Form 1099-DIV, Dividends and Distributions”, <https://www.irs.gov/forms-pubs/about-form-1099-div>, (28.05.2021).

Form 1099-DIV ile bildirilen dağıtımlar olağan kar payları, nitelikli kar payları, değer artış kazancı dağıtımları, kâr payı olmayan dağıtımlar, madde 199A kar payları, muaf faiz kar payları, belirli özel faaliyet tahvilleri faizi kâr payından oluşmaktadır.¹¹⁸

a) Olağan Kâr Payları

Olağan kâr payları kurumların ve fonların karlarından yapılan dağıtımlardır.¹¹⁹ Bunlar kişilerin gelirlerine olağan bir şekilde eklenmekte ve olağan vergi oranlarına tabi olmaktadır.

b) Nitelikli Kâr Payları

Nitelikli kâr payları ise çeşitli özel şartları taşıyan kâr paylarıdır. Bunlar da kurumların ve fonların kârlarından ödenmektedir. Nitelikli kâr paylarının taşınması gereken şartlar IRC §1(h)(11)'de yer almaktadır. Buna göre;

- mükellef, bir hisseyi kâr payının tahakkuk ettiği tarihten önceki 60 gün ve sonraki 60 günden oluşan 121 günlük süre içerisinde 60 günden fazla elinde tutmuşsa ve
- kâr payı bir ABD şirketi veya ABD ile arasında Hazine Bakanı'nın yeterli bulduğu bir vergi anlaşmasının bulunduğu bir ülke¹²⁰ şirketi veya ABD borsalarında işlem gören bir yabancı şirket tarafından bu hisselerle ödenmiş ise bu kâr payı nitelikli kâr payıdır. Nitelikli kâr payları da yine IRC §1(h)(11) uyarınca uzun dönem değer artış kazancı sayılmakta ve daha önceden de belirttiğimiz üzere normal vergi oranlarından daha düşük bir oranda vergilendirilmektedir.

c) Değer Artış Kazancı Dağıtımları

Form 1099-DIV'de yer alan bir diğer gelir kaleminin "Capital Gains Distribution" (Değer Artış Kazancı Dağıtımı) olduğundan bahsedilmişti. Bu dağıtıma

¹¹⁸ IRS, "2021 Form 1099-DIV", <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/f1099div.pdf>, (28.05.2021), s. 2.

¹¹⁹ IRS, Investment Income, s. 19.

¹²⁰ Türkiye'nin de içinde bulunduğu bu ülkelere için bkz. IRS, Investment Income, s. 20.

aynı zamanda “Capital Gains Dividend” (Değer Artış Kazancı Kâr Payı) da denilmektedir. Değer artış kazancı kâr payları, “Regulated Investment Companies” (Düzenlenmiş Yatırım Şirketleri) tarafından yapılan alım-satımlardan elde edilen gelirin hissedarlarına dağıtılan kısmıdır. Düzenlenmiş yatırım şirketleri IRC §851’de 1940 tarihli Yatırım Şirketi Yasası’na tabi ve gelirlerinin en az %90’ı kâr payı, faiz veya sermaye piyasası araçlarının alım-satımından elde edilmiş şirketler ve fonlar olarak tanımlanmıştır. IRC §852’de de düzenlenmiş yatırım şirketlerinin malvarlığı değerleri alıp satmak suretiyle elde ettikleri değer artış kazançlarını yazılı olarak pay sahiplerine değer artış kazancı kâr payı olarak bildirerek (Form 1099-DIV ile) bu tutarları kurumlar vergisi matrahına dahil etmemelerine imkan tanınmıştır. Diğer taraftan kendilerine bildirim yapılan pay sahipleri, bildirilen tutarları elde tutma süresine ve dağıtımın fiilen yapılıp yapılmadığına bakılmaksızın uzun dönem değer artış kazancı olarak beyannamelerine eklemektedir. Böylelikle mükelleflerin normalde önce kurumlar vergisine daha sonra da kâr payı gelir vergisine tabi olacak bu gelirleri, kurumlar vergisine tabi olmaktan kurtulmakta ve mükelleflerin doğrudan kendilerinin alım satım yaparak elde edecekleri değer artış kazancı ile aynı şekilde -hatta elde tutulma süresine bakılmadan uzun dönem değer artış kazancı sayılması sebebiyle daha avantajlı bir şekilde- vergilendirilmektedir.

d) Kâr Payı Olmayan Dağıtımlar

Kâr payı olmayan dağıtımlar, kurumların veya fonların kârlarından yapılmayan ödemelerdir. Bu bakımdan mükellef açısından konulan sermayenin geri alınması sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla kâr payı olmayan dağıtımlar konulan sermaye miktarını aşmadığı sürece herhangi bir vergi yükü doğurmamaktadır. Yalnızca yapılan kâr payı dağıtımı mükellefin koyduğu sermaye miktarını aşarsa, aşan kısım kâr payı ödeyen hissenin elde tutulma süresine göre kısa veya uzun dönem değer artış kazancını oluşturmaktadır.¹²¹

¹²¹ IRS, Investment Income, s. 20.

e) Madde 199A Kâr Payları

Madde 199A aslında küçük işletmelerin gelirlerinin %20'sini vergiden istisna tutan geniş kapsamlı bir teşvik maddesidir. Dolayısıyla esas uygulama alanı ticari kazançlara ilişkindir. Ancak aynı madde ile “real estate investment trust” (gayrimenkul yatırım ortaklığı)’larının dağıttıkları ve nitelikli kâr payı veya değer artış kazancı kâr payı sayılmayan kar payları da istisna kapsamına alınmıştır. Bu sebeple bunların da %20'si vergiden istisnadır. İstisna edilemeyen kısım ise olağan kâr payı olarak vergilendirilmektedir.

f) Vergiden İstisna Faiz Gelirine Dayanan Kâr Payı

Exempt Interest Dividend (vergiden istisna faiz gelirin dayanan kâr payı) ise IRC §852(b)(5)'te düzenlenmiş özel bir kâr payı türüdür. Bu düzenlemeye göre toplam malvarlığının %50'den fazlası vergiden istisna faiz geliri getiren değerlerden oluşan düzenlenmiş yatırım şirketleri, bu faiz miktarları ile sınırlı olmak kaydıyla bu özel kâr payı çeşidinden dağıtabilirler. Dağıtılan bu kâr payları da aynı madde uyarınca istisna edilmiş olduğundan mükellefler açısından vergi yükü doğurmamaktadır. Vergiden istisna faiz geliri getiren değerler ise IRC §103'te bu maddedeki bazı istisnalar hariç eyalet ve yerel tahviller olarak tanımlanmıştır. Görüleceği üzere bu düzenlemeyle gerçek kişilerin doğrudan doğruya vergiden istisna faiz geliri elde etmesi ile bu geliri bir yatırım kuruluşunun elde edip bunu gerçek kişilere kâr payı olarak aktarması arasındaki farkı gidermek amaçlanmıştır.

g) Belirli Özel Faaliyet Tahvil Faizi Kâr Payı

Form 1099-DIV'de geçen son kar payı türü, Specified Private Activity Bond Interest Dividend (belirli özel faaliyet tahvil faizi kâr payı)'dır. Bu kâr payı türü aslında vergiden istisna faiz gelirin dayanan kâr payının içerisindeki bir tutardır. Yani normalde belirli özel faaliyet tahvil faizi kâr payları vergiden istisna birtakım tahvillerin faizlerinin düzenlenmiş yatırım şirketleri tarafından alınıp yatırım şirketinin pay sahiplerine dağıtılması sonucu oluşmakta ve vergiden istisna tutulmaktadır. Ancak daha önceden de bahsettiğimiz üzere ABD'de alternatif asgari vergi uygulamasında

vergi hesaplanırken bazı istisna ve indirimler uygulanmadan vergi hesaplanmakta ve bu şekilde hesaplanan verginin olağan şekilde hesaplanan vergiden fazla çıkması durumunda fazla olan tutar ödenmektedir. İşte IRC §57(a)(5) uyarınca alternatif asgari vergi uygulamasında yararlanılamayacak indirimlerden biri de belirli özel faaliyet tahvil faizi ve bunlara ilişkin kâr paylarıdır. Dolayısıyla Form 1099-DIV'deki belirli özel faaliyet tahvil faizi kâr payı bilgisi yalnızca alternatif asgari vergi ödemekle yükümlü mükelleflerin beyannamelerini vergi hesaplamalarını yapabilmeleri için verilen bilgi olup olağan vergi uygulamasında muaf faiz kâr payından farklı bir şey değildir.

2. Kurumlar Açısından

Türkiye'dekine benzer bir şekilde ABD'de kurumların diğer kurumlardan elde ettikleri kâr payı gelirleri bazı koşullar altında belirli ölçülerde kurumlar vergisinden istisnadır. Buna ilişkin detaylar IRC §243-246A arasında yer almaktadır. IRC §243 ABD kurumlarından alınan kar paylarını, IRC §245 yabancı kurumlardan alınan kar paylarını, IRC §245A yabancı kurumların dağıttıkları kar paylarının yabancı ülkelerde elde ettikleri gelirlere ilişkin özel bir durumu, IRC §246 kurumların elde ettikleri kâr paylarına ilişkin bir takım genel nitelikli kuralları, IRC §246A ise borçla finanse edilen paylara ödenen kâr paylarına ilişkin özel bir durumu düzenlemektedir. Aşağıda bunlar sırasıyla incelenecektir.

a) ABD Kurumlarından Alınan Kâr Payları

IRC §243 ile ABD kurumlarından alınan kâr payları üç farklı gruba ayrılmış ve bunlar %50, %65, %100 olmak üzere farklı oranlarda vergiden istisna tutulmuştur.

Genel kural olarak, ABD'de kurumların başka ABD kurumlarından elde ettikleri kâr paylarının %50'si vergiden istisnadır. Ancak kâr payı alan kurumun kâr payı ödeyen kurumun %20'den fazla hissesine sahip olması durumunda kâr paylarının %65'i vergiden istisnadır. %100'ü vergiden istisna olan ise iki grup kâr payı bulunmaktadır.

İlk olarak Small Business Investment Act of 1958 (1958 Tarihli Küçük İşletme Yatırım Yasası) kapsamındaki şirketlerden alınan kâr paylarının tamamı vergiden

istisnadır. İkinci olarak grup şirketlerin birbirlerine ödedikleri kâr paylarının da tamamı vergiden istisnadır. Burada geçen anlamda grup şirketi sayılabilmek için en azından bir şirketin hisselerinin %80'inden fazlasının doğrudan veya dolaylı olarak bir başka şirket tarafından elde tutulması gerekmektedir.

IRC §246 uyarınca, IRC §243'teki bu istisnadan yararlanabilmek için kâr payı sağlayan payın, kâr payının tahakkuk ettiği tarihten önceki ve sonraki 45 günlük sürelerden oluşan 91 günlük süre içerisinde en azından 45 gün elde tutulması gerekmektedir. Ancak bu payın imtiyazlı olması durumunda kâr payının tahakkuk ettiği tarihten önceki ve sonraki 90 günlük sürelerden oluşan 181 günlük süre içerisinde en azından 90 gün elde tutulması gerekmektedir.

b) Yabancı Kurumlardan Alınan Kâr Payları

IRC §245 uyarınca bir kurumun %10'dan fazla payına sahip olduğu bir yabancı kurumdan aldığı kar paylarının, bu yabancı kurumun ABD'den elde ettiği gelirin toplam gelirin oranındaki kısmı IRC §243'teki istisna oranlarına tabidir. Ne var ki, yabancı kurumun pasif yabancı yatırım şirketi olmaması gerekmektedir. Pasif yabancı yatırım şirketi IRC §1297'de brüt gelirin %75'inden fazlası veya malvarlığının %50 pasif gelir getirici varlıklardan oluşan yabancı kurumlardır. Pasif gelirlerin neler oldukları da IRC §954(c)'de sayılmıştır. Bunlar içinde kâr payları, faizler, kiralar yer almaktadır.

IRC §245'e ilişkin olarak son belirtilmesi gereken şey, uygulanabilecek bir uluslararası vergi antlaşmasının bulunması durumunda mükellefin bu maddeden veya vergi antlaşmasından yararlanmayı seçme imkânı olduğudur.

IRC §245A, IRC §245'i tamamlayıcı niteliktedir ve yabancı kurumların dağıttıkları kar paylarının o kurumun ABD dışından elde ettiği gelirlere isabet eden kısmının tamamını vergiden istisna tutmaktadır. Burada yine pasif yabancı yatırım şirketi olması durumunda istisnadan faydalanması mümkün değildir.

Son olarak, IRC §246 uyarınca IRC §245'teki istisnadan yararlanabilmesi için kâr paylarının belirli sürelerde elde tutulması gerekmektedir. Elde tutulma süreleri ABD kurumlarının paylarının elde tutulma süreleri ile aynıdır. IRC §245A'dan yararlanabilmek için ise kâr payı ödeyen payın kâr payının tahakkuk ettiği tarihten

önceki ve sonraki 365 günlük sürelerden oluşan 731 günlük süre içerisinde en azından 365 gün elde tutulması gerekmektedir.

c) Borç ile Finanse Edilen Payların Durumu

IRC §246A, borçlanarak aldıkları payların ödedikleri kâr payının hem istisnaya tabi olması hem de borcun faiz ödemesinin gelirden düşülmesi yoluyla mükelleflerin ikili bir vergi avantajı yaratmasını önlemeyi amaçlamaktadır. Detaylı ve uygulamasının da nasıl yapılacağı çok net olmayan¹²² bir maddedir. Ama özetle bu madde ile kâr paylarına uygulanacak istisna oranı

$$\%50 \text{ [veya IRC §243(c) şartlarını taşıyorsa \%65]} \times (1 - \text{Payın alınması için kullanılan borcun payın toplam bedeline oranı})$$

formülü ile bulunmaktadır. Örneğin, %50 oranında istisnaya tabi bir payın satın alınması için ödenecek pay bedelinin %30'u borç olarak alınmışsa, bu paylardan elde edilen kâr payının %35'i vergiden istisnadır.

3. Dar Mükellefler Açısından

Daha önce genel olarak dar mükellefiyet konusunu incelerken belirtildiği üzere hem dar mükellef gerçek kişilerin hem de kurumların aldıkları kâr payları kural olarak %30 oranında vergiye tabidir ve bu vergi büyük ölçüde kâr payı ödeyenin yapacağı %30'luk vergi kesintisi ile ödenmektedir. Ancak bu durumun çeşitli istisnaları bulunmaktadır.

Mesela kâr payı ödemesi kâr payı ödeyenin kazancından yapılmamışsa veya sermayenin geri ödemesi ise veya düzenlenmiş yatırım kuruluşlarının ödediği değer artış kazancı kâr payı veya muaf faiz kâr payı ise %30'luk vergi kesintisine tabi değildir.¹²³ Bunlar tam mükellefler açısından da kâr payı olarak vergilendirilmemektedir. Ayrıca IRC §871(i) ve (l) uyarınca üç yıldan uzun süre ile

¹²² Uygulamada özellikle alınan borcun pay satın alımı için mi alındığı yoksa mükellefin başka işleri için mi alındığı tartışmalıdır. Bkz. Edward J. Schnee, "Dividends-Received Deduction From Portfolio Stock", <https://www.journalofaccountancy.com/issues/2006/apr/dividendsreceiveddeductionfromportfoliostock.html>, (10.06.2021).

¹²³ IRS, "2021 Publication 515 Withholding of Tax on Nonresident Aliens and Foreign Entities", (Withholding of Tax), <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/p515.pdf>, (14.06.2021), s. 30.

yurtdışı aktif gelirleri¹²⁴ brüt gelirinin %80'inden fazlasını oluşturan kurumların dar mükelleflere dağıttıkları kâr payları da vergiye tabi değildir. Burada kaynak itibariyle ABD dışından gelen gelirlerin, araya yalnızca şekli olarak bir ABD şirketi girmesi sebebiyle vergi ve stopaja tabi tutulması önlenmiş ve böylelikle ABD dışı ülkelerde iş yapmak isteyen mükellefler için bu işi ABD'deki bir şirket aracılığıyla yapmak ile ABD dışındaki bir şirket aracılığıyla yapmak arasındaki fark kaldırılmıştır. Bunlar dışında IRC §871(k)'de, düzenlenmiş yatırım kuruluşlarının, elde ettikleri faiz gelirlerinden veya kısa dönem değer artış kazancı gelirlerinden dar mükelleflere dağıttıkları kâr paylarının da vergiye tabi olmadığı belirtilmiştir.

B. Faiz Gelirlerinin Vergilendirilmesi

Faiz kavramının tam bir tanımı ABD mevzuatında bulunmamaktadır. Bunun yerine faiz gelirinin içerisinde neler olduğuna ilişkin çeşitli örnekler verilmiştir. 26 CFR § 1.61-7'de banka hesaplarına, borçlanma araçlarına, hayat sigortası alacaklarına ve vergi iadelerine ödenen faizlerin faiz gelirinin içerisinde olduğu belirtilmiştir.

Faiz gelirleri konusunda, gerçek kişiler ve kurumların vergilendirilme biçimine bakıldığında aralarındaki farkın kâr paylarında olandan daha az olduğu dikkati çekmektedir. En temel farkın yalnızca gerçek kişilerin yararlanabildiği birkaç istisnadan kurumların yararlanamaması sebebiyle olduğu söylenebilir.

1. Gerçek Kişiler Açısından

Faiz geliri açısından ilk dikkat edilmesi gereken husus kâr payı olarak adlandırılan bazı gelirlerin aslında faiz geliri olduğudur. Mesela çeşitli bankalar ve kredi kuruluşları, Türkiye'deki katılım bankaları gibi, mevduatlara yaptıkları ödemeleri kâr payı olarak adlandırmaktadır. Ancak bunlar iktisadi bakımdan faiz ödemesi olduklarından faiz olarak vergilendirilmektedir. Mükelleflerde oluşabilecek kafa karışıklığı da kâr paylarında gördüğümüz Form 1099-DIV'in faiz gelirleri için olan hali olan Form 1099-INT ile giderilmektedir.¹²⁵

¹²⁴ Aktif gelir, kurumun ticari faaliyeti sonucu elde ettiği kazancı ifade etmektedir.

¹²⁵ IRS, Investment Income, s. 5.

Keza ihraç iskontoları, yani bir borçlanma aracının vadesindeki değerinden daha aşağı bir fiyattan satılması da aslında bir faiz geliri oluşturmaktadır. Bu faiz gelirleri de yine Form 1099-DIV'e benzer bir form olan Form 1099-OID¹²⁶ ile mükelleflere bildirilmektedir.¹²⁷

Hem Form 1099-INT'te hem de Form 1099-OID'de, Form 1099-DIV'de olduğu gibi farklı vergilendirme usulüne tabi faiz gelirleri ayrı ayrı beyan edilmekte olduğundan bu formlardaki faiz türlerini incelemek büyük ölçüde ABD'de faiz gelirlerinin nasıl belirlendiğini ortaya çıkaracaktır. Form 1099-INT'te ve Form 1099-OID'de yer alan kalemler faiz geliri, ABD tasarruf tahvilleri ve Hazine borçlanma araçları faizi, vergiden istisna faiz, belirli özel faaliyet tahvilleri faizi, piyasa iskontosu ve ihraç iskontosudur. Bunların dışında Form 1099-INT ve Form 1099-OID'de mükelleflerin bu yatırımlar için yaptıkları masraflara ilişkin bilgiler de yer almaktadır. Bunlar da belirli koşullar altında kişilerin gider olarak kullanıp matrahlarını azaltabilecekleri unsurlardır.

a) Faiz Geliri

Faiz, bir miktar paranın kullanılması karşılığında ödenen tutardır.¹²⁸ Daha sonradan sayacağımız diğer başlıklar altına girmeyen faiz gelirleri, bu kapsamda kişilerin gelirlerine eklenmekte ve normal bir şekilde vergilendirilmektedir.

b) ABD Tasarruf Tahvilleri ve Hazine Borçlanma Araçları Faiz Geliri

Kural olarak ABD Federal Hükümeti'nin ihraç ettiği borçlanma araçları vergiden istisna değildir. Ancak "Series EE Savings Bonds" (EE Serisi Tasarruf Tahvilleri) olarak adlandırılan bir tahvil çeşidinden elde edilen faiz geliri bazı şartlar altında vergiden istisna tutulmaktadır.

IRC §135'te yer alan bu istisnaya göre; tahvillerin anaparası ve faiz gelirinin kişinin kendisinin, eşinin veya çocuklarının yükseköğrenimi için kullanılması durumunda faiz geliri vergiden istisnadır. Anapara ve faiz geliri toplamının elde

¹²⁶ OID, "original issue discount" yani ihraç iskontosuna karşılık gelmektedir.

¹²⁷ IRS, Investment Income, s. 12.

¹²⁸ Rupert, Bölüm 3, s. 13.

edildiği yıl içerisinde kişinin yaptığı yükseköğrenim masrafından fazla olması durumunda; faiz gelirinin, yükseköğrenim masrafının anapara ve faiz toplamına oranındaki kısmı vergiden istisna olmaktadır.

ABD Hazinesi tarafından ihraç edilen diğer tahviller ise federal gelir vergisinden istisna değildir. Ancak bunlar eyalet ve yerel vergilerden istisnadırlar.¹²⁹

c) Vergiden İstisna Faiz Geliri

IRC §103 ile eyalet ve eyaletlerin alt bölümlerinin(belediye gibi) ihraç ettikleri tahvillerin faiz gelirleri belirli şartlar altında vergiden istisna edilmiştir. Bu şartlar ve vergiden istisna olmayan eyalet tahvillerine ilişkin kurallar IRC §141-150 arasında yer almaktadır.

d) Belirli Özel Faaliyet Tahvilleri Faizi

Belirli özel faaliyet tahvilleri faizi, isminden de anlaşılabilceği üzere özel faaliyet tahvillerinin içerisindeki bir gruptur. Kural olarak IRC §103 uyarınca eyalet ve eyaletlerin alt bölümlerinin ihraç ettikleri tahvillerin faiz gelirinin federal gelir vergisine tabi olmadığından bahsedilmişti. Bu durumun en önemli istisnalarından biri, eyalet ve eyaletlerin alt bölümlerinin ihraç ettikleri ve faiz gelirleri vergiye tabi tahvillerden biri, özel faaliyet tahvilleridir. Bir tahvilin hangi şartlar altında özel faaliyet tahvili sayılacağı IRC §141’de belirtilmiştir. Bu tahvillerin vergiden istisna tutulmamasının temel nedeni bunların iktisadi olarak eyaletleri değil, özel kişileri finanse etmesidir. Örneğin eyaletlerin özel kişilere ait olacak ama kamusal niteliği de olan projeleri (havaalanı inşaat gibi) finanse etmek için ihraç edeceği tahviller bu kapsamdadır.

Diğer taraftan IRC §141-147 arasında belirtilen bazı özel faaliyet tahvillerinden elde edilen gelirler ise vergiden istisna tutulmuştur. Ancak bu “belirli özel faaliyet tahvilleri faizi”, vergiden istisna olduğuna göre neden “vergiden istisna faiz” başlığı altında değil de ayrıca belirtilmektedir? Daha önceden de ifade edildiği üzere ABD’de alternatif asgari vergi uygulamasında vergi hesaplanırken bazı istisna

¹²⁹ IRS, Investment Income, s. 10.

ve indirimler uygulanmadan vergi hesaplanmakta ve bu şekilde hesaplanan verginin olağan şekilde hesaplanan vergiden fazla çıkması durumunda fazla olan tutar ödenmektedir. Belirli özel faaliyet tahvilleri faizi de IRC §57(a)(5)'de normalde vergiden istisna olan ama alternatif asgari vergi hesabında matraha dahil edilen bir kazanç türü olarak belirtilmiştir. Dolayısıyla Form 1099-INT'te yer alan bu bilgi hanesi yalnızca alternatif asgari vergi ödemekle yükümlü mükellefler açısından önem ifade etmekte, diğer mükellefler açısından ise herhangi bir sonuç doğurmamaktadır.

e) Piyasa İskontosu

Piyasa iskontosu, IRC §1276-1278 maddeleri arasında düzenlenmiş durumlardan biridir. Tahvilin ikincil piyasalardan satın alım fiyatının, nominal değerinden düşük olması durumunda bir piyasa iskontosundan söz edilmektedir. Piyasa iskontosunun vergisel sonuçları, tahvilin üçüncü kişilere satılması durumunda ortaya çıkmaktadır.

Özel herhangi bir düzenleme olmadığında, piyasa iskontosu ile alınan bir tahvilin alım fiyatı ile satış fiyatı arasındaki fark mükellefin değer artış kazancı olmaktadır. Ancak IRC §1276 düzenlemesi uyarınca bu farkın mükellefin tahvili elde tutma süresinin mükellef tahvili aldıktan sonra kalan vadesine oranındaki kısmı faiz geliri sayılmakta, kalan kısmı ise değer artış kazancı sayılmaktadır.

Bir örnek ile durumu netleştirmek mümkündür. Yıllık %10 faizli ve üç yıl vadeli bir tahvilin 1 Ocak 2003'te 200.000\$ bedelle ihraç edildiğini düşünelim. Bir mükellef bu tahvili 1 Ekim 2004'te 184.000\$'dan satın alır ve 12 Mart 2005'te aldığından yüksek bir fiyata bir başkasına satarsa, bu mükellefin piyasa iskontosu 16.000\$'dır. Mükellef bu tahvili vadesine 456 gün varken almış ve elinde 162 gün tutup sattığı için elde edeceği gelirin 5.684,21\$'lık kısmı $(16,000\$ \times 162 \div 456)$ faiz geliri sayılacaktır.¹³⁰

¹³⁰ Timothy S. Oberst, Bennett Thrasher, "Tax Treatment of Market Discount Bonds", <https://www.thetaxadviser.com/issues/2007/oct/taxtreatmentofmarketdiscountbonds.html>, (24.08.2021).

f) İhraç İskontosu

İhraç iskontosu bir faiz türüdür, ancak ABD’de faizden ayrı olarak özel bir takım kurallara tabi tutulmuştur. Bu kurallar özellikle IRC §1271 – 1275 arasında yer almaktadır.

IRC §1273’te ihraç iskontosu, borçlanma aracının vadesindeki nominal fiyatı ile ihraç fiyatı arasındaki fark olarak tanımlanmıştır. İhraç iskontosunu özel kılan durumlardan biri IRC §1272’de yer almaktadır. Bu maddeye göre iskontolu olarak ihraç edilen ve bir yıldan uzun vadeli borçlanma araçlarının toplam ihraç iskontosunun, borçlanma aracının bir vergi dönemi içerisinde içerisindeki elde tutulma süresinin toplam vadeye oranındaki kısmı o vergi döneminin matrahına eklenmektedir. Bu eklemenin yapılması için mükellefe herhangi bir ödeme yapılmasına gerek yoktur. Ayrıca mükellefin borçlanma aracını primli olarak alması ve dolayısıyla ihraç iskontosunun azalması durumunda bu azalışlarda hesaba dahil edilmektedir.

Bunların dışında ihraç iskontosu kurallarına tabi bir takım başka faiz gelirleri de vardır. İlk olarak, enflasyona endeksli tahvillerde enflasyon sebebiyle anapara tutarına yapılan eklemelerde ihraç iskontosu olarak vergilendirilmektedir. İkinci olarak, kredi kuruluşları ile bir miktar paranın belirli bir süre kredi kuruluşunda tutulması durumunda belirli bir miktar ödenmesini öngören anlaşmalarda ihraç iskontosu gibi vergilendirilmektedir.¹³¹

Son olarak ABD Hazinesi tarafından ihraç edilen borçlanma araçlarının ihraç iskontolarının da tıpkı normal faiz de olduğu gibi Federal Gelir Vergisine tabi olduğunu ancak eyalet ve yerel vergilerden istisna olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.¹³²

g) Düşük Faizli Krediler

Düşük faizli kredi (below market loan) IRC §7872’de yer alan bir faiz geliri türüdür. IRC §7872(e)’de düşük faizli kredi federal faiz oranının altında kalan faiz

¹³¹ IRS, Investment Income, ss. 13-14.

¹³² IRS, “Form 1099-OID (Rev. October 2019), <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/fl1099oid.pdf>, (27.08.2021), s. 7.

oranındaki krediler olarak tanımlanmıştır. Federal faiz oranına göre işlemesi gereken faiz miktarı ile kredinin faiz tutarı arasındaki fark da kişilerin faiz geliri sayılmaktadır.

2. Kurumlar Açısından

Kurumların elde ettikleri faiz gelirleri büyük ölçüde gerçek kişiler ile aynı kurallara tabidir. Daha önce ifade edildiği üzere ABD’de kurumlar vergisi ayrı bir kanunda bulunmamakta, gelir vergisi ile aynı kanunda düzenlenmektedir. Bu da aksi kanun metinden anlaşılmıyorsa IRC’deki hükümlerin hem kurumlara hem de gerçek kişilere uygulanması sonucunu doğurmaktadır. Faiz gelirlerine ilişkin hükümlerde de çoğunlukla gerçek kişi - kurum ayrımı yapılmadığından bunlar hem gerçek kişilere hem de kurumlara uygulanmaktadır.

Olağan faiz, ihraç iskontosu, piyasa iskontosu, düşük faizli kredi gerçek kişilerde olduğu gibi kurumların gelirlerine dahil edilmekte, eyalet ve alt bölümlerinin tahvillerinin gelirleri ise kurumlar vergisinden istisna tutulmaktadır. Diğer taraftan IRC §135’te yer alan ve kişilerin yüksek öğretim masrafları ile sınırlı olmak kaydıyla bir kısım tahvillerin faiz gelirinin vergiden istisna tutulmasına ilişkin hüküm kurumlar açısından uygulanmamaktadır. Keza kurumlar alternatif asgari vergi uygulamasına tabi olmadıklarından belirli özel faaliyet tahvillerinin faizlerine ilişkin bahsettiklerimizin de kurumlar açısından bir önemi bulunmamaktadır.

3. Dar Mükellefler Açısından

Daha önce genel olarak dar mükellefiyet konusu incelenirken hem dar mükellef gerçek kişilerin hem de kurumlara yapılan ABD kaynaklı faiz ödemelerinin kural olarak %30 oranında vergiye tabi olduğunu ve bu verginin büyük ölçüde faiz ödeyenin yapacağı %30’luk vergi kesintisi ile ödendiği ifade edilmişti. Aynı şekilde bir faiz ödemesinin de ABD kaynaklı olup olmadığının da ödemeyi yapanın yerleşim yerine göre belirleneceği belirtilmişti. Bu başlık altında ise dar mükelleflere ödenen faiz ödemelerine ilişkin çeşitli özel durumlar ele alınacaktır.

İlk olarak bir borçlanma aracı için yapılan faiz ödemelerinde vergi kesintisi borçlanma aracının nominal faiz tutarı üzerinden yapılır.¹³³ Diğer bir deyişle kişinin borçlanma aracını piyasadan nominal değerinin üzerinde alması sebebiyle kişinin elde edeceği kazanç nominal faiz tutarından az olabilir ama bu durum yapılacak vergi kesintisini etkilemez.

İskontolu ihraç edilmiş borçlanma araçlarında biraz daha farklı bir durum bulunmaktadır. IRC §871(a)(1)(C) ve IRC §881(a)(3)’e göre %30’luk vergi kesintisine esas tutar toplam ihraç iskontosu tutarının, borçlanma aracının dar mükellef tarafından elde tutulma süresinin borçlanma aracının toplam vadesine oranlanması sonucunda bulunmaktadır. Yani ikincil piyasalardan ihraç iskontolu bir borçlanma aracı alınması durumunda ihraç iskontosunun tamamı bir dar mükellefe ödense bile, bu iskontonun elde tutma süresine göre hesaplanacak bir kısmı için vergi kesintisi yapılacaktır.

Dar mükellefler açısından bir başka önemli konu da portföy faizi istisnasıdır. Bu istisnaya gerçek kişiler açısından IRC §871(h)’de kurumlar açısından ise IRC §881(c)’de yer verilmiştir. Bu maddelere göre “kayıtlı biçimdeki” (in registered form) borçlanma araçları için dar mükelleflere yapılacak ödemeler vergiden ve vergi kesintisinden istisnadır. 26 CFR § 1.871-14’e göre bir borçlanma aracı yalnızca, borçlanma aracına bağlı borçlar borçlanma aracının teslimi veya borçlanma aracının kaydedildiği defterdeki kayıtların değiştirilmesi ile devredilebiliyorsa “kayıtlı biçimde” sayılmaktadır. Dikkat edilirse bu tanım aslında sermaye piyasalarında işlem gören çoğu borçlanma aracını kapsamaktadır, nitekim günümüzde birçok borçlanma aracı Merkezi Kayıt Kuruluşlarının defterlerindeki hareketler ile devredilmektedir. Burada portföy faizi istisnasının iki istisnası olduğunu da belirtelim. İlk olarak IRC §871(h)(3) portföy faizi ödeyen şirket, bu ödemeyi kendisi üzerinde %10’ndan fazla kontrol sahibi olan bir kişiye yapıyorsa bu ödemeler portföy faizi istisnasından yararlanmaz. İkinci olarak IRC §871(h)(4) uyarınca yapılan faiz ödemesi borçlanma aracını ihraç edenin geliri, kârına vs. bağlanmışsa bu ödemelerde portföy faizi istisnasından faydalanmaz. Buradaki amaç faizler için öngörülmuş bu istisnanın faiz adı altında kâr payı dağıtmak için kullanmasını engellemektedir.

Portföy faizi istisnasının iki amacı vardır. İlk olarak bu istisna ABD’ye yabancı sermaye çekmeyi amaçlamaktadır. İkincisi bu istisna getirilmeden önce bazı şirketler

¹³³ IRS, Withholding of Tax, s. 27.

başka ülkelerde şirketler kurup onlar üzerinden avantajlı uluslararası vergi antlaşmalarından yararlanarak vergi kanunlarının etrafından dolanmaktaydılar. Bu durum da böyle bir organizasyon kurabilecek büyük şirketler ile daha küçük şirketler arasında haksız rekabete yol açmaktaydı. Bu istisna ile bu durum ortadan kaldırılmıştır.¹³⁴

Portföy istisnası dışında birkaç istisna daha bulunmaktadır. Mesela IRC §871(i)(2)(A) uyarınca dar mükelleflere ödenen mevduat faizleri vergiden ve vergi kesintisinden istisnadır. Keza kâr paylarında olduğu üzere benzer şekilde IRC §871(i) ve (l) uyarınca üç yıldan uzun süre ile yurtdışı aktif gelirleri brüt gelirin %80'inden fazlasını oluşturan ABD kurumlarının dar mükelleflere dağıttıkları kâr payları da vergiye ve kesintiye tabi değildir. Ayrıca 183 günden kısa vadeli borçlanma araçları sebebiyle dar mükelleflere ödenen faizlerin de IRC §871(g)(1)(B)(i) uyarınca vergiye ve kesintiye tabi olmadığı belirtilmelidir.

Buradaki kuralların ABD yasalarına göre tespit edildiğini ancak bir dar mükellef özelinde bu dar mükellefe ilişkin ABD'nin taraf olduğu bir uluslararası vergi antlaşması olması durumunda bu antlaşma hükümlerinin uygulanacağını da hatırlatmak yerinde olacaktır.

C. Değer Artış Kazançlarının Vergilendirilmesi

Vergi oranlarını tartışırken belirttiğimiz üzere değer artış kazançları konusu genel olarak IRC §1201-1298 ve oran açısından §1'de düzenlenmektedir. Bu başlık altında öncelikle değer artış kazançlarını gerçek kişiler açısından inceleyecek,, bunu yaparken de değer artış kazançlarına ilişkin temel kuralları ortaya koyacak, daha sonra gerçek kişiler ile kurumlar arasındaki farklara değinecek ve son olarak da dar mükelleflerin durumu inceleme konusu yapılacaktır.

¹³⁴ Toby Cozart, "Structuring Foreign Investments in U.S. Corporations Using Portfolio Debt Guaranteed by the Issuer's Foreign Affiliates", **International Tax and Business Lawyer**, Cilt: 6, 1988, s.405.

1. Gerçek Kişiler Açısından

Değer artış kazancı kavramı gerçek kişi mükellefler için daha büyük önem taşımaktadır, ancak aksi belirtilmediği sürece bu başlık altında ortaya konulan kurallar kurumlar için de geçerlilik taşımaktadır.

a) Değer Artış Kazancı Kavramı

Değer artış kazancı, bir sermaye malının alım fiyatından daha yüksek bir fiyata elden çıkarılması sonucu elde edilen gelir olarak tanımlanabilir.

Değer artış kazancının uzun dönem ve kısa dönem olarak iki türü bulunmaktadır. Sermaye mallarının 1 yıldan uzun süre elde tutulduktan sonra elden çıkarılması sonucu elde edilen kazanç “uzun dönem değer artış kazancı”, 1 yıl veya daha kısa süre elde tutulduktan sonra elden çıkarılması sonucu elde edilen kazanç “kısa dönem değer artış kazancı” denilmektedir. Kısa dönem değer artış kazançları normal vergi oranlarına tabi iken, uzun dönem değer artış kazançlarına farklı ve genelde daha düşük vergi oranları uygulanmaktadır.

Değer artış kazancının tam olarak anlaşılabilmesi için sermaye malı, alım fiyatı, elden çıkarma kavramlarının detaylandırılması; elde tutma süresinin nasıl hesaplandığının ve değer artış kazançlarına uygulanan vergi oranlarının belirlenmesi; sermaye malının zararına elden çıkarılması durumunda zararın nasıl işlem göreceğinin açıklanması ve son olarak da bir takım özel kurallara değinilmesi gerekmektedir.

(1) Sermaye Malı Kavramı

Sermaye malı kavramı IRC §1221’de tanımlanmıştır. Buradaki tanıma göre mükellefin IRC §1221’de sayılanlar dışındaki tüm malları sermaye malıdır. Maddede sermaye malı olmadığı belirtilenler içerisinde mükellefin müşterilerine satmak üzere elde tuttuğu stok, envanter ve mallar; IRC §167 uyarınca amortismanına tabi mallar; mükellefin kendi çalışması ile ortaya çıkardığı patent, buluş, tasarım, telif hakkı; ticari alacaklar; emtia türev ürünlerinin ticareti ile uğraşanların emtia türev ürünleri; hedging işlemleri; mükellefin ticari faaliyetlerinde kullandığı veya tükettiği mallar bulunmaktadır. Bu tanımdan, burada temel ölçüt olarak kişilerin bu malları ticarete

kullanıp kullanmadığının alındığı sonucuna varılabilmektedir. Ancak konuya ilişkin mahkeme kararları biraz farklıdır.

ABD Yüksek Mahkemesi, 1955 tarihli Corn Products Co. kararında mısır ürünleri ticareti ile uğraşan şirketin yaptığı mısır vadeli işlem sözleşmelerinin sermaye malı olmadığına karar vermiştir. Mahkemenin temel gerekçesi, mısır vadeli işlem sözleşmelerinin bu şirket için bir yatırım aracı olarak değil, ticaretinin ve üretiminin bir parçası olduğuna dayanmaktadır. Bu karar ABD’de bir malın ticari amaçlar ile alınması durumunda sermaye malı sayılmayacağı şeklinde yorumlanmıştır. Ancak Yüksek Mahkeme 1988 tarihli Arkansas Best Corporation kararında ise, bir malın elde edilme amacının malın sermaye malı sayılıp sayılmamasında etkili olmadığını, kanunda sermaye malı olmadığı açıkça belirtilenler dışındaki malların sermaye malı sayılacağına hükmetmiştir.¹³⁵ Dolayısıyla bir malın sermaye malı olup olmadığının tespiti IRC §1221 hükmünün lafzına hayli bağlı kalarak tespit edilecektir.

(2) Alım Fiyatı

Bir sermaye malının alım fiyatı kural olarak o sermaye malının maliyetidir. Maliyet malın alınması karşılığında ödenen nakit veya karşılığın nakit olmaması durumunda karşılığın piyasa fiyatıdır.¹³⁶ Ancak bazı özel durumlar da mevcuttur.

Öncelikle IRC §1015 uyarınca bağışlanmış bir malın elden çıkarılması durumunda, bağışlama konusu malın alım fiyatı olarak bağışlayanın alım fiyatı kullanılır. Ancak bağışlama konusu malın zararına satılması ve bağışlayanın malı alım fiyatının, malın bağış tarihindeki piyasa değerinden düşük olması durumunda alım fiyatı olarak malın bağış tarihindeki piyasa fiyatı kullanılacaktır.

İkinci olarak IRC §1014 uyarınca malın miras yoluyla intikali halinde alım fiyatı olarak, miras tasfiye memuru IRC §2032 veya §2032A hükümlerine göre bir değerlendirme yapmayı tercih etmemişse sermaye malının ölüm tarihindeki piyasa değeri kullanılmaktadır. Değerleme yapılmışsa bu değerlemede bulunan tutarlar kullanılır.

Üçüncü olarak birden fazla malın bir arada tek bir fiyat ile satın alınması durumunda bu malların her birinin alım fiyatı toplam fiyatın malların piyasa fiyatlarına

¹³⁵ Rupert, Bölüm 5, s. 14.

¹³⁶ Rupert, Bölüm 5, s. 5.

göre oranlanması suretiyle belirlenir. Benzer bir durum ABD’de karşılaşılan uygulamalardan biri olan şirketlerin kâr payı yerine kendi paylarını dağıtması durumunda da ortaya çıkmaktadır. Bu durumda mükellefin eski paylarının alım fiyatının, yeni payların piyasa fiyatının eski ve yeni payların toplam piyasa fiyatına oranındaki kısmı yeni payların alım fiyatı olmakta ve eski payların alım fiyatı bu tutarda azalmaktadır.¹³⁷

(3) Elden Çıkarma Kavramı

Burada değer artış kazancını oluşturan eylem için her ne kadar elden çıkarma kavramı kullanılmış olsa da IRC’de geçen terim “sale or exchange”(satış veya takas)dir. Satış veya takas kavramlarının açıklamasına IRC’de yer verilmemiştir, ama satış genel olarak bir tarafın nakit veya nakit benzeri bir karşılık aldığı; takas ise bir tarafın bir başka malı karşılık olarak aldığı işlem olarak tanımlanmıştır.¹³⁸ Çoğu durumda bir malın elden çıkartıldığını tespit etmek kolaydır, ancak bu konuda menkul kıymetlerin değersiz hale gelmesi konusuna ayrıyeten değinmek gerekmektedir.

Sermaye malı olan bir menkul kıymetin değersiz hale gelmesi durumunda, IRC §165(g) uyarınca değersiz hale gelme sebebiyle uğranan zarar, içinde bulunulan vergi yılının son günü itibariyle sermaye mallarının elden çıkartılması sonucu oluşan bir zarar sayılmaktadır. Ancak bir menkul kıymetin değersiz hale gelip gelmediğinin takdiri ise her zaman kolaylıkla belirlenebilir bir husus değildir.

Morton v. Commissioner kararında bir menkul kıymetin değersiz olması için iki ölçüt getirilmiştir. İlk olarak menkul kıymetin günümüzde herhangi bir tasfiye değeri olmamalı, ikinci olarak da menkul kıymetin gelecekte değer kazanma potansiyeli olmamalıdır. Özellikle ihraççının tüm malvarlığının satılması, faaliyetinin sona ermesi, tasfiye edilmesi gibi durumlar menkul kıymetin değersiz hale geldiğine işaret etmektedir. Ancak bunlar kesin kurallar olmadığından mükellefler nezdinde bir belirsizlik devam etmektedir. Bu belirsizliğin aşılabilmesi için 26 CFR § 1.165-5(i)’de “abandonment”(terk etme) kavramına yer verilmiştir. Mükellefin bir menkul

¹³⁷ Rupert, Bölüm 5, ss. 11-12.

¹³⁸ Rupert, Bölüm 5, s. 22.

kıymetten doğan haklarından kalıcı olarak feragat etmesi durumunda terk etme gerçekleşmiştir ve bu menkul kıymetin değersiz hale geldiği kabul edilmektedir.¹³⁹

(4) Elde Tutma Süresi

Daha önceden de bahsettiğimiz üzere bir sermaye malının elde tutma süresinin belirlenmesi değer artış kazancının tabi olacağı vergi oranlarını önemli bir şekilde etkilemektedir. Neyse ki çoğu durumda elde tutma süresi basitçe mükellefin malı satın aldığı tarih ile sattığı tarih arasındaki süredir. Ancak IRC §1223'te bir takım özel kurallar da yer almaktadır.

Bir sermaye malının bağışlanması durumunda, bağışlananın elde tutma süresi kural olarak bağışlayanın sermaye malını alma tarihinden itibaren başlamaktadır. Ne var ki, bağışlama konusu malın zararına satılması ve bağışlayanın malı alım fiyatının malın bağış tarihindeki piyasa değerinden düşük olması durumunda elde tutma süresi bağış tarihinden başlamaktadır.¹⁴⁰

Bir sermaye malının miras yoluyla intikal etmesi durumunda ise IRC §1223(9) hükmü gereği elde tutma süresi her halükârda 1 yıldan uzun kabul edilmekte ve bu malların elden çıkarılması sonucu elde edilen kazanç uzun dönem değer artış kazancı olmaktadır.

Son olarak ABD'de şirketlerin kâr payı yerine kendi paylarını dağıtması gibi bir uygulama da bulunmaktadır, yani bir bakıma kişi aldığı kâr payını tekrardan şirketin paylarına yatırmaktadır. Bu durumda dağıtılan payların elde tutma süresi eski payların alım tarihinden başlamaktadır.¹⁴¹

b) Değer Artış Kazançlarının Tabi Olduğu Vergi Oranları

Daha önceden bahsettiğimiz üzere uzun dönem değer artış kazançları kural olarak mükellefin matrahına göre %0, %15 veya %20 oranında vergiye tabidir. Ancak bunun da birkaç istisnası bulunmaktadır. İlk olarak koleksiyon eşyalarının (IRC

¹³⁹ Fidelity National Information Services, Inc., "Tax-Loss Recognition of Worthless Securities", <https://www.fisglobal.com/-/media/fisglobal/files/pdf/briefing/tax-loss-recognition-of-worthless-securities.pdf>, (14.09.2021), ss. 4-5.

¹⁴⁰ Rupert, Bölüm 5, s. 29.

¹⁴¹ Rupert, Bölüm 5, s. 30.

§408(m) tanımlanmıştır) 1 yıldan uzun süre elde tutulduktan sonra satılması sonucu elde edilen kazanç IRC §1(h)(4) ve (5) uyarınca %28 oranında vergiye tabidir. Aynı şekilde amortismanına tabi taşınmazların satışı nedeniyle elde edilen ve IRC §1250'ye tabi kazançlar da IRC §1(h)(1)(E) uyarınca %25 oranında vergiye tabidir. Son olarak IRC §1202 uyarınca gerçek kişilerin 5 yıldan uzun süre elde tuttıkları “küçük işletme pay”larını elden çıkartmaları durumunda buradan elde edilen kazancın tamamı vergiden istisnadır. Küçük işletme payı kavramı IRC §1202’de hayli detaylı bir şekilde tanımlanmıştır. Özellikle, bir payın küçük işletme payı sayılabilmesi için payın brüt malvarlığı \$50.000.000’den az olan C kurumlara ait olması ve bu kurumun IRC §1202’de sayılanlar haricinde bir faaliyette bulunması gerekmektedir.

c) Zarar Mahsubu

Sermaye mallarının zararına elden çıkarılması durumunda bu zararın nasıl mahsup edileceği konusunda önemli bir sınırlama söz konusudur. IRC §1211 hükmü gereği gerçek kişi mükelleflerin sermaye mallarını elden çıkarması sonucu uğradığı zararlar öncelikle bu mükellefin sermaye mallarını elden çıkarırken elde ettiği kazançlardan mahsup edilmektedir. Ancak zararın kazançtan fazla olması durumunda gerçek kişiler bu zararın yalnızca \$3.000’a kadar olan kısmını diğer gelirlerinden indirebilirler. Zararın bir vergi yılı içerisinde tamamen mahsup edilememesi durumunda ise kalan zarar miktarı süresiz olarak bir sonraki yıla taşınmakta ve sonraki yıl aynı kurallar ile mahsuba girmektedir.

Burada değinilmesi gereken bir diğer nokta ise farklı oranda vergiye tabi değer artış kazançlarının bulunması halinde zarar mahsubunun nasıl yapılacağıdır. Burada mükellef lehine bir düzenleme yapılmıştır. Mükelleflerin sermaye mallarını satmaları nedeniyle uğradıkları zarar öncelikle bu zarar ile aynı türden değer artış kazancından düşülmektedir. Mesela bir koleksiyon eşyasının zararına satılması durumunda bu zarar öncelikle var ise satılan başka koleksiyon eşyasından elde edilen kazançtan indirilmektedir. Ancak zararın bu şekilde aynı türden bir değer artış kazancından tamamen indirilememesi durumunda kalan zarar en yüksek orana tabi değer artış kazancından başlayarak indirilmektedir. Yani kalan zarar önce %28 oranında vergiye tabi koleksiyon eşyalarından elde edilen değer artış kazancından, bunun yetmemesi durumunda %25 oranında vergiye tabi amortismanına tabi taşınmazların satışından elde

edilen değer artış kazancından, son olarak da var ise uzun dönem değer artış kazancından indirilmektedir.¹⁴²

d) Değer Artış Kazancı Konusunda Özel Kurallar

Bahsettiğimiz genel kuralların dışında değer artış kazançlarına ilişkin bazı özel kurallara da özellikle IRC §1231-1260 arasında yer verilmiştir. Bunlardan sermaye piyasaları ile ilgili olanları aşağıda incelenecektir.

IRC’de değer artış kazancı konusunda özel olarak düzenlenen durumlardan biri de opsiyon sözleşmelerinin durumudur. IRC §1234(a) ile bir opsiyon sözleşmesini satın alanın bu opsiyon sözleşmesinden elde ettiği gelir veya zarar opsiyonun ilgili olduğu malvarlığının türüne göre normal gelir veya değer artış kazancı sayılmaktadır. Diğer taraftan IRC §1234(b)’de ise bir opsiyon sözleşmesi satanın, opsiyon ticareti ile uğraşmaması şartı ile, bu opsiyon sözleşmesinden elde ettiği gelir veya zarar kısa dönem değer artış kazancı sayılmaktadır.

Benzer bir durum “short sale” (açığa satış) işlemlerinde de mevcuttur. Açığa satış, kişinin elinde bulunmayan bir varlığı ödünç alarak satması işlemidir. Bu işlem sayesinde kişinin, varlığın fiyatındaki düşüşten kazanç sağlaması mümkündür.¹⁴³ IRC §1233 uyarınca açığa satışa konu malın, satışı yapan mükellef açısından sermaye malı olması durumunda; açığa satıştan elde edilen gelir veya zarar değer artış kazancı sayılmaktadır. 26 CFR § 1.1233-1(3) ve (4)’e göre değer artış kazancının uzun dönem mi yoksa kısa dönem mi olacağı ise açığa satış için yapılan ödünç alma işlemini kapatmak için geri verilecek varlığın mükellef elinde tutulma süresine göre belirlenmektedir.

Bir başka benzer durum IRC §1234B’de menkul kıymet vadeli işlem sözleşmeleri açısından da mevcuttur. Bu düzenlemeye göre yine menkul kıymet vadeli işlem sözleşmelerinden elde edilen gelir veya zarar, sözleşmenin ilgili olduğu menkul kıymetin bu sözleşmeyi satın alan açısından sermaye malı olup olmadığına göre normal gelir veya değer artış kazancı sayılmaktadır.

¹⁴² Rupert, Bölüm 5, s. 18.

¹⁴³ Mine Aksoy, Engin Kurun, “Hisse Senetlerinde Açığa Satış İşleminin Alternatifi Olarak Opsiyon Sözleşmelerinin Kullanımı Ve Türk Sermaye Piyasası İçin Öneriler“, **Maliye Finans Yazıları**, Yıl:26, Sayı:94, Ocak 2012, s.45.

Bunun dışında sermaye piyasaları ile ilgili olduğundan değinilmesi gereken birkaç hüküm daha bulunmaktadır. IRC §1242 ile normalde sermaye mallarının elden çıkarılması sonucu oluşan zarar kapsamında olan “small business investment company”lerin (küçük işletme yatırım şirketi) paylarının elden çıkartılması sonucu normal zarar sayılmıştır. Böylelikle bu zararların daha önce bahsettiğimiz sınırlamalara takılmadan gelirden indirilebilmesine olanak tanınmıştır. Küçük işletme yatırım şirketleri, ABD’deki küçük işletmelere yatırım yapıp kaynak sağlamak üzere kurulan, özel bir takım avantajlardan yararlanan ve devlet tarafından desteklenen yatırım fonlarıdır.¹⁴⁴ Dolayısıyla IRC §1242 hükmü daha önceden de çeşitli benzerlerini gördüğümüz küçük işletmelere yönelik vergisel teşviklerden bir diğeridir.

Küçük işletmeler ile bir başka teşvik hükmü de IRC §1244’te bulunmaktadır. Bu maddeye göre küçük işletmelerin paylarının elden çıkarılması sebebiyle uğranan zararın 50.000\$’lık kısmı olağan zarar sayılmakta böylelikle gelirden mahsubu kolaylaşmaktadır.

Değinilmesi gereken bir başka madde ise IRC §1256’dır. Bu maddede gösterilen sermaye piyasası araçlarının bir vergi yılının sonunda elde bulundurulması durumunda bu araçlar yılın son günü piyasa fiyatından satılmış sayılır ve alım fiyatı ile piyasa fiyatı arasındaki farkın %40’ı kısa dönem, %60’ı uzun dönem değer artış kazancı sayılır. Bu maddeye tabi sermaye piyasası aracının fiilen elden çıkarılması durumunda ise değer artış kazancı hesabı geçen yılın son günkü piyasa değeri ile fiili satış fiyatı arasındaki fark üzerinden hesaplanır ve elde edilen kazanç veya zarar aynı şekilde %40 kısa dönem, %60 uzun dönem olarak bölünür. Yani IRC §1256’ya tabi sermaye piyasası araçları için elde tutma süresinin herhangi bir önemi kalmamaktadır. IRC §1256 kapsamındaki sermaye piyasası araçları IRC §1256(b)(1)’de sayılmıştır, bunlardan çalışma konumuz için en önemlileri borsalarda işlem gören vadeli işlem sözleşmeleri ile borsalarda işlem gören ve paylara ilişkin olmayan opsiyonlardır.¹⁴⁵

Bir başka değinilmesi gereken konu da IRC §1260’da yer alan çeşitli sermaye piyasası araçlarının “constructive” (dolaylı) devir işlemlerinden elde edilen kazançların durumudur. IRC §1260(d)’de dolaylı devrin hangi durumlarda gerçekleşmiş sayılacağı açıklanmıştır. Bunlar sermaye piyasası aracı için vadeli satım

¹⁴⁴ U.S. Small Business Administration, “Invest in a SBIC”, <https://www.sba.gov/partners/sbics/invest-sbic>, (16.09.2021).

¹⁴⁵ IRS, Investment Income, ss. 37-38.

veya vadeli işlem sözleşmesi yapılması gibi mülkiyetin geçirilmediği ama geçirilmiş gibi olduğu durumlardır. Bu durumlarda işleme konu sermaye piyasası araçları, dolaylı devir işleminin yapıldığı tarihte piyasa fiyatından alınmış ve dolaylı devir işleminin kapatıldığı tarihte piyasa fiyatından satılmış sayılır. Bütün işlemde elde edilen kazancın, bir önceki cümlede belirtilen fiyatlara ve tarihlere göre -varsa- uzun dönem değer artış kazancı şartlarını sağlayan kısmı uzun dönem değer artış kazancı; kalan kısmı ise normal gelir olarak vergilendirilir. Buradaki amaç maddenin ihdas edildiği 1999 yılından önce dolaylı devirler ile normalde uzun dönem değer artış kazancının avantajlı vergi oranlarından yararlanamayacak bazı kişilerin bunlardan yararlanmalarını sağlayan durumların önüne geçmektir.¹⁴⁶

2. Kurumlar Açısından

ABD’de ayrı bir kurumlar vergisi kanunu olmadığı için IRC’deki hükümlerin aksi madde metninden veya kanun sistematüğinden anlaşılmıyorsa hem kurumlar hem de gerçek kişiler açısından uygulanabilir olduğu anlamına gelmektedir. Değer artış kazançlarının genel olarak düzenlendiği IRC §1201-1298 arası maddelerde genel olarak gerçek kişi-kurum ayrımı yapılmamıştır. Dolayısıyla değer artış kazançlarına ilişkin bahsettiğimiz çoğu hüküm kurumlar açısından da geçerlidir. Bunlar içerisinde sermaye malı kavramı, alım fiyatı, elden çıkarma ve bahsettiğimiz özel kurallar yer almaktadır. Kurumlar açısından farklılıklar ise, oran ve zarar mahsubu konularındadır.

Gerçek kişilerin elde ettiği normal gelire ve uzun dönem değer artış kazancına uygulanacak vergi oranları birbirlerinden ayrılarak IRC §1’de belirlenmiştir. Kurumların gelirlerine uygulanacak vergi oranı ise IRC §11’de normal gelir – uzun dönem değer artış kazancı olmaksızın tek bir vergi oranına tabi tutulmuştur. Dolayısıyla kurumların elde ettikleri değer artış kazançları, kurumların diğer gelirlerine eklenerek 2021 yılı için %21 oranında kurumlar vergisine tabi olmaktadır.

Zarar mahsubu konusunda ise IRC §1211 ve §1212 maddelerinde kurumlar açısından özel düzenlemeler yapılmıştır. IRC §1211(a) hükmü ile kurumların sermaye mallarını elden çıkarmaları sonucu uğradıkları zararı yalnızca değer artış

¹⁴⁶ Barbara Flom, “Constructive Ownership Transactions – Tax – United States”, <https://www.mondaq.com/unitedstates/corporate-tax/12132/constructive-ownership-transactions>, (16.09.2021).

kazançlarından indirebilmelerine izin verilmiştir. Hatırlanacak olursa gerçek kişi mükellefler bu zararlarını önce o yıl içerisinde elde ettikleri değer artış kazançlarından indirmekte, kalan zarar olması durumunda bu zararın 3.000\$'a kadarki kısmını diğer gelirlerinden indirebilmekteydiler.

Zarar mahsubuna ilişkin bir diğer farklılık IRC §1212'den kaynaklanmaktadır. Bu maddeye göre kurumların sermaye mallarını elden çıkarmaları sonucu uğradıkları zararları geriye doğru üç yıl ve ileriye doğru beş yıl mahsup etmelerine izin verilmiştir. Geriye doğru mahsupta kurum, önceki üç yılda elde ettiği değer artış kazançlarından zarara mahsup edilen kısmı için ödediği kurumlar vergisi için vergi iadesine hak kazanmaktadır.

3. Dar Mükellefler Açısından

Dar mükellef gerçek kişilerin elde ettiği değer artış kazançlarının nasıl vergilendirileceği konusu öncelikle IRC §871(a)(2)'de düzenlenmiştir. Bu maddeye göre dar mükelleflerin ABD'de elde ettikleri değer artış kazancı, dar mükellefin bir vergi yılı içerisinde ABD'de 183 günden fazla bulunması şartıyla, %30 oranında vergiye tabidir.

Ancak dar mükellef gerçek kişilerin değer artış kazancının hesabında önceki yıllarda sermaye mallarının elden çıkarılması sonucu uğranan zararların mahsubu mümkün olmadığı gibi dar mükelleflerin IRC §1202'de yer alan küçük işletme paylarına ilişkin istisnadan faydalanması da mümkün değildir. Keza taşınmazların, ihraç iskontolu borçlanma araçlarının ve patent gibi fikri mülkiyet haklarının elden çıkarılması sonucu elde edilen gelir veya uğranan zarar da değer artış kazancının hesabına dahil edilmez.¹⁴⁷

Daha önceden kâr payı ve faiz konusunda da gördüğümüz üzere genel olarak dar mükelleflerin tabi oldukları %30'luk vergiye bir de %30'luk bir stopaj eşlik etmekte böylelikle vergi doğrudan kaynakta kesilmektedir. Ne var ki değer artış kazançlarında durum böyle değildir.

¹⁴⁷ IRS, Tax Guide for Aliens, s.22.

Dar mükellef gerçek kişilerin ABD'den elde edilen değer artış kazançları stopaja tabi değildir.¹⁴⁸ Düşünülecek olursa bu gayet mantıklı uygulamadır, nitekim %30'luk vergi dar mükellef gerçek kişinin ABD'de 183 günden fazla kalması durumunda uygulanacaktır ve vergi kesintisini yapacak kişinin mükellefin ABD'de 183 günden fazla kalıp kalmadığını güvenilir bir şekilde bilme imkânı yoktur.

Dar mükellef kurumlar açısından ise durum çok daha basittir. Dar mükellef kurumlara uygulanacak vergiyi belirleyen ve büyük ölçüde dar mükellef gerçek kişilere ilişkin IRC §871 maddesine paralel olan IRC §881 maddesinde dar mükellef kurumların elde ettikleri vergiye tabi gelir kalemleri sayılırken değer artış kazançlarına yer verilmediğinden, dar mükellef kurumların ABD'den elde ettikleri değer artış kazançları vergiye tabi değildir.

¹⁴⁸ IRS, Withholding of Tax, s.32.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SERMAYE PİYASALARINDAN ELDE EDİLEN GELİRLERİN VERGİLENDİRİLMESİ VE ABD İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Bir önceki bölümde ABD’nin hukuk sisteminden genel olarak başlayarak sermaye piyasalarından elde edilen gelirlerin vergilendirilmesine doğru özelleşen bir sistematiğe konu ABD açısından incelenmiştir. Bu bölümde ise konu Türkiye açısından incelenecek ve mümkün olduğunca bir önceki bölümdeki sistematiğe bağlı kalınarak ABD ile karşılaştırmalar yapılarak ilerlenecek olup Türkiye’de sermaye piyasalarından elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi konusundaki somut önerilerimize sonuç kısmında yer verilecektir.

I. TÜRKİYE’NİN HUKUK SİSTEMİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Türkiye Cumhuriyeti, yazılı anayasaya sahip üniter bir devlettir. Yani hem ABD hem de Türkiye yazılı anayasalara sahiptir. Kabaca iki ülkenin anayasalarını kıyaslamakta fayda vardır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1982 tarihinde yürürlüğe girmiştir ve 1789’da yürürlüğe giren ABD Anayasası’ndan çok daha detaylıdır. Anayasa altı kısımdan oluşmakta olup bunlar genel esaslar, temel hak ve özgürlükler, cumhuriyetin temel organları, mali ve ekonomik hükümler, çeşitli ve geçici hükümlere ilişkindir. İki anayasaya bakıldığında bazı farklılıklar dikkati çekmektedir. Mesela ABD’nin temel hak ve özgürlükler kataloğu çok daha basittir. Anayasamızdaki “Kişinin Hakları ve Ödevleri” bölümündeki hakların çoğu ile seçme ve seçilme haklarına ilişkin düzenlemelerin benzerleri ABD Anayasasında da mevcuttur. Ama büyük bir farklılık olarak Anayasamızdaki “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” başlığı altındaki haklar ABD Anayasasında hiç yer almamaktadır.

Diğer taraftan Anayasamızın cumhuriyetin organlarını düzenleyen hükümleri ile konu bakımından benzer hükümler, her ne kadar önemli ölçüde daha sade olsa da, ABD Anayasasında da yer almaktadır. Ancak Anayasamızın “Mali ve Ekonomik Hükümler” başlığındaki hükümler ile aynı kapsamda hükümler ABD Anayasasında bulunmamaktadır.

Bunlar dışında iki anayasa arasındaki bir kısım farkların temel sebeplerinden biri de Türkiye'nin üniter, ABD'nin federal sisteme sahip olmasıdır. Bu sebeple ABD Anayasasında hem eyaletler arası ilişkileri düzenleyen hem de eyaletler ile federal hükümet arasındaki ilişkileri düzenleyen bazı hükümler bulunmaktadır. Doğaldır ki bu tür hükümler Anayasamızda yer almamaktadır. Burada özellikle ABD Anayasasının yasama yetkisini tanımlarken seçtiği yöntem dikkat çekicidir. ABD Anayasasının Birinci Maddesinin Sekizinci Bölümünde yasamanın yetkileri madde madde sayılmış ve yasamanın Anayasa ile federal hükümete verilen yetkiler ile ilgili konularda yasa çıkartabileceği belirtilmiştir.

Yasama yetkisinin asliliği, yasama organının anayasaya uygun olmak kaydıyla her konuyu düzenleme altına alabilmesidir. Anayasamızda da yasama yetkisi asli bir yetki olarak tanımlanmıştır.¹⁴⁹ Ancak buna karşılık ABD'de yasama yetkisi yalnızca Anayasa'nın federal hükümete verdiği konularda kullanılabileceğinden ABD'de yasama yetkisinin asli bir yetki olmadığı sonucuna varabiliriz.

İki anayasaya bakıldığında iki anayasanın da bir bakıma dönemlerinin problemlerini yansıtması sebebiyle bazı farklılıklar içerdiğini de söyleyebiliriz. Mesela ABD Anayasasında yasamanın yetkileri sayılırken korsanlığı tanımlamak, cezalandırmak ve korsanlık beratı vermek gibi yetkilere de yer verilmiştir. Şüphesiz ki bu durum korsanlığın anayasanın yazıldığı 18. yüzyılın klasik bir sorunu olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan Anayasamızdaki sosyal ve ekonomik haklar ise 20. yüzyıl problemleri olup ABD Anayasasında yer almamaktadır.

Anayasalardaki farklılıkların ardından, iki sistem arasındaki bir başka farklılığa, yani hukuk sistemlerindeki temel farklılığa göz atabiliriz. Daha önceden de bahsedildiği üzere ABD Anglo-Sakson Hukuk Sistemine sahip bir ülkedir. Türkiye'de ise Kıta Avrupası Hukuk Sistemi vardır.

Kıta Avrupası Hukuk Sistemi; temeli Roma hukukuna dayanan, sistematik ve genel kapsamlı bir medeni kanun içeren, genel olarak detay içermeyen kuralların bulunduğu ve hukuki boşlukların bu genel kurallar doğrultusunda mahkemelerce doldurulduğu bir sistemdir. Anglo-Sakson Hukuk Sisteminden en temel farkı yargısal içtihadı bakış açısındadır. Anglo-Sakson Hukuk Sisteminde yargısal içtihat temel hukuk kaynağı iken Kıta Avrupası Hukuk Sisteminde kuvvetler ayrılığı daha kuvvetli

¹⁴⁹ Erdoğan Teziç, **Anayasa Hukuku**, 16. Bası, Beta Basım, İstanbul, 2013, s. 18.

hissedilmekte ve yasama temel kaynağı olmakta, yargı ise bu kuralları uygulama fonksiyonu üstlenmektedir.¹⁵⁰ Ancak ilginç bir şekilde en detaylı yasal düzenlemeler ABD, Avusturalya ve Kanada gibi Anglo-Sakson Hukuk Sistemine dahil ülkelerde bulunmaktadır. Dolayısıyla da hem Anglo-Sakson Hukuk Sistemlerinde hem de Kıta Avrupası Hukuk Sistemlerinde yasal düzenlemeler hukuk yorumunun temelini oluşturmaktadır.¹⁵¹ Sonuç olarak da ABD'nin ve Türkiye'nin farklı hukuk sistemlerine dahil olmalarının pratik etkisinin sınırlı olduğu söylenebilir.

II. TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASINDA VERGİLENDİRME

Anayasamızda vergiye ilişkin temel madde “Siyasi Haklar ve Ödevler” bölümünde m. 73’te yer almaktadır. Madde metni şu şekildedir:

VI. Vergi ödevi

Madde 73 – Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür.

Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır. Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır.

Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Cumhurbaşkanına verilebilir.

Bu madde ilginçtir ki, az çok benzer şekilde 1876 tarihli Kanun-ı Esasi’den bu yana Türk anayasalarında yer almaktadır. Özellikle de vergilerin kamu giderlerinin karşılığı olması, vergilendirmenin mali güce göre yapılması ve mali yükümlülüklerin kanunla konulması hususları tüm anayasalarımızda mevcuttur.¹⁵²

Anayasa m.73’ten yola çıkılarak Anayasal Vergilendirme İlkeleri konusunda bir tartışmaya girilmesi mümkündür. Ancak farklı yazarlar çok farklı sayıda ilkeler göstermektedir. Aslında yazarların çoğu verginin anayasada nasıl düzenlendiği konusunda aynı noktalara işaret etmekte, yalnızca noktaları farklı başlıklar altında toplayarak farklı sistematikler oluşturmaktadır. Bu durumun sebebi yazarların kişisel tercihleri olduğu kadar aslında Anayasa’nın başka hükümlerinde yer alan genel kuralların vergi açısından özellikle tekrar edilmiş olmasından da kaynaklanmaktadır.

¹⁵⁰ Pejovic, ss. 818-820.

¹⁵¹ Frans Vanistendael, “Legal Framework for Taxation”, **Tax Law Design and Drafting, Volume 1**, (ed. Victor T. Thuronyi), IMF, 1996, s.20.

¹⁵² Yusuf Karakoç, “Anayasal Vergilendirme İlkeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:15, 2013, s.1263.

Dolayısıyla burada tüketici bir sayım yapma iddiası olmadan vergilendirmeye ilişkin anayasal ilkelerden en önemlileri incelenecektir.

A. Verginin Genelliği İlkesi

Anayasa m.73'te herkesin vergi ödemekle yükümlü olduğu belirtilerek verginin genelliği ilkesinin pozitif dayanağına yer verilmiştir. Bu ilkenin günümüzdeki uygulandığı herkesin gelir, servet veya harcamaları üzerinden bir şekilde vergi ödemesi ile gerçekleşmektedir.¹⁵³ Burada verginin genelliği ilkesinin, verginin kanuniliği ile birlikte ele alınması da gerekmektedir.

Kanun kavramı şekli ve maddi anlamda kullanılabilir. Şekli anlamda kanun, yetkili organ veya yasama tarafından yapılan işlemdir. Maddi anlamda kanun ise genel, soyut, kişisel olmayan kurallar içeren işlemlerdir. Diğer bir deyişle maddi anlamda bir kanun, uygulanacağı bütün kişilere hitap eden kurallar içermektedir. Ancak bu, kuralların herkesin statüsünü düzenleyeceği anlamına gelmemektedir; yalnızca kanunun belirli bir kişiyi dikkate almadan soyut olarak bir statüyü düzenlemesi gerektiği anlamına gelmektedir.¹⁵⁴ Görüldüğü üzere verginin genelliği ilkesi vergi kanunlarının maddi anlamda kanun olmalarını da gerektirmektedir. O kadar ki, Saban'a göre verginin genelliği ilkesi bağımsız bir ilke olmayıp kanunilik ilkesinin içeriğinde yer almaktadır.¹⁵⁵

B. Verginin Kanuniliği İlkesi

Verginin kanuniliği ilkesi, vergilerin kanunla -yani yasama erki tarafından- konulması, değiştirilmesi ve kaldırılması zorunluluğunu ifade eder. Bu ilkenin kökeni bir yandan “temsilsiz vergi olmaz” ilkesine ve güçler ayrılığına dayanırken, diğer taraftan da hukuk güvenliği ilkesine dayanmaktadır.¹⁵⁶ Vergilerin kanunla konulması konusu somutlaştırmak adına Anayasa Mahkemesi'nin 31.03.1987 tarihli 1986/20 E. - 1987/9 K. sayılı kararına bakılabilir. Kararda,

¹⁵³ Mualla Öncel ve diğerleri, **Vergi Hukuku**, Turhan Kitapevi, Ankara, 2015, s.40.

¹⁵⁴ Teziç, s.16-17.

¹⁵⁵ Nihal Saban, **Vergi Hukuku**, 8. Baskı, Beta Basım, İstanbul, 2016, s.62.

¹⁵⁶ Müge Vatansever Öztürk, “Vergilerin Kanuniliği İlkesinin Tarihî Gelişim”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:16, 2014, s.4815.

Mahkememizin yerleşmiş içtihatlarında da açıkça belirtildiği üzere, Anayasa Koyucu her çeşit mali yükümlün kanunla konulmasını buyururken, keyfi ve takdiri uygulamaları önlemeyi amaçlamıştır. Kanun koyucunun yalnız konusunu belli ederek bir mali yükümlün ilgililere yükletilmesine olur vermesi, bunun kanunla konulmuş sayılabilmesi için yeter neden olamaz. Mali yükümlerin, matrah ve oranları, tarh ve tahakkuku, tahsil usulleri, yaptırımları, zamanaşımı, yukarı ve aşağı sınırları gibi çeşitli yönleri vardır. Bir mali yüküml bu yönleri dolayısıyla, yasayla "yeterince çerçevelememişse, kişilerin sosyal ve ekonomik durumlarını, hatta, temel haklarını etkileyecek keyfi uygulamalara yol açabilmesi mümkündür. Bu bakımdan mali yükümler belli başlı öğeleri de açıklanarak ve çerçeveleri kesin çizgilerle belirtilerek yasalarla düzenlenmelidir.¹⁵⁷

denilerek vergilerin kanuniliği ilkesinin, yalnızca verginin konusunun değil diğer temel özelliklerinin de kanunla konulmasını gerektirdiğini belirtmiştir.

Kanunilik ilkesi aynı zamanda temel hak ve özgürlüklerin nasıl sınırlandırılacağına ilişkin Anayasa m.13 ile de bir paralellik göstermektedir. Vergi kavram itibarıyla kişilerin mülkiyet hakkına ilişkin bir sınırlama olup bu sebeple Anayasa m.13'teki kurallara tabidir. Ki bu maddeye göre temel hak ve özgürlükler yalnızca kanunla, Anayasa'da belirtilen sebeplerle, özlerine dokunulmaksızın, demokratik toplum düzeninin ve laik cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine uygun olarak sınırlandırılabilir. Görüleceği üzere aslen mülkiyet hakkına ilişkin bir sınırlama olan verginin, kanunla konulacağı Anayasa m.73'te yer almasaydı bile m.13 bizi aynı sonuca götürmektedir. Ancak verginin kanuniliği ilkesinin tarihsel kökeni ve önemi sebebiyle m.73'te özellikle belirtildiğini ifade etmek yerinde olacaktır.

Anayasa m.13'te yer alan diğer kuralların vergilendirme bağlamında nasıl yer aldığından da bahsetmek yerinde olacaktır. Bilindiği üzere Anayasa m.13'te sınırlandırmanın Anayasa'da belirtilen sebepler ile yapılacağı belirtilmiştir. Mülkiyet hakkı da Anayasa m.35'e göre ancak kamu yararı amacıyla sağlanmaktadır. Anayasa m.73'e göre vergi kamu giderlerini karşılamak için alınmaktadır. Kamu giderlerinin karşılanmasında kendiliğinden bir kamu yararı olacağından Anayasa m.13'teki bu kuralın vergilendirme alanında kendiliğinden gerçekleşeceğini söylenebilir.

Bu noktada bazı yazarlar kamu giderlerini karşılamayı amaçlamayan sadece sosyal amaçlı bir vergiye Anayasanın izin vermediği iddiasındadır.¹⁵⁸ Ancak bütçe

¹⁵⁷ Anayasa Mahkemesi, 31.03.1987 tarihli 1986/20 E. - 1987/9 K. sayılı kararı, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/1987/9?KararAramaRaporu=1&KararNo=1987%2F9>, (6.10.2021).

¹⁵⁸ Funda Başaran Yavaşlar, "Vergilendirme Yoluyla Temel Hak ve Özgürlüklere Müdahalede Sınır", **Kamunun Önderliği ve Bireysel Özerklik Sempozyumu**, İstanbul Kültür Üniversitesi ve İstanbul Barosu, İstanbul, 28-29.05.2007, s.160.

hukukumuzda genel olarak adem-i tahsis ilkesi geçerli olduğundan, yani vergi gelirleri aynı devlet hazinesinde toplanacağından ve kamu giderleri buradan karşılanacağından bir verginin kamu giderlerini karşılamayı amaçlamadığını söylemek pek mümkün değildir.

Anayasa m.13'te yer alan bir diğer kriter de temel hak ve özgürlüklere ilişkin sınırlamanın demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olması zorunluluğudur. Ancak demokratik toplum düzeninin gereklerinin ne olduğu konusu yazılmış birçok makale ve kitaptan anlaşılabileceği üzere biraz belirsizdir. Bu kavram öncelikle İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi(İHAS)'ta geçmiş ve 1982 Anayasası metnine de alınmış olduğundan İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi(İHAM)'nin de bu kavramı nasıl anlamlandırıldığını da bakmak gereklidir. Ancak İHAM, her durumu kolaylıkla uygulanabilir bir tanım vermek yerine bazı unsurlardan bahsetmeyi tercih etmektedir.

İHAM'a göre çoğulculuk, hoşgörü ve açık fikirlilik demokratik bir toplumun olmazsa olmazları iken bir sınırlamanın gerekliliği bunun baskın bir toplumsal ihtiyaca cevap verip vermemesi ile tespit edilmektedir. Bir toplumsal ihtiyacın bulunup bulunmaması durumunda ise ulusal makamların takdir marjı bulunmaktadır.¹⁵⁹ Anayasa Mahkemesi açısından ise temel sorun demokratik toplum düzeni kavramının ayrı bir ölçüt olup olmadığı noktasındadır. Çünkü Anayasa Mahkemesi birçok kararında demokratik toplum düzenini öze dokunma yasağı, ölçülülük ilkesi ve Anayasa m.2'deki Cumhuriyetin temel nitelikleri ile birlikte kullanmaktadır. Bu da doktrinde öze dokunma yasağının, demokratik toplumun gerekleri ilkesinin içinde mi yer aldığı, tamamlayıcısı mı olduğu, yoksa ikisinin bağımsız ölçütler mi olduğu gibi tartışmalar yaratmıştır. Doktrindeki bu tartışmaları bir kenara bırakacak olursak Anayasa Mahkemesi vergilendirme alanında demokratik toplumun gerekleri ölçütünü zaten pek kullanmamıştır. Bu durum Mahkeme'nin vergilendirmeyi temel hak ve özgürlükler bağlamında incelemek istememesi yönündeki genel eğiliminin bir sonucudur. Mahkeme daha ziyade Anayasa m.73, m.2 ve m.10 açısından değerlendirme yapmaktadır.¹⁶⁰

Anayasa m.13'te yer alan kısıtlardan bir diğeri olan öze dokunma yasağı, 1961 Anayasasında yer alan ancak 1982 Anayasasının ilk şeklinde yerine demokratik

¹⁵⁹ İHAM, "Handyside v. The United Kingdom", <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57499>, (11.10.2021), par. 48-49.

¹⁶⁰ Yavaşlar, ss.172-176.

toplumun gerekleri konularak anayasa metnine alınmayan ancak 2001 değişiklikleri ile tekrardan Anayasa'ya giren bir ilkedir. Anayasa Mahkemesi 1982 Anayasası döneminde “(...)’*hakkın özüne dokunucu sınırlamaları*’ yalnızca o hak ve özgürlüğü *“tümüyle kullanılmaz hale getiren”, “belirli bir özgürlüğün kullanılmasını tümüyle ortadan kaldıran” sınırlamalar olarak (...)”* tanımlamıştır.¹⁶¹ Ne var ki, Anayasa Mahkemesi hiçbir kararında vergisel düzenlemelerin mülkiyet hakkının özüne dokunup dokunmadığı yönünden doğrudan bir inceleme yapmamıştır. Ancak Mahkemenin bazı kararlarında örtülü olarak mali güce göre vergilendirme kapsamında öze dokunma yasağına benzer bir değerlendirme yapılmıştır.¹⁶²

Temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasına ilişkin olarak Anayasa m.13’te yer alan kurallardan sonuncusu ise ölçülülüktür. Bu ilke 2001 yılındaki değişiklik ile Anayasamıza girmiştir. Ancak 2001 yılı öncesi kararlarında da Anayasa Mahkemesi ölçülülük ilkesini demokratik toplumun gerekleri içinde kullanmıştır.¹⁶³ Dolayısıyla bu ilkenin 2001 öncesinde de Anayasa hukukumuzda var olduğunu söyleyebiliriz.

Ölçülülük ilkesinin üç unsuru vardır. Bunlar elverişlilik, gereklilik, orantılılıktır. Elverişlilik, kullanılan aracın sınırlama amacını gerçekleştirmeye elverişli olması; gereklilik, kullanılan aracın gerekli olması; orantılılık, araç ile amaç arasında dengeli bir oran bulunmasıdır.¹⁶⁴ Bununla birlikte ölçülülük ilkesinin vergilendirme alanında kullanılabilmesi pek de mümkün gözükmemektedir. Özellikle gereklilik ve orantılılık unsurlarının değerlendirilmesi sorundur. Çünkü her ikisinin de vergi bakımından değerlendirilmesi hukukilikten çok siyasi ve ekonomik bir değerlendirmeye kaymaktadır. Gereklilik açısından kamu giderlerinin karşılanması için vergi konulması yerine borçlanılması mümkündür. Ancak bu tabii ki de siyasi bir karardır. Orantılılık açısından ise hangi oranda bir verginin orantılı olacağı kişilerin ekonomik ve politik vizyonuna göre büyük ölçüde değişecektir. Dolayısıyla ölçülülük ilkesi açısından vergiler konusunda bir değerlendirme yapmak, hukukilikten çok yerindelik denetimi yapma riski taşımaktadır. Burada çok bariz ölçüde yüksek bir

¹⁶¹ Bülent Tanör ve Necmi Yüzbaşıoğlu, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, 13. Baskı, Beta Basım, İstanbul, 2013, s. 153.

¹⁶² Yavaşlar, ss.180-181.

¹⁶³ Tanör, ss.154-155.

¹⁶⁴ Tanör, s. 155.

verginin ölçülülük ilkesine aykırı olduğu söylenebilirse de bu noktada öze dokunma yasağı daha işe yarar bir ölçüt olacaktır.¹⁶⁵

C. Verginin Mali Güce Göre Alınması İlkesi

Anayasa m.73'te yer alan ve değinilmesi gereken bir başka hüküm ise mali güce göre vergilendirme ilkesidir. Bu ilke vergilemede bireylerin sosyal ve ekonomik durumlarının göz önüne alınmasını gerektirmektedir. Böylelikle kişilere ekonomik ve sosyal bir güvence de sağlanmaktadır. Diğer bir deyişle bu ilke, sosyal devletin vergi adaletine yansımasıdır. Mali gücün de temel göstergeleri kişilerin gelir, servet ve harcamalarıdır.¹⁶⁶

Saban ise mali güce göre vergilendirme konusuna daha farklı bakmaktadır. Saban'a göre mali güç bir ilke değil, eşitlik ilkesinin uygulanmasında kullanılacak bir ölçüttür. Genel olarak eşitlik ilkesi farklı bir muamelenin anlaşılabilir, amaçla ilgili, makul ve adil olmasını zorunlu tutmaktadır. Ancak Saban'a göre vergilendirme alanında bu ölçütlerin Anayasa tarafından verilmiş bir ölçüt olan mali güç ile birlikte okunması gerekmektedir. Diğer bir deyişle farklı muamele edilecek kişilerin farklılıklarının belirlenmesinde mali güce bakılmalıdır.¹⁶⁷ Bu da bizi vergilendirme alanında yapılacak farklı muamelelerin öncelikle mali güçteki bir farklılığa dayanması gerektiği, salt gelirin niteliğindeki bir farklılığa dayanan bir farklı muamelenin eşitlik ilkesine uygun olmayacağı sonucuna götürmektedir. Gerçekten de vergilendirme alanında yapılacak farklı bir muamelenin mali gücü temel alarak yapılması sosyal devletin amaçlarına daha uygun düşeceğinden bu yorum bizce de mantıklıdır.

¹⁶⁵ İHAM'ın, vergi oranı sebebiyle hak ihlali kararı verdiği tek dava olan NKM v. Macaristan kararı orantılılık değerlendirmesi açısından ilginçtir. Dava konusu olayda Macaristan'da kamu görevlilerine ödenecek kıdem tazminatlarının belirli bir limiti geçen kısmı %98 vergiye tabi tutulmuştur. İHAM, değerlendirmesinde öncelikle sosyal ve ekonomik düzenlemeler hakkında devletlerin geniş bir takdir hakkına sahip olduklarını belirtmektedir. Daha sonra devletin takdir hakkı göz önüne alındığında vergi oranının tek başına hak ihlali kararı vermeye yetmeyeceğini de eklemektedir. Ancak İHAM, bu vergiden yalnızca kamu çalışanlarının etkilendiğini, bu kişilerin işsiz kalmışken bu yükün altına sokulduğunu ve vatandaşların çoğunun benzer bir yük altında olmadığını belirterek bu vergi uygulamasını orantılı bulmamış ve mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. İHAM, "Case Of N.K.M. v. Hungary", <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-119704>, (14.10.2021).

¹⁶⁶ Nami Çağan, "Demokratik Sosyal Hukuk Devletinde Vergilendirme", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:37, Sayı:1, 1980, s.145.

¹⁶⁷ Saban, ss. 68-69.

Mali güce göre vergilendirme bahsini kapamadan önce değinilmesi gereken bir başka konu da mali güce göre vergilendirmenin Anayasa m.13'te yer alan ölçülülük ilkesi ile ilişkisidir. Bu konuda yazarların farklı tutumları vardır. Bir kısmı ölçülülük değerlendirmesi yapılırken mali güce bakılması gerektiğini ve kullanılması mümkün başka bir ölçütün mevcut olmadığını belirtmektedir.¹⁶⁸ Buna karşılık bir kısım yazarlar ise mali güce göre vergilendirmenin, eşitlik ilkesinin vergi hukukunda gerçekleşme biçimi olduğunu söylemektedir.¹⁶⁹ Bize göre iki görüş de doğrudur. Zaten bu iki görüşün de aslında birbiriyle çelişen bir yanı yoktur, mali güç kavramına başvurmadan ne somut bir ölçülülük değerlendirmesi yapmak ne de somut bir eşitlik değerlendirmesi yapmak mümkündür.

D. ABD Anayasası ile Karşılaştırılması

Anayasamızdaki vergi ile ilgili temel hükümleri, ABD Anayasasındaki hükümler ile karşılaştırırken öncelikle ABD Anayasasının 16. Değişikliğini hatırlamak yerinde olacaktır. “Kongre, eyaletler arasında paylaştırmaksızın ve nüfus sayımına bakılmaksızın, hangi kaynaktan olursa olsun gelir üzerine vergi koymaya ve toplamaya yetkilidir.” Görüleceği üzere bu madde T.C. Anayasasındaki düzenlemenin tersine sınırlamaktan ziyade yetkilendirmektedir. Daha önceden bahsettiğimiz üzere ABD’de gelir vergisinin anayasal süreci düşünüldüğünde 16. Değişikliğin bir tepki ürünü olması sebebiyle bu şekilde olması normaldir. Ancak sınırlı olarak iki anayasa arasında vergilendirme açısından bazı benzerlikler de bulunmaktadır.

Öncelikle iki anayasada da vergiler kanunla koyulmaktadır. Daha önceden bahsettiğimiz üzere bu ilkenin eski tarihsel kökleri sebebiyle iki anayasada da yer alması normaldir. Zaten ABD’nin İngiltere’den bağımsızlık sürecindeki olaylardan biri olan Boston Çay Partisi’nin temel argümanlarından “temsilsiz vergi olmaz” olduğu düşünülürse ABD Anayasasındaki düzenleme daha iyi anlaşılacaktır.

İkinci benzerlik ise anayasaların metninden ziyade uygulamasındadır. Türkiye’de vergi kanunlarının temel hak ve özgürlüklere müdahale açısından incelenmediğini belirtmiştik. ABD’de de durum benzerdir. Ancak burada ABD

¹⁶⁸ Yıldırım Taylar, “Ölçülülük İlkesi Bağlamında Vergi Ziyai Cezasının Anayasa’ya Uygunluk Sorunu”, *Ceza Hukuku Dergisi*, Sayı:28, Ağustos 2015, s.149.

¹⁶⁹ Yavaşlar, s. 194.

Anayasasının temel hak ve özgürlükler kataloğunun Türkiye’ye kıyasla çok daha basit olduğunu ve vergi kanunlarına uygulanabilecek çok daha az hüküm içerdiğini ifade edebiliriz. Özellikle de Anayasamızın 13. maddesi gibi bir madde ABD Anayasasında yer almamaktadır.

Benzerlikler bu kadarla sınırlıdır. Farklılıklar ise daha fazladır. Dikkati en çok çeken farklılık ise, ABD’de anayasal düzeyde mali güç ölçütünün hiçbir şekilde yer almamasıdır. Bununla birlikte ABD’de mali güce göre vergilendirme ilkesinin uygulandığını aşağıdaki tablodan oransal olarak görmek mümkündür.

Tablo 9: Toplam Vergi Yükünün Gelir Dilimleri İçerisindeki Değişimi

	En Fakir %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	En Zengin %20
Türkiye	%16	%15	%15	%15	%20
ABD	%20	%22	%25	%27,5	%31

Kaynak: Türkiye verileri Ayşe Aylin Bayar, Öner Günçavdı, Haluk Levent, “Türkiye’de Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri”, <https://www.istanpol.org/post/t%C3%BCrkiye-de-vergilerin-gelir-da%C4%9F%C4%B1%C4%B1m%C4%B1-%C3%BCzerine-etkileri>, (22.10.2021), s.25; ABD verileri Steve Wamhoff ve Matthew Gardner, “Who Pays Taxes in America in 2019?”, <https://itep.sfo2.digitaloceanspaces.com/2019-Who-Pays-Taxes-in-America.pdf>, (22.10.2021), s.5’ten alınarak oluşturulmuştur. Türkiye verileri 2018 yılına ait olup yuvarlanmıştır. ABD verileri ise 2019 yılına ait olup aynı şekilde yuvarlanmıştır. Ayrıca ABD’de toplam vergi yükünün hesabına eyalet vergileri de dahildir.

Tablo incelendiğinde, anayasasında yer almasa da ABD’nin mali güce göre vergilendirmede Türkiye’den daha başarılı olduğu görülmektedir. Keza yine ABD’nin verileri sosyal devlet ve vergi adaleti açısından da daha istenir sonuçlardır ki bunlar da ABD Anayasasında yer alan hususlar değildir. Hal böyleyken Türkiye’deki mevcut vergi sisteminin anayasanın öngördüğü düzeni ne kadar sağladığı tartışmalıdır.

III. TÜRKİYE’NİN VERGİ SİSTEMİNE GENEL BİR BAKIŞ

Türkiye’nin vergi sistemini incelemeye geçmeden önce Merkezi Yönetim Bütçesinde gelirlerin payını incelemek yerinde olacaktır.

A. Merkezi Yönetim Bütçe Gelirlerinin Dağılımı

Daha önceden ABD bütçesinin temel gelir kalemleri incelenmişti. Türkiye ile karşılaştırılabilir bir tablo oluşturmak için sosyal güvenlik primleri konusunun açılması gerekmektedir. ABD’de sosyal güvenlik primleri, Türkiye’dekinden farklı olarak, IRC’nin Subtitle C – Employment Taxes (Altbaşlık C – İstihdam Vergileri) bölümünde bir vergi olarak düzenlenmiştir. IRC §3101 ve §3111’e göre bu vergi çalışana ödenen ücret üzerinden ödenir ve oranı toplam %12,4’tür. Ancak bu toplam işçi ve işveren tarafından eşit olarak paylaşılacak yani işçinin ücretinden %6,2 oranı ile kesinti yapılmaktadır. Bu durum karşısında Türkiye’de merkezi yönetim bütçesini incelerken anlamlı bir karşılaştırma yapabilmek için aslında merkezi yönetim bütçesi içerisinde yer almayıp SGK bütçesinde yer alan sosyal güvenlik primlerinin de hesaba katılması uygun olacaktır.

Tablo 10: 2021 Yılı Türkiye Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri ve Sosyal Güvenlik Primleri ile 2021 Yılı ABD Federal Bütçe Gelirleri

Türkiye						
Gelir Türü	Gelir Vergisi	Kurumlar Vergisi	Sosyal Güvenlik Primleri ¹⁷⁰	Mal ve Hizmetlerden Alınan Vergiler	Diğer Gelirler	Toplam
Gelir Miktarı (Milyon TL)	285.582	190.148	418.766	825.759	150.677	1.870.932
Toplam İçerisindeki Oranı	%15,2	%10,1	%22,4	%44,1	%8,1	%100

ABD						
Gelir Türü	Gelir Vergisi	Kurumlar Vergisi	Sosyal Güvenlik Primleri	Mal ve Hizmetlerden Alınan Vergiler	Diğer Gelirler	Toplam
Gelir Miktarı (Milyon USD)	2.044.377	371.831	1.314.088	75.274	241.542	4.047.112

¹⁷⁰ SGK, “SGK Veri Uygulaması”<https://veri.sgk.gov.tr/>, (05.05.2022).

Toplam İçerisindeki Oranı	%50,5	%9,2	%32,5	%1,9	%6	%100
---------------------------	-------	------	-------	------	----	------

Kaynak: GİB, “2021 Yılı Merkezi Yönetim Gelirleri”, https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_59.xls.htm, (05.05.2022)’dan ulaşılan bilgiler ile oluşturulmuştur.

Tablolara bakıldığında en dramatik fark gelir vergisinin ağırlığındadır. ABD’de federal bütçe gelirlerinin %50’si gelir vergisinden gelmekte iken Türkiye’de bu oran yalnızca %15’te kalmaktadır. İkinci büyük farklılık mal ve hizmetlerden alınan vergilerdedir. Türkiye’de bunlar %44 gibi ciddi bir yer tutarken, ABD’de %2 gibi bir yer tutmaktadır. Ancak burada ABD’nin federal bir devlet olduğunu, federal düzeyde katma değer vergisi (KDV) gibi genel kapsamlı vergilerin bulunmadığını ancak eyalet düzeyinde KDV benzeri genel kapsamlı dolaylı vergilerin bulunduğu da hatırla tutulmalıdır. Diğer taraftan ABD’de aslında çok sayıda dolaylı vergi bulunmaktadır. Bunlardan en çok gelir getirenleri Türkiye’de özel tüketim vergisi altında toplanan akaryakıt, alkollü içki ve tütün ürünleri gibi mallar üzerinden alınmaktadır. Ancak bunlar Türkiye’deki dolaylı vergiler ile kıyaslandıklarında genellikle daha düşük tutarlı vergiler olduklarından bunların ABD bütçesinde fazla yer tutmaması anlaşılabilir. Türkiye’de mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerin ciddi bir yer tuttuğunu ve bu durumun Türkiye’de vergi yükünün dağılımında dengesizlik oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bunlar dışında sosyal güvenlik primlerinin de ağırlığı ABD’de bir ölçüde Türkiye’den daha fazladır. Diğer gelirler açısından ise önemli bir farklılık bulunmamaktadır.

B. Türk Vergi Mevzuatında Gelir ve Kurumlar Vergisi

Türkiye’de çok sayıda vergi türü bulunmaktadır. Ancak sermaye piyasalarından elde edilen gelirlere uygulanan yalnızca iki adet vergi türü bulunmaktadır: gelir vergisi ve kurumlar vergisi. Bu iki verginin temel özellikleri ABD’deki gelir ve kurumlar vergisini ele aldığımız sırayla incelenecektir.

1. Verginin Konusu

GVK m.1’de gelir vergisinin konusunun kişilerin geliri olduğu, gelirin de gerek kişilerin bir takvim yılı içerisinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarı olduğu belirtilmiştir. GVK m.2’de de gelire giren unsurlar ticarî kazançlar, ziraî kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları, diğer kazanç ve iratlar olarak sayılmıştır. Ayrıca GVK m.2’de bu unsurların gerçek ve safi tutarlarının dikkate alınacağı da belirtilmiştir.

Gerçek tutarların dikkate alınması, gelirin bazı varsayım veya belirtiler yerine gerçek tutarın mükellef tarafından defter kayıt ve belgelerine dayalı olarak tespit edilmesi anlamına gelmektedir. Gelirin safi olması ise, “gelirin elde edilebilmesi için vazgeçilen değerlerin elde edilen gayri safi hasılatından indirilmesi” anlamına gelmektedir.¹⁷¹

Kurumlar vergisi açısından ise KVK m.1’de kurumlar vergisinin konusunun kurumların kazancı olduğu, bu kazancın da gelir vergisi konusuna giren unsurlardan oluştuğu belirtilerek GVK’daki hükümlere atıf yapılmıştır.

Konuya ilişkin bu tespitlerimizi ABD’de gelir vergisinin konusu ile karşılaştıracak olursak yüzeysel olarak bir benzerlik vardır, nitekim ABD’de de gelir vergisinin konusu kişilerin vergilendirilebilir geliridir. Ancak ABD’de vergilendirilebilir gelire ulaşma sürecine baktığımızda Türkiye’deki gibi çeşitli unsurlar üzerinden gidilmediği, bunun yerine hangi kaynaktan olduğuna bakılmaksızın her türlü gelirin içinde bulunduğu brüt gelir kavramından hareket edildiği görülmektedir. Bu da daha önce de bahsedildiği üzere ABD’de safi artış teorisinin, Türkiye’de ise kaynak teorisinin geçerli olduğu sonucuna götürmektedir.

2. Verginin Mükellefi ve Muafiyet

Gelir vergisinin mükellefi gerçek kişiler iken kurumlar vergisinin mükellefleri kurumlardır. Burada özellikle “kurum” kavramının içeriğinin doldurulması gerekmektedir.

¹⁷¹ Hasan Hüseyin Bayraklı, “Gelir Vergisi Kanununda Gelir Kavramı Ve Sapmalar”, <https://www.mevzuatdergisi.com/2000/12a/02.htm>, (01.11.2021).

KVK m.1'e göre kurumlar vergisi mükellefleri "sermaye şirketleri, kooperatifler, iktisadî kamu kuruluşları, dernek veya vakıflara ait iktisadî işletmeler, iş ortaklıkları"dır. KVK m.2'de bu kurumlar daha da detaylandırılmıştır. Buna göre sermaye şirketleri TTK'ya göre kurulmuş anonim, limited ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketi içerdiği gibi SPK'nın düzenleme ve denetimine tabi fonları da içermektedir. Yine KVK m.2'de iş ortaklıkları bu maddede sayılan kurumların "belli bir işin birlikte yapılmasını ortaklaşa yüklenmek ve kazancını paylaşmak amacıyla kurdukları ortaklıklardan bu şekilde mükellefiyet tesis edilmesini talep edenler" olarak tanımlanmıştır.

ABD ile kıyaslandığında, gelir vergisi açısından gerçek kişiler her iki sistemde de gelir vergisi mükellefleridir. Ancak ABD'de mükellef olan terekeler ve trustların Türkiye'de mükellefiyeti yoktur. Kurumlar vergisi açısından ise ilk dikkat çeken fark ABD'deki S Kurum gibi bir uygulamanın Türkiye'de bulunmamasıdır. Bunun dışında ABD'de kurum kavramının tanımı çok daha geniş şekilde yapılmıştır. Yani dernekler, vakıflar, siyasi partiler vb. örgütler ABD'de kurum kavramının içerisinde yer almaktadır. Ancak bunların çoğunluğunun ticari olmayan faaliyetleri için yararlanabilecekleri muafiyet ve istisnalar da olduğundan, fiiliyatta bu tür kurumların yalnızca ticari faaliyetlerinin vergilendirildiğini söylemek mümkündür. Türkiye'de de doğrudan doğruya dernek veya vakıfların değil de bunların iktisadi işletmelerinin vergilendirilmesinin, ABD'deki ile benzer sonuca ulaştığını ifade edebiliriz. Son olarak Türkiye'deki iş ortaklığı kavramının büyük ölçüde ABD'deki partnership kavramı ile örtüştüğünü ancak vergileme açısından Türkiye'de bunlara ayrı bir mükellefiyet tanınırken, ABD'de bunların elde ettikleri gelirler ortaklarına dağıtılmakta ve ortakları nezdinde vergilendirilmektedir.

Muafiyet konusunda ise, Türkiye'de gelir vergisi açısından iki adet muafiyet bulunmaktadır. GVK m. 9'da yer alan esnaf muafiyeti ile GVK m. 15'te yer alan diplomat muafiyeti. Her iki muafiyetin de kapsamı günümüzde oldukça hayli dardır. ABD'de de benzer şekilde gerçek kişilere yönelik hiçbir muafiyet yer almamaktadır.

Kurumlar açısından muafiyetler ise KVK m.4'te yer almaktadır. Özellikle vurgulanması gereken konu, genel olarak buradaki muafiyetlerin daha ziyade kâr amacı gütmeyen çeşitli sosyal faydalar sağlayan kurumlara tanındığıdır. Ancak, varlık kiralama şirketleri ile şans oyunları düzenleyen kurumlara tanınan muafiyetlerin

istisnai nitelikte olduğunu belirtmek mümkündür. ABD'ye gelecek olursak vergiden muaf kurumların IRC §501-530 arasında düzenlendiğinden bahsedilmişti. Buradaki düzenlemeler ziyadesiyle detaylı olduğu gibi bu madde üzerine yazılmış ciddi bir külliyat da bulunmaktadır. ABD'de de kurumlar vergisinden muaf kurumların Türkiye'de olduğu gibi genelde kâr amacı gütmeyen kurumlar olduğunu söyleyebiliriz. ABD'de kurum kavramı dernek, vakıf gibi örgütleri de içerecek şekilde çok daha geniş tanımlanmakta ancak bununla birlikte IRC §501-530 maddeleri dolayısıyla bunların birçoğuna muafiyet uygulanmaktadır.

3. Tam ve Dar Mükellefiyet

Türkiye'de hem gelir vergisi hem de kurumlar vergisi açısından tam ve dar mükellefiyet olarak iki tür mükellefiyet bulunmaktadır. Her iki vergi açısından da tam mükellefler Türkiye içinden ve dışından elde ettikleri gelir ve kazançları üzerinden vergilendirilirken, dar mükellefler yalnızca Türkiye'den elde ettikleri gelir ve kazançları üzerinden vergi ödemektedirler.

GVK m.3'te Türkiye'de yerleşmiş olanlar ile resmi daire ve müesseselere veya merkezi Türkiye'de bulunan teşekkül ve teşebbüslere bağlı olup adı geçen daire, müessese, teşekkül ve teşebbüslerin işleri dolayısıyla yabancı memleketlerde oturan Türk vatandaşlarının tam mükellef olduğu belirtilmiştir. GVK m.4'te de ikametgahı Türkiye'de bulunanlar ile bir takvim yılı içinde Türkiye'de devamlı olarak altı aydan fazla oturanların Türkiye'de yerleşmiş sayılacakları belirtilmiş, GVK m.5'te de belli ve geçici görev ile veya elde olmayan sebepler ile Türkiye'de altı aydan fazla kalan yabancıların Türkiye'de yerleşmiş sayılmayacakları ifade edilmiştir.

Bu düzenleme ile ABD'nin tam mükellefiyete ilişkin düzenlemelerini karşılaştırsak ilk dikkati çeken husus Türkiye'deki ikametgâh esasının aksine ABD'de vatandaşlık esasının belirlenmiş olmasıdır. Ancak yabancıların tam mükellef statüsünü kazanmasına ilişkin kurallar Türkiye'dekiler ile benzer niteliktedir. Daha önceden de belirttiğimiz üzere efektif olarak ABD'de de altı aydan fazla kalma kuralı geçerlidir. Yine Türkiye'ye benzer şekilde sağlık sebepleri ile ABD'de bulunmak zorunda olanlar ile ABD'de geçici olarak bulunan yabancı devlet görevlileri, öğrenciler, öğretmenler altı aydan fazla ABD'de bulunsalar bile tam mükellef olmamaktadırlar. Diğer taraftan genel olarak bakılırsa altı ay kalınması durumunda

tam mükellefiyet kazanılmayacak haller ABD’de bunlar ile sınırlıdır. Yani Türkiye’deki gibi örnekleyici bir sayım değil, sınırlayıcı bir sayım yapılmıştır. Ayrıca ABD’deki bir diğer farklılık ise ABD’nin düzenlemesinin büyük ölçüde göç yasalarına bağlanmış olmasıdır. Örneğin, öğretmen ve öğrencilerin tespitinde bu kişilerin ABD belirli vize tiplerine sahip olmaları şart koşulmuştur. Keza Türkiye’deki gibi ikametgâh aramak yerine ABD’de, yine göç mevzuatına atıfla, oturma izni ile ABD’ye giriş yapmak tam mükellefiyetin başlangıcı için yeterli sayılmıştır. Bu bakımdan ABD’nin yabancıların tam mükellefiyete geçmelerine ilişkin şartları, Türkiye’nin şartlarında çok daha şeklidir ve haliyle kolay tespit edilebilirdir. Ancak Türkiye’deki düzenlemenin çeşitli durumları kapsamaya ve amaç, mükelleflerin daha ilişkili oldukları devlet tarafından vergilendirilmesi ise bu amaca daha iyi hizmet ettiği düşünülmektedir.

Kurumlar vergisi açısından tam mükellefler KVK m. 3/1’de “(...) *kanunî veya iş merkezi Türkiye’de bulunan (...)*” kurumlar olarak tanımlanmıştır. Aynı maddenin devamında kanuni merkez, “*Vergiye tâbi kurumların kuruluş kanunlarında, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinde, tüzüklerinde, ana statülerinde veya sözleşmelerinde gösterilen merkez (...)*”, iş merkezi ise “*İş bakımından işlemlerin fiilen toplandığı ve yönetildiği merkez (...)*” olarak tanımlanmıştır. Ancak ABD ile kıyaslayacak olursak, ABD’de de kanuni merkez ölçütünün geçerli olduğunu, iş merkezi ölçütünün ise bulunmadığını söyleyebiliriz.

Dar mükellefiyet ise, ABD’nin tersine Türkiye’de açıkça mevcut olan bir kavramdır. Ancak hem GVK’da hem de KVK’da bu kavramın tanımı tamamen tam mükellefiyet ile karşıtlık kurularak yapılmaktadır. Diğer bir deyişle, dar mükellefler tam mükellef olmayan, Türkiye’de gelir ve kazanç elde eden kişilerdir. Bu, GVK anlamında dar mükelleflerin Türkiye’de yerleşik olmayan gerçek kişiler; KVK anlamında ise Türkiye’de kanuni veya iş merkezi bulunmayan kurumlar oldukları anlamına gelmektedir. Bahsettiğimiz üzere Türkiye’de dar mükellefiyet, tam mükellefiyet üzerine kurulduğundan ve tam mükellefiyeti ABD ile daha önce karşılaştırıldığından dar mükellefiyet için ayrıca bir karşılaştırma yapılmasına gerek bulunmaktadır.

Dar mükellefiyet açısından değinilmesi gereken bir başka nokta da bir gelirin hangi koşullar altında Türkiye’den elde edilmiş sayılacağıdır. KVK m.3/4, GVK’ya

atıf yaptığından dar mükellef kurumların ve gerçek kişilerin elde ettikleri kazançların Türkiye’den elde edilip edilmediği konusunda aynı şartlara bağlı olduğunu ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla da yalnızca GVK m.7 çerçevesinde inceleme yapılacaktır. Madde şu şekildedir:

Kazanç veya iradın Türkiye’de elde edilmesi:

Madde 7 – Dar mükellefiyete tabi kimseler bakımından kazanç ve iradın Türkiye’de elde edildiği aşağıdaki şartlara göre tayin olunur:

1. Ticari kazançlarda: Kazanç sahibinin Türkiye’de işyerinin olması veya daimi temsilci bulundurması ve kazancın bu yerlerde veya bu temsilciler vasıtasıyla sağlanması (Bu şartları haiz olsalar dahi iş merkezi Türkiye’de bulunmayanlardan, ihraç edilmek üzere Türkiye’de satın aldıkları veya imal ettikleri malları Türkiye’de satmaksızın yabancı memleketlere gönderenlerin bu işlerden doğan kazançları Türkiye’de elde edilmiş sayılmaz.)

Türkiye’de satmaktan maksat, alıcı veya satıcının veya her ikisinin Türkiye’de olması veya satış aktinin Türkiye’de yapılmış olmasıdır. İş merkezinden maksat ise, iş bakımından muamelelerin bilfiil toplandığı ve idare edildiği merkezdir.

2. Zirai kazançlarda: Zirai faaliyetlerin Türkiye’de icra edilmesi;

3. Ücretlerde:

a) Hizmetin Türkiye’de ifa edilmiş veya edilmekte olması veya Türkiye’de değerlendirilmesi;

b) Türkiye’de kain müesseselerin idare meclisi başkan ve üyelerin, denetçilerine, tasfiye memurlarına ait huzur hakkı, aidat, ikramiye ve benzerlerinin Türkiye’de değerlendirilmesi;

4. Serbest meslek kazançlarında: Serbest meslek faaliyetlerinin Türkiye’de icra edilmesi veya Türkiye’de değerlendirilmesi;

5. Gayrimenkul sermaye iratlarında: Gayrimenkulün Türkiye’de bulunması ve bu mahiyetteki mal ve hakların Türkiye’de kullanılması veya Türkiye’de değerlendirilmesi;

6. Menkul sermaye iratlarında: Sermayenin Türkiye’de yatırılmış olması;

7. Diğer kazanç ve iratlarda: Bu kazanç veya iratları doğuran işin veya muamelenin Türkiye’de ifa edilmesi veya Türkiye’de değerlendirilmesi;

Bu maddenin 3 üncü, 4 üncü, 5 inci ve 7 nci bentlerinde sözü edilen değerlendirmeden maksat, ödemenin Türkiye’de yapılması veya ödeme yabancı memlekette yapılmışsa, Türkiye’de ödiyenin veya nam ve hesabına ödeme yapılanın hesaplarına intikal ettirilmesi veya karından ayrılmasıdır.

Bu maddeyi ABD’deki düzenleme ile karşılaştırmak kolay değildir. Çünkü ABD’deki gelirler Türkiye’dekilerden farklı bir şekilde kategorize edilmektedir. Ancak belirli farklılıklar ve benzerliklere dikkat çekilebilir. Ticari kazanç açısından Türkiye’de işyeri veya daimi temsilci bulunması ölçü olarak konulmuş iken ABD’de hizmet sunumu biçimindeki ticari kazançlar için hizmetin yapılma yeri, mal satımları için malın üretilme veya satın alınma yeri ölçü olarak kullanılmıştır. Hizmetin ve mal üretiminin genel olarak bir işyerinde gerçekleştirilebileceğini düşünüldüğünde ABD ve Türkiye’nin kuralları bu açılarından yakın sonuçlar doğuracaktır. Zirai kazançlar, açısından ise ABD’de özel bir kural olmayıp bunlar ticari kazançlar ile aynı hükümlere

tabidir. Ancak ABD’de zirai faaliyet mal üretimi kapsamına gireceğinden ve faaliyetin doğası gereği zirai malın üretildiği yer ile zirai faaliyetin yapıldığı yer aynı olacağından ABD ve Türkiye’nin kurallarının örtüştüğü ifade edilebilir. Ücretler açısından her iki ülke de geliri, hizmetin yapılma yerine bağlamaktadır. Buna ek olarak Türkiye’de ücretin değerlendirilmesi de bir ölçüt olarak yer almaktadır. Gayrimenkul sermaye iradı açısından da ABD ve Türkiye, bu gelirleri malın bulunduğu yere bağlayarak benzer bir düzenleme yapmıştır. Menkul sermaye iratları açısından ABD’de faiz ve kâr payları ayrı ayrı değerlendirilerek faiz ödeyenin ikametgahına, kâr payı da ödeyenin ABD şirketi olup olmamasına bağlı tutulmuştur. Ne var ki, görünüşte farklı olsalar da bu düzenlemeler, Türkiye açısından sermayenin Türkiye’de yatırılmış olmasına ilişkin kuralı ile pek çok durumda aynı sonucu doğuracaktır. Diğer kazanç ve iratlar açısından ise özellikle, değer artış kazancı itibarıyla ABD, taşınmazları taşınmazın bulunduğu yere, diğer kişisel malları ise bunları satanın mali ikametgahına bağlamışken; Türkiye muamelenin yapılma yerine bağlamıştır. Taşınmaz satışı açısından muamelenin yapılma yeri ile taşınmazın bulunduğu yer mutlaka örtüşeceğinden ABD ve Türkiye’nin düzenlemeleri esasen aynıdır. Ancak diğer mallar açısından iki ülkenin kurallarının farklı sonuçlar doğurmaya elverişli olduğu söylenebilir.

4. İstisnalar

Gerçek kişiler için söz konusu olan istisnalar temel olarak GVK m.18-30 arasında, kurumların yararlanabilecekleri istisnalar ise KVK m.5-5/B arasında yer almaktadır. Bunlar oldukça detaylı olduğundan tek tek incelenemeyecek olup sadece çalışma konumuz ile ilgili olanlarına Türkiye’de sermaye piyasalarından elde edilen kazançlar incelenirken değinilecektir.

5. Matrahın Belirlenmesi

Türkiye’de matrahın belirlenmesi gelir unsurlarından başlamaktadır. GVK’nda her bir gelir unsuru ayrı bir bölüm altında düzenlenmektedir. Bu bölümler içerisinde genel olarak önce bu gelir unsurunun kapsamına giren kazançlar detaylandırılarak tanımlanmaktadır. Daha sonra söz konusu kazanç için defter tutulup tutulmayacağı

konusuna değinilmekte ve tutuluyorsa bu deftere göre gelir unsurunun nasıl tespit edileceğinden bahsedilmektedir. Bundan sonra da sözü edilen gelir unsurunda indirilebilecek ve indirilemeyecek giderler sayılmaktadır. Aynı bölümün devamında da genellikle söz konusu gelir unsuruna ilişkin çeşitli özel kurallara yer verilmektedir. Gelir unsurları bu şekilde tespit edildikten sonra, GVK m.85 ve 86 hükümlerine göre gelir toplanmaktadır.

Gelir unsurları toplandıktan sonra bunlardan indirimle gidilmektedir. GVK m.88'e göre, gelir unsurlarının bir kısmından zarar edilmesi halinde bunların diğer gelir unsurlarından elde edilen kazançta mahsubu mümkündür. Keza zararın bu şekilde kapatılamaması durumunda zararların takip eden beş yıl boyunca mahsubuna da izin verilmiştir. Zarar mahsubu dışında yapılabilecek diğer indirimler ise GVK m.89'da sayılmıştır. GVK m.90'da ise gelir unsurlarından indirilemeyecek giderlere yer verilmiştir.

Matrahın tespiti de bu sıralamayı izlemektedir. Yani mükellef önce gelir unsurlarını tespit etmekte, daha sonra bu gelir unsurları için özel olarak belirtilmiş indirimlerini yapmakta, daha sonra gelir unsurlarını toplamakta, son olarak da toplanmış gelirden zarar mahsubu ve genel nitelikteki indirimleri yaparak matraha ulaşmaktadır.

Anahatları ile ifade etmeye çalıştığımız bu sistem ABD'ninki ile karşılaştırıldığında hem benzerlikler hem de farklılıklar göze çarpmaktadır. İlk farklılık ABD'de gelir unsurlarının Türkiye'deki gibi olmamasıdır. Yani ABD'de gelirler beyannameye girerken elbette farklı farklı başlıklar altında yazılmaktadır ancak safi artış teorisi sebebiyle istisna edilenler hariç her türlü gelir matrahın hesabına girmektedir, Türkiye'de ise gelir unsurlarının tanımları sebebiyle ne kadar dar da olsa baştan matrahın hesabına hiç girmeyen bir alan kalmaktadır.

ABD ile Türkiye arasındaki ikinci bir fark da ABD'nin ikili indirim sisteminden kaynaklanmaktadır. Hatırlanacak olursa ABD'de brüt gelirden bazı indirimler yapıldıktan sonra ayarlanmış brüt gelire, ondan bazı indirimler yapıldığında ise vergilendirilebilir gelire (matraha) ulaşılmaktadır. Bu iki grup indirimden ilkinin her durumda yapılabileceğini, ikincisinde ise mükelleflerin standart indirim veya ayrıntılı indirim metotlarını seçmek zorunda olduklarını belirtmiştik. Ayarlanmış gelire ulaşılırken yapılan indirimler içinde ticari kazanç ve kira geliri elde edilmesi için

yapılan giderlerin bulunması, bunları GVK'da her bir gelir unsuru için özel olarak sayılan indirimlere benzetmektedir. Ayrıca bunların her durumda indirilebilmesi mantıklıdır zira bu indirimler olmadan kişilerin mali güçlerinin kavranması mümkün değildir. Ayarlanmış brüt gelire ulaşırken yapılan indirim içerisinde bazı kredi faizleri, bireysel emeklilik primleri gibi mükelleflerin tercihine bağlı giderlere de yer verilmiştir. Diğer taraftan ABD'de vergilendirilebilir gelire ulaşılırken ayrıntılı indirim yöntemi çerçevesinde yapılan indirimler içerisinde sağlık harcamaları ve bağışların bulunması bunları GVK m.89'da yer alan genel nitelikteki indirimlere benzetmektedir. Her halükârda ABD'de sayılan indirimlerin Türkiye'dekilerden çok daha fazla sayıda olduğunu ve çok daha detaylı düzenlendiğini ifade etmek mümkündür. Son olarak ABD'deki standart indirim uygulamasının Türkiye'de bulunmadığı belirtilmelidir. Standart indirim, tutarı itibarıyla birçok mükellef için ayrıntılı indirimden daha avantajlı olduğundan mükellefler için, birçok giderin gerçek olup olmadığının denetlenmesi zorunluluğunu kaldırdığı için vergi idaresi açısından iyi bir yoldur. Ancak ABD ücretli çalışanlar da vergi beyannamesi verdiklerinden standart indirimin uygulanma alanı geniştir. Türkiye'de standart indirim gibi bir müessesenin beklenen faydayı vermesi için yeter sayıda mükellefin beyanname vermediğini belirtebiliriz.

Zarar mahsubu konusunda ise, ABD'de mahsup edilebilecek zararların büyük ölçüde ticari nitelikteki zararlar olduğu ifade edilmişti. Türkiye'de ise GVK m.80'de belirtilen diğer kazanç ve iratlar kapsamına girmeyen zararların mahsubu mümkündür. Ayrıca Türkiye'deki beş yıllık sınırlamaya karşılık ABD'de zararın ileriye doğru süresiz mahsubuna izin verilmiştir. Ek olarak ABD'de mükelleflere zararı geriye doğru beş yılda mahsup ederek vergi iadesi de alma imkânı tanınmıştır. Halihazırda zarar eden mükellefin nakde erişmesi açısından bu düzenlemenin faydalı olduğu tarafımızca düşünülmektedir.

Tam mükellef kurumların matrahlarını nasıl belirleyecekleri ise KVK m.6-13 arasında düzenlenmiştir. Matrahın belirlenmesi safi kurum kazancı ile başlamaktadır. Bu noktada KVK m.6/2 "*Safi kurum kazancının tespitinde, Gelir Vergisi Kanununun ticarî kazanç hakkındaki hükümleri*"nin uygulanacağını belirtmiştir. 213 sayılı Vergi Usul Kanunu(VUK) m.176-177 uyarınca kurumlar vergisi mükellefleri bilanço hesabına göre defter tutacaklarından kurumlar vergisi mükellefleri ticari kazançlarını

GVK m.38'e göre tespit edeceklerdir. Aynı şekilde kurumlar vergisi mükellefleri GVK m.40'ta belirtilen giderleri ticari kazançlarından indirebilecekleri gibi GVK m.41'de belirtilenleri de indirememektedirler. GVK m.6/2'nin ikinci cümlesi uyarınca zirai faaliyetle uğraşan mükelleflerin matrahları belirlenirken GVK'nın zirai kazançla ilişkin 56, 57 ve 58'inci maddeleri de dikkate alınacaktır. KVK m.8'de kurum kazancının tespitinde GVK'dakilere ek olarak hangi giderlerin indirilebileceği yer almaktadır. KVK m.9'da GVK'nın zarar mahsubu düzenlemesine paralel olarak geçmiş yıl beyannamelerinde gösterilen zararların beş yıldan fazla ileri taşınmaması şartıyla kurum kazancından indirilmesine izin verilmiştir. Keza KVK m.10'da kurum kazancının tespitinde yapılabilecek diğer indirimler sayılmıştır. Sayılan indirimlerin birçoğu GVK m.89'da da bulunmaktadır. Ancak KVK m.10/1-g,ğ ve ı bentleri diğer indirimlerden kurumdaki bir para çıkışını gerektirmemesi yönünden ayrılmaktadır. Bunlar girişimciliği, ihracatı ve şirketlerin sermaye yapılarının iyileştirilmesi için kurumlara sağlanan teşvik niteliğinde indirimlerdir. KVK m.11'de ise indirilemeyecek giderler sıralanmıştır. KVK m.12 ve 13'te de indirilemeyecek giderler içerisinde yer alan örtülü sermaye ve transfer fiyatlandırması hususları detaylandırılmıştır.

ABD ile karşılaştırılacak olursak kurumların matrahlarını belirleme açısından ABD ile Türkiye; gerçek kişilerin matrahlarının belirlenmesine göre daha çok benzeşmektedir. Öncelikle ABD'de kurumlar açısından standart indirim yoktur. Dolayısıyla kurumlar indirecekleri giderleri gerçek tutarlarına göre indirmektedirler. Bunun dışında genel olarak Türkiye'de kurum ticari kazancının belirlenmesinde kurumun hasılatından indirilen giderler ile ABD'de indirilenler de benzerdir. Daha az benzer olmakla birlikte Türkiye'de ticari kazanç belirlendikten sonra yapılan indirimler de ABD'dekiler ile bir miktar örtüşmektedir. Detaylara inildiğinde ise ABD ve Türkiye arasında çokça fark bulunmaktadır ama bunlar, sermaye piyasalarından elde edilen gelirlere ilişkin olmadığından çalışmamıza dahil edilmemiştir.

6. Oran

Gelir vergisi oranları GVK m.103'te verilmiştir. Buna göre 2022 yılında elde edilen gelirler için gelir vergisi mükellefleri;

- 32.000 TL için %15

- 70.000 TL’nin 32.000 TL’si için 4.800 TL, fazlası için %20
- 170.000 TL’nin 70.000 TL’si için 12.400 TL (ücret gelirlerinde 250.000 TL’nin 70.000 TL’si için 12.400 TL) fazlası için %27
- 880.000 TL’nin 170.000 TL’si için 39.400 TL (ücret gelirlerinde 880.000 TL’nin 250.000 TL’si için 61.000 TL) fazlası için %35
- 880.000 TL’den fazlasının 880.000 TL’si için 287.900 TL (ücret gelirlerinde 880.000 TL’den fazlasının 880.000 TL’si için 281.500 TL) fazlası için %40

oranında vergiye tabidir. ABD’deki gelir vergisi tarifesine bakıldığında salt oranlar ve dilimler açısından çok önemli bir farklılık görmemekle birlikte birkaç farklı noktaya işaret edebiliriz. ABD’de evli çiftlere birlikte beyanname verme imkânı sağlandığı gibi ev reisleri için de farklı bir gelir vergisi tarifesine oluşturulmuştur. Bunun dışında ABD’de ücret gelirleri için ayrı bir tarife bulunmamaktadır. Ama burada tekrardan ABD’de salt ücret geliri elde edenlerin de beyanname verdikleri, sonuç olarak da hiç olmazsa standart indirimden yararlanabilecekleri düşünülürse; ABD’de ücret gelirleri için ayrı bir tarife olmaması anlaşılabilir. Önemli farklılıklardan biri de ABD’de uzun dönem değer artış kazancı olarak adlandırdığımız gelirler daha düşük oranlı bir tarifeye tabi iken, Türkiye’de bunlar için ayrı bir tarife bulunmamaktadır.

ABD’de uzun dönem değer artış kazançlarının ayrı ve daha düşük bir tarifeye tabi olmasına değer artış kazancı önceliği (capital gains tax preference) denmektedir. Bu öncelik ABD’de 1921 yılında vergi kanunlarına girmesinden itibaren birçok araştırmanın konusu olmuştur. Kimilerince varlıklı mükelleflere sağlanan gereksiz bir fayda olarak görülmüş, kimilerince ise sermayenin serbest hareketi için gerekli bir hüküm olduğunu savunmuştur.¹⁷²

Kurumlar vergisi oranı ise Türkiye’de KVK Geçici Madde 13 uyarınca 2022 yılı kazançları için kural olarak %23’tür. Ancak bankalar, 6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu kapsamındaki şirketler, elektronik ödeme ve para kuruluşları, yetkili döviz müesseseleri, varlık yönetim şirketleri, sermaye piyasası kurumları ile sigorta ve reasürans şirketleri ve emeklilik şirketlerinin 2022 yılı vergilendirme dönemine ait kurum kazançları için kurumlar

¹⁷² Ajay K. Mehrotra ve Julia C. Ott, “The Curious Beginnings of the Capital Gains Tax Preference”, *Fordham Law Review*, Cilt:84, 2016, s. 2520.

vergisi oranı %25'tir. ABD'de bu oran 2022 yılı için %21'dir. Diğer taraftan Türkiye'de bazı durumlarda kurumların daha düşük bir vergi oranına tabi olması da mümkündür. Mesela KVK m.32/6 uyarınca paylarının en az %20'sini ilk defa halka arz edilen şirketlere beş yıl boyunca kurumlar vergisi 2 puan indirimli olarak uygulanacaktır. Keza KVK m.32/A'da yatırım teşvik belgesine bağlı yatırımlardan elde edilen kazançlara daha düşük oranda bir vergi uygulanacağı hükme bağlanmıştır. ABD'de vergi oranı üzerinden bu tarz teşviklerin verilmediğini ancak bir sonraki başlıkta değineceğimiz üzere vergi indirimi formunda benzer indirimlerin yer alabileceğini belirtelim. Bu noktada Türkiye'de vergi oranları üzerinden bu şekilde bir düzenleme yapmak yerine vergi indirimleri yoluyla da aynı sonuca ulaşması hedeflense idi kanun sistematigi daha az zorlanmış olurdu.

7. Vergiden İndirimler

Teorik olarak matraha vergi oranlarının uygulanması ile kişilerin ödeyecekleri vergi miktarına ulaşılmaktadır. Ancak fiiliyatta matraha oran uygulandıktan sonra çıkan tutardan bazı indirimlerin yapılması mümkündür. GVK'da bunlar m.121,123 arasındadır. GVK m.121'e göre öncelikle kesinti yoluyla ödenmiş vergiler hesaplanan vergiden düşülmektedir. ABD'de aynı yönde bir vergiden indirim olduğunu belirtmiştik. GVK Mükerrer Madde 121'de vergiye uyumlu hem gelir hem kurumlar vergisi mükelleflerinin yararlanabileceği bir vergi indirimi yer almaktadır. Böyle bir vergi indirimi ise ABD'de bulunmamaktadır. Vergi indiriminin amacının, vergiye gönüllü uyumu artırmak ve toplumda vergisini düzenli ödeyen vatandaşların adalet hissini tatmin etmek olduğu ifade edilebilir. Ancak indirim, vergi tutarının %5'idir. Halihazırda hukuka aykırı bir şekilde vergi yükünü azaltan bir vatandaşın muhtemelen vergi yükünü %5'ten daha çok azalttığını dolayısıyla da vergiye gönüllü uyum konusunda yeterli düzeyde olması için indirim oranının artırılmasını önerebiliriz. Kaldı ki, vergi incelemesinin oldukça düşük seviyede olduğu bir ortamda, bir mükellefin hem bu indirimden yararlanıp hem de vergi kaçırması mümkündür. Vergisini düzgün ödeyen vatandaşın adalet hissini tatmin etmek de bu düzenleme ile pek olası gözükmemektedir. Bununla birlikte vergisini düzgün ödeyen mükelleflerin adalet hissini zedeleyen vergi aflarının sık sık çıkartılması da önemli bir sorundur. Yani ABD'de de olmayan bu indirim vergiye uyumu artırmaya elverişli bir araçtan

ziyade olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. GVK m.123'te de yabancı ülkelerde ödenen vergilerin bazı koşullarda vergiden indirilmesine izin verilmiştir. Benzer bir indirim ABD'de de bulunmaktadır.

Son olarak GVK m.33'te yurtdışına hizmet veren bazı işletmelere tanınan bir vergi indirimi düzenlenmiştir. GVK m.33'teki bir indirim ABD'de tam olarak bulunmamaktadır. Ancak genel olarak ABD'nin vergi indirimlerine bakacak olursak bunların sosyal fayda üreteceği düşünülen çeşitli faaliyetleri teşvik etmek üzere kullanıldığı söylenebilir.

Kurumlar vergisinden yapılacak indirimlerden bahsedecek olursak bunlar KVK m.33 ve 34'te sayılmıştır. KVK m.34'te kesinti yoluyla ödenmiş vergilerin KVK m.33'te ise yurt dışında ödenen vergilerin indirilmesine izin verilmiştir. Bunlar zaten gelir vergisi açısından da temel olarak aynı olduğundan burada tekrardan sakınılacaktır.

8. Beyan

GVK farklı durumlarda gelirin beyan edilmesi için üç farklı beyanname öngörmüştür: Yıllık beyanname, muhtasar beyanname, münferit beyanname.

GVK m.84'de yıllık beyanname; mükelleflerin bir takvim yılı içerisinde elde ettikleri kazanç ve iratları toplayıp bunları beyan ettiği beyanname olarak tanımlanmıştır. GVK m.86'da da yıllık beyannameye eklenmeyecek bir takım gelir unsurları sayılmıştır. Bunların içerisinde en önemli kalemi tek işverenden alınmış, kesinti yoluyla vergilendirilmiş ve gelir vergisinin dördüncü dilimini aşmayan ücretler oluşturmaktadır. Bu hüküm zaten toplumun büyük kısmının yıllık beyanname vermesi zorunluluğunu ortadan kaldırmaktadır. Bu noktada ABD'de de ücretler üzerinden vergi kesintisi yapılması uygulaması olduğunu ancak bu kesinti uygulamasının nihai vergilendirme olmayıp mükelleflerin yine de beyanname verdiklerini hatırlatalım. Türkiye'deki bu düzenlemenin tahsil kolaylığı ve vergi idaresinin iş yükünü azaltması bakımından faydasının olduğu açıktır. Ancak ABD'deki düzenlemenin de kişilerin mali gücünü daha iyi kavramak gibi bir faydası vardır. Ayrıca ABD'deki düzenlemenin toplumda vergi bilincinin artması ve vergiyi siyasi tartışmanın önemli bir konusu haline getirmesi yönüyle toplumsal faydalarının da olduğu düşünülmektedir.

GVK m.92’de yıllık beyannamenin izleyen yılın Mart ayının yirmibeşinci günü akşamına kadar verileceği düzenlenmiştir. Ancak VUK Mükerrer Madde 28 ile “*Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı, beyannamelerin verilme ve ödeme sürelerinin son gününü, kanunî süresinden itibaren bir ayı geçmeyecek şekilde yeniden belirleme*” konusunda yetkilendirilmiştir. Bu yetkilendirmeye istinaden çıkartılan 115 sayılı Vergi Usul Kanunu Sirküleri ile de yıllık beyanname verme süresinin son günü Mart ayının son günü olarak belirlenmiştir. ABD’de yıllık gelir vergisi beyannamesi verme süresi ise Nisan ayının on beşinci günü dolmaktadır.

GVK m.84’te muhtasar beyanname; vergi kesintisi yapanların bu kesintilerin matrahlarını bildirdikleri beyanname olarak tanımlanmıştır. Yine 115 sayılı Vergi Usul Kanunu Sirkülerine göre muhtasar beyannameler, takip eden ayın yirmialtıncı gününe kadar verilecektir. GVK m.98/A’da ise “muhtasar ve prim hizmet beyannamesi” adıyla ihdas edilen beyanname de muhtasar beyanname ile aylık prim ve hizmet belgesinin birleştirilmesi ile oluşturulan bir beyanname dir. Bu beyanname de muhtasar beyanname ile aynı sürede verilmektedir. Muhtasar ve prim hizmet beyannamesi, içerik olarak ABD’deki Form 941’e benzemektedir. Form 941’de, diğer adıyla Çeyreklik İşveren Federal Vergi Beyannamesi ile işverenler tüm çalışanlarına ödedikleri ücretleri, bu ücretler üzerinden yaptıkları gelir vergisi kesintilerini ve ödeyecekleri sosyal güvenlik vergilerini toplu olarak beyan etmektedirler. ABD’de bu beyanname, ilgili olduğu çeyrekten sonraki ay içerisinde verilmektedir.¹⁷³ ABD’de diğer kesintiler ise, yani dar mükelleflere yapılan çeşitli ödemelerden yapılanlar, Form 1042 ya da Yabancıların ABD Kaynaklı Gelirlerine İlişkin Yıllık Vergi Kesintisi Beyannamesi ile beyan edilmektedir. Adından anlaşılacağı üzere bu beyanname bir takvim yılında bir kişinin yaptığı tüm kesintileri toplayarak beyan ettiği bir beyanname dir. Bu beyannamenin ilgili olduğu takvim yılından sonraki Mart ayının onbeşinci gününe kadar verilmesi gerekmektedir.¹⁷⁴

Münferit beyanname, GVK m.84’te “dar mükelleflerin yıllık beyanname ile bildirmeye mecbur olmadıkları kazanç ve iratlardan vergi kesintisi yapılmamış olanları beyan ettikleri beyanname” olarak tanımlanmıştır. Bu beyannamenin hangi

¹⁷³ IRS, “Instructions for Form 941 (Rev. March 2022)”, <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/i941.pdf>, (09.05.2022), s.6-7.

¹⁷⁴ IRS, “2021 Instructions for Form 1042”, <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/i1042.pdf>, (09.05.2022), s.2-3.

durumlarda hangi vergi dairesine verileceği GVK m.101’de açıklanmış ve aynı maddede bu beyannamenin gelirin elde edilmesinden sonraki 15 gün içerisinde verilmesi gerektiği belirtilmiştir. ABD’de dar mükelleflerin vergilendirme şekli genel olarak daha farklı olduğundan bu şekilde bir beyannamenin ABD’de olmadığını ifade etmek mümkündür.

Kurumlar ise, KVK m.14 uyarınca vergiye tabi kazançlarının tamamı için bir beyanname verirler. Ancak tüzel kişiliği olmayan iktisadi kamu kuruluşları ile dernek ve vakıflara ait iktisadî işletmelerden her biri için ayrı ayrı beyanname verilir. 115 sayılı Vergi Usul Kanunu Sirkülerine göre kurumlar vergisi beyannamelerinin Nisan ayının son gününe kadar verilmesi gerekmektedir. ABD’de kurumların Form 1120 denilen bir beyanname vermekte ancak bazı şartları taşıyan kurumların özel beyannameler ile gelirlerini bildirebilmektedirler.¹⁷⁵ ABD’de kurumlar vergisi beyannameleri, gelir vergisi beyannameleri gibi Nisan ayının on beşinci gününe kadar verilmektedir.

9. Ödeme

GVK m. 117 uyarınca yıllık beyanname ile bildirilen gelir üzerinden tahakkuk ettirilen vergi Mart ve Temmuz aylarında iki eşit taksit ile ödenir. GVK m.119’da ise kesinti yapanların muhtasar beyanname verecekleri ayın yirmialtıncı günü sona ermeden bu kesintileri ödemeleri gerektiği belirtilmiştir. Son olarak GVK m.120’de ise münferit beyanname verenlerin vergilerini bu beyannameyi verme süresi içerisinde ödeyecekleri hüküm altına alınmıştır. ABD’de yıllık gelir vergisi kural olarak beyanname verme süresi içerisinde tek bir defada ödenmektedir. Ödeme süresinin nasıl uzatılabileceğine ilişkin ayrıntılar daha önce belirtilmiştir.

ABD’de kesinti suretiyle ödenen vergilerin ödeme durumu ise biraz daha karmaşıktır. Ücretlerden yapılan kesintilerin ödeme süresi önceki bir yıl içerisinde beyan edilen istidam vergileri toplamına göre değişmektedir. Bu toplam 2.500\$’ın altında ise ödeme beyanname verme süresinde, 2.500\$ ile 50.000\$ arasında ise çalışanlara ödeme yapılan ayı takip eden ayın 15’inde, 50.000\$’den fazla ise

¹⁷⁵ Özel beyannameler ile gelirlerini beyan eden kurumlar için, IRS, “Instructions for Form 1120”, <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/i1120.pdf>, (15.11.2021), ss.3-4.

çalışanlara ödeme Çarşamba, Perşembe veya Cuma yapılmışsa bir sonraki Çarşamba'ya kadar; Cumartesi, Pazar, Pazartesi veya Salı yapılmışsa bir sonraki Cuma'ya kadar vergilerin ödenmesi gerekmektedir.¹⁷⁶ Hatırlanacak olursa ABD'deki diğer vergi kesintisi uygulaması ise dar mükelleflere yapılan çeşitli ödemeler ile ilgilidir. Bu durumda da kesilen vergilerin toplamına göre ödeme süresi değişmektedir. Herhangi bir ayın 7., 15., 22, ve son günü kesilmiş ama ödenmemiş vergi toplamının 2.000\$'dan fazla olması durumunda kesintiler bu günden üç iş günü sonra ödenir. Herhangi bir ayın sonunda kesilmiş ama ödenmemiş vergi toplamının 200\$ ile 2.000\$ arasında olması durumunda kesintiler sonraki ayın onbeşinci gününe kadar ödenir. Bir takvim yılının sonunda kesilmiş ama ödenmemiş vergi toplamının 200\$'dan az olması durumunda kesintiler takip eden Mart ayının onbeşinci gününe kadar ödenir.¹⁷⁷ ABD'nin bu ödeme günlerinin biraz karmaşık olduğu, Türkiye'de tüm muhtasar beyannameler için tek bir ödeme süresinin olmasının yerinde bir düzenleme olduğunu belirtmek anlamlı olacaktır.

10. Faiz ve Cezalar

Türkiye'de mükelleflerin vergi borçlarına gecikme zammı, gecikme faizi ve pişmanlık zammı isimleri altında faiz niteliğindeki farklı uygulamalar yapılmaktadır.

Gecikme zammı, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun m.51 uyarınca ödeme süresi biten kamu alacaklarına bu tarihten itibaren aylık olarak yürütülen bir faizdir. Faizin hesabında ay kesirleri de dikkate alınır. 29.12.2019 tarihli 1947 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile gecikme zammı oranı aylık %1,6 olarak belirlenmiştir.

Gecikme faizi, VUK m.112/3'da düzenlenmiştir. Bu düzenleme yeterince açık olduğundan doğrudan yer vermek iyi olacaktır:

(...)ikmalen, re'sen veya idarece yapılan tarhiyatlarda :

a) Dava konusu yapılmaksızın kesinleşen vergilere, kendi vergi kanunlarında belirtilen ve tarhiyatın ilgili bulunduğu döneme ilişkin normal vade tarihinden itibaren, son yapılan tarhiyatın tahakkuk tarihine kadar;

¹⁷⁶ IRS, "Topic No. 757 Forms 941 and 944 – Deposit Requirements", <https://www.irs.gov/taxtopics/tc757>, (16.11.2021).

¹⁷⁷ IRS, "2020 Instructions for Form 1042", <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/i1042.pdf>, (16.11.2021), s.4.

b) Dava konusu yapılan vergilerin ödeme yapılmamış kısmına, kendi vergi kanunlarında belirtilen ve tarhiyatın ilgili bulunduğu döneme ilişkin normal vade tarihinden itibaren, yargı organı kararının tebliğ tarihine kadar;

c) (Ek:5/12/2019-7194/23 md.) 379 uncu madde kapsamında kanun yolundan vazgeçilmesi durumunda söz konusu maddeye göre hesaplanacak vergilere, kendi vergi kanunlarında belirtilen ve tarhiyatın ilgili bulunduğu döneme ilişkin normal vade tarihinden itibaren, kanun yolundan vazgeçme dilekçesinin vergi dairesine verildiği tarihe kadar;

geçen süreler için 6183 sayılı Kanuna göre tespit edilen gecikme zammı oranında gecikme faizi uygulanır. Gecikme faizi de aynı süre içinde ödenir. Gecikme faizinin hesaplanmasında ay kesirleri nazara alınmaz.

Pişmanlık zammı ise VUK m.371 uyarınca pişmanlık ve ıslah müessesesinden yararlanabilmek için ödemenin geciktiği her ay ve kesri için gecikme zammı oranında ödenen bir tutardır.

Bu üç faiz türüne bakıldığında aslında üçünün de birbirlerine benzediği yalnızca bazı detaylarda ayrıldıkları görülmektedir. Kanaatimizce gecikme zammının değiştirilerek her türlü kamu alacağı için bu alacakları normalde tahakkuk etmesi gereken tarihten itibaren işleyecek bir tek faiz uygulanması daha pratik olabilecektir. ABD'deki uygulamanın kabaca bu şekilde olduğunu ifade edebiliriz.

Vergi suç ve cezalarına da genel hatları ile değinmek yerinde olacaktır. Vergi suç ve cezaları VUK'un Dördüncü Kitap'ında yer almaktadır. Burada sayılan suçlar vergi ziyayı, usulsüzlük ve özel usulsüzlük cezaları ve kaçakçılıktır.

Vergi ziyayı, VUK m.341'de "*mükellefin veya sorumlunun vergilendirme ile ilgili ödevlerini zamanında yerine getirmemesi veya eksik yerine getirmesi yüzünden, verginin zamanında tahakkuk ettirilmemesi veya eksik tahakkuk ettirilmesi*" olarak tanımlanmıştır. VUK m.344/1'te de vergi ziyanına sebebiyet veren mükellef ve sorumlu hakkında ziyaa uğratılan verginin bir katı tutarında vergi ziyayı cezası verileceği belirtilmiştir. VUK m.344/2'de vergi ziyanına, daha sonra açıklayacağımız kaçakçılık fiilleri ile sebep olunması durumunda cezanın üç kat, bu fiillere iştirak edenlere ise bir kat olarak uygulanacağı; VUK m.344/3'te ise kanuni süresi geçen ancak vergi incelemesine başlanılmadan veya takdir komisyonuna sevk edilmeden verilen vergi beyannameleri için cezanın yarı oranında uygulanacağı belirtilmiştir.

Daha önceden ABD'deki vergi cezalarından bahsederken görüldüğü üzere ABD'de tam olarak vergi ziyayı gibi geniş kapsamlı bir vergi cezası yoktur. Vergi ziyayı cezası birkaç farklı ceza ile beraber karşılanmaktadır. Vergi ziyanının çoğu durumda mükellefin beyannamesinin olması gerekenden az vergi göstermesi durumunda uygulandığını düşünülürse, vergi ziyanının büyük ölçüde ABD'deki verginin olması

gerekenden az gösterilmesi durumunda uygulanan %20'lik cezaya karşılık geldiği ifade edilebilir. ABD'de verginin hileli bir şekilde az gösterilmesi durumunda uygulanan %75'lik ceza da VUK m.359'da yer alan sebepler ile üç katı vergi ziyai cezası kesilmesine benzetilebilir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'deki %100-%300'lük ceza oranlarının ABD'deki %20-%75'lik cezalardan fazla olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye'de vergi politikası %100-%300'lük vergi cezaları caydırıcılık amacıyla yüksek tutulduğu açıktır. Ancak ceza hukukçusu Beccaria'nın belirttiği üzere *“Suçları önleyen en önemli frenlerden biri, cezaların ağırlığı değil, cezaların kaçınılmaz olmalarıdır.”*¹⁷⁸ Dolayısıyla Türkiye'de vergiye uyum açısından yanlış bir araç seçildiği yorumu yapılabilir. Nitekim Türkiye'de işletmelerin birçoğunun yüksek vergi cezalarını ödeyebilecek nakde sahip olmadığı gayet açıktır. Ayrıca vergi cezalarının amacı, işletmeleri mali açıdan daha da zor duruma sokmak değil, bu işletmelerin faaliyetlerine devam edip vergilerini düzgün bir şekilde ödemelerini sağlamaktadır. Bunun yanı sıra uzlaşma ve izaha davet müesseseleri de, cezaları makul seviyeye çekmek için yapılan düzeltmeler olarak öne çıkmaktadır. Bu şekilde düzeltmeler yerine vergi ceza sisteminin bütüncül bir şekilde yeniden düzenlenmesi daha iyi bir çözüm yolu olabilecektir.

Usulsüzlük ve özel usulsüzlük cezaları VUK m.351-355 maddeleri arasında yer alan ve isminden de anlaşılacağı üzere çeşitli usuli hükümlere aykırılıklara ilişkin cezalardır. ABD'de de benzer usuli hükümlere aykırılıklar için cezaları belirlenmiştir. Genel olarak bakıldığında ABD'de ceza kesilmesini gerektiren usulsüzlükler, Türkiye'deki usulsüzlük hallerinden daha az sayıdadır.

Kaçakçılık suçunu oluşturan haller VUK m.359'da tanımlanmıştır. Maddenin birinci fıkrasının a, b, c, ç bentlerinde farklı farklı fiiller belirtilmiş ve her bir fıkroda bunlar için farklı sürelerde hapis cezaları öngörülmüştür. ABD ile kıyaslandığında ABD'deki vergi kaçırmaya teşebbüs suçunun VUK m.359/a ve b'deki kaçakçılık suçlarını büyük ölçüde karşıladığını söyleyebiliriz. Nitekim ABD'de çift defter tutmak, sahte fatura kullanmak gibi hallerde bu suçun işlendiği kabul edilmektedir ki, bu fiiller Türkiye'de de kaçakçılık suçunu oluşturmaktadır. Diğer taraftan ABD'de

¹⁷⁸ Cesare Beccaria, **Suçlar ve Cezalar Hakkında**, çev. Sami Selçuk, 6. baskı, İmge Kitapevi, Ankara 2016, s. 129.

vergi kaçırmaya teşebbüs suçunun tanımı Türkiye'dekinin tersine belirli fiilleri saymak yoluyla yapılmamış "kasti olarak herhangi bir şekilde vergi kaçırmaya çalışmak" gibi çok geniş bir tanım yapılmıştır. ABD'deki bu tanımı hukuki belirlilik açısından eleştirmek mümkündür ama bir yandan da Türkiye'deki düzenleme de dar kapsamı nedeniyle eleştirilebilir. Örneğin, ABD'de vergi kaçırmaya teşebbüs suçunu oluşturan şirket yöneticilerinin şirket üzerinden kendi harcamalarını ödemeleri veya şirket yöneticilerine maaş veya komisyon adı altında kâr payı dağıtmak gibi fiillerin Türkiye'de hapis cezası gerektirmemesi anlamak zordur. Kanaatimizce bu fiiller de sahte belge düzenlemek kadar zararlıdır.

11. Geçici Vergi

Geçici vergi GVK Mükerrer Madde 120'de düzenlenmiştir. KVK m.32/2 uyarınca GVK'nın geçici vergiye ilişkin esasları kurumlar açısından da uygulanır ancak kurumlara uygulanacak geçici vergi oranı cari kurumlar vergisi oranıdır. Geçici vergi uygulamasında ticari ve serbest meslek kazancı olan mükellefler vergi döneminin ilk dokuz ayı¹⁷⁹ için belirlenen üçer aylık dönemleri için hesapladıkları gelirleri üzerinden gelir vergisi tarifesinin ilk dilimine uygulanan oranda geçici vergi ödenmekte, bu vergi de daha sonra o vergi döneminin gelir vergisine mahsup edilmektedir. Geçici vergi matrahının hesabında GVK'daki indirim ve istisnalar ile VUK'un değerlemeye ilişkin hükümleri dikkate alınmakta, birden fazla yıla sirayet eden inşaat ve onarma işleri ile noterlik kazançları geçici vergi matrahına dahil edilmemektedir. 115 sayılı Vergi Usul Kanunu Sirkülerine göre geçici verginin birinci dönemde 17 Mayıs, ikinci dönemde 17 Ağustos, üçüncü dönemde 17 Kasım'a kadar beyan edilip ödenmesi gerekmektedir. Özel hesap dönemi olan mükellefler de üç aylık dönemi izleyen ikinci ayın onyedinci gününe kadar geçici vergilerini beyan edip ödemektedirler.

ABD'de de geçici vergi olarak adlandırabileceğimiz benzer bir uygulama mevcuttur. Ancak ABD'deki uygulama öncelikle kapsam bakımından

¹⁷⁹ 26 Ekim 2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 7338 sayılı kanun ile yapılan değişik ile geçici vergi dönemi sayısı son geçici vergi dönemi kaldırılarak dörtten üçe indirilmiştir. Aynı kanunun yürürlük maddesi uyarınca bu uygulama 2022 yılı vergilendirme döneminde uygulanmaya başlayacaktır.

Türkiye’dekinden farklıdır. ABD’de kural olarak kesintiler ve vergiden indirimler düşüldükten sonraki vergi yükümlülüğü 1.000\$’ın(kurumlar için 500\$) üzerinde kalan herkes geçici vergi ödemekle yükümlüdür. Ancak bu kişilerin kesintilerinin ve vergiden indirimlerinin cari yılın vergisinin %90’ını veya bir önceki yılın vergisinin %100’ünü karşılaması durumunda geçici vergi ödenmesi zorunlu değildir.¹⁸⁰ Ancak bu şartları yalnızca ücret geliri elde edenler dışında kalan kişilerin haricinde sağlanmanın hayli zor olduğu da belirtilmelidir. Dolayısıyla ABD’deki geçici vergi uygulamasının daha geniş kapsamlı olduğu söylenebilir.

ABD ile Türkiye arasındaki ikinci bir farklılık ise geçici vergi matrahının hesaplanma yöntemindeydir. Türkiye’de geçici vergi matrahı mükellefin gerçek gelirine göre hesaplanmaktadır. ABD’de ise geçici verginin hesaplanma yöntemi konusunda herhangi bir düzenleme olmayıp bunun yerine yalnızca sonuca, yani ödenen geçici vergi tutarının cari yılın vergisinin %90’ını veya bir önceki yılın gelir vergisinin %100’ünü karşılayıp karşılamamasına bakılmaktadır. Bu bakımdan ABD’de mükelleflerin geçici vergi matrahlarının belirlenmesinin Türkiye’dekinden daha kolay ve rahat kurallara tabi olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Geçici vergi açısından ABD ile Türkiye arasındaki bir başka farklılık ise oranlardadır. ABD’de geçici vergi matrahına normal gelir vergisi oranları uygulanmaktadır. Dolayısıyla ABD’nin geçici vergi oranları da gerçek kişiler açısından Türkiye’dekinden yüksektir.

Geçici vergi dönemleri ve ödemeleri açısından ise benzer bir düzenleme vardır. ABD’de üçer aylık dört geçici vergi dönemi bulunmaktadır. Bu dönemlere ilişkin beyannameler, dönemin bitişini takip eden ayın onbeşinci gününe kadar verilir ve geçici vergiler de beyanname verme süresi içinde ödenir.

IV. TÜRKİYE’DE SERMAYE PİYASALARINDAN ELDE EDİLEN GELİRLERİN VERGİLENDİRİLMESİ

Buraya kadar ele aldığımız vergilendirme rejimi genel olarak gelir ve kazançlara uygulanan bir vergi rejimidir. Ancak konu sermaye piyasalarından elde

¹⁸⁰ IRS, “2021 Publication 505”, <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/p505.pdf>, (22.11.2021), s.22.

edilen gelirler olduğunda bu rejimden önemli sapmalar olmaktadır. Bu sapmaların en önemli kaynağı da GVK'nın Geçici 67. maddesidir.

A. GVK Geçici Madde 67

GVK Geçici Madde 67 oldukça kapsamlı ve uzun bir madde olduğundan bu maddenin incelemesini sistemli bir şekilde yapmak gereklidir. Burada yapacağımız incelemede öncelikle maddenin içeriğine girmeksizin maddenin yürürlüğe konuluş sürecine bakılacak, daha sonra maddede geçen tanımlardan başlanarak maddenin soyut düzenlemeleri incelenecek, son olarak da sermaye piyasası araçları temelinde GVK Geçici Madde 67'nin nasıl uygulandığı açıklanacaktır.

1. Maddenin Yürürlüğe Konuluş Süreci

GVK Geçici Madde 67, 31 Aralık 2004 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 5281 sayılı Vergi Kanunlarının Yeni Türk Lirasına Uyumunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile GVK'ya eklenmiş bir maddedir. Kanun tasarısının genel gerekçesinde öncelikli hedefin *“mükelleflerin gönüllü uyumunu kolaylaştıracak ve vergi idaresi tarafından kolayca uygulanabilecek bir vergi sisteminin oluşturulması”* olarak ifade edildiği, GVK Geçici Madde 67'nin ise *“Vergi uygulamalarında basitlik sağlanmasına yönelik düzenleme”* olarak sunulduğu görülmektedir. Keza genel gerekçede düzenlemenin *“menkul sermaye iratları ile menkul kıymetlerden elde edilen kazanç ve iratlar için (...) yeni bir vergileme rejimi”* olarak tanımlandığı da dikkati çekmektedir. Maddenin gerekçesine bakıldığında ise maddenin daha basit bir dille anlatımı yer almaktadır.¹⁸¹ Bu sebeple madde gerekçesi söz konusu düzenleme ile ne amaçlandığı konusunda genel gerekçeden fazla bir bilgi vermemektedir. Öncelikle *“yeni bir vergilendirme rejimi”* olarak adlandırılarak önemi kabul edilen bu düzenleme için açıklanan amacın yalnızca vergi sisteminin basitleştirilmesi olarak ifade edilmesi biraz yetersiz kalmaktadır.

¹⁸¹ T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, “Vergi Kanunlarının Yeni Türk Lirasına Uyumunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı”, <https://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0937.pdf>, (04.01.2022), ss. 2,7-9.

Gerekçenin eksikliklerinden bir diğeri de düzenlemenin herhangi bir ülkeden alınıp alınmadığı konusunda bir açıklama olmamasıdır. Pwc'nin çeşitli ülkelerin vergi düzenlemelerine ilişkin derlediği bilgilerden¹⁸² hareketle G20 ülkeleri incelendiğinde en benzer düzenlemenin Meksika'da olduğunu görülmektedir. G20 ülkelerinin hemen hemen hepsinde faiz geliri kesinti yoluyla vergilendirilmektedir. Kâr paylarında bir vergi kesinti uygulaması da çoğu G20 ülkesinde mevcuttur. Ancak sermaye piyasası araçlarının alım satımlarından elde edilen gelirin kesinti yoluyla vergilendirilmesi G20 ülkeleri içerisinde yalnızca Türkiye ve Meksika'da vardır. Ne var ki, Türkiye ve Meksika'daki bu düzenlemelerin birbirlerinden etkilenip etkilenmedikleri konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Türkiye'de GVK Geçici Madde 67 uyarınca yapılan kesinti oranlarını incelerken karşılaştırmak adına G20 ülkelerinin hemen hepsinde o ülkede mukimlere uygulanan kesinti oranlarının mukim olmayanlara uygulanan kesinti oranlarından daha düşük olduğu ifade edilebilir.

Gerekçenin yanıt vermediği bir başka soru da düzenlemenin neden bir geçici madde olarak çıkartıldığıdır. Gerekçeye bakılırsa madde geçici bir düzenleme değilmiş gibi sunulmaktadır. Söz konusu maddenin yaklaşık 17 yıldır yürürlükte bulunması da maddenin pek de geçici olmadığını göstermektedir. Bu kanaati daha da güçlendiren bir başka husus da maddenin ilk halinde 31.12.2015 tarihine kadar yürürlükte kalacağı belirtilmiş olmasına rağmen bu yürürlük süresinin önce 31.12.2020'ye daha sonra da 7256 sayılı kanun ile 31.12.2025'e uzatılması ve Cumhurbaşkanı'na da bu süreyi beş yıla kadar daha uzatma yetkisi verilmiş olmasıdır. Dolayısıyla GVK Geçici Madde 67'nin aslında geçici olmadığı, yasakoyucunun da iradesinin bu maddeyi yürürlükte tutmaya yönelik olduğu yorumu yapılabilir. Söz konusu geçici madde düzenlemesinin vergiyi toplama yükünü bankalara ve aracı kurumlara dağıtarak vergi idaresi açısından kolay toplanan ve denetlenen bir vergi ihdas etmesi sebebiyle yürürlükte tutulduğu kanaatindeyiz. Ancak yine de maddenin neden ilk baştan kalıcı bir madde olarak düzenlenmediğini anlamak güçtür.

GVK Geçici Madde 67'nin yapısına bakıldığında, maddenin uzun ve karmaşık olduğu görülmektedir. Madde metni yaklaşık yedi sayfadan oluşmaktadır.¹⁸³ Böyle kapsamlı bir düzenlemenin, tek bir maddenin içine sıkıştırılmasının maddenin

¹⁸² Pwc, Worldwide Tax Summaries Online, <https://taxsummaries.pwc.com/>, (05.01.2021).

¹⁸³ T.C. Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü, "Gelir Vergisi Kanunu", <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.193.pdf>, (14.12.2021), ss.97-103.

sistematikğini zorladığı ve maddeyi okumayı zorlaştırdığı açıktır. Düzenlemeye ilişkin bir diğer sorun da madde üzerinde çok sayıda değişikliğin yapılmış olmasıdır. Bu kadar değişiklik yapılması da maddenin okunmasını kolaylaştırmamaktadır. Bu açıklamalardan sonra GVK Geçici Madde 67'nin esasını incelemeye geçilebilir.

2. Maddede Geçen Tanımlar

GVK Geçici Madde 67, temelde sermaye piyasalarından elde edilen gelirler için vergi kesintisine dayalı bir rejim getirmektedir. Bu durum GVK Geçici Madde 67'nin ilk fıkrasından itibaren ortaya çıkmaktadır:

- 1) Bankalar ve aracı kurumlar takvim yılının üçer aylık dönemleri itibarıyla;
 - a) Alım satımına aracılık ettikleri menkul kıymetler ile diğer sermaye piyasası araçlarının alış ve satış bedelleri arasındaki fark,
 - b) Alımına aracılık ettikleri menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası araçlarının itfası halinde alış bedeli ile itfa bedeli arasındaki fark,
 - c) Menkul kıymetlerin veya diğer sermaye piyasası araçlarının tahsiline aracılık ettikleri dönemsel getirileri (herhangi bir menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracına bağlı olmayan),
 - d) Aracılık ettikleri menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası araçlarının ödünç işlemlerinden sağlanan gelirler,
- Üzerinden % 15 oranında vergi tevkifatı yaparlar.

Bu fıkranın anlaşılması için öncelikle “banka ve aracı kurumlar” ile “menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası araçları” tanımlarının açıklanması gerekmektedir. GVK Geçici Madde 67/12’de banka ve aracı kurum kavramları tanımlanmıştır. Bu tanıma göre “‘banka’ kavramı 18.6.1999 tarihli ve 4389 sayılı Bankalar Kanunu kapsamında Türkiye’de faaliyette bulunan bankalar ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasını ‘aracı kurum’ kavramı ise 28.7.1981 tarihli ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu kapsamında Türkiye’de faaliyette bulunan aracı kurumları ifade” etmektedir. Ancak burada bahsedilen kanunlar sonradan ilga edildiklerinden 4389 sayılı Bankalar Kanunu’na yapılan bu atıf 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’na, 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu’na yapılan atıf ise 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu’na yapılmış sayılmaktadır.

“Menkul kıymetler ile diğer sermaye piyasası araçları”nın tanımına ise GVK Geçici Madde 67/13’te yer verilmiştir. Bu fıkarda,

“(…)menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası aracı ifadesi, özel bir belirleme yapılmadığı sürece Türkiye’de ihraç edilmiş ve Sermaye Piyasası Kurulunca kayda alınmış ve/veya Türkiye’de kurulu menkul kıymet ve vadeli işlem ve opsiyon borsalarında işlem gören menkul kıymetler veya diğer sermaye piyasası

araçları ile kayda alınmamış olsa veya menkul kıymet ve vadeli işlem borsalarında işlem görmese dahi Hazinece veya diğer kamu tüzel kişilerince ihraç edilecek her türlü menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracını ifade eder.

Bankaların ve aracı kurumların taraf olduğu veya bunlar aracılığıyla yapılan; belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte, ekonomik veya finansal göstergelere dayalı olarak düzenlenenler de dahil olmak üzere, para veya sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve döviz alma, satma, değiştirme hak ve/veya yükümlülüğünü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile döviz, kıymetli madenler ve Sermaye Piyasası Kurulunca belirlenen diğer varlıklar üzerine yapılan kaldıraçlı işlemlere ilişkin sözleşmeler bu madde uygulamasında diğer sermaye piyasası aracı addolunur.”

denilmiştir. İlk paragrafta bakacak olursak bu paragraf “menkul kıymetler ile diğer sermaye piyasası araçları” kavramının içeriğini tanımlamaktan uzaktır. Daha ziyade tüm sermaye piyasası araçları kümesinin içerisinde hangilerinin GVK Geçici Madde 67’ye göre vergilendirileceğine ilişkin olarak üç ölçüt getirmektedir. Buna göre sermaye piyasası aracının;

- Türkiye’de ihraç edilmiş ve Sermaye Piyasası Kurulunca kayda alınmış olması veya
- Türkiye’de kurulu menkul kıymet ile vadeli işlem ve opsiyon borsalarında işlem görmesi veya
- Hazinece veya diğer kamu tüzel kişilerince ihraç edilmiş olması

durumunda bu sermaye piyasası aracından elde edilecek gelir GVK Geçici Madde 67 kapsamında vergilendirilecektir.

Yukarıdaki madde hükmünde vadeli işlem sözleşmeleri, opsiyon sözleşmeleri ve kaldıraçlı işlemlerin de madde kapsamında olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla GVK Geçici Madde 67/13’de hangi sermaye piyasası araçlarının madde kapsamına alındığının doğrudan belirtilmediğini, yalnızca bir kısmının özel olarak sayıldığını söylemek mümkündür. Yine de “menkul kıymetler ile diğer sermaye piyasası araçları” ifadesine daha yakından bakılırsa “ile diğer” ifadesinin aslında tüm sermaye piyasası araçlarını madde kapsamına aldığı ifade edilebilir. GVK Geçici Madde 67’nin uygulanmasındaki vergi oranlarını gösteren 2006/10731 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesinde belirtilen sermaye piyasası araçlarının çeşitliliği de bu hususu doğrular niteliktedir.

Sonuç itibarıyla GVK Geçici Madde 67’de geçen “menkul kıymetler ile diğer sermaye piyasası araçları” ifadesinin aslında tezimizin birinci bölümünde saydığımız tüm sermaye piyasası araçlarını kapsadığını söyleyebiliriz.

3. Vergiyi Doğuran Olay

GVK Geçici Madde 67'nin 1, 2, 3, 4 ve 8. fıkralarında farklı vergiyi doğuran olaylara yer verilmiştir. Özetle birinci fıkrada banka ve aracı kurumların aracılığıyla gerçekleştirilen işlemlerde, ikinci fıkrada bunların aracılığı olmaksızın yapılan borçlanma aracı faiz ödemelerinden, üçüncü fıkralarda banka ve aracı kurumların taraf olduğu işlemlerde, dördüncü fıkrada mevduat faizlerinden, sekizinci fıkrada ise portföy kazançlarından yapılacak kesintiler belirtilmiştir.

a) Banka ve Aracı Kurumlar Aracılığıyla Gerçekleştirilen İşlemler

Birinci fıkrada dört farklı olay neticesinde vergi kesintisi yapılması öngörülmüştür:

- Bankalar ve aracı kurumlar aracılığıyla alınan sermaye piyasası araçlarının bankalar ve aracı kurumların aracılığıyla satılması,
- Bankalar ve aracı kurumların aracılığıyla alınan sermaye piyasası araçlarının itfa edilmesi,
- Sermaye piyasası araçlarının herhangi bir menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracına bağlı olmayan dönemsel getirilerinin bankalar ve aracı kurumların aracılığıyla tahsil edilmesi,
- Bankalar ve aracı kurumların aracılığıyla gerçekleştirilen ödünç işlemleri.

Görüleceği üzere fıkranın kapsamı hayli geniştir. Fıkranın kapsamını daha da genişleten bir başka husus da birçok sermaye piyasası aracına ilişkin işlemin bankalar ve aracı kurumların aracılığı olmadan yapılamıyor olmasıdır.

Örneğin BİST'in Pay Piyasası, Borçlanma Araçları Piyasası ile Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasasında işlem yapma yetkisi aracı kurumlar ve bankalarıdır.¹⁸⁴ Yani gerçek kişiler ile banka veya aracı kurum olmayan tüzel kişilerin BİST'te işlem yapmak için bir banka veya aracı kurumun aracılığına başvurması zorunludur. Böylece yapacakları alım satım işlemlerini GVK Geçici Madde 67 kapsamına dahil olacaktır.

¹⁸⁴ BİST, "İşlem Yapma Yetkisi Verilmesi", <https://borsaistanbul.com/tr/sayfa/195/islem-yapma-yetkisi-verilmesi>, (10.01.2022).

Sermaye piyasası araçlarının alım-satım işleminin normalde GVK Mükerrer Madde 80'deki *“Aşağıda yazılı mal ve hakların elden çıkarılmasından doğan kazançlar değer artışı kazançlarıdır. 1. İvazsız olarak iktisap edilenler ile tam mükellef kurumlara ait olan ve iki yıldan fazla süreyle elde tutulan hisse senetleri hariç, menkul kıymetlerin veya diğer sermaye piyasası araçlarının elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar.”* hükmü gereği değer artış kazancı oluşturduğu göz önüne alınırsa, Türkiye’de sermaye piyasası araçlarından elde edilen değer artış kazançlarının GVK Geçici Madde 67 kapsamında vergilendirildiği sonucuna ulaşılır.

GVK Geçici Madde 67’nin birinci fıkrasında vergi kesintisi yapılacak bir diğer olay ise sermaye piyasası araçlarının itfasıdır. İtfa genel olarak iskontolu ihraç edilen borçlanma araçları bağlamında gündeme gelmekte olup bu durumda itfa ile birlikte yatırımcı bir faiz geliri elde etmektedir.

Birinci fıkrada geçen bir diğer olay ise ödünç işlemlerinin sonucunda gelir elde edilmesidir. Ödünç işlemlerinden gelir elde edilmesinin en temel yöntemi daha önceden de belirtildiği üzere açığa satıştır. Açığa satış da bir alım satım işlemi içerdiğinden aslında bir değer artış kazancı oluşturmaktadır.

Birinci fıkrada geçen son olay ise sermaye piyasası araçlarının herhangi bir menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracına bağlı olmayan dönemsel getirilerinin bankalar ve aracı kurumların aracılığıyla tahsil edilmesidir. Görüleceği üzere bu hüküm biraz çelişkilidir. Yani bu hükmün uygulanması için bankalar ve aracı kurumların sermaye piyasası araçlarının tahsiline aracılık ettikleri birtakım gelirler olmalı ancak bunlar herhangi bir sermaye piyasası aracına bağlı olmamalıdır. Ne ilgili tebliğlerde ne de doktrinde bu durumun nasıl olabileceği konusunda da bir açıklama bulunmamaktadır.

b) Banka ve Aracı Kurumların Aracılığı Olmaksızın Yapılan Borçlanma Aracı Faizi Ödemeleri

İkinci fıkra biraz karmaşık bir düzenlemeyi içerdiği için fıkra metninin tamamına yer verilmesinde fayda vardır:

Bu Kanunun 75 inci maddesinin ikinci fıkrasının (5) numaralı bendinde yazılı menkul sermaye iratlarından (Hazine ve 4749 sayılı Kanuna göre kurulan varlık kiralama şirketleri tarafından yurt dışında ihraç edilen menkul kıymetlerden elde edilenler hariç), ödemeyi yapanlarca, banka veya aracı kurumlara veya bunlar

aracılığıyla diğer gerçek ve tüzel kişilere ödenenler hariç, % 15 oranında vergi tevkifatı yapılır. Bankalara veya aracı kurumlara alış bedeli tevrik edilmeksizin teslim edilmiş olan menkul kıymetlerin gelirlerinin ödenmesinde ise ödeme banka veya aracı kurumlar aracılığıyla yapılırsa dahi tevkifat yapılır. Menkul kıymetin bir banka veya aracı kurum aracılığıyla alınmış olması halinde tevkifatta, bu işlemdeki itfa bedeli ile alış bedeli arasındaki fark esas alınır. Bu iratlar üzerinden 94 üncü madde veya Kurumlar Vergisi Kanununun 24 üncü maddesi kapsamında ayrıca tevkifat yapılmaz.

GVK m.75'in ikinci fıkrasının 5. bendinde belirtilen gelirler, ipotek finansmanı kuruluşları ve konut finansmanı kuruluşları tarafından ihraç edilen ipoteğe dayalı menkul kıymetler hariç ancak ipotekli sermaye piyasası araçları, varlık teminatlı menkul kıymetler dahil olmak üzere her nevi tahvil ve Hazine bonosu faizleri ile Toplu Konut İdaresi ve Özelleştirme İdaresince çıkarılan menkul kıymetler ve varlık kiralama şirketleri tarafından ihraç edilen kira sertifikalarından sağlanan gelirlerden oluşmaktadır. GVK Geçici Madde 67'nin ikinci fıkrası incelediğinde fıkranın kapsamı hayli geniş gözükmemektedir. Ancak fıkranın yakından incelenmesi gereklidir.

Söz konusu fıkra “banka veya aracı kurumlara veya bunlar aracılığıyla diğer gerçek ve tüzel kişilere ödenenler hariç” ifadesi ile banka ve aracı kurumlar aracılığıyla yapılan borçlanma aracı faiz ödemeleri de bu fıkra kapsamı dışına çıkartılmış gibi gözükmemektedir. Günümüzde bankaların ve aracı kurumların aracılığı olmaksızın borçlanma araçlarının faiz ödemesi yapılması ziyadesiyle nadirdir. Ancak GİB’in görüşüne¹⁸⁵ paralel şekilde uygulamada¹⁸⁶ borçlanma aracı faiz ödemelerinin banka veya aracı kurum aracılığıyla yapıp yapılmadığına bakılmaksızın GVK Geçici Madde 67 kapsamında kesintiye tabi tutulduğu görülmektedir.

Mevcut uygulamaya dayanak yorum birinci fıkra da yer alan “*Menkul kıymetlerin veya diğer sermaye piyasası araçlarının tahsiline aracılık ettikleri dönemsel getirileri (herhangi bir menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracına bağlı olmayan)*” ifadesinin herhangi başka bir sermaye piyasası aracına bağlı olmayan biçiminde yorumlanması ile mümkün olmaktadır. Yani birinci fıkra da banka ve aracı kurumların aracılığıyla tahsil edilen dönemsel getirilerden yapılacak kesinti

¹⁸⁵ “1.1.2006 tarihinden itibaren yurt içinde ihraç edilen özel sektör tahvil/ bono faiz gelirleri ve alım-satım kazançları aynı durumdaki Devlet tahvili/Hazine bonosu gelirleri gibi geçici 67’ nci madde kapsamında nihai olarak tevkifat yoluyla vergilendirilmektedir.” GİB, “G.V.K. Geçici 67’nci Madde Uygulaması İle İlgili Olarak Gerçek Kişilere Yönelik Vergi Rehberi”, https://gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/beyannamerehberi/2022/2022_GVKgecisi67rehber.pdf, (09.05.2022), (Rehber) s. 15.

¹⁸⁶ HSBC, “2021 Yılı Menkul Kıymet Gelirlerinin Vergilendirilmesi”, <https://www.hsbc.com.tr/medium/document-file-3906.vsf>, (17.02.2022), s. 2.

düzenlenmişken, ikinci fıkrada ise bunların aracılığı olmaksızın yapılan tahsilatlardan yapılacak kesinti düzenlenmiştir.

c) Banka ve Aracı Kurumların Taraf Olduğu İşlemler

Üçüncü fıkrada bankalar ve aracı kurumların, hisse senetleri ile birinci fıkranın altıncı paragrafında belirtilenler haricindeki sermaye piyasası araçlarını birinci fıkraya göre vergi kesintisi yapmadan kendilerinin alması durumunda vergi kesintisi yapılmasını öngörmektedir. Bu düzenleme esasında bir vergi güvenliği düzenlemesi ve birinci fıkranın tamamlayıcısı olarak düşünülebilir. Nitekim banka veya aracı kurumun doğrudan kendisinin sermaye piyasası aracını alması durumu, aracılık şartını arayan birinci fıkra kapsamına girmeyecektir; ancak banka ve aracı kurumlar daha sonrasında aldıkları sermaye piyasası araçlarını üçüncü kişilere satacaklarından işlemin nihai sonucu banka ve aracı kurumların aracılık etmesinden farklı değildir.

d) Mevduat Faizi Ödemeleri

Bu fıkra uyarınca bankalar arası mevduat ile aracı kurumların borsa para piyasasında değerlendirdikleri kendilerine ait paralarına yürütülen faizler hariç olmak üzere, 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (7), (12) ve (14) numaralı bentlerinde yazılı menkul sermaye iratlarından ödemeyi yapanlarca vergi kesintisi yapılacaktır. Fıkrada bahsedilen menkul sermaye iratları ise mevduat faizleri, faizsiz olarak kredi verenlere ödenen kar payları ile kar ve zarar ortaklığı belgesi karşılığı ödenen kâr payları ve özel finans kurumlarınca kâr ve zarara katılma hesabı karşılığında ödenen kar payları, menkul kıymetlerin geri alım veya satım taahhüdü ile iktisap veya elden çıkarılması karşılığında sağlanan menfaatlerdir.

e) Portföy Kazancı Elde Edilmesi

GVK Geçici Madde 67/8 düzenlemesi ile SPKn'e göre kurulan menkul kıymetler yatırım fonları (borsa yatırım fonları ile konut finansman fonları ve varlık finansman fonları dahil) ile menkul kıymetler yatırım ortaklıklarının Kurumlar Vergisinden istisna edilmiş olan portföy kazançları, dağıtılsın veya dağıtılmasın vergi

kesintisine tâbi tutulmuştur. Bu düzenleme aslında bir vergi kesintisi düzenlemesi değildir. Çünkü bir vergi kesintisi, kesenin yapacağı bir ödeme içerisinden yapılır. Burada ise herhangi bir ödeme olmaksızın bir kesinti yapılması öngörülmektedir. Fıkra da öngörülen gerçek anlamda bir vergi kesintisi değildir, daha ziyade vergi kesintisi adı altında kurumlar vergisinden istisna tutulan portföy kazançları için kurumlar vergisinden farklı bir oranda vergi getirilmesidir.

Son olarak belirtmek gerekir ki, bu fıkra da öngörülen kesinti oranı 2006/10731 Sayılı BKK uyarınca 1 Ekim 2006'dan beri %0'dır. Yalnızca 3 Haziran 2020'de yayımlanan 2604 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile serbest döviz fonları için oran %15'e çıkartılmış, daha sonra 23 Aralık 2020'de yayımlanan 3321 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile bu düzenleme kaldırılarak kesinti oranı tekrardan %0'a indirilmiştir. Bu fıkranın 2005'ten bu yana yürürlükte olmasına rağmen oranın bu süreçte çoğunlukla %0 tutulmasının da maddenin vergi kesintisi kavramını zorlaması ve dolayısıyla uygulamasının da zor olması ile ilişkili olduğu değerlendirilmektedir.

4. Mükellef

GVK Geçici Madde 67/5'te "*Gelir sahibinin gerçek veya tüzel kişi ya da dar veya tam mükellef olması, vergi mükellefiyeti bulunup bulunmaması, vergiden muaf olup olmaması ve elde edilen kazancın vergiden istisna olup olmaması (1), (2), (3) ve (4) numaralı fıkra hükümleri uyarınca yapılacak tevkifatı etkilemez. (Diğer kanunlarda yer alan istisna veya muafiyet hükümlerinin açık olarak kesinti suretiyle ödenen vergileri de kapsama almadığı durumlar dahil)*" denilerek GVK Geçici Madde 67 kapsamında yapılacak kesintinin kişi yönünden kapsamının geniş tutulduğu belirtilmiştir. Ancak sonraki cümlede KVK m.4/1-(l) ve (p) bentlerinde sayılan kurumların, borsa yatırım fonlarının ve emeklilik yatırım fonlarının elde ettikleri kazançlar üzerinden birinci ve dördüncü fıkralar uyarınca kesinti yapılmayacağı belirtilmiştir.

Ancak maddeye ilişkin belirtilmesi gereken bir başka husus birinci fıkranın ikinci cümlesindedir. Bu cümleye göre KVK m.2/1'de tanımlandığı şekliyle sermaye şirketleri, yatırım fonları ve Maliye Bakanlığı'nca yatırım fonlarına benzer nitelikte oldukları belirlenenler için birinci fıkradaki oran %0 olarak uygulanacaktır. Sonuç itibarıyla birinci fıkra kapsamındaki gelirleri için kesinti yapılmayacağını

söyleyebiliriz. Diğer taraftan bu cümlelerin ilk haline bakmak mali güce göre vergilendirme ilkesinin nasıl kullanıldığını görmek açısından faydalı olacaktır.

Öncelikle maddenin ilk halinde böyle bir cümle yoktur. Ancak 7 Temmuz 2006 tarihinde yayımlanan 5527 sayılı kanun ile "*Dar mükellef gerçek kişi ve kurumlar için bu oran % 0 olarak uygulanır.*" ifadesi eklenmiştir. Ancak bu ifade Anayasa Mahkemesi'nin 2006/119 E. sayılı kararında

Vergilemeyle ilgili anayasal denetimde, sınıflandırma ve karşılaştırma mali güce, diğer bir deyişle gelirdeki büyüklük ölçüsüne göre yapılmak zorundadır. Gelirin niteliğinde farklılık yoksa mükellefin mukimliği farklılığın nedeni olamaz. Aynı gelir unsuru yönünden eşit olan tam ve dar mükelleflerden birincisinin yasayla %15 oranında vergi tevkifatına tabi tutulup ikincisinin %0 oranında tevkifata tabi tutularak tersine ayrımcılık yapılması, makul ve adil olmayıp mali gücü aynı olanların aynı, mali gücü farklı olanların ise ayrı oranda vergilendirilmesini öngören 'mali güç' ve 'vergide eşitlik' ilkelerine aykırılık oluşturur.¹⁸⁷

gerekçesi ile iptal edilmiştir. Bu iptal üzerine 1 Ağustos 2010 tarihinde yayımlanan 6009 sayılı kanun ile ifade şimdiki halini almıştır.

Beyan açısından değerlendirildiğinde yedinci fıkrada gerçek kişilerin bu maddeye göre kesintiye tabi kazançları beyannamelerine dahil etmeyecekleri belirtilmiştir. Dolayısıyla gerçek kişiler için kesinti nihai vergilendirme olmaktadır. Ticari faaliyet kapsamında elde edilen ve GVK Geçici Madde 67 kapsamında kesintiye tabi gelirlerin ise ticari kazancın tespitinde dikkate alınacağı ve vergiden mahsup edileceği belirtilmiştir. Teknik olarak gerçek kişilerin ticari kazançları kapsamında elde ettikleri GVK Geçici Madde 67'e tabi gelirlerine ilişkin kesintilerin bu şekilde mahsubu mümkünse de çoğu durumda sermaye şirketleri ve yatırım fonları bu mahsup imkanından yararlanacaklardır. Ancak GVK Geçici Madde 67/1'in ikinci cümlesine göre sermaye şirketleri ve yatırım fonlarının birinci fıkra kapsamındaki gelirlerinde %0 oranında tevkifat yapılacağından bunların da bir mahsup imkânı olmayacaktır. Diğer bir deyişle sermaye şirketlerinin ve yatırım fonlarının birinci fıkra kapsamındaki gelirleri, sonuç olarak birinci fıkraya göre kesinti ile değil normal kurum kazancı olarak vergilendirilecektir.

¹⁸⁷ Anayasa Mahkemesi, 15.10.2009 tarihli 2006/119 E. – 2009/145 K. sayılı kararı, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2009/145?EsasNo=2006%2F119&KararAramaRaporu=1>, (14.01.2021).

5. Matrahın Belirlenmesi

GVK Geçici Madde 67 kapsamında yapılacak kesintilerin matrahlarının nasıl belirleneceği konusunda yalnızca birinci fıkrada bazı açıklamalar yapılmış olup diğer fıkralar için matrahın belirlenmesi görece basit bir şekilde yapılacaktır.

Birinci fıkraya göre dört farklı durumda vergi kesintisi yapılacağı ifade edilmişti. Bunlardan yalnızca alış-satış, alış-itfa ve ödünç işlemlerinden gelir elde edilmesi durumlarında kesinti matrahının nasıl hesaplanacağı detaylandırılmıştır. Kalan son hal olan dönemsel getirilerin tahsili konusunda ise herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Kanundaki açıklamalara ek olarak 257 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği'nde de matrahın belirlenmesi konusunda önemli açıklamalar yer almaktadır.

a) Alım – Satım İşlemlerinde

GVK Geçici Madde 67'nin birinci fıkrasının ikinci paragrafında farklı tarihlerden alınan bir sermaye piyasası aracının elden çıkarılması durumunda ilk giren ilk çıkar yönteminin uygulanacağı belirtilmiştir. Keza yine aynı paragrafta sermaye piyasası aracının alımından önce elden çıkarılması durumunda elden çıkarma tarihinden sonraki ilk alıma göre matrahın belirleneceği belirtilmiştir. Bu durum özellikle ödünç işlemlerine değinirken bahsettiğimiz açığa satış durumunda gerçekleşecektir. Son olarak aynı paragrafta alış satış işlemleri dolayısıyla ödenen komisyonların ve Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi(BSMV)'nin kesinti matrahı belirlenirken hesaba katılacağı belirtilmiştir. Yani bu giderler kesinti matrahından indirilecektir. 257 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği'nde de ödenen komisyonlar ve BSMV dışındaki giderlerin indirilmesinin mümkün olmadığı, komisyon iadesi durumunda iade edilen tutarların iadenin gerçekleştiği dönemde kesinti matrahına dahil edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

b) Döviz, Altın ve Başka Bir Değere Endeksli Sermaye Piyasası Araçlarının Alım – Satımında

GVK Geçici Madde 67/1'in üçüncü paragrafında “Döviz, altına veya başka bir değere endeksli menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracının alış ve satış bedeli olarak işlem tarihindeki Yeni Türk Lirası karşılıkları esas alınarak” kesinti matrahının tespit edileceği belirtilmiş ancak “Menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası aracının yabancı bir para cinsinden ihraç edilmiş olması halinde” ise kesinti matrahının tespitinde kur farkının dikkate alınmayacağı hükme bağlanmıştır.

c) Sermaye Artırımı Suretiyle Elde Edilen Paylara İlişkin İşlemlerde

257 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği'nde sermaye artışı ile elde edilen paylarda alış-satış bedeli farkının nasıl belirleneceği konusu detaylıca irdelenmiştir. Tebliğe göre iç kaynaklardan sermaye artırımı yapılması durumunda artırım ile elde edilen payların alış değeri, daha önceden elde edilmiş payların toplam alış değeri ile sermaye artırımı ile elde edilmiş payların itibari değerinin toplamının mükellefin sahip olduğu toplam pay sayısına bölünmesi ile bulunacaktır. Pay sahiplerinin rüşhan hakkı kullanarak aldıkları paylarda da benzer şekilde alım bedeli, daha önceden elde edilmiş payların toplam alış değeri ile yeni alınan paylar için ödenen bedel toplamının mükellefin sahip olduğu toplam pay sayısına bölünmesi ile bulunacaktır.

d) İşlemiş Faizi Bulunan Tahvillerin Alımında

257 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği'nde bahsi geçen bir başka durum ise kuponlu bir tahvilin bir miktar faiz işledikten sonra alınması durumunda kesinti matrahının nasıl hesaplanacağıdır. Burada öncelikle tahvil alındıktan sonra ilk olarak ödenecek kuponun alış maliyeti bulunmaktadır. Ki, tebliğe göre bu kuponun alış maliyeti, son ödenen kupon tarihinden alış tarihine kadar geçen gün sayısının kupon dönemi gün sayısına oranı ile ödenecek kupon faizinin çarpılması suretiyle hesaplanır. Kupon ödemesinden yapılacak kesintinin matrahı da kupon faiz ödemesi ile bu kuponun alış bedelinin arasındaki fark olmaktadır.

Tahvilin itfası yoluyla anaparanın geri alınması veya tahvilin üçüncü bir kişiye satılması durumunda; tevkifat matrahı anapara ve son kupon faizi ödemesi toplamından tahvilin temiz fiyatının veya tahvilin satış fiyatından tahvilin temiz fiyatının çıkartılması ile hesaplanır. Tahvilin temiz fiyatı ise; tahvilin alım bedelinden, ki buna kirli fiyat da denmektedir, daha önceden bahsettiğimiz şekilde hesaplanan işlemiş faizin çıkartılması suretiyle hesaplanmaktadır. Temiz fiyatın, tahvilin anapara tutarını aşması durumunda aşan tutar alıştan sonraki kupon ödemelerinde matrahın hesabında kupon alış bedeline eklenir.

e) Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmelerinde

257 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği'nde detaylı olarak anlatılan bir başka durum ise vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinde kesinti matrahının nasıl hesaplanacağıdır. Forward sözleşmelerinde kesinti matrahı, sözleşmeye konu kıymetin piyasa fiyatına göre belirlenen değeri ile söz konusu kıymetin sözleşme fiyatı arasındaki farktır. Opsiyon sözleşmesi alınması durumunda kesinti matrahı sözleşmeye konu kıymetin piyasa fiyatına göre belirlenen değeri ile söz konusu kıymetin sözleşme fiyatı arasındaki farktan opsiyon sözleşmesinin yapılabilmesi için ödenen opsiyon priminin düşülmesi ile belirlenecektir. Mükellefin opsiyon satması durumunda ise opsiyonu satın alanın opsiyonu kullanmaması halinde kesinti matrahı mükellefe ödenen opsiyon priminden ibarettir. Opsiyonun kullanılması halinde kesinti matrahının nasıl hesaplanacağı konusunda ise tebliğde herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Ancak mantıken mükellefin aldığı opsiyon primi ile kıymetin sözleşme fiyatı toplamından kıymetin piyasa fiyatının çıkartılması suretiyle kesinti matrahının belirlenmesi gerekmektedir. Nitekim karşı taraf açısından opsiyonun kar veya zararı, daha önce belirttiğimiz üzere bunun tersinden yani kıymetin piyasa fiyatından kıymetin sözleşme fiyatının ve opsiyon priminin çıkartılması ile hesaplanmaktadır.

282 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliğinde değinilen başka iki durum ise günlük olarak değerlendirilen future sözleşmelerinde ve yatırımcıların ters işlemler yaparak pozisyonlarını vadesinden önce kapatması durumunda kesinti matrahının nasıl belirleneceğidir. Tebliğin 7.1. maddesinde günlük değerlendirme sonucunda oluşan ve yatırımcının teminat hesabına yansıtılan kâr üzerinden kesinti yapılmayacağı,

kesintinin future sözleşmesinin vadesi sonunda ortaya çıkan kesin kâr-zarar üzerinden kesinti yapılacağı belirtilmiştir. Yine aynı maddede yatırımcının ters işlem ile pozisyonunu vadesinden önce kapatması durumunda kesinti matrahının “*ilk sözleşme fiyatı ile ikinci sözleşme fiyatı arasındaki fark*” olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Tebliğin 7.2. maddesinde ise yatırımcıların teminat hesaplarının nemalandırılması suretiyle elde edilen gelirin de GVK Geçici Madde 67 kapsamında kesintiye tabi olacağı belirtilmiştir.

f) Veraset Yoluyla Elde Edilen Sermaye Piyasası Araçlarına İlişkin İşlemlerde

Kesinti matrahının belirlenmesinde veraset yoluyla elde edilen sermaye piyasası araçlarının alış bedelinin ne olacağı konusu 258 Sıra No’lu Gelir Vergisi Genel Tebliği 3.1.’de düzenlenmiştir. Buna göre “*mirasçılara veraset yoluyla intikal eden hisse senedi ve tahviller ölüm tarihinde, diğer suretle vuku bulan bedelsiz intikallerde ise bu kıymetler hukuken iktisap edildiği tarihte elde edilmiş kabul edilecek ve söz konusu kıymetlerin alış bedeli olarak da miras bırakanın ölümü veya hukuki iktisabın gerçekleştiği tarihteki borsa rayici, borsaya kayıtlı olmayanlar için ise bu tarihteki emsal bedeli esas alınacaktır.*”.

6. Zarar Mahsubu

Zarar mahsubu ile ilgili olarak GVK Geçici Madde 67/1’in üçüncü paragrafında “*Üç aylık dönem içerisinde aynı türden menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracı ile ilgili olarak birden fazla alım satım işlemi yapılması halinde tevkiyatın gerçekleştirilmesinde bu işlemler tek bir işlem olarak dikkate alınır. Aynı türden menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracı alım satımından doğan zararlar takvim yılı aşılmamak kaydıyla izleyen dönemlerin tevkiyat matrahından mahsup edilir.*” hükmüne yer verilmiştir. Ayrıca GVK Geçici Madde 67/11’de

Dar mükellefler de dahil olmak üzere, bu madde kapsamında tevkiyata tâbi tutulan ve yıllık veya münferit beyanname ile beyan edilmeyeceği belirtilen menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçlarının elden çıkarılmasından doğan kazançları için takvim yılı itibarıyla yıllık beyanname verilebilir. Beyan edilen gelirden, aynı türden menkul kıymetler için yıl içinde oluşan zararların tamamı mahsup edilebilir. Beyan edilen gelir üzerinden %15 oranında vergi

hesaplanır. Hesaplanan vergiden yıl içinde tevkif edilen vergiler mahsup edilir, mahsup edilemeyen tutar genel hükümler çerçevesinde red ve iade edilir. Şu kadar ki, mahsup edilemeyen zararlar izleyen takvim yıllarına devredilemez. hükmüne de yer verilmiştir.

Bu iki hükme göre bir işleme aracılık eden banka veya aracı kurum kesinti yaparken kendisinin daha önceden aracılık ettiği işlem sonucunda oluşan zararı GVK Geçici Madde 67/1'in üçüncü paragrafına göre kendiliğinden mahsup edecektir. Ancak bu yolla giderilememiş bir zararın halen olması durumunda, mükellef GVK Geçici Madde 67/11 hükmü çerçevesinde beyanda bulunarak başka banka ve aracı kurumların aracılığıyla gerçekleştirdiği işlemlerden elde ettiği kâra bu zararlarını mahsup etmeye ve vergi iadesi almaya hak kazanabilmektedir.

GVK Geçici Madde 67/1'in üçüncü paragrafında da 11. fıkrada da “*aynı türden*” menkul kıymetlerden bahsedilmektedir. 282 Seri No’lu Gelir Vergisi Genel Tebliği 7.3’de aynı tür menkul kıymet ve sermaye piyasası araçları dört gruba ayrılmıştır:

- 1) Sabit Getirili Menkul Kıymetler,
- 2) Değişken Getirili Menkul Kıymetler,
- 3) Diğer Menkul Kıymetler ve Diğer Sermaye Piyasası Araçları,
- 4) Yatırım Fonu Katılma Belgeleri ve Yatırım Ortaklıkları Payları.

257 Seri No’lu Gelir Vergisi Genel Tebliği’nde sabit getirililer için tahviller ve bonolar örnek gösterilirken, değişken getirililer için hisse senetleri örnek gösterilmiştir. Ayrıca vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile ilgili olarak “*Menkul kıymetlerle yapılan vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinde sınıflandırma, işlemle ilişkilendirilen menkul kıymetin dahil olduğu gruba göre yapılacaktır. Menkul kıymete bağlı olmaksızın yapılan işlemler ise III. Gruptaki vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri kapsamında değerlendirilecektir.*” şeklinde bir açıklamaya da yer verilmiştir. Azak’a göre “*Tahvil ve bonolar değişken faizli, döviz, altına veya başka bir değere endeksli olması durumunda dahi sabit getirili menkul kıymet(...)*” sayılması gerekmektedir.¹⁸⁸ 282 Sıra No’lu Gelir Vergisi Genel Tebliğine göre pay ve pay endekslerine dayalı olarak ihraç edilen aracı kuruluş varantları değişken getirili menkul kıymet, diğer varantlar ise diğer menkul kıymetler ve diğer sermaye piyasası araçları grubundadır. GİB’in

¹⁸⁸ Selçuk Turgay Azak, “Tüm Yönleriyle Geçici 67’nci Madde”, **Vergi Raporu**, Sayı: 186, Mart 2015, s. 206.

26.08.2013 tarihli özelgesinde¹⁸⁹ belirtildiği üzere yatırım kuruluşu sertifikaları ve GİB'in 14.08.2020 tarihli özelgesinde¹⁹⁰ belirtildiği üzere gayrimenkul sertifikaları diğer menkul kıymetler ve diğer sermaye piyasası araçları grubunda yer almaktadır. Aydın ve Ayyıldırım'ın belirttiği gibi *“Kira sertifikalarının bu sınıflandırmadaki yerine ilişkin bir belirleme yapılmış değildir. Kira sertifikalarının dönemsel getirileri bakımından sabit getirili olduğunu kabul etmek gerekir.”*¹⁹¹

Genel olarak bakılırsa GVK Geçici Madde 67/11 mükelleflerin gerçek gelirlerini daha iyi kavramak adına olumlu bir düzenlemedir. Ancak eleştirilebilecek birkaç yönü de bulunmaktadır. Öncelikle yalnızca aynı türden sermaye piyasası araçlarından elde edilen kar ve zararın mahsup edilebilmesi gereksiz bir karmaşıklık katmaktadır. Pekâlâ GVK Geçici Madde 67 kapsamındaki tüm kazanç ve zararın toplanması daha basit ve mükellefin gerçek gelirine ulaşmaya yönelik daha elverişli bir yol olurdu. Keza mahsup süresinin yalnızca aynı takvim yılı ile sınırlı olması da hayli kısıtlayıcıdır. Burada ABD'de değer artış kazançlarında zarar mahsubuna dönecek olursak, ABD'de gerçek kişilerin alım-satım neticesinde oluşan zararlarını öncelikle aynı türden olup olmadıklarına bakılmaksızın değer artış kazançlarından ve 3.000\$ ile sınırlı olmak kaydıyla diğer gelirlerinden süresiz olarak mahsup edebileceklerini görürüz.

7. Oran

GVK Geçici Madde 67'de farklı farklı vergiyi doğuran olaylara yer veren 1, 2, 3, 4 ve 8'inci fıkralarında belirtilen kesinti oranı %15'tir. Buna paralel olarak 11. fıkra da yer alan ve beyana uygulanan vergi oranı da %15'tir. Ancak GVK Geçici Madde 67/1'in ikinci cümlesinde *“5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 2 nci maddesinin birinci fıkrası kapsamındaki mükellefler ile münhasıran menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası aracı getirileri ile değer artışı kazançları elde etmek ve bunlara bağlı hakları kullanmak amacıyla faaliyette bulunan mükelleflerden 2499*

¹⁸⁹ GİB, “Özelge: Sermaye Piyasası araçlarından varant benzeri ürün olarak kabul edilen sertifikaların vergilendirilmesi hk.”, <https://www.gib.gov.tr/node/89860>, (11.05.2022).

¹⁹⁰ GİB, “Gayrimenkul Sertifikalarının Vergilendirilmesi”, <https://www.gib.gov.tr/gayrimenkul-sertifikalarinin-vergilendirilmesi>, (11.05.2022).

¹⁹¹ Erkan Aydın ve Kadir Ayyıldırım, “Kira Sertifikalarının ve Varlık Kiralama Şirketlerinin Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi Bakımından Değerlendirilmesi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 46, Temmuz-Aralık 2015, s. 62.

sayılı Sermaye Piyasası Kanununa göre kurulan yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarıyla benzer nitelikte olduğu Maliye Bakanlığınca belirlenenler için (...) bu fıkradaki oranın %0 olarak uygulanacağı belirtilmiştir.

GVK Geçici Madde 67/17’de “*Cumhurbaşkanı bu maddede yer alan oranları her bir sermaye piyasası aracı, kazanç ve irat türü ile bunların vadesi, elde tutulma süresi ve bunları elde edenler itibarıyla, yatırım fonlarının katılma belgelerinin fona iade edilmesinden veya diğer şekillerde elden çıkarılmasından elde edilen kazançlar için fonun portföy yapısına göre, ayrı ayrı sifra kadar indirmeye veya % 15’e kadar artırmaya yetkilidir.*” hükmü ile Cumhurbaşkanı’na birçok ölçüte göre oranları farklılaştırma yetkisi verilmiştir.

Maddede yazan oranları değiştirme yetkisi ilk olarak 23.07.2006 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan 2006/10731 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile kullanılmıştır. Daha sonra bu kararnamede yapılan değişiklikler ile uygulanan kesinti oranları değiştirilmiştir. Bu Bakanlar Kurulu Kararnamesi de maddenin kendisi gibi basit başlayıp zaman içerisinde karmaşıklaşmasının güzel bir örneğini oluşturmaktadır. Maddenin GİB tarafından değişiklikleri işlenen haline¹⁹² bakacak olursak maddede toplam 40 değişiklik yapılmıştır. Yapılan değişiklikler neticesinde kararname zor anlaşılan bir metne dönüştüğü gibi bu kadar çok değişiklik yapılması söz konusu oranların ekonomik müdahale için kullanıldığını da göstermektedir. Ancak GVK Geçici Madde 67/1’in ikinci cümlesinde sermaye şirketleri için belirlenen %0’lık kesinti oranı 2006/10731 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile değiştirilmemiştir.

Karşılaştırılırsa ABD’de temel olarak normal vergi oranları ile uzun dönem değer artış kazançları için iki ayrı grup vergi oranı bulunmaktadır. Buna karşılık 2006/10731 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi’ndeki oran çeşitliliği ise çok daha fazladır. Türkiye’de oranların yüksekliği ve düşüklüğünden yola çıkılarak mükelleflerin belirli sermaye piyasası araçlarına yatırım yapmaya teşvik edildiği açıktır. Ancak değişiklikler geriye doğru incelendiğinde bu teşviklerin devamlı arttığı görülmektedir. Bu da istenen sonucun elde edilemediğine işaret etmektedir. Ayrıca bu oranların normal gelir vergisi oranlarından genel olarak düşük olduğu düşünüldüğünde verginin mali güce göre alınması ilkesine ne kadar uygun olduğu da tartışılabilir.

¹⁹² GİB, “B.K.K. No 2006/10731”, <https://www.gib.gov.tr/node/86680>, (11.02.2022).

8. Sermaye Piyasası Araçları Bazında GVK Geçici Madde 67 Uygulaması

Şu ana kadar incelenen genel kuralların somutlaştırılması ve her bir sermaye piyasası aracı özelinde nasıl uygulandığının incelenmesi gerekmektedir.

a) BİST’te İşlem Gören Payların Alım – Satımı Kazancı

BİST’te işlem görmeyen payların alım – satımları banka veya aracı kurumların aracılığı olmaksızın gerçekleştirildiğinden, bu işlemlerden doğacak kazançlar GVK Geçici Madde 67 kapsamına girmemektedir. Yalnızca BİST’te işlem gören payların alım – satımları için BİST’in kuralları gereği banka veya aracı kurumların aracılığına ihtiyaç duyulduğundan bunlar GVK Geçici Madde 67 kapsamındadır. Ancak GVK Geçici Madde 67/1-6’daki uyarınca BİST’te işlem gören ve bir yıldan fazla süre ile elde tutulan payların alım – satım kazançları da GVK Geçici Madde 67 kapsamına girmemektedir. Dolayısıyla yalnızca BİST’te işlem gören ve bir yıldan daha az süre ile elde tutulan payların alım – satım kazancı GVK Geçici Madde 67 kapsamındadır. Bu kazançlara uygulanacak kesinti oranı da %0’dır. GVK Geçici Madde 67/7’de tam ve dar mükellef gerçek kişiler için kesinti uygulanan gelirler için yıllık veya münferit beyanname verilmeyeceği belirtildiğinden, kesinti nihai vergilendirme olmaktadır. Tam mükellef kurumlar için ise böyle bir belirleme yapılmadığından kesinti nihai vergilendirme değildir. Dar mükellef kurum için ise KVK Geçici Madde 1/3 uyarınca *“Türkiye’deki iş yerlerine atfedilmeyen veya daimî temsilcilerinin aracılığı olmaksızın elde edilen ve Gelir Vergisi Kanununun geçici 67 nci maddesi kapsamında kesinti yapılmış kazançları”* için yıllık veya özel beyanname verilmeyeceği hüküm altına alındığından, dar mükellef kurumlar için de çoğu durumda kesinti nihai vergilendirmedir.

Yatırım ortaklığı paylarına da GVK Geçici Madde 67 BİST’te işlem gören paylara olduğu şekilde uygulanır. Yalnızca menkul kıymet yatırım ortaklığı paylarının alım – satımından elde edilen gelirler %10 kesintiye tabidir, ancak GVK Geçici Madde 67/1’in ikinci cümlesi uyarınca sermaye şirketleri açısından bu oran %0’dır.

b) Yurtiçinde İhraç Edilen Borçlanma Araçlarının Faiz ve Alım – Satım Kazancı

Çalışmamızın bu başlığında incelenecek borçlanma aracı terimi geniş anlamıyla kullanılmakta; yani hem kamu hem de özel sektör tarafından ihraç edilen tahvilleri, bonoları, varlığa veya ipoteğe dayalı menkul kıymetleri, teminatlı menkul kıymetleri ve kira sertifikalarını kapsamaktadır.

Yurtiçinde ihraç edilen kamu veya özel borçlanma araçlarının faiz gelirleri GVK Geçici Madde 67/1-c ve 67/2 hükümleri kapsamında kesintiye tabidir. Alım – satım kazançları da borçlanma araçlarının kaydi niteliği gereği alım – satım işlemi banka veya aracı kurumların aracılığıyla gerçekleştirildiğinden GVK Geçici Madde 67 kapsamında kesintiye tabi olmaktadır.

2006/10731 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi uyarınca “*Hazine ve Maliye Bakanlığınca ihraç edilen altına dayalı devlet iç borçlanma senetleri ve 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun uyarınca kurulan varlık kiralama şirketleri tarafından ihraç edilen altına dayalı kira sertifikalarından elde edilen*” faiz ve alım – satım kazançları %0 oranında kesintiye tabidir. Finansman bonolarından ve varlık kiralama şirketleri tarafından ihraç edilen bir yıldan kısa vadeli kira sertifikalarından sağlanan faiz ve alım – satım kazançları ise %15 oranında kesintiye tabidir. Ancak 23 Aralık 2020 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 3321 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararı ile 2006/10731 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi’ne eklenen Geçici Madde 3’te yer alan hükmün de göz önünde tutulması gerekmektedir:

Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih ile 30/6/2022 tarihi (bu tarih dâhil) arasında iktisap edilen, bankalar tarafından ihraç edilen tahvil ve bonolardan elde edilen gelir ve kazançlar ile fon kullanıcısının bu bankalar olduğu varlık kiralama şirketleri tarafından ihraç edilen kira sertifikalarından elde edilen gelir ve kazançlara bu Kararın 1 inci maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinin (1) ve (3) numaralı alt bentleri ile (ç) bendinde yer alan oranlar aşağıdaki şekilde uygulanır.

- i) Vadesi 6 aya kadar (6 ay dâhil) olanlara sağlanan gelirlerden %5,*
- ii) Vadesi 1 yıla kadar (1 yıl dâhil) olanlara sağlanan gelirlerden %3,*
- iii) Vadesi 1 yıldan uzun olanlara sağlanan gelirlerden %0,*
- iv) 6 aydan az süreyle (6 ay dâhil) elde tutulanların elden çıkarılmasından doğan kazançlardan %5*
- v) 1 yıldan az süreyle (1 yıl dâhil) elde tutulanların elden çıkarılmasından doğan kazançlardan %3,*

vi) 1 yıldan fazla süreyle elde tutulanların elden çıkarılmasından doğan kazançlardan %0,

Kamu borçlanma araçları açısından ise 22 Aralık 2021 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 4937 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile 2006/10731 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi’ne eklenen Geçici Madde 4 uyarınca “*Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih ile 31/12/2022 tarihi (bu tarih dâhil) arasında iktisap edilen, Hazine ve Maliye Bakanlığınca ihraç edilen Devlet tahvili ve Hazine bonolarından elde edilen gelir ve kazançlar ile 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun uyarınca kurulan varlık kiralama şirketleri tarafından ihraç edilen kira sertifikalarından elde edilen*” faiz ve alım – satım kazançlarına uygulanacak kesinti oranı %0’dır. Kalan durumlarda ise kesinti oranı %10’dur. Sermaye şirketleri açısından oran GVK Geçici Madde 67/1’in ikinci cümlesi dolayısıyla her durumda %0’dır.

Tam ve dar mükellef gerçek kişiler açısından GVK Geçici Madde 67/7, dar mükellef kurumlar açısından ise KVK Geçici Madde 1/3 dolayısıyla bu kesintiler nihai vergilendirme oluşturmaktadır.

c) Yatırım Fonu Katılma Paylarından Elde Edilen Gelirler

Yatırım fonu katılma paylarından iki şekilde gelir elde edilmesi mümkündür. İlk olarak yatırımcı, yatırım fonu katılma payına fona iade veya üçüncü kişiye satış yoluyla elden çıkarabilir. Her iki durumda da elden çıkarma banka ve aracı kurumlar aracılığıyla gerçekleştirildiğinden, elde edilen kazanç GVK Geçici Madde 67 kapsamında kesintiye tabi olacaktır.

Diğer taraftan yatırım fonları kâr payı adı altında yatırımcılarına ödemeler yaparak da gelir getirebilmektedirler. GİB’in 15.12.2020 tarihli ve “Katılma paylarının fona iade edilmeksizin kar payı olarak dağıtılması halinde vergilendirme” konulu özelgesinde “(...) gayrimenkul yatırım fonu katılma paylarının fona iade edilmemesi durumunda katılımcıların elde etmiş olduğu kar paylarının, elde tutulduğu dönemde elde edilen dönemsel getiri olarak değerlendirilmesi ve 193 sayılı Kanunun geçici 67 nci maddesinin (1) numaralı fıkrası kapsamında (2006/10731 sayılı BKK uyarınca)

tevkifata tabi tutulması gerekmektedir.” sonucuna ulaşılmaktadır.¹⁹³ Özelgedeki açıklamalar mahiyetleri itibariyle gayrimenkul yatırım fonları dışındaki fonlar açısından da geçerlidir. Uygulamada yatırım fonu katılma paylarına ödenen kâr paylarına da bu doğrultuda GVK Geçici Madde 67 kapsamında kesinti uygulanmaktadır.

Yalnızca GVK Geçici Madde 67/1-6 dolayısıyla “(...)sürekli olarak portföyünün en az % 51’i İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında[artık BİST] işlem gören hisse senetlerinden oluşan yatırım fonlarının bir yıldan fazla süreyle elde tutulan katılma belgelerinin elden çıkarılmasında(...)” kesinti uygulaması bulunmamaktadır.

Borsa yatırım fonları, hisse senedi yoğun fonlar ile iki yıldan fazla süreyle elde tutulan girişim sermayesi yatırım fonu ve gayrimenkul yatırım fonu katılma paylarından elde edilen kazançlar için kesinti oranı %0’dır. Diğer fonlar için ise kesinti oranı %10’dur. Ancak 23 Aralık 2020 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 3321 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararı ile 2006/10731 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi’ne eklenen Geçici Madde 3’te yer alan

Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih ile 30/6/2022[39] tarihi (bu tarih dâhil) arasında iktisap edilen, (değişken, karma, eurobond, dış borçlanma, yabancı, serbest fonlar ile unvanında “döviz” ifadesi geçen yatırım fonları hariç) yatırım fonlarından elde edilen gelir ve kazançlara, bu Kararın 1 inci maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinin (1) numaralı alt bendi ile (ç) bendinde yer alan oranlar %0 uygulanır.

hükmü gereği birçok yatırım fonu katılma payından elde edilen gelirden de geçici olarak kesinti oranı %0’dır. Son olarak sermaye şirketleri açısından GVK Geçici Madde 67/1’in ikinci cümlesi uyarınca her türlü yatırım fonundan elde edilen gelir her durumda %0 oranında kesintiye tabidir.

d) Varant ve Yatırım Kuruluşu Sertifikalarından Elde Edilen Gelirler

Varantların BİST’te işlem görmeleri sebebiyle bunlara ilişkin işlemler de ancak banka veya aracı kurumlar aracılığıyla yapılabilir. Dolayısıyla da bu işlemler sonucunda elde edilen kazanç GVK Geçici Madde 67’ye tabidir. BİST’te işlem gören

¹⁹³ GİB, “Katılma paylarının fona iade edilmeksizin kar payı olarak dağıtılması halinde vergilendirme”, 15.12.2020, <https://gib.gov.tr/katilma-paylarinin-fona-iade-edilmeksizin-kar-payi-olarak-dagitilmasi-halinde-vergilendirme>, (10.05.2022)

aracı kuruluş varantları 2006/10731 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi uyarınca %0 oranında kesintiye tabidir. Diğer varantlar ise %10 oranında kesintiye tabidir. Ancak yine sermaye şirketlerinin varantlardan elde ettikleri gelirlere GVK Geçici Madde 67/1'in ikinci cümlesi uyarınca uygulanacak kesinti oranı her durumda %0'dır.

Varantlara benzer nitelikte olan yatırım kuruluşu sertifikaları da BİST de işlem gördüğünden bunlara ilişkin işlemler ancak banka ve aracı kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Dolayısıyla da bu işlemlerden elde edilen kazanç GVK Geçici Madde 67 kapsamında kesintiye tabidir. Varantlar yatırım kuruluşu sertifikalarına benzer olmakla birlikte GİB'in 26.08.2013 tarihli özelgesinde

Buna göre, 2006/10731 sayılı Kararnamenin eki Karar çerçevesinde İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören hisse senetlerine ve hisse senedi endekslerine dayalı olarak ihraç edilen aracı kuruluş varantlarından elde edilen gelirler % 0 oranında tevkifata tabi bulunmakla birlikte, varant benzeri sertifikalarla ilgili olarak söz konusu Kararnamede herhangi bir düzenleme yer almamaktadır.(...)

Dolayısıyla, Gelir Vergisi Kanununun geçici 67 nci maddesinin (1) numaralı fıkrası kapsamında, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 2 nci maddesinin birinci fıkrası kapsamındaki mükellefler ile münhasıran menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası aracı getirileri ile değer artışı kazançları elde etmek ve bunlara bağlı hakları kullanmak amacıyla faaliyette bulunan mükelleflerden 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununa göre kurulan yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarıyla benzer nitelikte olduğu Maliye Bakanlığınca belirlenenlerin sertifikalardan elde ettikleri gelirler üzerinden % 0 oranında, yukarıda belirlenenler dışında kalan tam ve dar mükellef gerçek kişi ve kurumlarca sertifikalardan elde edilen gelirler üzerinden ise % 10 oranında tevkifat yapılması gerekmektedir.

denilerek yatırım kuruluşu sertifikalarının tabi oldukları kesinti oranları belirtilmiştir.¹⁹⁴

Hem varantlar hem de yatırım kuruluşları açısından tam ve dar mükellef gerçek kişiler GVK Geçici Madde 67/7, dar mükellef kurumlar ise KVK Geçici Madde 1/3 dolayısıyla GVK Geçici Madde 67 kapsamında yapılan kesintiler nihai vergilendirme oluşturmaktadır.

e) Gayrimenkul Sertifikalarından Elde Edilen Gelirler

Gayrimenkul sertifikalarının üç şekilde kullanılabileceğinden bahsedilmiştir. İlk olarak yeter sayıda gayrimenkul sertifikası toplayan kişi, taşınmaz mülkiyetini

¹⁹⁴ GİB, "Özelge: Sermaye Piyasası araçlarından varant benzeri ürün olarak kabul edilen sertifikaların vergilendirilmesi hk."

ihraççıdan talep edebilir. İkinci olarak gayrimenkul sertifikası sahibi, inşa edilen taşınmazların satışından elde edilen gelirden pay alabilir. Üçüncü olarak da gayrimenkul sertifikasını borsada satabilir. Bu son halin GVK Geçici Madde 67'ye tabi olduğu açıktır. Taşınmazın satılıp bedelinin yatırımcılara paylaşılması konusunda ise GİB'in 31.03.2017 tarihli özelgesinde

Anılan Tebliğin, 'Tali edimlerin kullanılması' başlıklı 8 inci maddesinin ikinci fıkrasında, 'İhraççının tali edime konu gayrimenkul sertifikalarına karşılık gelen bağımsız bölümleri satmak, ve satış tutarını yatırımcılara sahip oldukları gayrimenkul sertifikaları ile orantılı olarak dağıtmak suretiyle tali edimi yerine getirmesi zorunludur.' açıklamasına yer verilmiştir.

Bu çerçevede, tali edimlerin itfa kapsamında değerlendirilmesi gerekmekte olup, İtfa dolayısıyla, yatırımcının gayrimenkul sertifikasını elden çıkarması sonucunda kendisine yapılan Ödemeler ile söz konusu sertifikayı alış bedeli arasındaki fark üzerinden geçici 67 nci madde kapsamında tevkifat yapılması gerekmektedir.

açıklamalarına yer verilmiştir.¹⁹⁵ Taşınmazın mülkiyetinin yatırımcıya devri durumu için ise Özer "İhraççı tarafından gayrimenkul sertifikası sahipleri adına mülkiyetin tesis edilmesi ve bağımsız bölümün teslim edilmesi anlamına gelen asli edimin ifası işlemi, niteliği itibarıyla nev'i değiştiren sermayenin cüz'ünü teşkil ettiği için verginin konusunu teşkil etmeyecektir." şeklinde görüş bildirmektedir.¹⁹⁶ Bu yorum bizce de yerindedir.

Gayrimenkul sertifikalarına GVK Geçici Madde 67 kapsamında kesinti uygulanacağı durumlarda kesinti oranı 2006/10731 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesinde ayrıca bir belirleme yapılmadığından sermaye şirketleri için %0, diğer kişiler için %10'dur. Yine tam ve dar mükellef gerçek kişiler için GVK Geçici Madde 67/7, dar mükellef kurumlar için ise KVK Geçici Madde 1/3 dolayısıyla GVK Geçici Madde 67 kapsamında yapılan kesintiler nihai vergilendirme oluşturmaktadır.

f) Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmelerinden Elde Edilen Gelirler

GVK Geçici Madde 67/13'ün ikinci paragrafında vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin bu madde uygulamasında diğer sermaye piyasası aracı sayılacağı belirtilmiştir. 257 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliğinde de "Bu hüküm uyarınca,

¹⁹⁵ GİB, "Gayrimenkul Sertifikası İhracı", <https://www.tacirler.com.tr/pdfs/duyuru/gayrimenkul-sertifikalarinda-vergilendirme.pdf>, (11.05.2022), s. 3.

¹⁹⁶ Yusuf Özer, "Gayrimenkul Sertifikalarının Vergilendirilmesinde Özellik Arz Eden Durumlar", <http://www.muhasibetr.com/yazarlarimiz/yusufazer/005>, (10.05.2022).

bankalar veya aracı kurumlar, bu nitelikte bir işlem yapmaları halinde; vadeli işlem veya opsiyon sözleşmesinin hükmünden yararlanıldığı anda, sözleşmeye baz alınan kıymetin piyasa fiyatına göre oluşan değeri ile işlem fiyatına göre oluşan değeri arasındaki fark üzerinden sözleşmenin sona erdiği tarih itibarıyla % 15 oranında tevkifat yapacaklardır.” denilerek vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden elde edilen gelirlerin kural olarak GVK Geçici Madde 67 kapsamında kesintiye tabi olduğu belirtilmiştir. Bu noktada banka veya aracı kurumların aracı değil taraf olduğu tezgahüstü vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden elde edilen gelirlerin GVK Geçici Madde 67 kapsamında kesintiye tabi olamayacağı, dolayısıyla da tebliğin bu açıdan kanunun çizdiği sınırı aştığı görüşündeyiz. Çünkü GVK Geçici Madde 67/13’te vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin “menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası” aracı kapsamına alınması, kesinti için yeterli değildir. Kesinti için vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden elde edilen kazancın daha önceden bahsedilen vergiyi doğuran olaylardan birinin kapsamına da girmesi gereklidir. Halbuki burada banka veya aracı kurum aracılık yapmadığı, işlemin tarafı olduğu için GVK Geçici Madde 67/1’de aranan aracılık şartı gerçekleşmemektedir. GVK Geçici Madde 67/3’te banka ve aracı kurumların sermaye piyasası aracını kendilerinin alması durumuna yer verilmişse de forward sözleşmesinin neticelenmesini veya opsiyonun kullanılmasını alım olarak değerlendirmek mümkün değildir. Diğer taraftan mevcut uygulama hem vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin vergilendirilmesinde yekpare bir uygulama sağladığı hem de genel olarak mükelleflerin neticede daha az vergi vermesine sebep olduğundan yerinde bir düzenlemedir.

Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinde kesinti uygulamasında GVK Geçici Madde 67/14’ün ikinci cümlesine de dikkat edilmelidir. Bu hüküm uyarınca kurumların kendi aralarında yaptıkları vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden, yalnızca Türkiye’de işyeri veya daimî temsilci aracılığıyla faaliyette bulunmayan ve banka veya finans kuruluş niteliğinde olmayan dar mükellefler ile tam mükellefler arasında gerçekleştirilenlerden elde edilen gelirlerde kesinti yapılacaktır.

Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinde uygulanacak kesinti oranlarını şu şekilde özetleyebiliriz:

Tablo 11: Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmelerinde Uygulanacak Kesinti Oranları

Yatırımcı Tipi	Piyasa Türü	
	Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası	Tezgahüstü
Tam Mükellef Gerçek Kişi	% 10 kesinti	% 10 kesinti
Tam Mükellef Sermaye Şirketi (Sermaye Piyasası Kurulunun düzenleme ve denetimine tabi fonlar dahil)	% 0 kesinti	Kesintiye tabi değil
Diğer Tam Mükellef Kurum	% 10 kesinti	Kesintiye tabi değil
Dar Mükellef Gerçek Kişi	% 10 kesinti	% 10 kesinti
Dar Mükellef Sermaye Şirketi ile münhasıran menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası aracı getirileri ile değer artışı kazançları elde etmek ve bunlara bağlı hakları kullanmak amacıyla faaliyette bulunan mükelleflerden 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununa göre kurulan yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarıyla benzer nitelikte olduğu Maliye Bakanlığınca belirlenen dar mükellefler (işyeri/daimi temsilcisi olmayan ve banka ve benzeri finans kurumu da olmayan)	% 0 kesinti	% 0 kesinti
Dar Mükellef Sermaye Şirketi ve münhasıran menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası aracı getirileri ile değer artışı kazançları elde etmek ve bunlara bağlı hakları kullanmak amacıyla faaliyette bulunan mükelleflerden 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununa göre kurulan yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarıyla benzer nitelikte olduğu Maliye Bakanlığınca belirlenenler <u>dışında kalan</u> dar mükellefler (işyeri/daimi temsilcisi olmayan ve banka ve benzeri finans kurumu da olmayan)	% 10 kesinti	% 10 kesinti
Türkiye'de İşyeri veya Daimi Temsilcisi Olan Dar Mükellef Kurumlar	% 0 kesinti	Kesintiye tabi değil
Dar Mükellef Kurum (banka ve benzeri finans kurumu olanlar)	% 0 kesinti	Kesintiye tabi değil

Kaynak: GİB, 282 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği.

Ancak 2006/10731 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesinde özel olarak belirleme yapıldığından “paylara ve pay endekslerine dayalı olarak yapılan vadeli işlem ve

opsiyon sözleşmeleri”nden elde edilen gelirlerde kesinti uygulaması yapılacak ise oranı %0’dır.

GVK Geçici Madde 67/7 ve KVK Geçici Madde 1/3 kesintiler tam ve dar mükellef gerçek kişiler ile dar mükellef kurumlar açısından nihai vergilendirme oluşturmaktadır.

B. Olağan Kesinti Rejimi

GVK Geçici Madde 67 incelendiği üzere kesintiye dayalı bir vergilendirme rejimi ihdas etmiştir ve en azından gerçek kişiler açısından kesinti nihai vergilendirme olmaktadır. Bu açıdan Geçici Madde 67 bu başlık altında ele alınacak düzenlemeden ayrılmaktadır, nitekim bu başlık altında ele alacağımız düzenlemelerde kesinti kural olarak nihai vergilendirme olmamakta; mükellefler kesintiye tabi tutulmuş gelirlerini beyannamelerine dahil etmektedirler. Düzenlemeleri incelemeye geçmeden önce belirtmek gerekir ki, ortada deyim yerindeyse bir uygulama sıralaması bulunmaktadır. Yani sermaye piyasalarından elde edilen bir gelirin nasıl vergilendirileceği bulunurken önce bu gelirin Geçici Madde 67’nin uygulama sahasına girip girmediğine bakılmalı, girmiyorsa diğer maddeler incelenmelidir.

Gerçek kişi mükellefler açısından hangi hallerde kesinti yapılacağı GVK m.94’te, tam mükellef kurumlar açısından KVK m.15’te, dar mükellef kurumlar açısından ise KVK m.30’da düzenlenmiştir. Aşağıda sırası ile bunlar içerisinden sermaye piyasalarından elde edilen gelirlere uygulanacak olanları incelenecektir.

1. GVK m.94

GVK m.94 uyarınca kesintiye tabi tutulan ve sermaye piyasası araçlarından elde edilen gelirler kâr payları ve yurtdışında ihraç edilen borçlanma araçlarından elde edilen faiz gelirleridir.

a) Kâr Payı Ödemelerinden Kesinti Yapılması

GVK Geçici Madde 67/1-6’da yer alan “(...) *hisse senetleri kâr paylarının hisse sahipleri adına tahsilinde bu fıkra hükümleri uygulanmaz.*” hükmü gereği kâr

payı ödemeleri banka ve aracı kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilse dahi GVK Geçici Madde 67 kapsamında kesintiye tabi olmamaktadır. Bu sebeple de GVK'nın diğer hükümlerine göre vergilendirilmektedir. Bu noktada da kâr payları GVK m.94/6-b uyarınca kesintiye tabi tutulmaktadır. Bu bentte üç alt bent halinde kesinti yapılacak haller detaylandırılmıştır.

İlk alt bentte “*Tam mükellef kurumlar tarafından; tam mükellef gerçek kişilere, gelir ve kurumlar vergisi mükellefi olmayanlara ve bu vergilerden muaf olanlara dağıtılan, 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (1), (2) ve (3) numaralı bentlerinde yazılı kâr paylarından*” kesinti yapılacağı belirtilmiştir. GVK m.75/2-1,2,3 bentleri de şu şekildedir:

1. Her nevi hisse senetlerinin kâr payları (kurucu hisse senetleri ve diğer intifa hisse senetlerine verilen kâr payları ve pay sahiplerine hazırlık dönemi için faiz olarak veya başka adlarla yapılan her türlü ödemeler ile Sermaye Piyasası Kanununa göre kurulan yatırım fonları katılma belgelerine ödenen kâr payları ile konut finansmanı fonlarını temsilen ihraç edilen ipotekle dayalı menkul kıymetlere ve varlık finansmanı fonlarını temsilen ihraç edilen varlığa dayalı menkul kıymetlere ödenen faiz, kâr payı veya benzeri gelirler dahil.);

2. İştirak hisselerinden doğan kazançlar (Limited Şirket ortaklarının, iş ortaklıkları ortaklarının ve komanditerlerin kar payları ile kooperatiflerin dağıttıkları kazançlar bu zümreye dahildir. Kooperatiflerin ortakları ile yaptıkları muamelelerden doğan karların ortaklara, kooperatifle yaptıkları muameleler nisbetinde tevzii, kazanç dağıtımı sayılmaz.)

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 7nci maddesindeki şartların birlikte gerçekleşmesi halinde; Türkiye’de yerleşik gerçek kişilerin doğrudan veya dolaylı olarak ayrı ayrı ya da birlikte sermayesinin, kâr payının veya oy kullanma hakkının en az % 50’sine sahip olmak suretiyle kontrol ettikleri yurt dışı iştiraklerinin kazançları dağıtılsın veya dağıtılmasın, iştirakin hesap döneminin kapandığı ayı içeren yıl itibarıyla dağıtılan kâr payı sayılır. Türkiye’de vergilendirilmiş kazancın iştirak tarafından sonradan dağıtılması durumunda, elde edilen kâr paylarının vergilendirilmiş kısmı bu tutardan indirilir.

Adi komandit şirketlerde komanditerlerin kar payları, şirket karının ilişkin bulunduğu takvim yılında elde edilmiş sayılır;

3. Kurumların idare meclisi Başkan ve üyelerine verilen kar payları;

İkinci alt bentte de birinciye paralel şekilde “*Tam mükellef kurumlar tarafından; dar mükellef gerçek kişilere, dar mükellef kurumlara (Türkiye’de bir işyeri veya daimi temsilci aracılığıyla kâr payı elde edenler hariç) ve gelir ve kurumlar vergisinden muaf olan dar mükelleflere dağıtılan, 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (1), (2) ve (3) numaralı bentlerinde yazılı kâr paylarından*” kesinti yapılacağı belirtilmiştir. Böylelikle dar mükelleflere yapılan kâr payı ödemelerinden de kesinti yapılacağı hüküm altına alınmıştır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta dar mükellef kurumlara yapılan kâr payı ödemelerinin de kesinti kapsamına alınmış gibi

gözükmesidir. Halbuki dar mükellef kurumlara ödenen kâr payları daha sonra inceleneceği üzere KVK m.30 uyarınca kesintiye tabi olup GVK m.94 uyarınca kesintiye tabi değildir. Bu durumun sebebi de KVK Geçici Madde 1/1’de yer alan “*Bu Kanun uyarınca vergi kesintisine tâbi tutulmuş kazanç ve iratlar üzerinden, Gelir Vergisi Kanununun 94 üncü maddesi uyarınca ayrıca kesinti yapılmaz.*” hükmüdür. GVK m.94’te dar mükellef kurumlara yapılan kâr payı ödemelerinin kesintiye tabi tutulup daha sonra KVK Geçici Madde 1’de bunun tersi yönünde düzenleme yapılması anlaşılır değildir. KVK Geçici Madde 1/1 hükmü yerine GVK m.94/6-b-ii hükmünden “*dar mükellef kurumlara*” ifadesi kaldırılmış olsaydı, istenilen sonuç kolayca elde edilebilirdi.

Ayrıca KVK Geçici Madde 1/1’in bir geçici madde olarak sorun oluşturduğu ifade edilebilir. İba ve Bakırcı’nın geçici madde kavramına ilişkin çalışmasında¹⁹⁷ da geçici madde uygulamasında sık karşılaşılan sorunlar olarak belirtilen “*geçici madde başlığı altında geçici olmayan düzenleme yapma*” ve “*geçici maddelerin torba maddeye dönüştürülmesi*” sorunları KVK Geçici Madde 1 açısından da mevcuttur. Nitekim KVK Geçici Madde 1/1 düzenlemesinin yürürlükten kalkacağı herhangi bir tarih belirtilmemiş olup madde devamlı niteliktedir. Keza Geçici Madde 1’in diğer fıkralarında belirtilen hususlar da farklı farklı konulara ilişkin olduğundan torba nitelenmesi uygun düşmektedir.

GVK m.94/6-b’nin üçüncü alt bendinde ise “*75 inci maddenin ikinci fıkrasının (4) numaralı bendinde yazılı menkul sermaye iradının ana merkeze aktarılan tutarı üzerinden*” kesinti yapılacağı düzenlenmiştir. GVK m.75/2-4 ise şu şekildedir: “*Kurumlar Vergisi Kanunu uyarınca yıllık veya özel beyanname veren dar mükellef kurumların, indirim ve istisnalar düşülmeden önceki kurum kazancından, hesaplanan kurumlar vergisi düşüldükten sonra kalan kısmı*”. Ancak GVK m.94/6-b-ii’deki dar mükellef kurumların durumuna benzer şekilde GVK m.94/6-b-iii’teki düzenlemenin aynısı KVK m.30/6’da yer aldığı için KVK Geçici Madde 1/1 uyarınca GVK m.94/6-b-iii’e göre kesinti yapılması söz konusu değildir.

GVK m.94/6-b uyarınca yapılacak kesinti oranı da 2009/14592 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi’nde %10 olarak belirlenmiştir.

¹⁹⁷ Şeref İba ve Fahri Bakırcı, “Türk Hukukunda ‘Geçici Kanun’ Ve ‘Geçici Madde’ Kavramları Üzerine”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Yıl:9, Sayı:17, Haziran 2021, s.291, 295.

b) Yurtdışında İhraç Edilen Borçlanma Araçlarının Faiz Ödemelerinden Kesinti Yapılması

GVK m. 94/7’de “75 inci maddenin ikinci fıkrasının 5 numaralı bendinde yazılı *menkul sermaye iratlarından*” kesinti yapılacağı belirtilmiş, daha sonra da a ve g bentleri arasında aşağıdaki menkul sermaye iratları sayılmıştır:

- a) Devlet tahvili faizlerinden,
- b) Hazine bonusu faizlerinden,
- c) Toplu Konut İdaresi, 28/3/2002 tarihli ve 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanuna göre kurulan varlık kiralama şirketleri ve Özelleştirme İdaresince çıkarılan menkul kıymetlere sağlanan gelirlerden,
- d) Nama yazılı tahvil faizlerinden,
- e) Hamiline yazılı tahvil faizlerinden,
- f) İpotek finansmanı kuruluşları ve konut finansmanı kuruluşları tarafından ihraç edilen ipotekli sermaye piyasası araçlarından elde edilen kâr payı ve faiz gelirlerinden,
- g) Diğerlerinden

Burada dikkat edilmesi gereken nokta GVK m. 94/7’de de, GVK m.75/2-5’te de tahvilin yurtiçinde veya yurtdışında ihraç edilip edilmemesinin herhangi bir önemi bulunmadığıdır. Daha önceden de belirtildiği üzere GVK Geçici Madde 67/13’te “*menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası aracı*” ifadesinin içeriği kamu açısından “*Hazinece veya diğer kamu tüzel kişilerin ihraç edilecek her türlü menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracı*”, özel sektör açısından ise Türkiye’de ihraç edilmiş menkul kıymetler ile doldurulmuştur. Diğer bir deyişle Türkiye’de ihraç edilmeyen özel sektör borçlanma araçları GVK Geçici Madde 67 kapsamında değildir. Ayrıca GVK Geçici Madde 67/1-6 ve 67/2’de “*Hazine ve 4749 sayılı Kanuna göre kurulan varlık kiralama şirketleri tarafından yurt dışında ihraç edilen menkul kıymetlerden elde edilenler hariç*” tutulduğu için özel sektör borçlanma araçlarına benzer bir şekilde yurt içinde ihraç edilenler GVK Geçici Madde 67 kapsamında kesintiye tabi tutulurken, yurtdışında ihraç edilenler bu madde kapsamında olmadığından GVK m.94’e göre kesintiye tabi olmaktadır.

2009/14592 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi’nde “*Devlet tahvili ve Hazine bonusu faizleri ile Toplu Konut İdaresi, Özelleştirme İdaresince çıkarılan menkul kıymetlere ve 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun uyarınca kurulan varlık kiralama şirketleri tarafından yurt dışında ihraç edilen kira sertifikalarına sağlanan gelirlerden % 0*” oranında

kesinti yapılacağı belirtilmişken, tam mükellef kurumlar tarafından yurt dışında ihraç edilen tahviller ve kira sertifikalarından;

- i) Vadesi 1 yıla kadar olanlara sağlanan gelirlerden % 7,
- ii) Vadesi 1 yıl ile 3 yıl arası olanlara sağlanan gelirlerden % 3,
- iii) Vadesi 3 yıl ve daha uzun olanlara sağlanan gelirlerden % 0

oranında, diğerlerinden ise %10 oranında kesinti yapılacağı belirtilmiştir. GVK Geçici Madde 67'nin tersine kural olarak burada yapılan kesinti nihai vergilendirme değildir. Ama GVK Geçici Madde 67/7'de yer alan “Söz konusu fıkra hükümleri uyarınca tevkifata tâbi tutulsun tutulmasın dar mükellef gerçek kişi veya kurumlarca Hazine, 4749 sayılı Kanuna göre kurulan varlık kiralama şirketleri ve tam mükellef kurumlar tarafından yurt dışında ihraç edilen menkul kıymetlerden sağlanan kazanç ve iratlar için münferit veya özel beyanname verilmez.” hükmü gereğince dar mükellefler açısından GVK m.94/7 kapsamındaki kesinti nihai vergilendirme olmaktadır.

Görüleceği üzere burada özellikle kamunun ihraç ettiği borçlanma araçlarından dar mükelleflerin elde ettiği gelirler vergilendirilmemektedir. Bu durumun yurt dışından sermaye çekmeye yönelik bir vergi politikası tercihi olduğu açıktır. Ancak iki yönden bu uygulamanın eleştirilmesi mümkündür. Öncelikle ABD ile karşılaştırılacak olursa, bahsettiğimiz üzere ABD’de federal hükümetin ihraç ettiği borçlanma araçları için ayrı bir vergi oranı bulunmamaktadır ve dar mükellefler için kural olarak %30’luk genel kesinti oranı uygulanmaktadır. Diğer taraftan Anayasa Mahkemesi’nin 2006/119 E. sayılı kararındaki¹⁹⁸ “Gelirin niteliğinde farklılık yoksa mükellefin mukimliği farklılığın nedeni olamaz. Aynı gelir unsuru yönünden eşit olan tam ve dar mükelleflerden birincisinin yasayla %15 oranında vergi tevkifatına tabi tutulup ikincisinin %0 oranında tevkifata tabi tutularak tersine ayrımcılık yapılması, makul ve adil olmayıp malî gücü aynı olanların aynı, malî gücü farklı olanların ise ayrı oranda vergilendirilmesini öngören ‘malî güç’ ve ‘vergide eşitlik’ ilkelerine aykırılık oluşturur.” nitelemesi ışığında durumun Anayasa’ya aykırı olduğu da söylenebilir. Çünkü dar ve tam mükellefler aynı kesinti oranına (%0) tabi tutulmuş olsa da bu dar mükellefler açısından nihai vergilendirme olmakta tam mükellefler için ise bu gelir genel olarak beyan edileceğinden nihai vergilendirme olmamaktadır. Bu da aynı gelir için sadece dar ve tam mükellefiyete tabi olma açısından bir ayrım yapıldığı anlamına

¹⁹⁸ Anayasa Mahkemesi, 15.10.2009 tarihli 2006/119 E. – 2009/145 K. sayılı kararı.

gelmektedir ki, bu durumun mali güce göre vergilendirme ilkesine aykırı olduğunu ifade etmek mümkündür.

2. KVK m.15

KVK m.15'te tam mükellef kurumlara yapılan ödemelerden yapılacak kesintiler düzenlenmiştir. Burada sayılan ve sermaye piyasaları ile ilgili olanlar kısaca tahvil, hazine bonusu, kira sertifikalarından elde edilen gelirler; mevduat faizleri; katılım bankalarının ödediği kâr payları; kâr ve zarar ortaklığı belgesi karşılığı ödenen kâr payları; vergiden muaf kurumlara dağıtılan kâr paylarıdır. Bunlara ek olarak çeşitli yatırım fonlarının kendi bünyeleri içerisinde de vergi kesintisi yapılması öngörülmüştür. Ancak KVK Geçici Madde 1/2 uyarınca GVK Geçici Madde 67'ye göre kesintiye tabi tutulmuş gelirler için KVK'ya göre kesinti yapılmayacaktır. Bu açıdan bakıldığında yurt içinde ihraç edilmiş tahvil, hazine bonusu ve kira sertifikaları GVK Geçici Madde 67'ye göre kesintiye tabi olduğundan KVK m.15 kapsamında ayrıca kesintiye tabi olmayacaktır. Aynı şekilde mevduat faizleri, katılım bankalarının ödediği kâr payları, kâr ve zarar ortaklığı belgesi karşılığı ödenen kâr payları GVK Geçici Madde 67/4 uyarınca kesintiye tabi tutulduğundan KVK kapsamında kesinti yapılmamaktadır.

Görüleceği üzere KVK m.15'in uygulama alanı aslında hayli sınırlıdır. Yalnızca yurtdışında ihraç edilmiş borçlanma araçlarından elde edilen gelirler, ki bunların GVK Geçici Madde 67 kapsamında olmadığı belirtilmişti, ile vergiden muaf kurumlara dağıtılan kâr payları için KVK m.15 uygulanacaktır. Diğer bir deyişle GVK m.94'de bahsettiğimiz kesintiye tabi durumlar ile KVK m.15 kapsamında kesintiye tabi tutulacak haller aynıdır. KVK m.15'e göre yapılacak kesinti oranlarını gösteren 2009/14594 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi'nde borçlanma araçlarına uygulanacak kesinti oranları ile GVK m.94 uyarınca yapılacak kesinti oranları aynıdır. Vergiden muaf kurumlara yapılan kâr payı ödemeleri ise %15 oranında kesintiye tabidir.

3. KVK m.30

KVK m.30 dar mükellef kurumlara yapılan ödemelerden yapılacak kesintileri düzenleyen temel maddedir. Maddede yer alan ve sermaye piyasaları ile ilgili olan durumlar sırasıyla şu şekildedir:

- KVK m. 30/1-ç “Gelir Vergisi Kanununun 75 inci maddesinin ikinci fıkrasının (1), (2), (3) ve (4) numaralı bentlerinde sayılanlar hariç olmak üzere menkul sermaye iratları”,

- KVK m. 30/3 “Tam mükellef kurumlar tarafından, Türkiye’de bir iş yeri veya daimi temsilci aracılığıyla kâr payı elde edenler hariç olmak üzere dar mükellef kurumlara veya kurumlar vergisinden muaf olan dar mükelleflere dağıtılan (Kârın sermayeye eklenmesi kâr dağıtımı sayılmaz.) ve Gelir Vergisi Kanununun 75 inci maddesinin ikinci fıkrasının (1), (2) ve (3) numaralı bentlerinde sayılan kâr payları”.

Diğer taraftan tıpkı tam mükelleflerden yapılan kesintilerde olduğu gibi KVK Geçici Madde 1/2 uyarınca GVK Geçici Madde 67 kapsamında kesinti uygulanan gelirlerden KVK’ya göre kesinti yapılmayacaktır. Buradan da hareketle KVK m.30 kapsamında kesinti uygulanabilecek hallerin yurtdışında ihraç edilen borçlanma araçları ile bahsi geçen kâr payları ile sınırlı olduğu ifade edilebilir. Bunlara uygulanacak kesinti oranları da 2009/14593 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi’nde belirtilmiş olup borçlanma araçlarına uygulanacak kesinti oranları GVK m.94’tekiler ile aynıdır. Kâr paylarına uygulanacak oran da KVK m.15 uyarınca vergiden muaf kurumlara yapılan kâr payı ödemelerine uygulanacak oran gibi %15’tir.

Bunların yanı sıra KVK m.30/7’de “Kazancın elde edildiği ülke vergi sisteminin, Türk vergi sisteminin yarattığı vergilendirme kapasitesi ile aynı düzeyde bir vergilendirme imkânı sağlayıp sağlamadığı ve bilgi değişimi hususunun göz önünde bulundurulması suretiyle Cumhurbaşkanınca ilan edilen ülkelerde yerleşik olan veya faaliyette bulunan kurumlara (tam mükellef kurumların bu nitelikteki ülkelerde bulunan iş yerleri dahil) nakden veya hesaben yapılan veya tahakkuk ettirilen her türlü ödemeler üzerinden, bu ödemelerin verginin konusuna girip girmediğine veya ödeme yapılan kurumun mükellef olup olmadığına bakılmaksızın % 30 oranında vergi kesintisi” yapılacağının hüküm altına alınmıştır. Fıkranın kapsamı sermaye piyasalarından elde edilen gelirleri de içerecek biçimde geniştir. Ancak kanunun yayımlandığı 2006 yılından itibaren bu fıkra kapsamındaki ülkeler Cumhurbaşkanınca ilan edilmediği için fıkra fiilen uygulanmamaktadır.

C. Beyan Edilen Gelirler

Burada incelenecek husus, gelir ve kurumlar vergisi açısından beyan esasına dayanarak vergilendirilen gelir ve kazançlardır. Kanun metinlerine bakıldığında da beyanın, vergilendirmenin temel yolu olarak öngörüldüğü izlenimi alınmaktadır. Ancak konu sermaye piyasalarından elde edilen gelirler olduğunda, beyanın önemi mükellefiyet türüne göre ciddi ölçüde farklılaşmaktadır. Bu sebeple bu başlık altındaki inceleme, mükellefiyet türleri üzerinden yapılacaktır.

1. Tam Mükellef Gerçek Kişiler Açısından

Öncelikle GVK Geçici Madde 67/7 hükmü gereği bu madde kapsamında kesinti yapılan gelirler yıllık beyannamelere dahil edilmeyecektir. Bu durum başlı başına sermaye piyasalarından elde edilen birçok gelirin beyan dışı kalmasına neden olmaktadır. Bu açıdan bakılırsa, tam mükellef gerçek kişilerin sermaye piyasalarından elde ettikleri ve GVK Geçici Madde 67'e tabi olmayan gelirlerini kâr payları, yurt dışında ihraç edilen borçlanma araçları faizleri, bu borçlanma araçlarının alım-satım geliri ve bazı payların alım-satım geliri olarak sayılması mümkündür.

Bahsedildiği üzere kâr payları ve yurtdışında ihraç edilen borçlanma araçlarının faiz gelirleri GVK m.94 kapsamında kesintiye tabidir. Dikkat edilirse bu gelir kalemleri menkul sermaye iradı kapsamındadır, bu sebeple de beyan edilmeleri GVK m.86/1-c'de¹⁹⁹ yer alan sınırı aşması durumunda söz konusu olmaktadır. Kâr payları açısından da bunların yarısının GVK m.22/3²⁰⁰ sebebiyle vergiden istisna edildiğine dikkat edilmelidir. Bu istisna hem kâr payı dağıtan kurum hem de kâr payı alan kişinin vergi vermesi sonucu oluşacak çifte vergilendirmenin bir ölçüde

¹⁹⁹ GVK m.86 "Aşağıda belirtilen gelirler için yıllık beyanname verilmez, diğer gelirler için beyanname verilmesi halinde bu gelirler beyannameye dahil edilmez:

1. Tam mükellefiyette; (...)

c) Vergiye tâbi gelir toplamının [(a) ve (b) bentlerinde belirtilenler hariç] 103 üncü maddede yazılı tarifenin ikinci gelir diliminde yer alan tutarı aşmaması koşuluyla, Türkiye'de tevkifata tâbi tutulmuş olan; birden fazla işverenden elde edilen ücretler, menkul sermaye iratları ve gayrimenkul sermaye iratları,"

²⁰⁰ GVK m. 22/3 "Tam mükellef kurumlardan elde edilen, 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (1), (2) ve (3) numaralı bentlerinde yazılı kâr paylarının yarısı gelir vergisinden müstesnadır. İstisna edilen tutar üzerinden 94 üncü madde uyarınca tevkifat yapılır ve tevkif edilen verginin tamamı, kâr payının yıllık beyanname ile beyan edilmesi durumunda yıllık beyanname üzerinden hesaplanan vergiden mahsup edilir."

giderilmesine hizmet etmektedir. ABD'deki nitelikli kâr payı uygulaması da aynı amaca yöneliktir. Yurtdışında ihraç edilen borçlanma araçları bakımından ise böyle bir istisna olmayıp bunların geliri menkul sermaye iradına eklenmekte, son aşamada hesap edilen vergiden de yapılan kesinti düşülmektedir.

Yurt dışında ihraç edilen borçlanma araçlarının alım-satım geliri ve bazı payların alım-satım geliri GVK Mükerrer Madde 80'deki *“İvazsız olarak iktisap edilenler ile tam mükellef kurumlara ait olan ve iki yıldan fazla süreyle elde tutulan hisse senetleri hariç, menkul kıymetlerin veya diğer sermaye piyasası araçlarının elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar.”* tanımı gereği değer artış kazancı kapsamına girmektedir. Her iki gelir de herhangi bir istisnaya tabi değildir. Ancak GVK Mükerrer Madde 81/7 hükmüne göre artış oranının %10'dan fazla olması şartı ile alım bedelinin ÜFE'ye göre artırılarak değer artış kazancının tespiti mümkündür.

Paylar açısından değinilmesi gereken bir nokta ise GVK Geçici Madde 67/1-6 uyarınca BİST'te işlem gören ve bir yıldan uzun süre elde tutulan payların alım-satım gelirleri GVK Geçici Madde 67 kapsamında kesintiye tabi tutulmadığı gibi bunlar, GVK Mükerrer Madde 80 kapsamında değer artış kazancı olarak da vergilendirilmez. Ancak 2006/10731 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi'nde BİST'te işlem gören paylar açısından GVK Geçici Madde 67/1,2,3 fıkraları uyarınca yapılacak kesinti oranı %0 olarak belirlendiğinden; elde tutulma süresine bakılmaksızın BİST'te işlem gören payların alım-satımlarından tam mükellef gerçek kişilerin herhangi bir vergi ödemediği sonucuna varılabilir. Ek olarak GVK Mükerrer Madde 80 hükmü gereği tam mükellef kurumlara ait ve iki yıldan fazla süre ile elde tutulan payların alım-satımı sonucu elde edilen gelirler de değer artış kazancı olarak beyan edilmeyecektir. Sonuç olarak tam mükellef gerçek kişiler yalnızca BİST'te işlem görmeyen paylardan tam mükellef kurumlara ait olma ve iki yıldan fazla elde tutulma şartını sağlamayan payların alım-satım gelirlerini beyannamelerine dahil edeceklerdir.

Son olarak tam mükellef gerçek kişiler ticari faaliyetleri dahilinde GVK Geçici Madde 67 kapsamında gelir elde etmeleri durumunda, bu gelirlerini beyannameye dahil edeceklerdir. Ancak gerçek kişilerin başkaları adına portföy yönetmesi SPKn'nda yasaklanmış olduğundan, çoğu durumda gerçek kişiler kendi varlıklarını yatırarak GVK Geçici Madde 67 kapsamında gelir elde edeceklerdir. Bu durum da çoğu kez bir ticari faaliyet olarak nitelendirilmeyecektir. Dolayısıyla tam mükellef

gerçek kişiler GVK Geçici Madde 67 kapsamındaki gelirlerini neredeyse hiçbir zaman beyannamelerine eklemeyeceklerdir.

2. Tam Mükellef Kurumlar Açısından

Tam mükellef kurumlar açısından beyan durumunu değiştiren temel madde KVK Geçici Madde 1/2'de yer alan “*Gelir Vergisi Kanununun geçici 67 nci maddesi uyarınca vergi kesintisine tâbi tutulmuş kazanç ve iratlar üzerinden, bu Kanun uyarınca ayrıca kesinti yapılmaz. Anılan maddeye göre yapılan vergi kesintileri 34 üncü madde hükümleri çerçevesinde kurumlar vergisinden mahsup edilebilir. Şu kadar ki; söz konusu maddenin (2) ve (3) numaralı fıkraları kapsamında kesinti suretiyle ödenen verginin, işlemten doğan kazancın tâbi olduğu vergi kesintisi oranıyla çarpımı sonucu bulunacak tutarı aşan kısmı, yıllık beyannamede hesaplanan vergiden mahsup edilmez.*” hükmüdür. Benzer bir hükmün gerçek kişiler açısından da mevcut olduğu, ancak uygulama alanının dar olduğu belirtilmişti. Fakat kurumlar için bahsi geçen maddenin uygulama alanı hayli geniştir. Ayrıca GVK Geçici Madde 67/1'in ilk paragrafı sebebiyle sermaye şirketleri ve yatırım fonları için GVK Geçici Madde 67/1'deki oranı %0 olarak uygulanacaktır. Bu durumdaki gelirler, tam mükellef kurumun normal gelirleri ile aynı şekilde beyan edilip vergilendirilecektir.

Fakat bu noktada KVK'da yer alan istisna hükümlerinin de atlanmaması gerekmektedir. Öncelikle KVK m.5/1-a hükmü uyarınca kurumların; tam mükellef kurumlardan aldıkları kâr payları kurumlar vergisinden istisnadır. Aynı hüküm uyarınca girişim sermayesi yatırım fonları ve ortaklıklarından, yatırım fonlarından (portföyünde yabancı para birimi cinsinden varlık ve altın ile diğer kıymetli madenler ve bunlara dayalı sermaye piyasası araçları bulunan yatırım fonlarından elde edilen kazançlar hariç) aldıkları kâr payları ve fon katılma paylarının fona iadesinden doğan gelirler de kurumlar vergisinden istisnadır. Benzer şekilde KVK m.5/1-e sebebiyle “*Kurumların, en az iki tam yıl süreyle aktiflerinde yer alan iştirak hisseleri ile aynı süreyle sahip oldukları kurucu senetleri, intifa senetleri, rüçhan hakları ve bu fıkranın (a) bendi kapsamında istisna kazançlarına kaynak oluşturan yatırım fonlarının katılma paylarının satışından doğan kazançların %75'lik kısmı*” da bu maddedeki şartlar dahilinde vergiden istisna olacaktır.

Görüleceği üzere tam mükellef kurumların sermaye piyasalarından elde ettikleri gelirlerin vergilendirilmesinde kesinti uygulaması çok daha dar kapsamlı olduğu gibi nihai vergilendirme sonucu da doğurmamaktadır. Böylelikle tam mükellef kurumların sermaye piyasalarından elde ettikleri gelirlerin vergiden istisna olanlar hariç beyan yoluyla vergilendirildiğini söylemek mümkündür.

3. Dar Mükellef Gerçek Kişiler Açısından

Dar mükellef gerçek kişilerin sermaye piyasalarından elde ettiği gelirler aşağıda ele alınacak durumlar haricinde tam mükellef gerçek kişiler ile aynı şekildedir. İlk farklılık, daha önceden açıklandığı üzere yurtdışında ihraç edilen borçlanma araçlarından elde ettikleri gelirler için dar mükellef gerçek kişi ve kurumların beyanname verme zorunluluklarının olmamasıdır. Burada “*borçlanma araçlarından elde edilen gelir*” ifadesi faiz gelirini kapsadığı gibi bunların alım-satım gelirini de içermektedir. Dolayısıyla tam mükelleflerin beyan ettikleri yurtdışı borçlanma araçları gelirlerini dar mükellefler beyan etmezler.

İkinci farklılık ise kâr payları açısından mevcuttur. Dar mükellef gerçek kişilere dağıtılan kâr paylarından tam mükellef gerçek kişilerde olduğu gibi GVK m.94’e göre kesinti yapılır. Ancak tam mükellef gerçek kişiler bu gelirlerini kural olarak beyan ederlerken; GVK m.86/2 dolayısıyla dar mükellef gerçek kişiler tamamı Türkiye’de kesinti suretiyle vergilendirilmiş menkul sermaye iratları için beyanname vermeyeceklerdir. Dolayısıyla dar mükellef gerçek kişiler açısından beyan edilecek yegâne gelir BİST’te işlem görmeyen paylardan tam mükellef kurumlara ait olma ve iki yıldan fazla elde tutulma şartını sağlamayanların alım-satım gelirleridir. Bunlar da değer artış kazancı hükümlerine göre münferit veya yıllık beyanname ile beyan edilecektir.

4. Dar Mükellef Kurumlar Açısından

Dar mükellef kurumların durumu, tam mükellef kurumlardan ciddi ölçüde farklı ve dar mükellef gerçek kişilerin durumuna ziyadesiyle benzerdir. Bu durum öncelikle KVK Geçici Madde 1/3 hükmünden kaynaklanmaktadır. Bu hüküm dolayısıyla dar mükellef kurumların Türkiye’deki iş yerlerine atfedilmeyen

kazançlarına GVK Geçici Madde 67, tıpkı gerçek kişilere uygulandığı gibi uygulanmaktadır. Yani GVK Geçici Madde 67 kapsamındaki kesintiler dar mükellef kurumlar için, tam mükellef kurumların aksine, nihai vergilendirme olmaktadır. Yine daha önceden bahsedildiği üzere GVK Geçici Madde 67 kapsamında olmayan yurt dışı borçlanma araçlarından elde edilen gelirler için de dar mükellef kurumlar beyanname vermeyeceklerdir.

Dar mükellef kurumların aldıkları kâr payları üzerinden KVK m.30 uyarınca kesinti yapılacaktır, ancak KVK m.30/9 hükmüne göre dar mükellef kurumların elde ettikleri kâr paylarını beyannamelerine dahil edip etmemeleri ihtiyaridir.

Dar mükellef kurumların pay alım-satımlarından elde ettikleri gelirler açışınan ise yine dar mükellef kurumlara benzer bir tablo ortaya çıkmaktadır. Yalnızca BİST’te işlem görmeyen payların alım-satımı sonucu elde edilecek gelir dar mükellef kurumlar tarafından yıllık veya özel beyanname ile beyan edilmektedir. KVK m.26/2’deki *“Diğer kazanç ve iratlara ilişkin olarak Türkiye’ye bizzat getirilen nakdî veya aynî sermaye karşılığında elde edilen menkul kıymetler ile iştirak hisselerinin elden çıkarılması sırasında oluşan kur farkı kazancına dair hükümler hariç olmak üzere, Gelir Vergisi Kanununda yer alan vergilendirmeme hususundaki istisna, kayıt, şart ve sürelerle ait sınırlamalar dikkate alınmaz.”* hükmü dolayısıyla dar mükellef gerçek kişilerin aksine iki yıldan uzun süre ile elde tutulan payların satılması sonucu elde edilen gelir için de dar mükellef kurumlar beyanname vermekle yükümlüdürler.

SONUÇ

Finansal piyasalar, ekonomi içerisinde sermayenin dolaşımını sağlamaktadır. Sermaye piyasaları bir yıldan uzun vadeli finansal araçların tedavül ettiği piyasalardır. Sermaye piyasalarında faaliyet gösteren kurumları kamusal ve özel nitelikli olanlar şeklinde iki grupta incelememiz mümkündür. Kamusal yetki ve fonksiyonlara sahip kurumlar incelendiğinde Türkiye'nin ve ABD'nin benzer kurumlara sahip olduğu görülmektedir. Bu da büyük ölçüde ABD'nin küresel ekonomideki konumu dolayısıyla sermaye piyasalarındaki gelişmelere önderlik etmesi ve Türkiye dahil diğer ülkelerin bunlardan esinlenmesi ile gerçekleşmiştir. Vergilendirilebilir geliri yaratan sermaye piyasası araçları incelendiğinde, bu konuda Türkiye ve ABD arasında bir paralellik bulunmaktadır. Bu durumun sebebi ise küreselleşmiş ekonomide sermaye piyasası araçlarının hem yerli hem yabancı yatırımcılar tarafından satın alınmasıdır. Ancak Türkiye'de pay ve borçlanma araçları en sık kullanılan sermaye piyasası araçlarıdır; varlığa dayalı menkul kıymetler, varlık teminatlı menkul kıymetler, varantlar ve yatırım sertifikaları ise Türkiye'de çok az uygulama alanına sahiptir.

ABD halen yürürlükte olan en eski anayasaya sahip federal bir devlettir. ABD Anayasası hayli kısa ve basit bir Anayasa olup ilk halinde bir temel haklar kataloğu bile bulunmamaktadır. ABD Anayasasının ilk halinde yalnızca devletin organları bunların yetkileri ve eyaletlerin yetkilerine ilişkin hükümler yer almaktadır. ABD, Anglo-Sakson Hukuk Sistemine sahiptir. Dolayısıyla da teoride içtihat temel hukuk kaynağıdır. Ancak günümüz pratiğinde ABD'nin çok detaylı vergi kanunları olduğundan, içtihadın yerinin çok daha sınırlı olduğunu söyleyebiliriz.

Çalışmamızda inceleme konusu olarak ABD'nin seçilmesinin nedeni, ABD'de sermaye piyasalarının tarihi süreç içerisinde kendiliğinden gerçekleşmesi ve bu konuya ilişkin canlı bir tartışmaya sahne olmasıdır. ABD'de duruma etki eden bir başka husus ise federal bir devlet olması ve eski bir anayasaya sahip olmasıdır. Özellikle ABD Anayasasının vergilendirmeye ilişkin hükümleri dünyada gelir vergisi uygulamalarının başlamasından önce ihdas edildiği için bu hükümler ile gelir vergisinin bağdaştırılması mümkün olmamıştır. Bu sorunun aşılabilmesi için Anayasa değişikliği yapılabilmesi de hem ABD Anayasası'nın zor bir değişiklik usulüne sahip olması sebebiyle hem de ABD'nin federal sisteme sahip olması nedeniyle ciddi zaman almıştır. Benzer şekilde sermaye piyasalarındaki gelişme de ABD'de uzun bir zaman

içerisinde, yaşanan çeşitli ekonomik ve teknolojik gelişmeler etkisinde gerçekleşmiştir.

ABD'nin güncel vergi mevzuatı detaylara inilmeksizin incelenirse Türkiye'nin vergi mevzuatına benzer niteliktedir. Ancak detaylara ve uygulamaya inildiğinde önemli farklılıklar göze çarpmaktadır. Öncelikle gelir üzerinden alınan vergiler ABD federal bütçe gelirlerinin çok büyük kısmını oluştururken, Türkiye'de gelir üzerinden alınan vergiler merkezi yönetim gelirleri içerisinde çok daha küçük bir paya sahiptir. Bir başka önemli farklılık ise ABD'de vergi kesintisinin durumudur. Tam mükellefler açısından vergi kesintisi ücret gelirleri hariç hemen hemen hiçbir zaman söz konusu olmamaktadır. Dar mükelleflerin ise ABD'deki işleri çerçevesinde elde ettikleri haricindeki gelirleri kural olarak yalnızca %30 kesinti ile vergilendirilmektedir. Dolayısıyla ABD'de vergi kesintisi daha ziyade vergi tahsilatını güvenceye almak için sınırlı şekilde kullanılan bir yoldur. ABD'deki bir başka farklı husus da bir yıldan uzun süre elde tutulan varlıkların daha düşük bir oranda vergilendirilmesine yol açan uzun dönem değer artış kazancı kavramıdır. Genel olarak ABD'de sermaye piyasalarından elde edilen gelirin, diğer gelirlere göre durumu incelenecek olursa önemli farklılıklardan söz etmek mümkün değildir. ABD'de sermaye piyasalarından elde edilen gelire uygulanan özel nitelikteki kurallar ise vergiden kaçınmayı engelleme, bazı gruplara vergi teşviki sağlama, vergide tarafsızlığı sağlama gibi amaçlara yönelmektedir.

Türkiye'de ise sermaye piyasalarından elde edilen gelirler, büyük ölçüde GVK Geçici Madde 67 sebebiyle, diğer gelirlerden ayrı bir vergilendirme rejimine tabidir. Bu maddenin uygulanmasında da temel ölçüt geliri oluşturan işleme banka veya aracı kurumların aracılık edip etmemesidir. Sermaye piyasası mevzuatı ve kaydileştirme olgusu sebebiyle, sermaye piyasalarında banka veya aracı kurumlar olmaksızın işlem yapılması çoğu kez mümkün değildir. Bu da maddenin kapsamının hayli geniş kapsamlı olmasına sebep olmaktadır. Aracılık ölçütünün bir benzeri ABD'de bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu ölçütün Türkiye'de neden seçildiği daha detaylı incelenmelidir.

GVK Geçici Madde 67'nin gerekçesinde düzenlemenin hedefinin *“mükelleflerin gönüllü uyumunu kolaylaştıracak ve vergi idaresi tarafından kolayca uygulanabilecek bir vergi sisteminin oluşturulması”* olduğu belirtilmiştir. Burada

GVK Geçici Madde 67'nin "*mükelleflerin gönüllü uyumu*" ile pek ilgili olmadığı düşünülmektedir. Nitekim kesinti yoluyla mükelleflerden vergi alınabilmesi için mükellefin gönüllü olmasına ihtiyaç yoktur. Aksine maddenin konulma amacının daha ziyade vergi tahsilatını güvenceye alma ve bunu az maliyetle başarma olduğu söylenebilir. Bunun ardında yatan temel sebep, çok da haksız olmayan bir şekilde, idarenin mükelleflerin sermaye piyasalarından elde edecekleri gelirleri tam ve doğru şekilde beyan etmelerinde sorun yaşanacağını düşünmesi olabilir. Tam mükellef kurumların sermaye piyasalarından elde ettikleri gelirlerin büyük ölçüde beyan suretiyle vergilendirilmesi olgusu bu bakış açısıyla dikkate alındığında, idarenin kurumlara tam mükellef gerçek kişilerden daha çok güvendiği ifade edilebilir. Elbette tam mükellef kurumların sayısı gerçek kişilerden daha az olduğundan bunların denetlenmesinin daha kolay olması da etkilidir. Ayrıca günümüzde sermaye piyasalarında çok sayıda küçük yatırımcının da bulunduğu düşünülürse gerçek kişilerin denetlenmesinin ne kadar zor olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

GVK Geçici Madde 67, ilk bakışta vergi tahsilatını güvenceye almak üzere ihdas edilmiş bir düzenleme gibi dursa da uygulanan oranlar ve dar mükelleflere tanınan istisnalar verginin ekonomik ve sosyal amaçları bakımından da maddenin sorgulanmasını gerektirmektedir.

GVK Geçici Madde 67'nin başlangıçta mali amacı daha baskın bir hüküm olduğu ancak sonradan ekonomik amacının baskın hale geldiği ifade edilebilir. Bu durumun ilk göstergesi maddenin ilk hali %15'lik tek bir kesinti oranı öngörmüş iken, günümüzde farklı yatırım araçlarından elde edilen gelirler için farklı oranların öngörüldüğü karmaşık bir kesinti oranları rejimi uygulanmaktadır. Keza son dönemde uygulamaya giren kur korumalı vadeli mevduat hesaplarının %0 kesinti oranına tabi tutulması ve serbest döviz fonlarının portföy işletmeciliği kazançlarına kesinti uygulaması getirilip kaldırılması da görece yakın tarihlerde gerçekleştirilen ve döviz kurlarının sabit tutulması amacına yönelik uygulamalardır. Bunlar da maddenin varlık süresi içerisinde ekonomik amacı baskın bir madde haline geldiğini göstermektedir. Ayrıca dar mükelleflerin yurtdışında ihraç edilen borçlanma araçlarından elde edecekleri gelirler için beyan zorunluluğunun kaldırılması da yabancı sermaye çekmeye yönelik bir düzenlemedir. Ancak bu durum tam ve dar mükellefler arasında

salt mükellefiyet durumuna göre ciddi bir vergilendirme farkı oluşturmaktadır, bu da yine vergide eşitlik ve mali güce göre vergilendirme ilkelerine aykırıdır.

Vergilerin ekonomik amaçlar için kullanılmasında herhangi bir sorun yoktur. Ancak GVK Geçici Madde 67 özelinde birtakım sorunlar bulunmaktadır. İlk olarak ekonomik amaçlar döviz kurlarının sabit tutulması gibi kısa vadeli amaçlara yönelik olup düzenleme zamanlarına bakıldığında kurdaki değişimlere tepki niteliğindedir. Elbette ki bunların bazı etkileri olmakla birlikte, verginin dönem ve ödeme süreleri gereği daha uzun vadeli müdahalelerde kullanılması da istikrar açısından daha doğru olacaktır. Ayrıca vadeli mevduatlara yönelik göz ardı edilebilir birkaç durum haricinde GVK Geçici Madde 67’de uzun vadeli yatırımları özendirici herhangi düzenleme olmaması da bir eksiklik olarak ifade edilebilir. ABD’de olduğu gibi sermaye piyasası aracının elde tutulma süresinin önemli bir ölçüt olarak eklenmesi finansal istikrar açısından da faydalı olacaktır. Mevcut haliyle düzenlemenin spekülatif yatırımları özendirici nitelikte olduğu düşünülmektedir.

GVK Geçici Madde 67’de yapılan vergi düzenlemesinde, ekonomik amaçların baskınlığı büyük ölçüde sosyal amaçtan fedakârlık edilmesine sebep olmuştur. Öncelikle GVK Geçici Madde 67, gelirin yeniden dağıtılması açısından gelir dağılımını bozucu bir etki oluşturabilmektedir. Bunun da sebebi söz konusu maddede belirlenen kesinti oranlarının çok büyük ölçüde normal gelir vergisi oranlarından daha düşük olmasıdır. Bu durum daha yüksek gelire sahip kişilerin gelirleri içerisinde sermaye piyasası araçlarından elde edilen gelirin de daha fazla olacağı olgusu ile birlikte göz önünde bulundurulduğunda; daha yüksek gelire sahip kişilerin kısmen de olsa daha düşük bir vergi oranına tabi olacağı açıktır. Ayrıca mevcut düzenleme örneğin gelirin çoğunu gayrimenkul sermaye iradı olarak elde eden kişi ile aynı geliri sermaye piyasalarından elde eden kişinin farklı oranlara tabi olmasına neden olmaktadır, ki bu durum da vergi adaleti açısından eleştirilebilmektedir. Keza mevcut düzenleme gelir vergisi oranlarından genel olarak daha düşük kesinti oranları öngördüğünden, emek gelirlerinin sermaye gelirlerine göre daha hafif vergilendirilmesini öngören ayırma ilkesine de uygun değildir.

Kanaatimizce Türkiye’de sermaye piyasalarından elde edilen gelirlerin vergilendirilme rejiminin gözden geçirilmesi gereklidir. Burada özellikle mevcut düzenlemelerin fayda ve zararlarının karşılaştırılması önem taşımaktadır. Mevcut

düzenlemenin en önemli faydası verginin tahsilinde sağladığı kolaylıktır. Ekonomik amaçları bakımından ise mevcut düzenlemenin yeterli fayda içermediği, aynı amaçlara başka araçlar ile de ulaşılabileceği düşünülmektedir. Diğer taraftan mevcut düzenlemelerin gelir dağılımını bozucu etkisinin de azaltılması yerinde olacaktır. Yapılacak yeni bir düzenlemede kesinti sisteminin sağladığı tahsil kolaylığı açısından korunması, kalıcı ve uzun vadeli olması, ekonomik amaçların geri planda tutulması ve düzenlemenin gelir dağılımı üzerindeki etkisinin de dikkate alınması uygun olacaktır.

Sonuç itibariyle Türkiye’de sermaye piyasalarından elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi konusundaki somut önerilerimizi şu şekilde sıralamak mümkündür:

- İlk olarak sermaye piyasalarından elde gelirlerin kesintiye tabi tutulması ancak farklı araçlardan elde edilen gelirler için kesinti oranının değişmemesi yerinde olacaktır. GVK Geçici Madde 67’nin ilk halinde yer aldığı gibi, %15-20’lik tek bir kesinti oranı hem aşırı olmayacak hem de gelir vergisi oranları düşünülürse çok düşük kalmayacaktır.
- İkinci olarak, yapılacak kesinti nihai vergilendirme olmamalıdır. Böylelikle gelir vergisinin artan oranlılığı korunmuş ve mevcut düzenlemenin gelir dağılımını bozucu etkisi azaltılmış olacaktır. GVK m. 86’daki düzenlemeler sayesinde sermaye piyasalarından elde ettikleri gelirleri beyan edecek kişilerin sayısı sınırlı bir düzeyde kalacağından, idarenin iş yükünün fazlasıyla artmayacağı düşünülmektedir.
- Üçüncü olarak idarenin iş yükünün bir miktar hafifletilmesi için ABD’nin Form-1099 sistemi benzeri bir sistemin Türkiye’de uygulanması mümkündür. Bahsedildiği üzere ABD’de gerçek kişilere ödeme yapılırken Form 1099’un bir türevi de hem IRS’e hem de ödemeyi alana verilmektedir. Form 1099 üzerinde gelirin türüne ilişkin açıklamalar ödemeyi alanın bu geliri nasıl beyan edeceği konusunda ona yol gösterdiği gibi, IRS kendisine verilen örnekleri elektronik olarak karşılaştırarak bir mükellefin ne kadar gelir beyan etmesi gerektiğini kabaca belirleyebilmektedir. Böyle bir sistemin Türkiye’de işletilmesi, denetimlerin daha bilinçli bir şekilde yönlendirilmesini sağlayacaktır.
- Dördüncü olarak, sermaye piyasası araçlarını elde tutma süresinin ABD’de olduğu gibi sisteme eklenmesi fayda sağlayacaktır. Bir yıldan fazla elde tutulan sermaye piyasası araçlarından elde edilen gelirlere daha düşük bir kesinti oranının

uygulanması ve bunların bir kısmının vergiden istisna tutulması suretiyle uzun süreli yatırımların teşvik edilmesi de mümkün olabilecektir.

– Beşinci olarak dar mükelleflere yönelik istisnaların kaldırılması suretiyle bunların durumunun tam mükelleflere benzer hale getirilmesi de vergide eşitlik açısından iyi olacaktır. Bu noktada ABD’de olduğu gibi dar mükelleflere kural olarak %30 gibi daha yüksek bir kesinti oranı uygulanması, bu kesintinin nihai vergilendirme olması ve vergi antlaşmaları ile daha düşük kesinti oranlarının uygulanması da tam ve dar mükellef arasında vergide eşitliğin sağlanması açısından yararlı olacaktır.

– Altıncı olarak tam mükellef kurumların da tam mükellef gerçek kişiler ile aynı kesinti oranlarına tabi tutulması sayesinde daha sade ve uygulaması kolay bir sisteme geçileceği düşünülmektedir.

Elbette tüm bu öneriler dışında Türkiye’nin vergi sisteminde iyileştirmeler yapılabilecek sayısız alan halen mevcuttur. Bu alanların ve yapılabilecek iyileştirmelerin tespitinde ise diğer ülkelerin, özellikle de etkin ve adil vergi sistemlerine sahip ülke örneklerinin, mevzuat ve uygulamalarının incelenmesi, inceleme sonuçlarının da Türkiye gerçeklerine uygunluğunun değerlendirilmesi önemlidir. Bu yönde yapılacak araştırmalar arttıkça, Türkiye’de vergi tartışmalarının da zenginleşmesine ve daha adil bir vergi sisteminin oluşumuna katkı sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

ABD Ankara Büyükelçiliği. “Amerika Birleşik Devletleri Anayasası Açıklamalı”, <https://tr.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/91/abd-anayasasi.pdf>.

ABD Hükümet Yayın Ofisi. “United States Code”. <https://www.govinfo.gov/help/uscode>, (05.04.2021).

ABD Yüksek Mahkemesi. “U.S. Reports: Pollock v. Farmers' Loan & Trust Company, 158 U.S. 601 (1895)”, <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep158/usrep158601/usrep158601.pdf>, (08.04.2021).

ABD Yüksek Mahkemesi. “Springer v. United States”, <https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/102/586>, (06.04.2021).

Acuner, Serkan. “Portföy Yöneticilik Mesleğinin ve Portföy Yönetim Faaliyetinin Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu”, **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 25, 2018, ss. 64-93.

Aksoy, Mine ve Engin Kurun. “Hisse Senetlerinde Açığa Satış İşleminin Alternatifi Olarak Opsiyon Sözleşmelerinin Kullanımı Ve Türk Sermaye Piyasası İçin Öneriler“, **Maliye Finans Yazıları**, Yıl:26, Sayı:94, Ocak 2012, ss. 43-68.

Anayasa Mahkemesi. 15.10.2009 tarihli 2006/119 E. – 2009/145 K. sayılı kararı, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2009/145?EsasNo=2006%2F119&KararAramaRaporu=1>, (14.01.2021).

Anayasa Mahkemesi. 31.03.1987 tarihli 1986/20 E. - 1987/9 K. sayılı kararı, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/1987/9?KararAramaRaporu=1&KararNo=1987%2F9>, (6.10.2021).

Anayasa Mahkemesi. 07.11.1989 tarihli 1989/6 E. 1989/42 K. sayılı kararı, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/1989/42?KararAramaRaporu=1&KararNo=1989%2F42>, (12.10.2021).

Aydın, Erkan ve Kadir Ayyıldırım, “Kira Sertifikalarının ve Varlık Kiralama Şirketlerinin Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi Bakımından Değerlendirilmesi”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 46, Temmuz-Aralık 2015, ss. 43-74.

Azak, Selçuk Turgay. “Tüm Yönleriyle Geçici 67’nci Madde”, **Vergi Raporu**, Sayı: 186, Mart 2015, ss. 192-208.

Bayar, Ayşe Aylin, Öner Günçavdı ve Haluk Levent. “Türkiye’de Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri”, <https://www.istanpol.org/post/t%C3%BCrkiye-de-vergilerin-gelir-da%C4%9F%C4%B1l%C4%B1m%C4%B1-%C3%BCzerine-etkileri>, (22.10.2021).

Bayraklı, Hasan Hüseyin. “Gelir Vergisi Kanununda Gelir Kavramı Ve Sapmalar”, <https://www.mevzuatdergisi.com/2000/12a/02.htm>, (01.11.2021).

Beccaria, Cesare. **Suçlar ve Cezalar Hakkında**, çev. Sami Selçuk, 6. baskı, İmge Kitapevi, Ankara 2016.

Benn, Alec. **The Unseen Wall Street of 1969-1975**, Quorum Books, Londra, 2000.

BİST. “Borsa İstanbul Anonim Şirketi Esas Sözleşmesi”, <https://borsaistanbul.com/files/bias-esas-sozlesmesi.pdf>, (04.02.2021).

BİST. “Borsa Yatırım Fonları Varantlar ve Sertifikalar”, https://www.borsaistanbul.com/files/Borsa_Yatirim_Fonlari_Varantlar_ve_Sertifikal ar.pdf, (21.03.2021).

BİST. “Gayrimenkul Sertifikaları”, <https://www.borsaistanbul.com/docs/default-source/duyuru-dosyaları/gayrimenkul-sertifikalari-brosuru.pdf>, (22.02.2020).

BİST. “Piyasa Denetim ve Gözetim Faaliyeti”, <https://borsaistanbul.com/tr/sayfa/142/piyasa-denetim-ve-gozetim-faaliyeti>, (04.02.2021)

Buyrukoğlu, Selçuk ve Ahmet Güler. “AB Ülkelerinde ve ABD’de Vergileme Yetkisinin Kullanımına İzin Veren Hükümlerin Türk Anayasasında Yer Alan Hükümlerle Karşılaştırılması”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt 3, No 2, 2011, ss. 143-154.

Cabezas, Montano, “Reasons for Citizenship-Based Taxation?”, **Penn State Law Review**, Cilt: 121, Sayı: 2016, ss. 101-142.

CFTC. “Security Futures Product”, <https://www.cftc.gov/IndustryOversight/ContractsProducts/SecurityFuturesProduct/index.htm>, (04.02.2021).

CFTC. “The Commision”, <https://www.cftc.gov/About/AboutTheCommission>, (04.02.2021).

Corporate Finance Institute. “Financial Industry Regulatory Authority (FINRA)”, <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/finance/financial-industry-regulatory-authority-finra/>, (15.02.2021).

Cozart, Toby. “Structuring Foreign Investments in U.S. Corporations Using Portfolio Debt Guaranteed by the Issuer's Foreign Affiliates”, **International Tax and Business Lawyer**, Cilt: 6, 1988, ss. 398-455.

Çağan, Nami. “Demokratik Sosyal Hukuk Devletinde Vergilendirme”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:37, Sayı:1, 1980, ss. 129-151.

Demirez, Dilara. “1. Finansal Sistem ve Temel Kavramlar”, <https://www.cag.edu.tr/uploads/site/lecturer-files/2-finansal-piyasalar-ve-araclar-sSjP.pdf>, (01.08.2022).

DTCC. “From Physical To Digital: Advancing The Dematerialization Of U.S. Securities”, <https://perspectives.dtcc.com/articles/dematerialization-of-us-securities>, (05.02.2021).

Ekirch, Arthur A. Jr. “THE SIXTEENTH AMENDMENT: The Historical Background”, **Cato Journal**, Cilt:1, Sayı:1, 1981, ss. 161-182.

Erb, Kelly Philips. “IRS Releases 2021 Tax Rates, Standard Deduction Amounts And More”, <https://www.forbes.com/sites/kellyphillipserb/2020/10/26/irs-releases-2021-tax-rates-standard-deduction-amounts-and-more/>, (19.04.2021).

Erdem&Erdem Avukatlık Ofisi. “Hisse Senedine Dönüştürülebilir Tahviller”, <http://www.erdem-erdem.av.tr/yayinlar/hukuk-postasi/hisse-senedine-donusturulebilir-tahviller/>, (14.03.2021).

Esendemir, Ebru. “Finansal Bilginin Güvenilirliği ile İlgili Bağımsız Denetimin Amacı ve Denetim Süreci ile İlgili Son Gelişmeler”, **Journal of Yaşar University**, Cilt: 23, 2011, ss. 3891-3903.

Eser, Rüya. “Finansal Piyasalarda Düzenleme ve Sermaye Piyasasında Düzenleyici Kurumlar”, 15.02.2001, <https://www.spk.gov.tr/SiteApps/Yayin/YayinGoster/949>, (17.02.2021).

Fabozzi, Frank J., Steven V. Mann ve Moorad Choudhry. **The Global Money Markets**, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, 2002.

Fidelity National Information Services, Inc. “Tax-Loss Recognition of Worthless Securities”, <https://www.fisglobal.com/-/media/fisglobal/files/pdf/briefing/tax-loss-recognition-of-worthless-securities.pdf>, (14.09.2021).

Flom, Barbara. “Constructive Ownership Transactions – Tax – United States”, <https://www.mondaq.com/unitedstates/corporate-tax/12132/constructive-ownership-transactions>, (16.09.2021).

Fox, Cynthia G. “Income Tax Records of the Civil War Years”, <https://www.archives.gov/publications/prologue/1986/winter/civil-war-tax-records.html>, (06.04.2021).

Georgetown University Law Library. “Federal Statutes – Bluebook Guide – Guides at Georgetown Law Library”, <https://guides.ll.georgetown.edu/c.php?g=261289&p=2383798>, (05.04.2021).

GİB. “2019 Yılı Merkezi Yönetim Gelirleri”, https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_47.xls.htm, (12.04.2021).

GİB. “B.K.K. No 2006/10731”, <https://www.gib.gov.tr/node/86680>, (11.02.2022).

GİB. “Beyanname Formları & Bildirimler”, <https://www.gib.gov.tr/yardim-ve-kaynaklar/beyanname-formlari-bildirimler>, (09.02.2022).

GİB. “Gayrimenkul Sertifikalarının Vergilendirilmesi”, <https://www.gib.gov.tr/gayrimenkul-sertifikalarinin-vergilendirilmesi>, (11.05.2022).

GİB. “Gayrimenkul Sertifikası İhracı”, <https://www.tacirler.com.tr/pdfs/duyuru/gayrimenkul-sertifikalarinda-vergilendirme.pdf>, (11.05.2022).

GİB. “Katılma paylarının fona iade edilmeksizin kar payı olarak dağıtılması halinde vergilendirme”, 15.12.2020, <https://gib.gov.tr/katilma-paylarinin-fona-iade-edilmeksizin-kar-payi-olarak-dagitilmasi-halinde-vergilendirme>, (10.05.2022).

GİB. “G.V.K. Geçici 67’nci Madde Uygulaması ile İlgili Olarak Gerçek Kişilere Yönelik Vergi Rehberi”, https://gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/beyannamerehberi/2022/2022_GVKgecisi67rehber.pdf, (09.05.2022).

GİB. “Özelge: Sermaye Piyasası araçlarından varant benzeri ürün olarak kabul edilen sertifikaların vergilendirilmesi hk.”, <https://www.gib.gov.tr/node/89860>, (11.05.2022).

Harris, Peter. **Income Tax in Common Law Jurisdictions: From Origins to 1820**, Cambridge University Press, 2006.

Hazine ve Maliye Bakanlığı. “Sosyal Güvenlik Kurumları Bütçe İstatistikleri”, <https://muhasabat.hmb.gov.tr/sosyal-guvenlik-kurumlari-butce-istatistikleri>, (12.04.2021).

Hill, Joseph A. “The Civil War Income Tax”, **The Quarterly Journal of Economics**, Cilt:8, Sayı:4, 1894, ss. 416-452.

HSBC. “2021 Yılı Menkul Kıymet Gelirlerinin Vergilendirilmesi”, <https://www.hsbc.com.tr/medium/document-file-3906.vsf>, (17.02.2022).

IRS. “2020 Form 1040”, <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/f1040.pdf>, (10.05.2021).

IRS. “2020 Instructions for Form 1042”, <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/i1042.pdf>, (16.11.2021).

IRS. “2020 Publication 519”, (Tax Guide for Aliens), <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/p519.pdf>, (15.05.2021).

IRS. “2020 Publication Investment Income and Expenses (Including Capital Gains and Losses)”, (Investment Income), <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/p550.pdf>, (24.05.2021).

IRS. “2021 Form 1040-ES”, <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/f1040es.pdf> (12.05.2021).

IRS. “2021 Form 1099-DIV”, <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/f1099div.pdf>, (28.05.2021).

IRS. “2021 Instructions for Form 1042”, <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/i1042.pdf>, (09.05.2022).

IRS. “2021 Instructions for Form 1099-DIV”, <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/i1099div.pdf>, (28.05.2021).

IRS. “2021 Publication 505”, <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/p505.pdf>, (22.11.2021).

IRS. “2021 Publication 515 Withholding of Tax on Nonresident Aliens and Foreign Entities”, (Withholding of Tax), <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/p515.pdf>, (14.06.2021).

IRS. “About Form 1099-DIV, Dividends and Distributions”, <https://www.irs.gov/forms-pubs/about-form-1099-div>, (28.05.2021).

IRS. “Alien Residency - Green Card Test”, <https://www.irs.gov/individuals/international-taxpayers/alien-residency-green-card-test>, (14.05.2021).

IRS. “Closer Connection Exception to the Substantial Presence Test”, <https://www.irs.gov/individuals/international-taxpayers/closer-connection-exception-to-the-substantial-presence-test>, (14.05.2021).

IRS. “Definition of an Association”, <https://www.irs.gov/charities-non-profits/definition-of-an-association>, (15.05.2021).

IRS. “Foreign Persons”, <https://www.irs.gov/individuals/international-taxpayers/foreign-persons>, (14.05.2021).

IRS. “Form 1099-DIV (Rev. January 2022)”, <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/f1099div.pdf>.

IRS. “Form 1099-OID (Rev. October 2019)”, <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/f1099oid.pdf>, (27.08.2021).

IRS. “Form 656-B (Rev. 4-2021)”, <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/f656b.pdf>, (11.05.2021).

IRS. “Information About Your Notice, Penalty and Interest”, <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/n746.pdf>, (11.05.2021).

IRS. “Instructions for Form 1120”, <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/i1120.pdf>, (15.11.2021).

IRS. “Instructions for Form 941 (Rev. March 2022)”, <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/i941.pdf>, (09.05.2022).

IRS. “Online Payment Agreement Application”, <https://www.irs.gov/payments/online-payment-agreement-application>, (11.05.2021).

IRS. “Publication 15-T (2021), Federal Income Tax Withholding Methods”, <https://www.irs.gov/publications/p15t>, (12.05.2021).

IRS. “Publication 509 (2021), Tax Calendars“, https://www.irs.gov/publications/p509#en_US_2021_publink100034241, (10.05.2021).

IRS. “Publication 536 (2020), Net Operating Losses (NOLs) for Individuals, Estates, and Trusts”, <https://www.irs.gov/publications/p536>, (05.08.2021).

IRS. “Revenue Procedure 2020-45”, <https://www.irs.gov/pub/irs-drop/rp-20-45.pdf>, (12.04.2021).

IRS. “Substantial Presence Test”, <https://www.irs.gov/individuals/international-taxpayers/substantial-presence-test>, (14.05.2021).

IRS. “Tax Crimes Handbook”, 2009, https://www.irs.gov/pub/irs-utl/tax_crimes_handbook.pdf, (27.04.2022).

IRS. “Topic No. 556 Alternative Minimum Tax”, <https://www.irs.gov/taxtopics/tc556>, (16.04.2021).

IRS. “Topic No. 757 Forms 941 and 944 – Deposit Requirements”, <https://www.irs.gov/taxtopics/tc757>, (16.11.2021).

İba, Şeref ve Fahri Bakırcı. “Türk Hukukunda ‘Geçici Kanun’ ve ‘Geçici Madde’ Kavramları Üzerine”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Yıl:9, Sayı:17, Haziran 2021, ss. 271-302.

İHAM. “Case Of N.K.M. v. Hungary”, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-119704>, (14.10.2021).

İHAM. “Handyside v. The United Kingdom”, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57499>, (11.10.2021).

Jarrow, Robert A. ve Arkadev Chatterjea, **An Introduction to Derivative Securities, Financial Markets, and Risk Management**, Second Edition, World Scientific, New Jersey, 2019.

Karakoç, Yusuf. “Anayasal Vergilendirme İlkeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:15, 2013, ss. 1259-1308.

Karmel, Roberta S. “Should Securities Industry Self-Regulatory Organizations Be Considered Government Agencies?”, **Stanford Journal of Law, Business & Finance**, Cilt: 14, ss. 151-197.

Keller, Elisabeth. “Introductory Comment: A Historical Introduction to the Securities Act of 1933 and the Securities Exchange Act of 1934”, **Ohio State Law Journal**, Cilt: 49, 1988, ss. 329-352.

Lund, Nelson. “The Uniformity Clause”, **The University of Chicago Law Review**, Cilt:51, 1984, ss. 1193-1229.

Mankiw, N. Gregory. **Principles of Economics**, 9. Baskı, Cengage, 2019.

Mehrotra, Ajay K. ve Julia C. Ott. “The Curious Beginnings of the Capital Gains Tax Preference”, **Fordham Law Review**, Cilt:84, 2016, ss. 2517-2536.

Mishkin, Frederic S. ve Apostolos Sertelis. **The Economics of Money, Banking and Financial Markets**, Kanada Dördüncü Baskısı, Pearson Canada, Toronto, 2011.

MKK. “Biz Kimiz?”, <https://www.mkk.com.tr/tr-tr/Hakkimizda/Sayfalar/MKK-Kimdir.aspx>, (08.02.2021).

MKK. “İlk Paya Dönüştürülebilir Tahvil İhracı”, <https://www.mkk.com.tr/tr-tr/haberler/Sayfalar/%C4%B0lk-Paya-Donusturulebilir-Tahvil-Ihraci.aspx>, (14.03.2021).

NCERT. “Financial Markets“, <https://ncert.nic.in/ncerts/l/lebs210.pdf>, (26.01.2021).

New York University Law Library. “Federal Tax Research: Citation & Abbreviation of IRC”, <https://nyulaw.libguides.com/c.php?g=773839&p=5551958>, (15.05.2021).

New York University. “The Law Making Process - US Government Documents Collection”, <https://guides.nyu.edu/govdocs/lawmaking>, (01.08.2022).

NYSE. “NYSE Rules”, <https://nyseguide.srorules.com/rules>, (05.02.2021).

Oberst, Timothy S. ve Bennett Thrasher. “Tax Treatment of Market Discount Bonds”, <https://www.thetaxadviser.com/issues/2007/oct/taxtreatmentofmarketdiscountbonds.html>, (24.08.2021).

Öncel, Mualla, Nami Çağan, Ahmet Kumrulu. **Vergi Hukuku**, Turhan Kitapevi, Ankara, 2015.

Özer, Yusuf. “Gayrimenkul Sertifikalarının Vergilendirilmesinde Özellik Arz Eden Durumlar”, <http://www.muhasibetr.com/yazarlarimiz/yusufozer/005>, (10.05.2022).

Öztürk, Müge Vatansever, “Vergilerin Kanunîliği İlkesinin Tarihî Gelişimi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:16, 2014, ss. 4815-4841.

Pejovic, Caslav. “Civil Law and Common Law: Two Different Paths Leading to The Same Goal”, **Victoria University of Wellington Law Review**, Cilt: 32, Sayı: 3, 2001, ss. 817-841.

Pindyck, Robert S. ve Daniel L. Rubinfeld. **Microeconomics**, 8. Baskı, Pearson, 2017.

Pwc. Worldwide Tax Summaries Online, <https://taxsummaries.pwc.com/>, (05.01.2021).

Rupert, Timothy J., Kenneth E. Anderson ve David S. Hulse. **Pearson’s Federal Taxation 2020 Individuals**, Pearson, New Jersey, 2020.

Saban. Nihal. **Vergi Hukuku**, 8. Baskı, Beta Basım, İstanbul, 2016.

Sarıkovanlık, Vedat. “Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar Yönetimi”, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/isletme_au/sermayepiyfinankurumlaryon.pdf, (28.01.2021).

Schnee, Edward J., “Dividends-Received Deduction From Portfolio Stock”, <https://www.journalofaccountancy.com/issues/2006/apr/dividendsreceiveddeductionfromportfoliostock.html>, (10.06.2021).

SEC. “National Securities Exchanges”, <https://www.sec.gov/fast-answers/divisionsmarketregmrexchangesshtml.html>, (05.02.2021).

SEC. “What We Do”, <https://www.sec.gov/about/what-we-do>, (02.02.2021).

Seven, Ünal. “Finansal Gelişmişlik ve Ekonomik Büyümü”, **Gösterge**, Sayı: 5, Yaz 2015, ss. 45-63.

SIPC. “SIPC - What SIPC Protects”, <https://www.sipc.org/for-investors/what-sipc-protects>, (30.03.2022).

SPK. “e-Veri Bankası - İlgili Kurum ve Kuruluşlar”, <https://www.spk.gov.tr/SiteApps/EVeri>, (01.02.2021).

SPK. “e-Veri Bankası - Portföy Yönetim Şirketleri”, <https://www.spk.gov.tr/SiteApps/EVeri/Detay/pys>, (18.04.2022).

SPK. “Gayrimenkul Dışındaki Varlıkların Sermaye Piyasası Mevzuatı Kapsamındaki Değerlemelerinde Uyulacak Esaslar”, <https://www.spk.gov.tr/DaireDuyuruKarar/Dosya/20>, (01.02.2021).

SPK. “Kira Sertifikalarına ve Varlık Kiralama Şirketlerine İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ Hakkında Basın Duyurusu”, <https://www.spk.gov.tr/Duyuru/Goster/201041/0>, (07.04.2022).

SPK. “Kurulun Temel Fonksiyonları”, <https://www.spk.gov.tr/Sayfa/Index/0/0/2>, (21.02.2020).

SPK. “Portföy Yönetim Şirketleri :: Tanıtım Rehberi”, <https://www.spk.gov.tr/Sayfa/AltSayfa/447>, (18.04.2022).

SPK. “SPK'nın 25. Kuruluş Yıldönümü”, <https://www.spk.gov.tr/Duyuru/Goster/2007123/1>, (28.03.2022).

SPK. “Uluslararası Ekonomik ve Finansal Göstergeler”, <https://www.spk.gov.tr/SiteApps/Yayin/PeriyodikDokumanGoster/59?type=PERD02>, (28.03.2022)

SPK. **Sermaye Piyasası Araçları**, Ankara, Haziran 2016.

SPL. “Sermaye Piyasası Araçları 1”, <https://www.spl.com.tr/docs/other/064a0e2c-0520-46.pdf>, (23.02.2020), s. 96.

Statista. “Largest stock exchange operators worldwide as of March 2020, by market capitalization of listed companies”, <https://www.statista.com/statistics/270126/largest-stock-exchange-operators-by-market-capitalization-of-listed-companies/>, (05.02.2021).

Steigerwald, Robert S. “Central Counterparty Clearing”, <https://www.chicagofed.org/~media/publications/understanding-derivatives/>

understanding-derivatives-chapter-2-central-counterparty-clearing-pdf.pdf?la=en, (08.02.2021).

Sümer, Eren. “Sukukun Dünyada ve Türkiye’de Gelişimi”, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/UzmanlikTezleri/Sukukun_Dunyada_ve_Turkiyede_Gelisimi.pdf, (07.04.2022), s. 76.

T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü. “6362 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu Gerekçeleri”, <http://mevzuat.spk.gov.tr/>, 18.06.2012, (09.02.2021).

T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü. “Vergi Kanunlarının Yeni Türk Lirasına Uyumu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı”, <https://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0937.pdf>, (04.01.2022).

T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığı. “2499 Sayılı Kanun Gerekçesi”, <http://mevzuat.spk.gov.tr/Onceki/>, 20.03.1981, (29.01.2021).

Takasbank. “Hakkımızda”, <https://www.takasbank.com.tr/tr/hakkimizda/tanitim/takasbank>, (21.02.2020).

Tanör, Bülent ve Necmi Yüzbaşıoğlu. **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, 13. Baskı, Beta Basım, İstanbul, 2013.

Taylar, Yıldırım. “Ölçülülük İlkesi Bağlamında Vergi Ziyai Cezasının Anayasa’ya Uygunluk Sorunu”, **Ceza Hukuku Dergisi**, Sayı:28, Ağustos 2015, ss. 187-221.

TCMB. “Merkezî Kayıt Kuruluşu A.Ş. (MKK)”, <https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetle>

r/Odeme+Sistemleri/Turkiyedeki+Odeme+Sistemleri/Merkezi+Kayit+Kurulusu+A.S
.+%28MKK%29, (08.02.2021).

TCMB. “Terimler Sözlüğü”, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/0ce9fa91-e7f2-433c-b5bd-2ba67f35f2c4/TCMB-TerimlerSozlugu.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=0ce9fa91-e7f2-433c-b5bd-2ba67f35f2c4>, (14.04.2022).

Tekinalp, Ünal, Reha Poroy ve Ersin Çamoğlu. **Ortaklıklar Hukuku I**, Yeniden Yazılmış 3. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2014.

Teziç, Erdoğan. **Anayasa Hukuku**, 16. Bası, Beta Basım, İstanbul, 2013.

TSPB. “Sermaye Piyasası Özet Verileri (2011 -)”, https://www.tspb.org.tr/wp-content/uploads/2022/07/AIM_veri_Spozet_2022_06_.xlsx, (01.08.2022).

TSPB. “Tarihçe”, <https://www.tspb.org.tr/tr/hakkimizda/>, (15.02.2021).

Türkiye Bankalar Birliği. “Bankacılık Sisteminde Banka, Çalışan, Şube Sayıları”, Eylül 2020, https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/istatistikraporlar/ekler/1433/Banka_Calisan_ve_Sube_Sayilari-Eylul_2020.pdf, (28.01.2021).

U.S. Small Business Administration. “Invest in a SBIC”, <https://www.sba.gov/partners/sbics/invest-sbic>, (16.09.2021).

Valdez, Stephen ve Philip Molyneux. **An Introduction to Global Financial Markets**, 8. Baskı, Palgrave, Londra, 2016.

Vanistendael, Frans. “Legal Framework for Taxation”, **Tax Law Design and Drafting, Volume 1**, Ed. Victor T. Thuronyi, IMF, 1996, ss. 15-70.

Wamhoff, Steve ve Matthew Gardner. “Who Pays Taxes in America in 2019?”, <https://itep.sfo2.digitaloceanspaces.com/2019-Who-Pays-Taxes-in-America.pdf>, (22.10.2021).

Wikipedia, “Securities market participants (United States)”, [https://en.wikipedia.org/wiki/Securities_market_participants_\(United_States\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Securities_market_participants_(United_States)), (08.02.2021).

Woo, Thomas J. “Who Watches The Watchers? The Securities Investor Protection Act, Investor Confidence, And the Subsidization Of Failure”, **Southern California Law Review**, Cilt: 72, 1998-1999, ss. 1071-1149.

Yalta, A. Yasemin. “Finansal Piyasalar ve Kurumlar”, https://acikders.tuba.gov.tr/pluginfile.php/4395/mod_resource/content/1/bolum04-finansalpiyasa-%28s1%2C1%29.pdf, (26.01.2021).

Yavaşlar, Funda Başaran. “Vergilendirme Yoluyla Temel Hak ve Özgürlüklere Müdahalede Sınır”, **Kamunun Önderliği ve Bireysel Özerklik Sempozyumu**, İstanbul Kültür Üniversitesi ve İstanbul Barosu, İstanbul, 28-29.05.2007, ss. 147-201.

Yüce, Çağatay. “Yatırım fonlarında kâr payı dağıtımının vergilendirilmesi”, The Deloitte Times, Aralık 2019, <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/the-deloitte-times/yatirim-fonlarinda-kay-payi-dagitiminin-vergilendirilmesi.pdf>, (10.05.2022), ss. 25-27.

YTM. “YTM - Azami tazmin tutarı ne kadardır?”, <https://www.ytm.gov.tr/Home/Sayfa/92>, (30.03.2022).